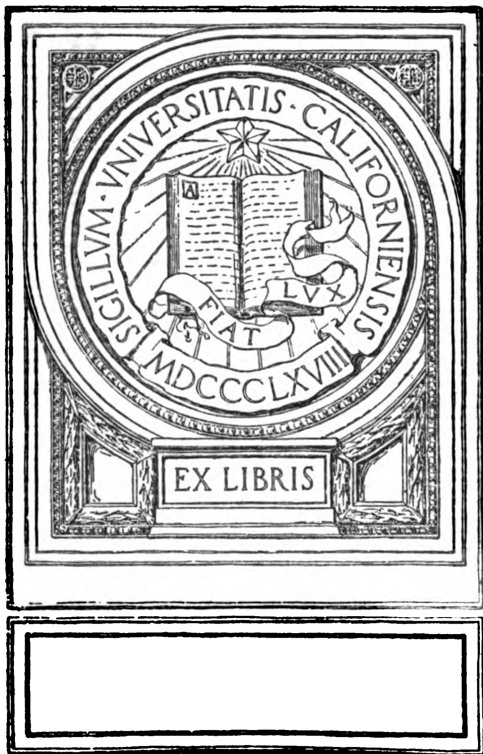

SIGILLVM · VNIVERSITATIS · CALIFORNIENSIS
FIAT LVX
MDCCCLXVIII
EX LIBRIS

MEDEDEELINGEN

VAN WEGE HET

NEDERLANDSCHE ZENDELINGGENOOTSCHAP;

bijdragen tot de kennis der zending en der taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch Indië.

UITGEGEVEN DOOR

BESTUURDERS VAN VOORNOEMD GENOOTSCHAP.

TWEE-EN-DERTIGSTE JAARGANG.

TE ROTTERDAM, BIJ
M. WYT & ZONEN.
Drukkers van het Nederlandsche Zendelinggenootschap.
1888.

INHOUD.

Land- en volkenkunde van Nederlandsch Oost-indië.

Dagboeken, verslagen en brieven uit de Zending.

De Zendingwetenschap.

Varia.

LAND- EN VOLKENKUNDE VAN NEDERLANDSCH INDIË.

Een mohammedaansch tractaatje.

Wat een godsdienstig tractaatje is, weet ieder Nederlandsch christen. Of echter ieder Nederlander weet, dat er ook buiten den kring des Christendoms tractaatjes verspreid worden, is eene andere vraag. Doch hoe dit ook moge zijn, in het volgende kan de lezer kennis maken met een zoo getrouw mogelijk vertaald mohammedaansch traktaatje. Al sedert jaren zijn wij in het bezit daarvan. Zeer kort na de dateering van het stuk, d.i. 1865, werd dit geschriftje in eenen Kediri'schen kring van de Bongsôpoetihan aangetroffen, naar men opgaf daar van Japara ontvangen. 't Was niet de eerste maal, dat zulk een geschrift, gedurig overgeschreven, onder geestverwanten de ronde deed, en hier en daar zelfs eenigen invloed oefende. 't Was ook niet de laatste maal; en 't zal zeker nog wel meermalen geschieden. Dit ligt in den aard der zaak. Het bleek ook al reeds door de publiceering van dergelijk stuk, in Mededeel. XXVIII, door HOEZOO, en zeer kort daarna van een ander door Dr. SNOUCK HURGRONJE in de Indische Gids van Juli 1884. Het geschrift, dat wij thans openbaar maken, is genoeg onderscheiden van de beide zoo even bedoelde om op de belangstelling onzer lezers te mogen rekenen. De door genoemde schrijvers openbaar gemaakte geschriften gelijken in vele trekken zonderling op elkander, waardoor men tot het vermoeden komt, dat beiden afschriften

van éénzelfde stuk zijn. De bekende vrijmoedigheid der afschrijvers van dergelijke geschriften heeft hen, naar gewoonte, niet doen aarzelen, het oorspronkelijke nog een weinig pittiger en krasser voor hun gevoel te maken, zoodat bijv. de één van een zeker getal in het oorspronkelijke 17,000, en de andere 17,000,000 maakte!

Het hier volgende stuk, hoewel naar inhoud nog al onderscheiden van de beide zoo even bedoelde tractaatjes, is in denzelfden vorm geschreven. Het schijnt eene gewoonte der moslims te zijn, dergelijke tractaatjes in briefvorm te stellen, en die dan van eenen denkbeeldigen vorst van Mekka te laten uitgaan. De indruk wordt daardoor sterker op het gemoed van menschen, die nog maar al te weinig of in het geheel geen voorstelling hebben van wat Mekka is, en wat een vorst van Mekka zou kunnen beteekenen. Zeker is het, dat wat wij van dien indruk waargenomen hebben, ons de overtuiging heeft geschonken, dat zoodanige vorm zeker als uitnemend geschikt voor het beoogde doel moet beschouwd worden, en dat een schrijven van zoodanigen geëerden persoon, die ook al weêr zegt, dat hij van den Profeet uit den hemel, dus rechtstreeks van Allah, den last tot het verspreiden van dezen brief, wiens inhoud almede hem van Allah's wege door den Profeet werd medegedeeld, ontvangen heeft, indruk maakt. Maar opmerkenswaardig is het, dat waar al dergelijke stukken geheel en al in zuiver mohammedaanschen geest geschreven worden, zich geheel en uitsluitend binnen den kring van het Mohammedanisme bewegende, zoodat er noch van ongeloovigen, (d.w.z. kafirs), noch van den heiligen strijd voor het geloof, (d.w.z. prang-sabil), noch ook van iets dat naar politiek of verzet tegen de heerschende machten, hetzij dan geloovige of ongeloovige, sprake is, dat daar onmiddellijk, zoodra zij invloed op

de zielen beginnen te oefenen, eene meer of minder uitgebreide volksbeweging onstaat, en allerlei zonderlinge praatjes en geruchten van mond tot mond gaan, die de vrees voor godsdienstoorlog, althans oproer, volkomen verklaren en rechtvaardigen. Het punt van uitgang van zoodanige beweging kent de groote menigte niet, en is ook bij ernstig onderzoek zeer moeielijk te vinden; maar 't is als of het in de lucht zit; er waart iets geheimzinnigs in de wereld der geesten rond, dat een ieder met vreeze en benauwdheid vervult, en de een den ander geheimzinnig doet aanzien, om het een of ander ontzettends mede te deelen. Deze heeft een' droom, een' veelzeggenden droom gehad; een ander zag iets als van vuur door het luchtruim gaan; deze hoorde een zonderling geluid, als van kanonschoten op grooten afstand, en gene ontving bericht, dat op zekeren berg een leeraar zich ophield, die den bliksem in zijne vuist hield of deed uitschieten werwaarts hij wilde. En een ieder deed vreemde, wonderlijke ervaringen in eigen kring op. Dat alles ontroerde en bewoog velen hun gewone werk te laten varen; daar hadden verschillende, meer of minder, voor het Europeesche bestuur altijd zooveel mogelijk geheim gehouden bijeenkomsten plaats; velen maakten eetwaren zoodanig gereed, dat zij gedurende eenige dagen bewaard, en in beknopten vorm, bijv. op reis meêgenomen konden worden. Ook vond men eenige wapenen, toen het Bestuur er achter was en onderzocht, natuurlijk meestal inlandsche, om zoo min mogelijk achterdocht te wekken, bij bepaalde personen.

Waardoor toch laat zich dit alles verklaren? 't Is waar, deze tractaatjes wekken ernstig tot bekeering op, en dreigen met allerlei straffen en oordeelen van Allah. Maar de christelijke tractaatjes wekken toch ook wel

ernstig tot bekeering op; ook zij wijzen wel op de tekortkomingen der christenen, en spreken ook wel van den naderenden jongsten dag en zijne oordeelen, maar wie denkt daarbij ooit aan oproer en volksbeweging? Hoe komt het dan toch, dat zulk een tractaatje van zuiver godsdienstigen inhoud altijd blijkt eene politieke strekking te hebben, althans zoodanige uitwerking op de menigte heeft, dat de politie er zich meê moet bemoeien? Zouden wij bij dat zorgvuldig verzwijgen van politieke bedoelingen in die geschriften moeten denken aan verstandig overleg en beraad van de briefschrijvers en uitdeelers der afschriften, teneinde zich voor alle, immers mogelijke beschuldiging en aanklacht te vrijwaren, ingeval eene bedoelde beweging eens mislukte? Of zou het meer in den aard der uitwerking van deze geschriften op het gemoed van minder ontwikkelden zijne verklaring vinden? Zou het ook wellicht in den aard van den Islâm zelven liggen, die den ijver voor zijne heerschappij en eere ook en vooral in dergelijke richting zich doet openbaren, bij overigens ernstig gemeende pogingen ter bekeering van zijne aanhangers, als zij onverschillig worden en vertragen in den geloove? Waarom niet het een zoowel als het ander? Wij zouden meenen, ons eigen christelijk standpunt te verzwakken, indien wij anders oordeelden, en met voordacht onze oogen sloten, of verzwegen wat ieder, die bevoegd tot oordeelen is, weet en hoort en ziet. Waar men met Moslims onverschillig van welken landaard en welken trap van ontwikkeling en beschaving te doen heeft, daar heeft men ook altijd met antagonisten van het Christendom te doen. Daar heeft ieder Gezag, en in de eerste plaats een christelijk Gezag, met een vijandig element in den staat te doen. 't Was in gansch Azië, waar dan ook, nooit anders. Waarom

zou het dan juist anders zijn in den Indischen Archipel, waar de bevolking, millioenen zielen tellende, over het algemeen arm, weinig ontwikkeld, en zeer bijgeloovig en lichtgeloovig, zoo hoogst vatbaar is voor godsdienstige indrukken, die haar met vrees voor den naderenden zóó verschrikkelijken jongsten dag en zijne gerichten vervullen?

De geheele inhoud van al dergelijke tractaatjes is er op aangelegd om de menigte bang te maken voor de oordeelen Gods wegens ontbrekenden godsdienstigen ijver. Men deelt berichten meê van een groot aantal moslimsche steden, die door Allah verdelgd werden, omdat men nalatig was in de vervulling zijner godsdienstplichten, en min of meer van de orthodoxe leer der vaderen afweek. En geen sterveling denkt er aan, nog eens nader te onderzoeken naar de waarheid dezer berichten, laat staan den briefschrijver van leugen of bedrog te verdenken. Men gevoelt zich eenvoudig voor verschrikkelijke feiten geplaatst, en wordt gedwongen tot toepassing op zich zelven. Dat werkt op de verbeelding; dat maakt de menschen zenuwachtig, en er op bedacht, zich te bekeeren, d. w. z. al de godsdienstplichten, en nog meer dan die wettelijk verordend zijn, te vervullen. Daar wordt nooit zooveel gebeden, en gevast, gedikird, dan juist in zulke dagen. En de leidslieden van zoodanig réveil weten in bijzondere ontmoetingen en de bedoelde bijeenkomsten de menigte zoodanig op te zweepen, dat er fanatisme, eene overprikkelde spanning ontstaat, die zich eindelijk in handelingen moet uiten, en niet anders laat onderdrukken dan door den sterken arm des gezags, en de afkoelende, kalmeerende werking van wapenen en gevangenissen of verbanning.

De Islâm in abstracto moge op sommigen den indruk maken, als gemoedelijk en zacht van aard, in de werkelijkheid is hij intolerant en intransigent. De bedoelde brieven

zelven bewegen zich op louter godsdienstig terrein; maar de personen, die met de verspreiding belast zijn, hebben die te verklaren en toe te passen; zij zeggen meer dan in die brieven staat, overeenkomstig hun gegeven orders. Zij worden geïnspireerd door andere brieven, die in den regel zoo spoedig mogelijk vernietigd worden, of door het bezoek van iemand, die hen mondeling nader bewerkt. En voor ons Europeesch Bestuur komt het er nu maar op aan, dat het inlandsche ambtenaren heeft, die ter goeder trouw zijn, en met hunne Europeesche collega's op eenen gewenschten voet verkeeren. Waar dit het geval is, kan het niet missen, of al dergelijke revivals zullen reeds in hunne geboorte onderdrukt kunnen worden.

Het tractaatje, dat wij hier laten volgen, was destijds bestemd de bedoelde verschijnselen te voorschijn te roepen. En goed beschouwd, moeten wij erkennen, dat het voor dat doel alleszins geschikt is. Komen er de bekende hoofdsecten, beter de volgelingen van theologisch-juridische scholen der Sonniten, in een eigenaardig daglicht voor, waarbij van Sjiïten, Çoefi's of anderen volstrekt geen sprake is, zoo kan het onze aandacht almede niet ontgaan, dat deze en al dergelijke brieven in eigenaardige taal en stijl geschreven zijn. Hoewel oorspronkelijk zonder twijfel in het Arabisch geschreven, worden zij toch hoogstwaarschijnlijk niet door Arabieren pur sang opgesteld. Het schijnt het meest aannemelijk, dat te Mekka gevestigde Javanen (natuurlijk geïnspireerd door Imâm's), die brieven in het Arabisch schrijven, en dan met Mekka-gangers naar den Archipel meêgeven, om daar in vertaling verspreid te worden onder hen die geen Arabisch verstaan. Zoo wordt dan tevens verklaard eene enkele meening, in den brief uitgedrukt, die een Arabier pur sang moeielijk zou kunnen koesteren. De aanteekeningen, aan dezen brief

toegevoegd, zullen van een en ander nadere verklaring
geven. De brief zelf luidt dan als volgt:

Pag. 1. En terstond nadat toewan hadji genaamd Ngabdoel
Samat het onderwijs aangaande den dag der opstanding
(1) ontvangen had, heeft hij het aan het oordeel van al
de theologen (2) onderworpen. En zij waren allen een-
stemmig (3) in hun oordeel; geen enkele onder hen, die
er iets betwistbaars in vond. En toen zeide hij (4):
»Gij allen, Saijïd en Sjarîf in geheel het rijk (5), en gij voor-
gangers in het gebed (imâm's) in den tempel van Allah (6),
en gij, Mekkanen en bedevaartgangers (7), stedelingen en
dorpbewoners! Gij allen, onthoudt u van het gebruik
van sterken drank (8), van dobbelen, van hanengevech-
ten, en dergelijken; van woekerhandel (9), van het nemen
van rente bij het onderling leenen (10); van overspel
(namel. djinah), of diefstal en misdaden, in stad of dorp.
Pag. 2. Ziet toe dat niemand dit durve doen! Want de aarde
houdt het nu niet langer uit (is niet langer in staat)
betreden te worden van wege de veelheid van aller
menschen zonden, zooals doordat zij zich niet reinigen
van groote onreinheden (11). En verder: de koe, die
de aarde draagt, staat niet meer stil (of: vast op ééne
plaats) en houdt 't niet langer uit, van wege den langen
duur der veelheid van aller menschen zonden. En ook
deze brief is een bewijs van het naderen van den dag
der opstanding; want onze Heer, zijne hoogheid de Profeet
Mohammed heeft reeds zeer veel geopenbaard aan de
stad Mekka, welke in overvloed leeft. En daar zijn
nog eenige voorspellingen (12): de steen, die hangt
zonder haak te Mekka in het Bétalmoekadas zonder stijlen
(13); die (steen namel.) is reeds van tusschen aard en
hemel op de aarde gevallen. En verder: de zwarte steen
(14), die (aan den N. O. hoek) aan Allah's tempel (in
den muur) is bevestigd, namelijk de luistervolle steen,

de plaats van zijne Hoogheid den Profeet, is nu bijna verdwenen (weg.). En verder: de luistervolle poort van Allah's tempel is nu bijna dicht van wege de veelheid van aller menschen zonden (15). En verder: de van Allah
Pag. 3. vervloekte Dadjal (16) is nu reeds zichtbaar (verschenen) boven den berg Kab (17); hij is nu nog bezig om zijn heir bijeen te verzamelen, djin's, sétan's en dergelijken, die hem hulde bewijzen, (namel. sinĕmbah). En weldra in dit eigen tijdsgewricht zullen de menschen door zeer vele onheilen getroffen worden, omdat zij geen hulde hebben bewezen aan hetgeen te zien of het vele, dat door hen gehoord werd. Want vele menschen volgen de bevelen niet op van den Profeet, den Gezant van Allah; zij gehoorzamen niet en beleven niet de geboden van zijne Hoogheid onzen Profeet Mohammed. Al hetgeen door zijne Hoogheid den Profeet Mohammed gesproken is tot alle sjarîf's te Mekka, hetwelk in overvloed leeft, en tot de priesters in Allah's tempel, en tot den vorst van Mekka, dat zult gij allen betrachten. En de vijfmaaldaagsche salat zullen alle menschen waarnemen, aanzienlijken en geringen, ouden en jongen, mannen en vrouwen. En een iegelijk, die den inhoud van dit geschrift alom bekend maakt in andere steden of dorpen, gehuchten en wijken, dien zal Allah, de verhevene op zijn gebed vergiffenis van alle zonden schenken. En gij allen, twijfelt
Pag. 4. niet, en weest niet ongeloovig jegens den inhoud van dit geschrift. Ziet toe, en weest niet onverschillig omtrent mijn bevel! Ik doe u weten: ik zweer bij Allah, bij den Gezant van Allah, bij de dertig djoes (d.i. afdeelingen) van den Korân, bij al de profeten, bij al de Walî's (vrienden) van Allah, bij alle engelen, zoo ik iets leugenachtigs in dit bevelschrift valschelijk als waarheid opdisch. Ik moge dan geene barmhartigheid bij Allah, den verhevene vinden in deze of in de toekomende wereld! Allah weet 't het beste!

Maar de vorst van Mekka laat dit bevelschrift bekend maken over geheel Java, oost- en noordwaarts, zuid- en westwaarts, opdat alle menschen het mogen kennen. Want de dag der opstanding is niet eeuwig ver meer; hij is reeds nabij. De mensch behoort goede werken te doen; want Allah, de verhevene heeft al zijn woord op aarde gegeven, het waarachtige recht van zijne Hoogheid onzen Profeet Mohammed. Want daar is eene hadis (eene overlevering van hetgeen de Profeet zou gezegd hebben): [Javanese script]
Pag. 5. [Javanese script] hetgeen wil zeggen: „Gij allen! spoedt u tot het vervullen van de „vijfmaaldaagsche salat, zoolang (terwijl) de tijd daarvoor „nog niet voorbij is. En haast u allen, u tot Allah „den verhevene te bekeeren; bidt Hem om vergiffenis „uwer zonden, terwijl gij nog in leven zijt!" Dat u die op aarde moge geschonken worden! Want de Heere Allah heeft reeds rampen doen komen over de aanhangers van Imâm-Kanapèn (18). Één hunner steden trof de ramp, dat er gedurende één dag en nacht veertigmaal eene aardbeving plaats had, die haar geheel verwoestte. En vier en veertig andere steden werden verwoest door eene zevenmaal herhaalde aardbeving in één etmaal. En vier andere steden trof eene andere ramp: waar te voren niets was, kwam bloed te voorschijn, dat die vier steden geheel overstroomde. En de Heere Allah deed rampen komen over de aanhangers van Imâm-Aboe-Kanifah (19). Over ééne hunner steden kwam de ramp, dat de inwoners elkaâr verwoed aanvielen, elkander wondden en doodden, een ieder zijn' naaste; vele menschen in die
Pag. 6. stad stierven. Nog vier andere steden werden door eene ramp van Allah getroffen: de inwoners kregen buikziekten en stierven allen. En ook op Atjehneezen (20) deed

Allah eene ramp komen: zij kregen wonden (over het lichaam) zonder eenige (bekende) oorzaak, aan de gevolgen waarvan velen stierven. Er zijn nog negen andere steden over welke eene ramp kwam: der menschen mond verstijfde, (zij konden den mond niet openen); zij konden eten noch drinken, en velen van hen stierven. Ook bezocht Allah steden met eene plaag van ontelbaar vele verpestende stanken, van welke men geen oorsprong wist op te geven, ten gevolge waarvan vele menschen stierven, alsmede reine en onreine dieren. Over vier andere steden deed Allah eene andere ramp komen: alle bergen en rotsen stortten in zonder bekende oorzaak, met een geluid als van duizend donderslagen. Toen spleten de bergen en werd door alle inwoners eene stem gehoord, die zeide:
Pag. 7. „O gij menschen! schept er geen behagen in elkander overlast aan te doen, of uwen naaste te lasteren, of in wereldsche werken. Integendeel: vereert in waarheid den Heere Allah!" En voorts: Dadjal-laqnattolah (de door Allah vervloekte Dadjal) zal weldra nederdalen op Java, om de Javanen aan zich te onderwerpen, om .... (21). Zijt waar in uw spreken, bekeert u tot Allah, terwijl gij nog niet gestorven zijt. En zegt (in het Arabisch) de uit twee deelen bestaande geloofsbelijdenis op (kalimah-sahadat-loro) met hare beteekenis (in het Javaansch; namel. de belijdenis: „Er is geen God dan Allah en Mohammed is de Gezant van Allah!) En onderwijst de Roekoen-ing-Imân en de Roekoen-ing-Islâm, opdat de menschen bij hun sterven godsdienstig geloof hebben. (22) En verder: bouwt moskeeën, om er de Vrijdagsche godsdienstoefening (23) in te houden. Aanzienlijken en geringen, ouderen en jongen, mannen en vrouwen, gij die in eene stad, in een dorp, een gehucht of waar ook woont, gij allen doet de vijfmaaldaagsche salat! (a) Beveelt, dat

(a) Zie noot van POENSEN No. 33. Red.

men de djakat opbrenge van goud, zilver, buffels, koeien en schapen (geiten), aan wie Allah vingers heeft gegeven, (m.a.w.: alle dieren die gespleten hoeven hebben) (24); hetgeen eene hoeveelheid is, waarvan één tiende kan gegeven worden (25), het worde als
Pag. 8. djakat gegeven aan de armen en de priesters (26). En verder: beveelt, dat men drie dagen vaste als hulde aan de verschijning (komst) van dit hadisgeschrift (27). Ziet toe voor u zelven, die deze hadis tanbijoel-apilin (28) in bezit hebt!

Zijne Hoogheid, onze Profeet Mohammed gaf dit bevelschrift aan den vorst van Mekka, die het (29) verder bekend maakte aan de Mohammedanen in alle steden en dorpen, gehuchten en wijken; want in dezen tijd komen er onheilen van Allah's wege over hen. Daarom behooren de menschen in dezen tijd met hunne zondige werken te eindigen. Dat zij met allen ernst Allah vereeren! En verder: de vorsten en panghoeloe's zullen de arme bedelmonniken (fakir) bijeen roepen, en hun gelasten dezen brief voor te lezen; dat zij al hunne nabestaanden, enz. die in steden, dorpen, gehuchten, wijken, enz. wonen, benevens alle aanzienlijken en geringen, jongen en ouden, mannen en vrouwen, te samenbrengen, en hun gelasten hulde aan deze hadis te bewijzen. Ziet toe, dat zij deze hadis gehoorzamen! En zoo wie iets van hetgeen deze hadis bevat mocht weêrspreken, moge
Pag. 9. getroffen worden door den toorn van Allah den verhevene hier en hiernamaals! Weet dit! Voorwaar, zij die den inhoud van deze hadis weêrspraken, of wantrouwden, of zich huichelachtig daaromtrent gedroegen, overkwam het volgende: Daar was een man in zekere stad; toen hij huiswaarts keerde, deed Allah vuur van den hemel op hem neêrdalen; zijn huis brandde af, en hij stierf. Ook was er eene stad, wier inwoners den inhoud van deze hadis

weêrspraken. Engelen zonder tal daalden neêr, en verdelgden al de inwoners dier stad. Zijt daarom waar in uw spreken; gehoorzaamt en luistert naar deze hadis, wijl Allah, de Verhevene haar nu aan alle menschen laat bekend maken, opdat zij tot inkeer komen en Hem vereeren.

Aldus is het bekend worden van deze hadis-tanbijoel-apilin op aarde begonnen: Allah maakte den heer, zijne Hoogheid den Profeet, den Gezant van Allah (op hem zij vrede!) weder levend. Terstond daarna had er eene ontmoeting van zijne Hoogheid den Profeet met den
Pag. 10. Vorst van Mekka plaats, op eene plaats, tusschen Mekka en Medina gelegen. Daar gaf de Profeet deze hadis aan den Vorst van Mekka en al zijne ondergeschikten, en al mijne bloedverwanten (30). Ziet toe, dat gij deze hadis niet weêrspreekt; dat niemand haar wantrouwe, wier inhoud de bewijzen van hare echtheid in zich heeft. Bij Allah, bij den Gezant van Allah, bij den Koran met zijn dertig djoes! Als ik verdichte! Dat er leugen in mijn binnenste zou zijn, en ik uit mij zelf deze hadis zou bedacht hebben! Dit is volstrekt het geval niet. Ik moge van de barmhartigheid van Allah uitgesloten worden! Allah helpe mij! Deze hadis is oorspronkelijk van Mekka, en daar in schrift gebracht. Daarna is zij overgeschreven door bedevaartgangers, en nu gekomen tot alle Islamieten, die onder den hemel leven. Men bericht, dat tegenwoordig allen een afschrift van deze hadis maken voor alle steden, dorpen, gehuchten en wijken. En verder: geeft sidĕkah's (offermaaltijden)
Pag. 11. naar uw vermogen, opdat uw leven verlengd worde! Doet goede werken, opdat gij bewaard en verre van de rampen blijft, die tegenwoordig op aarde gezonden worden. Want Allah, de verhevene heeft gezegd: [illegible]

[illegible] dat beteekent: wie goede werken doet, eenmaal eene sidĕkah geeft, Allah zal hem dat tienvoudig vergelden. Niemand uwer zij wantrouwig, maar zijt allen oprecht gezind van harte.

Een afschrift van dit onderwijs is van Mekka afgegaan naar Padang, en van daar naar de vier windstreken; naar Batavia, naar Samarang, en naar de vier windstreken.

En verder: de van Allah vervloekte Dadjal zal ge-
Pag. 12. durende dit jaar rampen doen komen over de aanhangers van Imâm-Sôpingi (31), namelijk: maden in de ingewanden of oogen, buikkramp, afgematheid (32), hoofdpijn, en zorgen (soesah). En het eenige middel, om dit alles af te wenden, is alleen maar, dat men Allah, den verhevene gedachtig zij, den vijfmaaldaagschen salat met zijne dikir's (33) waarneme, en zich na eene verontreiniging (34) bade, zevenmaal in een' nacht. Doet dit, opdat de onheilen, die de door Allah vervloekte Dadjal gedurende dit jaar Djé (35) over de menschen zal doen komen, verre van u blijven. De huichelaars (namel. wong-moenapèq, menschen, die voorgeven te gelooven, maar in hun hart niet gelooven, heimelijk ongeloovigen, en die na hun' dood in de laagste afdeeling der hel komen, (Zie NIEMANN, Inleiding pag. 193, 194) zijn metgezellen van Iblis, d.i. den duivel. Zij zijn bewijzen voor de gebleken waarachtigheid van deze hadis, die een getrouw woord is (36). Een ander waarmerk voor deze hadis is de secte van Imâm-Sôpingi. Al de aanhangers dezer school verkeeren nu in zorg en kommer over hun dagelijksch brood; want Allah heeft daarover doen verloren gaan den zegen van de engelen, van de Imâm's, van de sterrenwichelaars, van de geloovigen, van de vromen (?), van de schriftgeleerden (?), en van alle Moslims (37). Want deze dagen kunnen gezegd worden de voorloopers van den dag

der opstanding te zijn; want een teeken, dat dit duidelijk doet blijken, is de toorn van Allah, den verhevene over
Pag. 13. de hemelstreek der volgelingen van Imâm-Kanapèn en Imâm-Maliki (38). Reeds over 74 steden, 209 steden, en 20 steden is tot straf allerlei onheil gekomen!

Einde!

Als gij deze gave van den vorst, van wege den Heer, zijne Hoogheid onzen Profeet Mohammed (op hem zij vrede en zegen!), van wege den Heer, den Allerheilige, namel. deze hadis-tambijoel-apilin zult ontvangen hebben, moet zij gelijkelijk naar de vier hemelstreken, aan alle koningen en al het volk van zijne Hoogheid den Profeet den Islamieten bekend gemaakt worden.

Mogen mijn vader en mijne vrouw, mijne zonen en dochters haar kunnen betrachten; en den zegen er van deelachtig worden!

Onze Heer Mohammed, hij is de Gezant van Allah!

Vrijdag-Païng 5 Sawal, jaar Wawoe, 1793
(d.i. 3 Maart 1865).

[illegible]

Pag. 14. Maandag-Wagé, 11 Soerô, jaar Djim, 1794 (= 5 Juni 1865).

[illegible]

[illegible] (?)

Aanteekeningen.

---

(1) H.S.: [illegible] Het woord [illegible] wordt hier door »onderwijs" weêrgegeven.

(2) Theologen. H.S. heeft: [illegible] van het Arab. علماء eig.: geleerden.

(3) H.S.: [illegible]

(4) En toen zeide hij: namel. toewan hadji Ngabdoel-Samat. Deze 3de persoon schijnt er op te wijzen, dat een ander dan t. h. Ng. Samat de auteur van dit geschrift is. Hetgeên nu verder volgt, kan volgens de letter van het geschrift niet anders opgevat worden dan als de woorden van Ng. S., nadat hij die zelf eerst van den vorst van Mekka ontvangen had; d.i. het eigenlijk »onderwijs aangaande den dag der Opstanding", dat dan in die woorden begrepen zal zijn, hoewel de letter alweêr zou doen vermoeden, dat het eigenlijke »onderwijs aangaande den dag der opstanding" nog iets anders is, maar opgenomen in dit schrijven, en daarom »hadis" genoemd wordt. Dit »onderwijs enz." zou dan loopen tot pag. 8 van ons H. S., waar met een' nieuwen regel gezegd wordt: [illegible] enz. En wat daar dan op volgt tot pag. 13 [illegible] enz. schijnt dan te zijn hetgeen de Kjaï aan dat »onderwijs" heeft toegevoegd; en dan nog misschien iets van den vertaler, wellicht een' Javaan die te Mekka woont, de eerste onderteekenaar. De tweede heeft dan, wellicht te Japara, zijne handteekening als »voor copie conform" gegeven. Dat de dateering geen plaatsnaam opgeeft, is zeker voorzichtigheidshalve gedaan. Iedere regel bewijst, dat het geschrift uit het Arabisch is vertaald, en blijkbaar door een' ongeoe-

fende. En aangaande het geheele geschrift kunnen wij de woorden van Hoezoo, (Mededeelingen XXVIII, pag. 317), als aanteekening op den daar door hem behandelden brief, tot de onze maken: »Wat den vorm betreft, zou men mogen wenschen, dat daarin eene scherper afscheiding gemaakt was tusschen de woorden van Mohammed en die van den schrijver of berichtgever." En in ons geval ook: den vertaler. Ook wij zouden hier en daar wel dezelfde vraag willen doen, die Dr. Snouck Hurgronje in zijne bespreking van ongeveer een' zelfden brief in Ind. Gids, Juli 1884, pag. 10, doet: »Hier zou men bijna vragen, of A. vergeten is, dat hij het woord aan Mohammed zelf gegeven had." Doch afgescheiden van dit alles, is ons »tractaatje" nog al belangrijk onderscheiden van deze brieven; misschien wel een soortgelijk als door Dr. Snouck Hurgronje ibid. pag. 7 bedoeld wordt.

(5) H.S. heeft: [illegible] – [illegible] verklaart het woordenboek als Arab. saijid, heer, als betiteling. – En [illegible] als Arab. sjarîf K. N. een afstammeling van Mohammed, een moh. edelman.

(6) H.S. [illegible] Zie woordenboek op [illegible]

(7) H.S. [illegible] Zie woordenboek op [illegible]

(8) [illegible] = sterke drank. Wij merken hierbij op, dat in dit tractaatje van »opium" geen sprake is, dat anders meer aan den werkelijken toestand op Java beantwoorden zou. De Javaan is geen dronkaard; hij is schuiver.

(9) »woekerhandel" voor H.S.: [illegible] In het Mohammed. Recht is Riba: »de vermeerdering, die bij koop en verkoop van zekere zaken niet mag plaats hebben". Zie: Keijzer, Handboek enz. p. 129.

(10) »het nemen van rente bij het onderling leenen." Het H.S. heeft: [illegible], dat letterlijk beteekent: uitzetten op rente door schuld en schuld-

vordering, debet en credit, over en weêr leenen. Dat hier bepaaldelijk geld zou bedoeld zijn, wordt niet gezegd, maar zal wel in de bedoeling liggen. Dat deze zin voor Inlanders niet gemakkelijk te verstaan is, bleek mij op verschillende wijzen. Zoo velen ik er over raadpleegde, zoovele verschillende verklaringen ontving ik. Deze meende, dat hier afgekeurd werd: rente op rente nemen; gene: over en weêr leenen van ongelijke goederen, bijv. padi en kleêren, waardoor men bij de afrekening door hooge taxatie zijner eigene goederen nog winst hoopt te behalen; een ander meende, dat [illegible] hier niet beteekende: tegen rente uitzetten, maar: [illegible] (zich houdende aan de letter van het H. S. waar wij voor lazen: [illegible]), dat ontstond door het over en weêr leenen, en niet op tijd, of onvoldoende, of in het geheel niet terugbetalen der schuld. Zooveel is uit dit alles duidelijk: òf de zin is onduidelijk gesteld; òf die is alleen te vatten voor de wetgeleerden, zooals wel meer met wettelijke bepalingen plaats heeft; en dan ontsnapt door de rechtstermen de bedoeling aan de bevatting van den leek. Hoe godsdienstige inlanders het verbod: »geen geld mag op rente uitgezet worden" weten na te komen, kan het volgende voorbeeld duidelijk maken. Een mij van nabij bekend godsdienstig Islâmiet had mij reeds meermalen verklaard, nooit geld op rente uit te zetten. Toch wist hij met zijn fortuin winste te behalen. Hoe deed hij dat dan? Bijv. daar komt een landgenoot bij hem, en verzoekt om *f* 30 te leen. »Goed," antwoordt hij, en vraagt: »bezit gij een' buffel?" Ja wel! »Nu, ga dan naar het districtshoofd, verzoek een bewijs, dat gij dien buffel aan mij voor *f* 40 verkocht hebt, doch met het recht na den oogst dien tegen denzelfden prijs terug te mogen koopen!" Dezen buffel kan de man zoolang in gebruik houden. (NB. ook niet dom!) Na den oogst koopt de man op dezelfde wijs den buffel voor *f* 40 terug, en onze vriend, die geen geld op rente wil uitzetten, heeft – behalve het onderpand voor zijn geld gedurende dien tijd, zoodat hij nooit schade kan

lijden –, in die 4, 5 of 6 maanden *f* 10 op zijn *f* 30 verdiend! Zoo iets is geoorloofd, maar »ambil-rèntĕn" niet!

(11) H.S. [illegible] Zie (34).

(12) H.S. [illegible] = [illegible]

(13) H.S. [illegible]
Het Arab. baitoe-l-mokaddas wordt verklaard door: »eig. de plaats van het heiligdom, van den heiligen tempel, d.i. Jeruzalem." In Javaansche geschriften komt het meermalen voor; o.a. ook in het geschrift: Achir-ing-djaman. (Zie Mededeel. XXVII p. 22 v.v.) Met »de steen" ([illegible]), waarvan hier sprake is. wordt blijkbaar een andere dan »de zwarte steen" bedoeld, Maar wie bedenkt, hoe de Ngelmoe-santrijan het »Bétalmoekadas" behandelt, (Harthoorn o.a. sprak er reeds Mededeel. IV, pag. 233 van) zal zich niet verwonderen, als hij hier ook aangaande dien »steen" nog wat bijzonders verneemt, hoewel het duidelijk is, dat die »ééne zwarte steen" tot twee is geworden.

(14) »de zwarte steen." H.S. heeft: [illegible]
Het is het Arab. hadjar-alaswad, ook door Dr. Snouck Hurgronje in Ind. Gids, Juli 1884, besproken; en waaromtrent men zie de noot pag. 105 van Keijzer, Handboek, waar o.a. gezegd wordt, dat zij »in den Zuid-westelijken hoek van de kaba" geplaatst is, doch volgens Niemann, (Inleiding enz. pag. 207) »in den Noord-Oostelijken hoek", en »waarschijnlijk niets anders is dan een zoogenaamde meteoorsteen." Zie ook Dr. Snouck Hurgronje. Het Mekkaansche feest pag. 104. In Jav. geschriften komt hij meermalen voor.

(15) H.S. [illegible] Zie ook Dr. Snouck Hurgronje, Ind. Gids pag. 7.

(16) [illegible] Arab. daddjâl enz. Zie ook Dr. Snouck Hurgronje, ibid. p. 4 en Mededeel. o. a. XXVII p. 4, 23 32.

(17) de berg Kab. H.S.: [illegible] Mededeel. XVII komt deze berg als Kap voor, waar Nabi-Noeh zich ophoudt. De naam zal wel komen van het Arab. aqaba, waaromtrent

men bij Dr. Snouck Hurgronje in zijn Mekkaansche feest pag. 125 v.v. alle inlichtingen kan vinden, die men maar wenscht, en tevens de verklaring, dat het Javaansch van een »goenoeng", een berg, kan spreken, terwijl het niet dan »een steenhoop" is. (Zie ook Niemann, Inleid. enz. pag. 209.) Zoo als men weet, kent men ook nog een hemelhoog gebergte Khaf, dat de aarde zou omgeven, om haar tegen de golven der zee te beschermen; reeds door Donselaar in Mededeel. V, pag. 98 besproken, waarbij de Redactie in de Noot aanteekende, dat de meening aangaande dit gebergte oorspronkelijk Joodsch is.

(18) H.S.: [illegible] Kanapi, Kambali, Sôpingi en Môliki is de Javaansche uitspraak van de vier arabische namen: Aboe-Hanîfa † 767 A. D., Malik-ibn-Anas † 795, Assjafi'i † 819 en Ibn-Hanbal † 855, namen der stichters van even zoovele madzhab's of theologisch-juridische scholen in den Islâm. Daar het onderwijs dezer vier leeraars nu niet zóó belangrijk uiteenliep, en zij gelijkelijk tot de Sonniten, tot de orthodoxe belijders van den Islâm geacht worden te behooren, hoewel hunne volgelingen in den loop des tijds wel eens scherper dan hunne meesters tegenover elkander konden optreden — is het toch licht aan te nemen, dat het fijne onderscheid tusschen de leer des eenen en die des anderen leeraars aan de bevatting van het meerendeel der Inlanders op Java moest ontsnappen. Zeer veel Inlanders, die den titel van Santri droegen of nog dragen, zijn het volkomen eens met dien ouden Santri,die in een gezelschap naar het onderscheid tusschen deze 4 scholen gevraagd, flink weg ten antwoord gaf: »de Imân-Sôpingi zijn in, dat is, is het Westen, enz." Iedere benaming werd eene arabisch-godsdienstige aanwijzing van een hemelstreek door mohammedanen bewoond. En toen de man er op gewezen werd, dat er sprake van 4 personen, van Imâm's (niet Imân) was, verklaarde hij dat niet te weten. Hij had het altijd zóó hooren verklaren. En ook de schrijver van ons tractaatje schijnt wel van dat gevoelen te zijn; want ook hij spreekt van den toorn van Allah, die kwam [illegible]. Die Santri's

welke bijv. het boekje: Bâboe ma'rifati-l- islâmi wa-l-imâni uit het hoofd hebben geleerd, kunnen beter onderricht zijn dan deze man. Maar de meeste Santri's brengen het nu eenmaal zóó ver niet. Over de Madzhab's enz. zie men vooral Dr. Snouck Hurgronje in Bijdragen T. L. en V. kunde van N. I. 4de Volgr. VI deel, p. 404 v.v. Het is vooral de school van Assjafi'i, die in den Ind. Archipel aanhangers heeft gevonden. (Zie ook Niemann, Inleiding enz., pag. 292 v.v. en de daar genoemde schrijvers). Het kan intusschen onze aandacht niet ontgaan, dat in ons tractaatje de Hanbaliten niet worden genoemd. Misschien heeft de Schrijver zich echter verschreven, of zich vergist in de Imâm-Kanapèn en Imâm-Aboe-Kanipah, zoodat één van beiden in de plaats der Imâm-Kambali (Hanbaliten) kwam te staan. Doch hoe dit ook zij: Allah heeft de aanhangers dezer Madzhab's niet gespaard, en ook geene voorliefde of verschooning getoond voor die school, van welke op Java, namelijk de Imâm-Sopingi, zoovele aanhangers gevonden worden. De geest van dit tractaatje doet ook niet aan Çoefisme denken, dat anders op Java nog al eenigen invloed heeft gehad, en in geschriften als bijv. de Sjèh-Tékô-Wardi onmiskenbaar te onderscheiden is. Maar het wil ons zoo voorkomen, dat de geest des volks al sedert lang in eene andere richting dan die der Çoefis geleid wordt; misschien ook wel, omdat deze richting te hoog voor de bevatting van de groote meerderheid des volks gaat. Het zijn dan ook voornamelijk ouderen van dagen, die wij kennen als bekend te zijn met de Sjèh-Tékô-Wardi en die lief te hebben.

(19) H.S. = [illegible] Zie (18).

(20) Het H.S. heeft: [illegible] Wij hopen niet verkeerd vertaald te hebben door Atjehneezen. Men schrijft en zegt ook: [illegible], doch eene verwisseling van taling met woeloe zal hier wel niet onmogelijk geacht worden.

(21) Hier moet iets vergeten of uitgevallen zijn.

(22) Voor [illegible] = Imam, dat het H.S. hier heeft, het Arab. imâm, moet natuurlijk gelezen worden: [illegible] = Imân,

het Arab. îmân d. i. het godsdienstig geloof. Van het woord: roekn wordt in het Jav.-Holl. woordenboek gezegd: »de noodzakelijke godsdienstplichten van den mohammedaan, de belijdenis, de reinigingen, de dagelijksche gebeden, de vasten, de djakat en de bedevaart.” Dat zijn dus 6 zaken. Tot de Roekoen-ing-Islâm telt men gewoonlijk vijf zaken, en laat dan de reinigingen weg. Doch er zijn er ook, die de reinigingen behouden, maar de belijdenis achterwegen laten, volgens eene aanteekening in Mededeel. XIII, pag. 217. (Zie NIEMANN. Inleiding enz. pag. 194, 195). De roekoen-ing-Islâm geeft dus de hoofdpunten van de Mohammedaansche geloofs- en plichtenleer aan, inzonderheid het laatste, dat kenmerkend is voor het karakter van den Islâm. De Roekoen-ing-imân daarentegen is louter van dogmatischen aard, en omvat de volgende 6 zaken, die in de catechismussen, evenals de Roekoen-ing-islâm, nader besproken worden: het geloof aan Allah-taäla, aan de engelen, aan de kitâb (heilige boeken), aan de gezanten van Allah, aan de opstanding en aan de goede en kwade beschikkingen, dat zij allen van Allah komen. Het bespreekt alzoo de deelen, waaruit voornamelijk het godsdienstig geloof als leer bestaat. Dat de schrijver zooveel gewicht hecht aan het reciteeren der belijdenis, en het onderwijzen der roekoen-ing-islâm en Imân is gemakkelijk te begrijpen. In dit leven en hier op aarde bevestigen zij den Islâm; dienen den geloovigen tot beschermende middelen door bijgeloovige waardeering van het reciteeren; en na het sterven heeft de overledene iets om te antwoorden aan de grafengelen, die hem komen overhooren en onderzoeken. In het kort: men heeft er eene belofte voor het tegenwoordige en toekomende leven in gelegd.

(23) de vrijdagsche godsdienstoefening houden. Het H.S. heeft: [illegible] Dit [illegible] schijnt wel het Mal. bĕr te zijn. Men zie o. a. Dr. SNOUCK HURGRONJE, in Bijdragen ibid. pag. 360.

(24) H.S. heeft: [illegible] d. i. »aan wien Allah vingers heeft gegeven”, dat ik opvat als »alle dieren, die gespleten hoeven hebben.” Over Djakat enz. zie mijne Brieven over

den Islâm 14de brief, Niemann, Inleiding pag. 228, 391.

(25) hetgeen eene hoeveelheid is, waarvan één tiende kan gegeven worden. Dit voor H.S.: [illegible] Het woord [illegible] wordt hier dan niet opgevat als »een tiende gedeelte van de opbrengst aan den priester geven" (zie Jav.-Holl. woordenboek), maar als »eene hoeveelheid vee of goed, waarvan tienden betaald worden moeten", van het Arab. نصاب

(26) priesters. H.S.: [illegible]

(27) dit hadis-geschrift. H.S. heeft: [illegible] Het gebod van een driedaagsche vasten komt ook in Hoezoo's brief, Mededeelingen XXVIII pag. 315 voor; en bij Dr. Snouck Hurgronje, Indische Gids, ald. pag. 11.

(28) H.S. heeft: [illegible]

(29) Het wordt hier wel niet gezegd, maar het zal de bedoeling wel wezen, dat de vorst van Mekka dit bevelschrift verder bekend maakte of liet maken.

(30) H.S. heeft hier: [illegible] dat wel de eigen woorden van hadji Ngabdoel-Samat zullen zijn. Ook uit de volgende zinnen blijkt, dat wij hier met meer dan het eenvoudige »onderwijs aangaande den dag der opstanding" hebben te doen.

(31) H.S.: [illegible] Zie boven (18).

(32) afgematheid. H.S. [illegible] Ik ken dit woord niet, doch houd het voor een schrijffout voor: [illegible] of [illegible] dat z. v. a. [illegible] is, en men ook wel als: [illegible] of [illegible] hoort uitspreken.

(33) H.S.: [illegible] Wat dikr's zijn werd reeds meermalen in de Mededeelingen gezegd. Over de Salat, veelal vertaald door gebed, maar eigenlijk eene godsdienstoefening uit gebed en ceremoniën bestaande, zie men Niemann, Inleiding p. 199 v.v. 371 v.v. Dr. Snouck Hurgronje in de Bijdragen van het K. I. enz, en "mijne Brieven over den Islâm." pag. 163 v.v.

(34) Na eene verontreiniging. Dit voor H.S. [illegible]

[Javanese script] = [Javanese script] van Arab. جنابة djanâbat. Zie boven (11).

(35) Dit jaar Djé. Zooals bekend is, naam van het 4de jaar eener Windoe, die 8 jaren heeft. Maar zooals men beneden zal zien, noemt de dateering van dit geschrift het jaar Wawoe, of wel Djim, d.i. Djim-akir. En Wawoe is het 7de jaar, Djim-akir het 8ste jaar eener Windoe. H. S. heeft: [Javanese script] Misschien een schrijffout. Het jaar Djé liep van 8 Juli 1861 tot 28 Juni 1862.

(36) die een getrouw woord is. H.S. heeft: [Javanese script]

(37) H.S.: [Javanese script] (?) [Javanese script] Vreemd, dat dit weêr gezegd wordt van de Imâm-Sôpingi, daar zij reeds even te voren besproken werden.

(38) H.S.: [Javanese script] Zie boven (18). Hier hebben wij in één adem: [Javanese script] en [Javanese script] en het woord [Javanese script], waarop wij reeds wezen.

C. POENSEN.

Aanteekening der Redactie.

De hier en daar, b.v. op blz. 11 en 12 en in noot 28 enz., in dit stuk van den Heer Poensen voorkomende onvertaalde woorden tambijoe (of tanbijoe) lapilin zijn het arabische: tanbîhoe-l-ghâfilîna = vermaning voor de zorgeloozen. Op blz. 7, 13 en 14 zijn eenige phrasen weggelaten, omdat zij in Javaansch schrift slechts uit erg verknoeide Arabische woorden bestonden, waarvan niets was te maken, of die althans niets bevatten, dat van eenig belang was, terwijl zij te zeer bedorven waren om er eene vertaling van te geven.

DAGBOEKEN, VERSLAGEN EN BRIEVEN UIT DE ZENDING.

Bericht nopens den voortgang der Evangelisatie in de Minahassa over 1886.

Wachter wat is er van den nacht? De wachter zeide: De morgenstond is gekomen en het is nog nacht. (Jes. 21 : 11, 12).

Bij het einde van het jaar komt tot de Zendeling-vereeniging in de Minahassa de vraag: »wat is er van den voortgang der Evangelisatie ten uwent?" Vroeger, toen de zending haren zegenrijken en gezegenden arbeid onder de bevolking kortelings begonnen was, toen deze nog slechts voor een deel, en wel een betrekkelijk klein deel, het Christendom omhelsd had, toen allerwege het Evangelie des vredes door het bloed des kruises aan de nog voor het grooter deel heidensche bevolking verkondigd werd, toen kon men van voortgang der Evangelisatie spreken. Men kon in cijfers uitdrukken, hoevelen in den loop van een jaar tot het Christendom waren overgegaan. De zending zette haar bekeeringswerk voort. Telkens weder werden nieuwe gemeenten gesticht, terwijl de bestaande toenamen in omvang en talrijkheid. De honderdtallen christenen groeiden aan tot duizend- en tienduizendtallen. Overal werden scholen geopend tot onderwijs voor oud en jong; overal werd de leer des Evangelies onderwezen. Ziet, dat was voortgang der

Evangelisatie in ons land, onder onze bevolking. Men kon dien als met den vinger aanwijzen.

Allengs echter hield dat toetreden van menigten, dat steeds verder voortgaan der Evangelisatie, althans in sommige belangrijke streken, op, omdat de bevolking nagenoeg geheel in de gemeenschap der christelijke gemeente was opgenomen. Ofschoon tot op den huidigen dag nog aanzienlijke gedeelten der bevolking niet voor het Christendom gewonnen werden, – wij hebben tot staving hiervan slechts op den stam der Bantiks te wijzen, – mogen wij met volle recht zeggen, dat het Christendom in dit land gevestigd is, dat de bevolking eene christelijke werd. Wij hebben nu te doen met meer dan honderd Evangelisch-christelijke gemeenten. Evangelisch-christelijk? Ja, zóó zouden wij liefst onze gemeenten hebben blijven noemen. Met het oog op de drieste, betreurenswaardige pogingen der Roomsche kerk, om onze Evangelische christenen tot zich te trekken, is het echter noodig geworden, ook hier te spreken van Protestantsche christengemeenten. Die gemeenten zijn voor een goed deel klein, maar er zijn ook verscheidene van grooten omvang en aanzienlijk zielental. De Minahassa is een christelijk land geworden. De zending als zoodanig heeft zich uit dit gewest teruggetrokken. De gemeenten werden in het kerkelijk verband opgenomen, onder het Bestuur over de Protestantsche kerken in Nederlandsch-indië geplaatst, terwijl de Regeering in de behoefte aan voorgangers voorziet.

Mag men nu nog spreken van voortgang der Evangelisatie? Strikt genomen, in den zin van evangeliseeren onder niet-christenen, zeker niet. Maar zeker wèl, als men daarbij denkt aan het met den geest des Evangelies doordringen, naar het Evangelie vormen van hart en

leven. Maar dat is een verborgen voortgang, die zich niet openbaart dan in den loop der tijden, en alleen waarneembaar is voor het oog van den zuiver belangstellenden, den onafgebroken in de gemeenten arbeidenden voorganger en leidsman. Allengs doen zich de waarachtige beginselen des christelijken levens gelden in huisgezin en maatschappij. 't Is niet meer uiterlijke voortgang, maar een innerlijk toenemen; geene uitbreiding in omvang en zielental, maar in diepte en kracht; geen overgang van Heidendom tot Christendom, maar eene bekeering van wereldsgezindheid tot hemelsgezindheid, een steeds voortgaand weder geboren worden.

Wachter! wat is er van den nacht? De wachter zegt: de morgenstond is gekomen, en nog is het nacht!" De morgenstond kwam, dat getuigt ook weder het afgeloopen jaar, en wij verheugen ons in het koesterend licht, dat van hem uitstraalt, voorspellende een' helderen dag. Maar ook, het verslagjaar getuigde van den nacht, die nog steeds niet geweken is.

Gedurende de laatste maanden van 1885, wij hebben er in ons vorig bericht uitvoerig over gesproken, werden eenige streken der Minahassa geteisterd door de cholera. Bij het begin van het verslagjaar was er verandering ingetreden. Het bleek ook toen, en ook in dit opzicht, de morgenstond was gekomen, en het was nog nacht. Immers ter hoofdplaats Menado en te Tondano mocht de gevreesde ziekte als geweken beschouwd worden. Ook elders, waar men in 1885 aanhoudend te worstelen had gehad met kwaadaardige koortsen, met name in het Tonseasche, was de toestand gunstiger. Verlichting van druk en bezoeking, ontheffing van beproeving en leed, de morgenstond was gekomen. Edoch, hoe spoedig kwam de smartelijke ervaring, dat het nog nacht was.

Reeds in Januari werden eenige plaatsen aan het strand van Tondano door de vreeselijke ziekte bezocht. Weldra vooral ook ééne gemeente aan den oever van het meer van Tondano, voorts Remboken, Langowan, Tomohon en elders; — het was nog nacht! Wel greep de gevreesde doodsengel niet verschrikkelijk maaiend om zich, en bleef de ziekte tamelijk beperkt, terwijl ook de duur van haar woeden betrekkelijk kort was, maar zware offers werden geeischt; menigeen, die ons dierbaar, en der gemeente tot steun en voorbeeld was, werd eene prooi der épidemie.

De Zendelingvereeniging moet in deze droeve beeldengalerij eene eerste plaats geven aan wijlen Mejuffrouw G. C. KROOK, Directrice van de meisjesschool te Tomohon. Deze inrichting toch staat in nauw verband met, en is geroepen mede te werken aan den voortgang der Evangelisatie in de Minahassa. De in den volsten zin des woords algemeen geachte Directrice heeft in korten tijd groote dingen vervuld. Haar plotseling verscheiden scheen ons inderdaad een onherstelbaar verlies voor de school. Maar ook was dat voor de gemeente van Tomohon een zware slag. Al hare liefde, en zij bezat veel liefde, gaf zij aan de school, waaraan zij hare rijke gaven van verstand en hart met voorbeeldige toewijding besteedde. En in de weinige jaren, die zij te Tomohon doorbracht, het waren nog geen vijf volle jaren, was zij de vriendin geworden van velen. Haar edel, liefdevol gemoed vond spoedig toegang tot veler hart. Waar troost, steun, hulpe noodig was, stond zij gereed met woord en daad. In geloof krachtig, in liefde overvloedig, in nederigheid voorbeeldig, heeft zij velen tot den Heer gebracht of versterkt in het geloof; vele behoeftigen, maar ook de gemeente van Tomohon, verloren in haar een' krachtigen steun. Haar leven was Christus, het sterven was haar

gewin. Te midden van hooggaande smarten, ging zij juichende ten hemel in. Hare laatste uren waren het zegel op haar leven des geloofs, en eene heerlijke Evangelieprediking voor allen, die het voorrecht hadden aan dat sterfbed te staan.

Maar deze voortreffelijke discipelin des Heeren was de eenige niet, die, door de vreeselijke ziekte aangetast, blijmoedig den dood verbeidde. De kracht des geloofs, de onwankelbaarheid der hope, de sterkte en troost des vertrouwens op den alles voorzienenden Vader, de macht der liefde, hoe getuigden die, te midden van smart en lijden, ziekte en dood, bij het verlaten van onverzorgde weezen en andere dierbare betrekkingen, van den voortgang der Evangelisatie in hart en leven.

De Predikant van Menado, benevens de Hulppredikers in de onderscheidene ressorten bleven, geringe ongesteldheden uitgezonderd, van ziekten verschoond, zoodat allen hun dienstwerk geregeld hebben kunnen verrichten. De Hulppredikers C. J. VAN DE LIEFDE, te Amoerang en M. BROUWER, te Langowan bleven belast met de waarneming van het ressort Ratahan. In de statistieke opgaven, die bij dit bericht behooren, is aangegeven hoeveel volwassenen en kinderen door ieder hunner in dat ressort gedoopt, hoeveel lidmaten aangenomen, en hoeveel huwelijken ingezegend werden. In de laatste helft van December konden zij bedoeld ressort overgeven aan den Hulpprediker A. RINNOOY, die als zoodanig daartoe benoemd was door de Regeering. De Hulpprediker M. BROUWER scheidde met eenigen weemoed van de gemeenten in het Ratahansche, die hij ten tweedenmale tijdelijk, en ditmaal twee en een half jaar lang, bediende. Bij de scheiding is hem eene aanhankelijkheid betoond, die beschamend is. Wij veronderstellen gaarne, dat een

en ander evenzeer het geval zal geweest zijn met den Hulpprediker C. J. VAN DE LIEFDE, doch wij kunnen dit niet constateeren, omdat de Vereeniging van hem wel de noodige opgaven, maar geene mededeelingen ontving.

De Hulpprediker J. LOUWERIER, te Tomohon, werd geroepen om, einde September van het verslagjaar, zeventien van zijne gemeenten aan andere Broeders Hulppredikers over te dragen. Drie gemeenten werden toegevoegd aan het ressort Tondano, zes aan dat van Sonder, vijf aan dat van Maoembi en drie aan dat van Tanawangko. Die overdracht viel den Hulpprediker van Tomohon zwaar. De meesten van die gemeenten waren reeds achttien jaar onder zijne leiding geweest. Het is alleszins begrijpelijk, dat allengs banden gelegd waren tusschen gemeenten en leeraar, die niet zoo gemakkelijk konden losgemaakt worden. Dit bleek herhaaldelijk in de laatste weken, die het afscheid vooraf gingen. De scheidende leeraar en vriend mocht van zijne gemeenten de ondubbelzinnigste bewijzen ontvangen van liefde en gehechtheid van velen, zoomede van ingenomenheid met en waardeering van zijn' evangelie-arbeid onder hen.

Een drietal gemeenten bleef aan de zorg van dezen Hulpprediker toevertrouwd. Het zijn die te Tomohon, Sarongsong en Kakaskassen. Den laatsten September van het verslagjaar werden al de kweekelingen tot het inlandsche leeraarambt, tot dien tijd toe door de onderscheidene Hulppredikers opgeleid, ten zijnent vereenigd. De opleiding werd hem toevertrouwd. Voorzeker geen gemakkelijke taak. Algemeen is het besluit tot deze regeling, die voorloopig als proef zal gelden, toegejuicht. Meermalen reeds klaagden wij over het gebrekkige en onvoldoende van de opleiding, zooals die vroeger geregeld was. Men moest erkennen, dat het in één woord on-

mogelijk is, bij de zorg voor zoovele gemeenten, ook maar eenigszins naar eisch, de vorming van jongelieden tot zulk een gewichtig ambt te behartigen. Menig Hulpprediker slaakte een zucht van verlichting. Waarlijk niet, omdat hij van eenig werk ontheven werd. Wij aarzelen niet te verklaren, dat iemand, die werkschuw is, niet waardig is het heerlijk ambt van voorganger en leidsman der gemeente te bekleeden. Hier wordt bedoeld verlichting van gemoedsbezwaren. Wat toch is moeielijker te dragen, dan het besef, dat men niet naar eisch volbrengen kan wat aan de betrekking, die men bekleedt, verbonden is?

De Hulpprediker LOUWERIER was de man, aan wien iedereen dacht, als er sprake was van de vereeniging van alle kweekelingen onder één' persoon. Die algemeene sympathie moest hem te eerder doen besluiten, zich voor dat allergewichtigst werk te laten vinden, maar zal hem ook dringen tot inspanning van al de krachten zijns geestes, om de goede verwachting, die men van de zaak heeft, niet te beschamen. Geen wonder voorwaar, dat hij dit gewichtig werk aanvaardde, zich bevend verheugende, en onder biddend opzien tot den Heer, die hem reeds zoovele jaren genadig bekrachtigde. Hij mag zich voorstellen, dat het geregeld onderricht, aan de kweekelingen gegeven, verblijdende vrucht voortbrengen zal. Aanvankelijk heeft hij alle reden tot tevredenheid. Hij wordt bijgestaan door de inlandsche leeraars van Tomohon en Sarongsong, J. Mandagi en K. Pangemanan. Gedurende de drie eerste maanden konden de lessen geregeld gegeven worden, en bleek het, dat het onderwijs door de jonge lieden gewaardeerd en behartigd werd. Over 't algemeen gaven de 28 kweekelingen, gedurende dat eerste tijdperk, geen stof tot klagen. Zij wonen in één huis, op

het erf van den Hulpprediker. Behalve de lessen, ontvangen zij ook practische opleiding, door deel te nemen, onder de leiding van den Hulpprediker, aan het voorgaan bij de openbare godsdienstoefeningen des Zondags, in het gemeente-onderwijs, de kinderkerk en aan het huisbezoek. Moge des Heeren genadige zegen in ruime mate op dit werk rusten!

Voor zoover de Vereeniging uit de onderscheidene ressorten mededeelingen ontving, is het aantal inlandsche leeraars in den loop van het verslagjaar niet vermeerderd. Een dezer gewaardeerde medearbeiders ontviel aan het werk door den dood. Het was een jeugdig arbeider. W. Mawoentoe, pas in November 1885 tot het dienstwerk ingeleid en te Tataäran aangesteld, mocht slechts eenige maanden werkzaam zijn. Hij woekerde met de gaven en krachten hem geschonken, had in een paar maanden door zijnen eenvoudigen kinderzin, zijn stil geloof, zijne warme liefde, en degelijke werkzaamheid, aller harten gewonnen, en der gemeente een ander aanzien gegeven. Door deze als op de handen gedragen, kon hij van haar niet scheiden, ook al sleepte hij zich wegens toenemende zwakte met moeite voort, en al sprak hij nauwelijks verstaanbaar, tengevolge van keeltering. Het was op aandrang van den Hulpprediker te Tomohon, onder wien toenmaals nog de gemeente te Tataäran ressorteerde, dat W. Mawoentoe de gemeente verliet, om in de ouderlijke woning, te Tomohon, zijne laatste ure te verbeiden. Geduldig in zijn lijden, overgegeven aan den Heer, vreesde hij den dood niet. Om des werks wille ware hij nog zoo gaarne blijven leven. Maar overigens wist hij, dat hem genade geschied was, en het sterven hem gewin zou zijn.

Hier en daar hadden wij het verlies te betreuren van

onderwijzers, die als voorgangers-catecheten in de gemeente zeer gewaardeerd werden. Aan menigen arbeider in 's Heeren wijngaard werd veel verloren. Zalig de dooden, die in den Heer sterven! Laat ons hopen, dat het sterven van degenen, die hun leven aan den dienst des Heeren gewijd hadden, wel ter eener zijde groot verlies, maar aan den anderen kant niet minder groot gewin was voor de gemeenten.

In al de gemeenten werd gedurende het verslagjaar op zon- en feestdagen geregeld godsdienstoefening gehouden. De Predikant van Menado en de Hulppredikers werden daarin bijgestaan door een aantal inlandsche leeraars en onderwijzers. Ieder der eerstgenoemden ziet zich eene afdeeling van het ressort des Hulppredikers toegewezen, die meer of minder gemeenten omvat, al naarmate de ligging van de plaatsen dat eischt, in verband met het aantal inlandsche leeraars in het ressort werkzaam. Er zijn er, die zes gemeenten ter verzorging hebben, wellicht eenigen nog meer. Het is hoogst wenschelijk, dat in iedere gemeente des Zondags vóórmiddags godsdienstoefening gehouden wordt. Wijl de Hulpprediker en de inlandsche leeraar ieder natuurlijk slechts in ééne gemeente kunnen voorgaan, is het noodig, dat elders anderen voor de gemeenten optreden, ook al doen de eersten des namiddags of ook des avonds nog elders dienst. Het is bekend, dat de onderwijzers aan de genootschapsscholen tevens voorgangers in de gemeente zijn. Dankbaar wordt gebruik gemaakt van de hulp van verscheidene onderwijzers aan gouvernementsscholen, die genegen zijn en de geschiktheid hebben, om de gemeente bij hare godsdienstige samenkomsten voor te gaan. Met het oog op de bekwaamheid van zoovele voorgangers, en gedachtig aan de wijze, waarop menigeen zich van die taak kwijt,

herhalen wij de betuiging: de morgenstond is gekomen, en het is nog nacht! Want verblijdend is het op te merken, hoe inlandsche leeraar en onderwijzer zich beijveren naar de behoeften der gemeenten te onderwijzen, eigene kennis te vermeerderen, en daardoor steeds meer geschikt worden voor het voorgangersambt, arbeidende in waarheid aan de stichting der gemeenten en hare ontwikkeling in kennis en christelijk-godsdienstig leven. Maar ook ontglipt ons wel eens een zucht, als we waarnemen, hoe anderen het gewicht der taak kennelijk niet gevoelen, zich al heel weinig moeite getroosten om zich daartoe voor te bereiden, en dan ook vaak zeer sober onderwijs geven. Er ontbreekt nog steeds zooveel aan de opleiding en de vorming van ons personeel. Meermalen wordt een broeder ouderling of broeder diaken geroepen de gemeente voor te gaan. Deze zal alsdan meestal een eenvoudig, hoogst eenvoudig woord des geloofs hooren, maar weinig tot uitbreiding van hare kennis en tot opbouwing.

De waardeering van de openbare godsdienstoefeningen is zeer onderscheiden. Met dankbare blijdschap en begrijpelijke ingenomenheid wordt van eene zeer belangrijk ressort medegedeeld, dat overal eene uitnemende opkomst ter godsdienstoefening is waar te nemen. Van geen enkele gemeente, van de kleinste tot de grootste, kan daar gezegd worden, als men in 't algemeen spreekt, dat er lauwheid en onverschilligheid heerscht. Overal waar de Hulpprediker optreedt, heeft hij veel toehoorders. Hij weet wel, dat het kerkgaan op zichzelf iets uitwendigs is, maar hij verklaart met den Apostel PAULUS: »het geloof is uit het gehoor". Komt men niet hooren, dan zal men moeielijk tot het geloof komen, of indien men aanvankelijk geloofde, zal men daarin verachteren. Ongetwijfeld benadeelt men zichzelven door het nalaten van

de onderlinge bijeenkomsten. Daarentegen zal men bij getrouw kerkbezoek, mits uit zuiver beginsel en met goede bedoeling, opgebouwd worden in christelijk geloofsleven.

Er zijn meer streken dan de zoo even bedoelde, waar de opkomst ter godsdienstoefening alleszins verblijdend is. Ons streven moet dan ook mede dáárop gericht zijn, dat de geheele gemeente gewoon wordt daaraan deel te nemen. Welverstaan mogen wij spreken van het zich ten duren plicht rekenen, om zich met de broeders en zusters in het bedehuis te vereenigen; God openlijk en gemeenschappelijk te loven en te danken voor zijne liefde, genade en trouw; in het openbaar gebed algemeene en bijzondere behoeften op te dragen aan den Vader in Christus; de heilswaarheden te overdenken; gesticht en opgebouwd, maar ook vertroost en bemoedigd, gesterkt en geleid te worden; den band der broederliefde en de gemeenschapsoefening te versterken door het onderling geloof. Wij weten het wel, en Gode zij dank, dat een goed deel onzer meestgevorderde christenen het met ons weet, dat het niet in het kerkgaan gelegen is. Evenzeer is het voor ons niet verborgen, dat niet alle, zelfs niet alle trouwe kerkgangers voorbeeldige christenen zijn. Wij trachten steeds meer de overtuiging te doen wortelen in veler hart, dat hij alleen een goed hoorder des Woords is, die tevens zich een dader daarvan betoont. Onze christenen, althans zij, die het ernstig met de zaak meenen, weten het wel, dat niet het kerkgaan, maar de christelijke levenswandel van zinsverandering, van geloofsgemeenschap met Christus, en door Hem met God moeten getuigen. Het kerkgaan moet niet zijn het voldoen aan een' uitwendigen plicht, maar het opvolgen van een' inwendigen drang des harten.

Doch waartoe meer, om het gewicht van het algemeen en geregeld bijwonen van de openbare godsdienstoefeningen voor den voortgang der Evangelisatie te betoogen? De werkelijkheid spreekt waarlijk luide genoeg. Opgewekt kerkelijk leven is zoowel oorzaak als vrucht van godsdienstigheid, terwijl het de onderhouder en leider is van het christelijk-godsdienstig leven. Waar de deelneming aan de onderlinge bijeenkomsten toeneemt, meer algemeen wordt, verblijdt zich de voorganger en leidsman der gemeente, omdat hij weet, dat dit eene getuigenis is van ontwaakt christelijk-godsdienstig gevoel, en een zekere waarborg voor toenemen in godsdienstig leven. Het tegendeel is duidelijk. Veronachtzaming, verwaarloozing van de gemeenschappelijke openbare godsdienstoefening is altijd een bewijs van lauwheid, onverschilligheid, afkeerigheid van den godsdienst en zijne eischen; de kilheid van dood en graf doet ons dan onaangenaam aan. Het christelijk beginsel werkt niet door.

Boven is gezegd, hoe met blijde ingenomenheid uit een belangrijk ressort werd medegedeeld, dat overal eene uitnemende opkomst ter godsdienstoefening valt waar te nemen, en hoe in meer streken die opkomst verblijdend is. Van elders kwam het bericht in, dat het kerkbezoek niet in verhouding staat tot het zielental. Wederom eene andere mededeeling, dat in eenige gemeenten de opkomst steeds beneden het middelmatige bleef, soms na eenige opwekking verbeterde, doch telkens spoedig weder tot den vorigen toestand terugviel, terwijl in andere gemeenten van datzelfde ressort de opkomst steeds, zoo niet verblijdend, dan toch tamelijk bevredigend was. Betrekkelijk de laatstbedoelde wordt opgemerkt, dat wanneer daar door de eene of andere omstandigheid, als bijv. ziekte de negery bezocht, of de keuze van een negeryhoofd de

gemoederen in spanning bracht, als anderszins, verflauwing ontstond, deze slechts tijdelijk was, terwijl men, bij het verdwijnen van genoemde omstandigheden, ook de belangstelling zag terugkeeren. Intusschen werkt dat ongestadige nadeelig. Keeren ook velen tot het goede terug, aan achterblijvers ontbreekt het nooit. En zoo vermeerdert dan allengs het getal van geheel onverschilligen.

Uit ditzelfde ressort wordt nog gewezen op eene andere omstandigheid, die een' nadeeligen invloed oefent op de opkomst bij de godsdienst-oefeningen en in het algemeen op de belangstelling in den godsdienst. Deze is, dat, door het vermeerderd handelsverkeer, hier en daar velen zich laten aftrekken van het meer rustige leven, dat de landbouw biedt. Op enkele plaatsen in dien werkkring worden er reeds betrekkelijk velen gevonden, die, tuk geworden op een meer gemakkelijk gewin, hunne gronden braak laten liggen, om hunnen dag door te brengen langs 's Heeren wegen of op pasars en in samenkomsten, waar de winzucht soms nog tot andere dingen de toevlucht neemt, dan tot het drijven van koopmanschap. Deze verkeerde neiging beheerscht oogenschijnlijk vele jeugdigen, en maakt hen afkeerig van ernstige zaken. Ook stuit men hier vaak op de zwakheid van het ouderlijk gezag. Vele ouders schijnen spoedig hunnen invloed op hunne kinderen te verliezen, waar het betreft dezen te leiden tot een betamelijk levensgedrag, en hen af te houden van kwade wegen.

Het kan niet bevreemden, dat wij ons steeds beijveren, middelen en wegen te zoeken, ten einde het deelnemen aan de openbare godsvereering te bevorderen. Wij gaan steeds voort met de prediking des Evangelies in kerkgebouwen en woonhuizen, in samenkomsten aan de openbare godsdienstoefening gewijd, en in dezulke, die tot

godsdienstonderwijs bestemd zijn. Ook de bijeenkomsten met ouders, die den doop voor hunne kinderen verlangen, het ziekbed, het sterfhuis en ontmoetingen met bijzondere personen geven hiertoe gelegenheid. Men bedenke hierbij, dat men in verscheidene gemeenten er wel prijs op stelt, dat de kinderen gedoopt, en voor een deel de jongelieden tot lidmaten der gemeente aangenomen worden, terwijl op enkele christelijke feestdagen de opkomst groot is, maar overigens zeer nalatig is in het kerkbezoek. Is het dan ook dikwijls alsof het gesproken woord onvruchtbaar blijft, Gods Woord keert nimmer ledig weder; nu en dan wordt daarvan eenige vrucht zichtbaar, hetzij in meerdere opgewektheid bij geheele gemeenten, hetzij in het verbeterd levensgedrag van enkele personen.

Ongetwijfeld zal het stichten van geschikte, fraaie, kerkgebouwen medewerken aan de waardeering van en het deelnemen aan de openbare godsdienstoefening. 't Is waar, de Minahasser is zeer spoedig tevreden met eenige localiteit. Wel zijn velen op een betrekkelijk goed woonhuis gesteld. De meesten echter bouwen zich dat op hunnen ouden dag. Zij gevoelen zich zeer op hun gemak in kleine, licht opgeslagen huisjes, weinig meer dan hutten. Vaak staat dan ook het groote huis, als men dat eindelijk bezit, voor een goed deel, en voor langen tijd ledig, terwijl men zich behelpt met een tuinhuisje van primitief samenstel of een bijgebouwtje op het erf. Zoo is ook een huis der samenkomst tot godsdienstoefening al zeer spoedig voor hun gevoel voldoende. Een licht bamboegebouwtje op den aarden grond, meest zonder zoldering, kwetst niemands godsdienstig gevoel. In den beginne, en nu nog in nieuw ontstane gemeenten, of ook in nieuwe negeryen, acht men zulk een opstal volkomen waardig, den naam van kerk te dragen. En waar de goede lieden

oprecht godsdienstig zijn, hoe eenvoudig dan ook, daar schaadt de mindere aanzienlijkheid van het kerkgebouw aan de opkomst niet. De belangstelling in alles wat met de openlijke godsvereering in verband staat, is daarom even levendig. Maar allengs ontwaakt het bewustzijn, dat de omgeving in overeenstemming moet zijn met de plechtigheid der godsdienstoefening. Is het waar, dat een fraai bedehuis als uitlokt tot het deelnemen aan de vrome handeling der gemeente, zeker niet minder waar is het, dat geoefend godsdienstig gevoel behoefte doet ontstaan aan gepaste kerkgebouwen. Zonder de waardeering van wat in de kerk pleegt te geschieden, zal men moeielijk met geestdrift vervuld worden voor den bouw eener kerk, minder nog geneigd zijn, daarvoor hand en beurs beschikbaar te stellen. Hebben wij niet betrekkelijk goede kerken in korten tijd bouwvallig en spoedig onbruikbaar zien worden, omdat de gemeenten uit onverschilligheid het onderhoud verwaarloosden? Die kerken waren dan indertijd niet op initiatief der gemeenten, maar door toedoen van het Bestuur gebouwd. Daarentegen gebeurt het meermalen, dat een bamboezen loods, of van lichte materialen gebouwd kerkje, netjes onderhouden wordt, en jaren lang goede diensten biedt.

Toch zijn wij het eens met den Hulpprediker van Langowan, dat het bouwen van goede bedehuizen een krachtig middel is tot verwakkering van den godsdienstzin. Leeft de gemeente, in geestelijken zin, dan zal men te gemakkelijker slagen in zijn streven om door de gemeenten zelven kerkgebouwen te verkrijgen, die een sieraad der plaats en een getuigschrift voor de gemeenten zijn. Op die wijze gaat de opbouwing der gemeente met den bouw der bedehuizen samen.

Br. BROUWER heeft de benijdbare verdienste, van in

deze aangelegenheid veel te vermogen. Ook hij erkent gaarne, dat wat het zinnelijk oog ziet, de indruk van een fraai bedehuis op de zinnen, van een zuiver zedelijk standpunt beschouwd, betrekkelijk nog weinig waarde heeft. Maar hij wil bedacht hebben, dat ons volk niet alleen oostersch, maar ook nog kinderlijk is, en daarom de vormen, het uitwendige, niet veronachtzamen. Ook het zinnelijk oog moet zijn deel hebben, en wat dit waarneemt bij de openbare godsdienstoefening moet medewerken met de prediking des Evangelies en de werking des Heiligen Geestes, tot verhoogd godsdienstig gevoel en leven. Hij tracht dat te doen, en bevindt er zich wel bij. Bijna alle gemeenten in zijn ressort hebben thans goede kerken. Mede daaraan schrijft hij alleszins prijzenswaardige opkomst ter godsdienstoefening toe.

Den 21sten Maart van het verslagjaar werd het keurig nette kerkgebouw der gemeente te Langowan met groote vreugde van de zijde der gemeente ingewijd. Het was eene overwinning na veel strijd en moeite, de vrucht van veel opoffering en ijver van de gemeente, of liever van een groot deel daarvan, de eigenlijke kern. De Hulpprediker erkent gaarne geen de minste tegenwerking ondervonden te hebben, noch van het inlandsch, noch van het Europeesch bestuur. Maar rechtstreeksche medewerking is van dien kant ook niet ten goede gekomen. Het is met recht een gemeentegebouw, eene stichting van de Evangelische christengemeente. Van hare zijde is heel wat offervaardigheid betoond. (1)

Van elders wordt met eenigen weemoed medegedeeld, dat de toestand van de kerkgebouwen niet getuigen kan van een krachtig opgewekt leven der gemeente. Op een paar plaatsen in bedoeld ressort is men reeds sedert

(1) Zie »Mededeelingen" D. XXXI, pag. 64 en v.v.

enkele jaren gereed met een plan voor een nieuw kerkgebouw, dat reeds tot een belangrijk begin van uitvoering kwam, maar het voortgaan op dien weg wordt telkens vertraagd door omstandigheden, die wel te overkomen zouden zijn, indien de ijver en belangstelling grooter waren. Hetzelfde geldt van de schoolgebouwen, die op vier plaatsen, in datzelfde ressort, zullen worden opgericht, en dan tevens voor kerkgebouwen zullen dienen. Ook hierbij ziet men slechts langzamen voortgang, niettegenstaande dit werk geheel rechtstreeks van het bestuur uitgaat. Waardeering van godsdienst en onderwijs en bereidvaardigheid om daarvoor offers te brengen, al zijn dit voornamelijk offers van tijd en krachten, zij worden daar nog al te weinig gevonden.

Voor zoover steller dezes daaromtrent mededeeling gedaan is, werd gedurende het verslagjaar overal het heilig Avondmaal in de gemeenten bediend. Dit geschiedde in eenige plaatsen slechts éénmaal, in de meeste gemeenten had die plechtigheid tweemaal plaats. Waar het vorige jaar geklaagd werd, dat de belangstelling in, en de waardeering van deze heilige handeling veel te wenschen overlieten, ontvingen wij nu het bericht, dat de Avondmaalsvieringen over het algemeen gedurende het verslagjaar merkbaar beter bijgewoond werden dan tijdens het vorige. Toch wordt daaraan toegevoegd, dat ook hiervoor het aantal onverschilligen niet gering is. Over het algemeen zal men wel mogen verklaren, dat de opkomst bij de viering van het Nachtmaal des Heeren groot is. Ongetwijfeld blijven eenige onverschilligen ook dan terug. Maar zouden wij ons mogen verblijden, als de zoodanigen alléén dan het bedehuis bezochten, gemeenschap met de gemeente oefenden?

De gemeente wordt in 't algemeen opgewekt om aan

die plechtigheid deel te nemen. Er wordt op vele plaatsen tegen den tijd der Avondmaalsviering veel in de gemeenten gewerkt. De kerkeraadsleden en andere belanghebbenden, zelfs vrouwen, doen wat in hun vermogen is, om de medeleden tot het deelnemen uit te noodigen, maar ook voor te bereiden. Meermalen komt alsdan menigeen tot meerder ijver in 't algemeen, tot geheele zinsverandering zelfs. De gemeenten volgen Jezus na, het verlorene zoekende, gedachtig aan de vermaning van den verheerlijkten Christus: „wees wakende, en versterk het overige dat sterven zou!"

Of bij de Avondmaalgangers ook sleur en gewoonte gevonden worden? Och, ook hier is het vaak: de morgenstond is gekomen en het is nog nacht! Maar zeker zijn er zeer velen, die met een oprecht gemoed, in ootmoedige blijdschap, met levend geloof, met waarachtig verlangen naar de gemeenschap met Christus, den gewijden disch naderen. Algemeen wordt de viering des heiligen Avondmaals voorafgegaan door onderwijs omtrent de instelling, het doel, den eisch, den zegen en de vrucht des Avondmaals. Daarbij wordt getracht naar hoogen ernst. Opwekking tot biddend zelfonderzoek, hartelijke aansporing tot ootmoedige schuldbelijdenis en geloovig toevlucht nemen tot den Zaligmaker van zondaren, waarschuwing tegen gedachtelooze viering der plechtigheid; vermaning en bestuur worden alsdan tot de gemeenten gebracht, met al den ernst, dien het onderwerp zoo hoogelijk eischt. Bij zeer velen draagt dit verblijdende vrucht. En in 't algemeen moet men getuigen, dat de Avondmaalsvieringen met geheel hare omgeving, zeer bevorderlijk zijn aan den voortgang der Evangelisatie, dat is den wasdom der gemeenten in christelijk-godsdienstig, kerkelijk en gemeentelijk leven.

In den loop van 1886 werden 1781 personen tot lidmaat der gemeente aangenomen. Betrekkelijk den toestand van het catechetisch onderwijs, dat vaak alleen is voorbereidend onderricht aan volwassenen tot het lidmaatschap, mogen wij, in 't algemeen gesproken, niet roemen. En het deelnemen daaraan, en de waardeering daarvan, zoowel als het gehalte en de vrucht, laten steeds veel te wenschen over. Terwijl uit één ressort wordt medegedeeld, dat het verlangen om tot lidmaat der gemeente te worden aangenomen bij een aantal niet gevonden wordt, en bij vele anderen zich dit slechts flauw openbaart in het nu en dan, bij groote tusschenpoozen, bezoeken der gelegenheden tot godsdienstonderwijs, betuigt men uit een' anderen werkkring, dat de bijwoning van catechetisch onderwijs in de onderscheidene gemeenten zeer goed is. Hier laat die opkomst op de meeste plaatsen weinig te wenschen over. Maar over de vruchten van dat onderwijs wordt geklaagd. Telken jare is het onderzoek naar de kennis van de leerling-lidmaten aldaar bron van ergernis over de weinige kennis van bijbelsche geschiedenis en Evangelieleer.

Door het bovenstaande, uit twee ressorten medegedeelde, zal de toestand over het algemeen vrij wel geteekend zijn. Zeker zijn er loffelijke uitzonderingen. Laat ons zeggen: jongelieden, die trouw het onderwijs bezoeken, die reeds van der jeugd af onderwezen werden in de bijbelsche geschiedenis; maar ook anderen, die pas later begonnen te leeren, wien het ernst is, die zich veel moeite geven, soms om nog te leeren lezen en de Maleische taal te leeren verstaan, maar steeds om een en ander in het geheugen te prenten; die daarbij het voorrecht hebben (men versta ons niet verkeerd) geregeld het onderwijs van den Hulpprediker, of van een' voortreffelijken in-

landschen leeraar of onderwijzer, te kunnen bijwonen, zullen met volle recht onder de wel onderwezen lidmaten der gemeente mogen gerangschikt worden.

Behalve onverschilligheid omtrent, en nalatigheid in het bijwonen van het voorbereidend onderwijs tot het lidmaatschap, moet men bij de beoordeeling van den werkelijken, niet lofwaardigen toestand, in deze op onderscheidene omstandigheden letten. En dan denken wij allereerst aan een groot deel van degenen, die onderwezen worden, dat tot op den leeftijd der jongelingschap in 't geheel geen of bitter weinig onderwijs genoten heeft. Velen, vooral in groote plaatsen, profiteerden niet van het schoolonderwijs. Dit geldt vooral de groote meerderheid van de meisjes, maar toch ook van een aantal jongelingen. Vaak ook gaat het onderwijs, dat ons als heel eenvoudig toeschijnt, toch nog boven de bevatting der leerlingen. Daarbij komt, dat dikwerf niet weinig moet geweten worden aan den man, die hoofdzakelijk met dat onderwijs is belast. Is het te verwonderen, dat eenigen dit onderwijs zoo weinig levendig en opwekkend geven, dat het nog verbazing moet wekken, als er eenige vrucht van gezien wordt?

Laat ons echter niet te donker kleuren. Moet ook hier de klacht uit het hart: en het is nog nacht! wij mogen toch ook roemen: de morgenstond is gekomen! Gaan niet de gemeenten, als een geheel beschouwd, vooruit, ook in kennis en begrip van de heilswaarheden des Evangelies? Wordt niet menigeen tot lidmaat aangenomen, wiens kennis, hoe gering dan ook en verre beneden wat men wenscht, voldoende is, om in oprechtheid den Heere Jezus aan te nemen als zijn' Verlosser, en zich aan dien Heiland over te geven, om door Hem gezaligd te worden? Blijkt het niet meermalen,

hoe deze en gene, over wiens onkunde wij ons bedroefden, naar het hart alleszins voorbereid was, tot het doen van belijdenis? Immers niet altijd is de meest ontwikkelde ook de beste christen.

Het catechetisch onderwijs voor kinderen blijft nog steeds ver beneden wat wij wenschen. Dat het geregeld onderwijs aan kinderen tot 10 of 11 jaar, voorts aan ouderen tot 14 à 16 jaar, en dan aan jongelingen en jonge meisjes, dus tot afdeelingen volgens den leeftijd, komen kan, bewijst het feit, dat dit in eenige gemeenten reeds bestaat. Behalve het vertellen van de bijbelsche geschiedenes in de scholen, waarover straks nader, geschiedt dat vertellen des Zondags, bijzonder aan de zoogenaamde kleintjes, ofschoon ook anderen van ouderen leeftijd komen luisteren. Dit heeft plaats òf in het vroege morgenuur, ten 7 ure, òf in het namiddaguur. Men gebruikt nevens de Maleische, ook de Alifoersche taal. Aan de ouderen, het tweede deel der catechisanten, wordt de bijbelsche geschiedenis uitvoeriger geleerd, met gebruik zooveel mogelijk, van het vragenboek over dat onderwerp. Dit geschiedt op een vastgesteld uur in de week. De jongelieden ontvangen dan onderwijs in de Evangelieleer, wat dan eigenlijk het dusgenaamd godsdienst-onderwijs is, en voorbereiding bedoelt tot het doen van belijdenis. Dat dit laatste alleen dan gewenschte vrucht kan en zal dragen, als de catechisanten de beide eerstgenoemde onderwijs-uren trouw bezocht hebben, valt dadelijk in het oog. 't Is opwekkend, die kleinen te zien en te hooren bij dat onderwijs. Zij krijgen er weldra smaak in, geven terug wat zij de vorige keer hoorden, zoowel in hun eigen taal als in 't Maleisch, en doen alzoo verblijdende kennis op. Ook de tweede afdeeling toont belangstelling en levendigheid, zoodat de kennis van de bijbelsche geschiedenis aanmerkelijk toeneemt.

Intusschen is dat nog slechts in enkele kleine gemeenten alzoo met goed gevolg geregeld, en dan nog in gemeenten, waar het godsdienstig beginsel tot op zekere hoogte geheel het leven doortrok. In groote gemeenten beproeven wij eene zelfde regeling tot stand te brengen, doch stuiten af op onderscheidene belemmeringen. Allereerst is de uitgebreidheid der gemeente een struikelblok. 't Is niet mogelijk al de kinderen van bedoelden leeftijd te verzamelen. Dat zou, althans voor een deel, te verhelpen zijn, door de gemeente in wijken te verdeelen, wat trouwens ook geschiedt, en dan in iedere wijk één of meer gelegenheden te openen, waar aan de kinderen de bijbelsche geschiedenis verteld wordt. Dat zou heerlijk zijn, want zóó zouden de kleinen van der jeugd af gewend worden aan geregeld samenkomen, aan het ontvangen van godsdienst-onderwijs, en, zoo dat op Zondag plaats vond, aan de heiliging van den rustdag. Maar daar stuiten wij op gebrek aan personeel. Vanwaar bekomen wij de vrijwilligers, die genegen en bekwaam zijn voor dat werk? Voorts, in groote plaatsen wordt lang niet algemeen van het schoolonderwijs gebruik gemaakt. Tot een voorbeeld neme men Tondano. Daar zijn nu drie gouvernements lagere inlandsche scholen, te zamen met 495 leerlingen, waaronder 55 meisjes. Voorts de gemeenteschool met 257 leerlingen, waarvan 79 meisjes, maar daar de trouwe opkomst nog al te wenschen overlaat, zoodat ult. 1886 het aantal gezet opkomenden p.m. 100 bedroeg. Het schijnt heel mooi, vier lagere scholen, met ruim 700 leerlingen. Maar het is lang niet toereikend voor eene bevolking van p.m. 9000 zielen. Minstens 1600 kinderen vallen in de termen van schoolgaan. Hieruit blijkt, dat een groot aantal van de jeugd zonder eenig onderwijs opgroeit. Geen verstandelijke ontwikkeling dus. Maar ook geen vorming

hoegenaamd. Hoe nu die massa kinderen bijéén te brengen op vaste dagen en gezette uren, tot het ontvangen van onderricht in de bijbelsche geschiedenis? En de schoolgaanden? Ja, zij zijn eenigszins aan orde en regel gewoon, bij hen is eenige verstandelijke ontwikkeling. Aan de leerlingen op de gemeenteschool wordt op bepaalde uren de bijbelsche geschiedenis verteld, aan die op de gouvernementsscholen, wij spreken nog steeds over Tondano, niet. Daarbij die ongelukkige verkeerde begrippen bij oud en jong, aangaande het gouvernements-schoolonderwijs, waardoor de school geheel afgescheiden van, misschien wel als gekant tegen den godsdienst beschouwd wordt. Een en ander te samen vergroot de moeielijkheid, om de kinderen voor het godsdienst-onderwijs te verzamelen, niet weinig. Steller dezes meent, dat op andere groote plaatsen veel gelijksoortigs zal gevonden worden. En toch moeten wij bedacht zijn op godsdienstige vorming der jeugd, op onderwijs voor deze, en dat zoo algemeen mogelijk. Ten einde daaraan eenigszins te gemoet te komen, hebben wij op onderscheidene plaatsen gelegenheid gegeven aan de kinderen, om des Zondagnamiddags in het kerkgebouw samen te komen, ten einde onderwezen te worden in de bijbelsche geschiedenis. Maar ook dat beantwoordt niet aan de verwachting. De zoogenaamde kinderkerk wordt door betrekkelijk weinig kinderen bezocht, en dan nog voor een goed deel door al te jonge kleinen. Een der Hulppredikers zag zich genoopt te melden, dat de kinderkerk in zijn ressort, met uitzondering van eenige plaatsen, slechts een slepend bestaan heeft. Niets van alle godsdienstige verrichtingen schijnt zóó weinig op prijs gesteld te worden.

Maar ook de scholen gaan er niet op vooruit. Laat ons echter, alvorens hierop door te gaan, mededeelen,

wat de Predikant van Menado berichtte. Op de drie gouvernements inlandsche scholen ter hoofdplaats van deze Residentie, wordt nu gedurende één uur 's weeks, buiten de schooluren, godsdienstonderwijs gegeven aan de Protestantsche kinderen van tienjarigen leeftijd en daarboven. De Resident van Menado was zoo goed, bij den aanvang van dat onderwijs, op elk der scholen een woord van opwekking tot de kinderen te richten, en blijkbaar wordt het godsdienstonderwijs met graagte door de kinderen ontvangen. Dat is ongetwijfeld in meer dan één opzicht een verblijdend bericht. De Predikant verwacht met recht veel goeds van deze zaak voor de toekomst. In elk geval zal hierdoor bij het opkomende geslacht niet zijn wat hij aantrof, o.a. bij overigens tamelijk ontwikkelde inlanders, een volslagen gemis aan bijbelkennis en aan kennis van den christelijken godsdienst.

Wij weten, dat ook elders aan de jeugd op gouvernementsscholen de bijbelsche geschiedenis verteld wordt. Mocht dat allengs meer algemeen worden! De vigeerende bepalingen op het gouvernements lager onderwijs voor inlanders laten het geven van godsdienstonderwijs aan de schoolkinderen, buiten de schooluren, toe. Daartoe is alleen noodig toestemming tot het gebruik van de schoollocalen, die zeker niet moeielijk van de plaatselijke inlandsche schoolcommissiën te verkrijgen zou zijn. Doch wij meenen, dat daartegen groote bezwaren bestaan. Vat men dat: „buiten de schooluren" op, als onmiddellijk op de schooluren volgende, dan is de eerste moeielijkheid, dat de kinderen, na vijf uren achtereen onderwijs ontvangen te hebben, niet frisch en onbevangen zijn voor het godsdientonderwijs, en daar komt dan bij, dat in de binnenlanden de veldarbeid de kinderen wacht. Moet dat beteekenen, of liever wil men dat opvatten in den

zin van op een ander gedeelte van den dag, dan heeft de vergunning geene waarde, want primo zouden wij de kinderen dan even goed in het kerkgebouw kunnen laten samenkomen, en secundo zouden wij op dezelfde moeielijkheid stooten, om de kinderen op andere uren van den dag te verzamelen. Wij moeten dus hartelijk wenschen, dat de Regeering vergunt het godsdienstonderwijs, d. i. dan onderricht in de bijbelsche geschiedenis, aan de schoolkinderen te geven tijdens de schooluren. Zouden wij de hoop mogen koesteren met grond van verwezenlijking, dat die vergunning eerlang zal verleend worden?

„Maar ook de scholen gaan er niet op vooruit," zeiden wij zoo even. Wij namen dien zin over uit ééne der ontvangen mededeelingen van de Hulppredikers. De gouvernements inlandsche scholen over het algemeen tellen tot heden toe slechts weinig meisjes onder hare leerlingen, en zoo zijn de meisjes op vele gouvernements-scholen niet naar wensch vertegenwoordigd. Bovendien is vooral ook op de laatstgenoemde het schoolverzuim onevenredig groot. Dit geldt natuurlijk van de ingeschrevenen. Dan nog het feit, dat een ander deel der jeugd niet ingeschreven is. Ja, er zijn plaatsen, klein van omvang veelal, waar allen, die den leeftijd daartoe hebben, schoolgaan, terwijl aldaar ook meestal het schoolverzuim niet verontrustend is. Maar het is niet overal zóó. Voorts merkt men op, dat de kinderen op allengs jeugdiger leeftijd de school verlaten. Kan dit samenhangen met steeds toenemenden arbeid voor de kinderen, speciaal bij den tuinbouw?

Het schoolonderwijs moet ten onzent ten nauwste verbonden zijn aan de christelijke gemeente. Dat is eene eerste voorwaarde voor zijn' bloei. De gemeente behoort de belangen der school te behartigen. Zij moet

haren zedelijken invloed gebruiken tot het algemeen ter school bestellen van de kinderen harer leden en het trouw bezoeken van de school. Dit is evenzeer toepasselijk op de gouvernements- als op de genootschapsscholen. Sluit een gouvernements-onderwijzer zich niet aan de christelijke gemeente aan, dan zal zijne school bezwaarlijk bloeien. In de meest opgewekte gemeenten, waar christelijk-godsdienstig leven samengaat met kerkelijke en gemeentelijke gemeenschapsoefening, zal de school het eerst tot haren bloei komen. Maar dan wachte men zich ook voor wijziging van het doel der school. In gezonden zin en welverstaan moet de school de kweekplaats zijn voor de gemeente. Vorming van verstand en hart, opvoeding tot een zedelijk, godsdienstig, echt maatschappelijk, leven, moet bedoeld worden. Ach, waarom verloor en verliest men nog uit het oog, dat de school steeds meer in den volsten zin eene school voor het volk en zijne eigenaardige behoeften worden moet? Waarom den schijn aangenomen, en ook werkelijk vaak in die richting werkende, alsof de school alleen bedoelde vorming tot betrekkingen in de maatschappij? Maar genoeg. Mocht het schoolwezen in aard en strekking allengs meer der waarachtige ontwikkeling van ons volk ten goede komen!

Zoowel ten opzichte van het catechetisch onderricht als van het schoolonderwijs laat de medewerking der ouders over het algemeen zeer veel te wenschen over. De christelijke geest moet en zal ook het huiselijk leven steeds meer doordringen, en alzoo tevens den band, die ouders en kinderen vereenigt, heiligen, het ouderlijk gezag bevestigen, de kinderlijke gehoorzaamheid leiden. Reeds zijn daarvan voorbeelden, die ons, althans ten deele verzoenen, met veel wat in dit opzicht niet is naar den eisch des Evangelies. De opvoeding laat vaak al te veel

over aan den nukkigen loop van de natuur der kinderen. Het is meestal niet de vraag, wat de ouders voor hunne kinderen wenschelijk, nuttig, noodig, achten, maar wat de kinderen willen. Menig ouderenpaar legt er zich gelaten bij neder, als de kinderen geen lust hebben in school of catechisatie. Wonderbaarlijk veel vrijheid is het kind gegeven, dat op achttienjarigen leeftijd belastingschuldig en heerendienstplichtig wordt, en daarmede, wat het maatschappelijk leven aangaat, een goed deel zijner vrijheid mist. Maar de vrijheid van kindsbeen af genoten blijft men op godsdienstig en zedelijk gebied behouden. De ouders verliezen al spoedig, door onverstandige leiding hunner kinderen van de prilste jeugd af aan, allen invloed op hen, tenzij dan dat de christelijk-godsdienstige geest het huiselijk leven doorstroomt. Het is vooral dáárom, dat, nu er van schoolplichtigheid van wege het Bestuur geen sprake meer zijn kan, de gemeente haren invloed moet gebruiken op ouders en kinderen, opdat de laatsten onderwijs ontvangen in school en catechisatie. Men zal het dus evenzeer billijken als begrijpen, dat zoowel des Zondags bij de godsdienstoefeningen, als in vergaderingen met den Kerkeraad, zoo mede bij huisbezoek en andere gelegenheden, aangedrongen wordt op de behartiging van school en catechisatie. Mogen we ook deze afdeeling van ons bericht niet besluiten met juichtoon en verzuchting: de morgenstond is gekomen, en het is nog nacht?

In den loop van het verslagjaar werden in de Minahassa 560 volwassenen en 4916 kinderen gedoopt. De ressorten Sonder en Ratahan zagen van de 560 volwassenen, respectivelijk 130 en 104 tot de gemeenten toetreden. In andere ressorten was het aantal volwassenen, dat gedoopt werd, aanmerkelijk minder. Dat hangt natuurlijk samen

met het getal heidenen, dat hier en daar overbleef. Aangaande Bantik is nog niet van vele overgangen te gewagen. De Predikant van Menado deelt mede, dat te Sindoelan, Bantik, gerekend wordende te behooren tot de inlandsche christengemeente van Menado, geregeld godsdienstoefening gehouden en godsdienst-onderwijs aan de schoolkinderen gegeven werd. Maar ofschoon er velen gedoopt werden, is de belangstelling in den godsdienst er nog zeer gering, hetgeen ook niet te verwonderen is, en eerst bij het opkomende geslacht anders zal kunnen zijn.

Uit het ressort van Langowan wordt als schaduwzijde mede vermeld, dat enkele heidensche familiën, zoowel te Langowan als Tompasso en mede te Kanonang, nog niet genegen zijn tot de christelijke gemeenschap toe te treden. Het zijn nog slechts weinigen meer, maar zij zijn uiterst moeielijk te bewegen, en toch, voor fosso's als andere heidensche plechtigheden, zijn zij geheel onverschillig geworden.

In den werkkring van Tondano werden een Gorontaloër, eene Chineesche en eene Javaansche vrouw gedoopt. In dien van Tomohon, behalve eenige heidenen uit het volk, ook een Chinees. Deze laatsten, namelijk de te Tomohon gedoopte heidenen, waren voor een deel dezulken, die lang aan de roepstem des Evangelies weêrstand geboden hadden, en nu eindelijk den Heer Jezus als hunnen Heiland wilden aannemen. Te Kajawoe, vroeger tot het ressort Tomohon, sedert ult. September tot dat van Tanawangko behoorende, werden een paar Bolaäng-Mongondoërs gedoopt. Van al de zooeven genoemde gedoopte vreemdelingen mag gezegd worden, dat zij de godsdienstoefeningen en het godsdients-onderwijs getrouw bijwonen.

De doop aan kinderen bediend, geschiedde op verzoek van de ouders. Het waren nagenoeg allen kinderen van

christenouders. Maar daaronder zijn ook begrepen, die met de ouders in de gemeenten werden opgenomen. Velen van de christenouders zijn lidmaat van de gemeente, en verreweg de meesten gehuwde lieden. Het aantal kinderen, dat gedoopt werd, nagenoeg 5000, is een welsprekend getuigenis daarvoor, dat het Evangelisch Christendom bijna de geheele bevolking omvat.

Zoo even werd gezegd, dat de meeste ouders van de gedoopte kinderen, gehuwde lieden zijn. Er werden ook kinderen van ongehuwden gedoopt, terwijl het getal onechte kinderen, in de meest gebruikelijke beteekenis van het woord, gering is. Ongehuwd samenlevenden worden nagenoeg overal hier meer, daar minder gevonden. Van de hoofdplaats bericht de Predikant van Menado: groot is nog steeds het aantal mannen en vrouwen, die buiten echt samenleven. Sommigen hunner geven als verontschuldiging op, dat het zoo moeielijk of onmogelijk is de harta (bruidschat) te betalen, anderen weêr trouwen niet, omdat hunne kinderen dan niet tot de burgers zouden behooren, en ofschoon bij enkelen zeker geheel andere redenen de drijfveer zijn van niet te trouwen, zoo meen ik toch te mogen zeggen, dat over het algemeen de ongehuwd samenlevenden, samen blijven leven als gehuwden, en niet minder voor hunne kinderen zorgen dan de gehuwden. En dan vraagt de Predikant: zou de groote moeielijkheid om echtscheiding te verkrijgen, ook misschien van invloed kunnen zijn op deze zaak?

Van elders de mededeeling: het aantal huwelijken, die dit jaar voltrokken werden, is, in vergelijking van verscheidene voorafgaande jaren, belangrijk grooter. Dit getuigt van een' beteren toestand in stoffelijk opzicht, maar ook is het verblijdend onder de gehuwden verscheidene paren te vinden, die een' band, vroeger onwettig gelegd,

door een' wettigen deden vervangen. Het willekeurig verbreken van den huwelijksband kwam ook nu weder voor, maar, naar het schijnt, minder veelvuldig dan in vorige jaren. In eene gemeente althans, waar dit meer dan elders plaats vond, en waar ook de onwettig samenlevenden sedert langen tijd, tengevolge van een' kwaden invloed, vrij talrijk waren, zag men deze belangrijk verminderen, en werden daarentegen een groot aantal huwelijken gesloten.

Toen onze bevolking nog heidensch was, had de huwelijksband weinig kracht. Ofschoon de veelwijverij niet verboden was, kwam die slechts zelden voor. Menig Alifoersch echtpaar leefde ook trouw samen, totdat de dood hen scheidde. Maar echtscheiding kwam tamelijk veelvuldig voor. Velerlei oorzaken werkten daartoe mede, zelfs de zucht tot »vuil gewin" bij ouders, die zooveel mogelijk harta trachtten te behalen van hunne dochters. Meestal had de scheiding plaats met wederzijdsch goedvinden. Ieder der echtelingen sloot gewoonlijk spoedig daarop een' nieuwen band. In de maatschappelijke samenleving bracht dat volstrekt geene stoornis. Bij feestelijke gelegenheden van algemeene deelneming als anderszins, waren vroegere echtelingen vertrouwelijk samen, al had ieder hunner ook een ander huwelijk gesloten.

Het Christendom kwam en werd omhelsd. Dat bracht natuurlijk groote hervorming met zich van maatschappelijk en huiselijk samenleven. Het huisgezin moest den heiligenden invloed van den geest des Evangelies ervaren. Allereerst moest de band, die man en vrouw als heidenen verbonden had, op wettige wijze, naar den eisch des Christendoms, op nieuw gelegd worden. Men besefte van den beginne, dat dit een onverbrekelijke band moest zijn. De heiligheid en onverbreekbaarheid van het christelijk huwelijk traden dadelijk op den voorgrond in het begrip

en gevoel van degenen, die christenen werden. Echtscheiding hield op, zoomede vrijwillig verlaten van den echtgenoot. Het Christendom trad op met den eisch van reinheid in gedrag en wandel. Ontucht en overspel werden aanstonds als verfoeielijk erkend. Het huwelijk begon tot zijn recht te komen.

Maar ook het Christendom kantte zich tegen het betalen der harta of bruidschat. Niet alleen dat door de harta de vrouw in haar recht verkort en als koopwaar beschouwd wordt, maar ook de eisch en de voldoening der harta, geven gereede aanleiding tot allerlei ongeoorloofde handelingen, waarbij winzucht en bedrog de hoofdrollen vervulden. In geheele streken kwam men allengs tot de overtuiging, dat de man wel het hoofd is der vrouw, daarom deze nog niet de slavin van genen; dat naar de ordening Gods, de vrouw niet beneden, maar naast den man behoort te staan; dat de vrouw door Christus uit hare diepe vernedering verlost, en in hare plaats der eere hersteld is. De christelijke gemeente in de Minahassa veroordeelt de adat der harta bij het huwelijk. Toch is het gebruik nog niet geheel verdwenen. Zoo even hoorden wij nog van den Predikant van Menado, dat als verontschuldiging voor het niet trouwen ook opgegeven wordt, dat men zoo moeielijk of wel onmogelijk de harta kan betalen. Ook elders in ons land is dat heidensch gebruik, al of niet min of meer gewijzigd, onder de christelijke bevolking blijven bestaan. Waar de alles vernieuwende kracht des Christendoms hart en merg der samenleving doortrok, is dat echter verdwenen. Zonderling, vaak stelt zoowel hij die de harta betalen moet, evenzeer als hij die de harta ontvangt, in de opvolging van dat gebruik eene eere! Dat dit echter meestal in 't verborgen geschiedt, ook wel eens driest geloochend

wordt, is een bewijs, dat de christelijke zedeleer en het geweten der gemeente dat veroordeelen.

Een ander gebruik, mede wortelende in de heidensche toestanden, is, dat de ouders van weêrszijde een huwelijk tusschen hunne kinderen beramen, zonder op genegenheid van dezen acht te geven. Men gevoelt, het hangt nauw samen met de adat der harta. Daardoor ontstaat meermalen vrijwillig verlaten, en als gevolg daarvan buiten echt samenleven met anderen. Boven is gevraagd, of de groote moeielijkheid om echtscheiding te verkrijgen, ook misschien van invloed is op dat buiten echt samenleven? Het zoo even gezegde geeft daarop een bevestigend antwoord. Ongetwijfeld is dit zoo. Men zou geneigd zijn te beweren, dat eenig gemakkelijker maken van de echtscheiding gewenscht is, maar men huivert toch weêr daartegen, omdat men wel eens »van kwaad tot erger" zou kunnen vervallen. Voorshands is het zeker oneindig raadzamer, er naar te streven, oorzaken als de bedoelde weg te nemen, en huwelijken naar vrije keuze en genegenheid te bevorderen. De christelijke geest legt ook in deze krachtig getuigenis af. Huwelijken als bedoeld worden reeds veel gesloten. De gemeente waakt, als zij namelijk hare roeping begrijpt, en voorkomt vaak scheiding tusschen echtgenooten.

Zoolang een wettig gesloten huwelijk niet door wettige echtscheiding ontbonden is, kan er natuurlijk niet aan gedacht worden, bij vrijwillige scheiding en aanknooping van nieuwe banden, een buiten echt samenwonen door een huwelijk te doen ophouden. Zoo ook vindt men hier en daar eene onwettige verbindtenis, doordat een weduwnaar met de zuster zijner overledene vrouw samenleeft. Om in dat geval een wettig huwelijk te kunnen sluiten, moet men Z.Ex. den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-indië dispensatie van de wet verzoeken. Dat

is dus bereikbaar. Maar menigeen, van de zoodanigen, vindt dat te lastig, te omslachtig, te kostbaar wellicht, en zet een leven voort, wel door den christelijken geest veroordeeld, maar in de maatschappij, zooals die nu nog bestaat, tamelijk geduld, en in het geweten der betrokken personen niet verwerpelijk. 't Is echter wederom de christelijke gemeente, die daartegen getuigt.

Overigens, als man en vrouw buiten echt als getrouwde lieden blijven samen leven, dan houdt de christelijke gemeente niet op, aan te dringen om tot het sluiten van een wettig huwelijk over te gaan. Het is dan meest uit onverschilligheid, gebrek aan gevoel, of wel valsche schaamte, waardoor men van het huwelijk teruggehouden wordt. Er zijn streken, waar door de doorwerking van den christelijken geest, zulk onwettig samenwonen tot de zeldzaamheden behoort.

Omtrent het huwelijksleven mag in het algemeen een gunstig getuigenis gegeven worden. Waar de christelijke gemeente leeft en werkt, en de christelijke beginselen van liefde, trouw, eenvoud en oprechtheid wortel schieten in hart en leven, wordt ook het huwelijksleven allengs geheiligd. Twist en verdeeldheid tusschen echtgenooten worden zoo mogelijk in den beginne verdreven, of als die hooggaande mochten worden, door de gemeente gestraft, altijd met de bedoeling om te verbeteren, te behouden.

Het onderling verkeer van huisgenooten ondervindt ook allengs meer den invloed van de christelijk-godsdienstige vernieuwing van hart en leven. De gezelligheid wordt steeds meer gezocht, zoowel tusschen echtgenooten, als tusschen ouders en kinderen en familieleden. Ook mag men wijzen op het toenemen van huiselijke godsdienstoefening, hoeveel in dat opzicht ook nog te wenschen moge overblijven. De Maleische bijbelsche „Almanak

orang Mesehi", wordt in eenige streken verblijdend veel gebruikt. Die kan aanleiding zijn tot de huiselijke godsdienstoefening en tot leiddraad strekken, reden waarom wij dien dan ook zeer aanprijzen. Gemeenschappelijk gebed en dankzegging, het lezen van een gedeelte der Evangeliën, welk een krachtig hulpmiddel tot heiliging van het dagelijksch leven, tot veredeling van de betrekking waarin huisgenooten tot elkander staan, tot bevestiging van eenen godsdienstigen wandel! Gode zij dank, dat wij naar waarheid mogen getuigen: Zóó worden er gevonden. Maar ook, in hoevele gezinnen blijft de Bijbel een gesloten boek, of wordt die zelfs niet gevonden. Ook ten dezen zalig de kleine gemeenten, waar het Evangelie over 't algemeen zijn' heiligenden adem liet gaan over al de levensomstandigheden, waar niet alleen kinderen en jongelieden, maar ook rijperen in leeftijd lezen kunnen en Maleisch verstaan, waar de godsdienst een deel van het leven werd. Hoezeer ook dáár nog, in dit opzicht, veel valt waar te nemen, dat nog aan den nacht doet denken, is daar vooral niet minder op prijs te stellen, dat het daglicht zijne verkwikkende stralen in het huisgezin schiet. Overigens, men bedenke, wat boven aangaande het op prijs stellen en niet-waardeeren van school en catechisatie gezegd is, om naar recht te kunnen oordeelen. Hoevelen nog, die niet kunnen lezen, geen Maleisch verstaan, weinig of geen kennis van bijbelsche geschiedenis of Evangelieleer bezitten. Hoe kan men in de woning van de zoodanigen huiselijke godsdienstoefening zoeken, anders en meer dan het gemeenschappelijk gebed?

Slaan wij het oog in het algemeen op den godsdienstigen en zedelijken toestand der Minahassische christenbevolking, dan ontmoeten wij al de schakeeringen, die op dit gebied waarneembaar zijn. Naarmate de christelijke

godsdienst, die geest en leven is, hart, huis en dagelijksch verkeer, in allerlei levensomstandigheden, meer of minder bezielt, reinigt, leidt, zal ook de zedelijke toestand meer of minder verblijdend zijn. Bleef het Christendom op eenige plaats, in eenige streek, tot heden toe, een los omgehangen kleed, dan zal de godsdienstige toestand weinig opwekkends aanbieden. Werd daarentegen het Christendom in het hart opgenomen, werkte dat zinsverandering, werd door de Evangelieprediking schuldbesef gewekt, schuldbelijdenis gewerkt, toevlucht tot Jezus, geloof in Hem, overgave aan Hem tot stand gebracht; blijkt dit bij betrekkelijk velen zoo te zijn, dan zal de godsdienstige en zedelijke toestand daarvan den stempel dragen. De morgenstond kwam, en het is noch nacht. Dat geldt vooral ook hier.

Uit één ressort de mededeeling, dat men niet kan gewagen van een zeer krachtig ontluikenden bloei. Dáár bleek ook weder gedurende het verslagjaar, dat de oorzaken, die steeds den bloei van het gemeenteleven tegenhielden, nog altijd aldaar blijven bestaan. Die oorzaken te omschrijven zou alléén nut kunnen hebben, wanneer daardoor het middel te vinden ware, om ze weg te nemen, althans te krachtiger te bestrijden. Zij zijn gelegen in de eigenaardige gesteldheid van het volkskarakter, en dit is weder een gevolg van de geschiedenis, die het doorliep. Een krachtige Evangelie-arbeid is daar te laat gekomen. Niet, zoo merkt de betrokken Hulpprediker op, om ook nu nog met vrucht te kunnen werken op oud en jong, daarvoor is het nooit te laat, maar om gemeenten te vormen, van welke door haren band van samenhang groote kracht uitgaat voor het godsdienstig zedelijk leven der geheele bevolking. Althans vele zijn de moeielijkheden, waarmede men hier te kampen heeft bij het streven naar

de vorming van een leidend element in den boezem der gemeenten. Wel ontbreekt het niet geheel aan dezulken, die van ongeveinsde belangstelling in en waardeering van het Evangelie de blijken geven, maar hun aantal wordt verre overtroffen door dat van hen, die groote onverschilligheid omtrent geestelijke zaken aan den dag leggen, of bij wie de belangstelling in zulk eene geringe mate aanwezig is, dat zij weinig of niets toebrengt tot de bevestiging der gemeente in geloof en christelijk leven. Velerlei invloed was en is hier nog steeds werkzaam, om de harten en zinnen van velen af te trekken in tegenovergestelde richting. Waar dit minder het geval is, daar wordt ook meer belangstelling in de hoogere dingen, en meer godsdienstig leven waargenomen.

Bovenstaande teekening van den toestand van het gemeenteleven en van de godsdienstige en zedelijke ontwikkeling van een belangrijk deel der Minahassabevolking is niet aantrekkelijk. Veeleer doet zij ons het hoofd in ootmoed buigen en ons hart wordt diep getroffen. Aan de zuiverheid der schets valt niet te twijfelen. Er blijkt uit, dat de christennaam aangenomen werd, maar dat het Christendom geen diepgaande inwerking had op hart en leven. De christelijke geest werd niet de voor- en overheerschende; de Evangelische beginselen vestigden zich niet in 't gemoed. Maar mogen wij hopen op gewenschte verandering? »Ziet, Ik maak alle dingen nieuw, spreekt de Heer; en: „door Mijnen Geest zal het geschieden." Let op het woord: het is nooit te laat om met vrucht te kunnen werken op oud en jong. God geve, dat de waarachtige vrucht der Evangelieprediking ook dáár spoedig rijpe!

Uit een ander ressort vernemen wij de stem van teleurgestelde verwachting. Dáár heet het: iets te be-

ginnen, ergens eene tijdelijke opgewektheid voor te verkrijgen, dat behoort nog wel tot de mogelijkheden, maar te blijven bij wat men begonnen heeft, schijnt niet wel mogelijk te zijn. In April van het verslagjaar beleefde de Hulpprediker, in de hoofdgemeente van zijn ressort, opgewekte dagen. Er zouden nieuwe leden worden aangenomen. Veel werd in 't werk gesteld om dezen het gewicht der af te leggen belofte en van de geheele aanneming tot lidmaat wel te doen beseffen. Er waren er onder, die veel genoegen gaven. Bij de bevestiging der nieuwe leden toonde de gemeente door buitengewone opkomst veel belangstelling. Wegens beperkte localiteit werd het Avondmaal op twee afzonderlijke dagen bediend. Den indruk voor de nieuwe leden trachtte men te verhoogen, door dezen den laatsten dag aan eene afzonderlijke tafel te doen aanzitten. Dat wekte op nieuw belangstelling. Elk der nieuwe leden ontving een klein boekje, als aandenken aan de aanneming. Die opgewektheid nu was niet blijvend. Of dan al die betoonde belangstelling enkel nieuwsgierigheid was? Zeker niet. En toch, na die weken van opgewektheid trad eene zeer groote, tot het einde des jaars nog steeds voortdurende, verflauwing in.

Wij zouden hierop kunnen zeggen: Er is niets nieuws onder de zon. Elke werking heeft hare wisselwerking. Kerkelijk, godsdienstig, gemeentelijk leven, het moet worden. Daarvoor is tijd noodig.

Wil men nog even een' blik werpen op eene schaduwzijde, zie dan hoe hier en daar soms hevige twisten ontstaan over grondbezit; hoe bij de jongelingschap de zucht naar ijdelheid en opschik zich doet gelden; hoe het jonge volk, met name het mannelijk deel, zich noode of in 't geheel niet onderwerpt aan de tucht in de gemeente; hoe de zucht tot navolging van den Europeaan soms op

geheel verkeerde wegen leidt; hoe de invloed van vreemde oosterlingen, die steeds talrijker onder onze bevolking verspreid worden, nadeelig werkt op het karakter en gedrag van den inboorling; hoe het gebruik van arak en jenever met bitter allengs meer algemeen wordt, en als goede toon beschouwd wordt; hoe bij voortduring in sommige streken de doodenmalen in stand worden gehouden, of zelfs grooter in omvang, kostbaarder in uitvoering, nadeeliger in uitwerking worden. Wij zouden nog meer kunnen noemen, dat ons bedroeft, maar niet overmant, waardoor wij wel mismoedig, soms wellicht eens wankelmoedig, naar niet ontmoedigd mogen worden.

Zoekt men hier wellicht volmaakte toestanden op zedelijk godsdienstig gebied? Gaat het aan, op zoovele verkeerdheden te wijzen, en dan uit te roepen: is dat nu die veelgeprezene christelijke Minahassa?! De onbevangen waarnemer, de belangstellende opmerker doorzoekt alles; onderzoekt het geheel; vergelijkt wat is met wat was; stelt, tegenover de zedelijke en godsdienstige toestanden onder dit volk, die onder andere bevolkingen van Nederlandsch-indië; weet kaf van koorn, wilde waterloten van krachtige, vruchtdragende ranken te onderscheiden; houdt rekening met het samenstel der maatschappij en van het Bestuur, en zijn slotoordeel zal gunstig zijn. Is hij daarbij een christelijk-godsdienstig man, dan zal hij betuigen, dieper ziende dan anderen, 't is wonderbaar, 't is van den Heer geschied! Alleen het Evangelie heeft dat kunnen uitwerken. Maar wij zijn nog niet ten einde met onze schets van de bedroevende schaduwzijde. Boven is gebleken, dat, hoezeer ook hier en daar, zij het in geheele streken, de openbare godsdienstoefeningen niet naar eisch gewaardeerd worden, toch mag gezegd worden, dat onze bevolking kerksch is. Immers, in verschillende

ressorten ziet men geheele scharen opgaan naar het bedehuis. En toch, de viering van den Zondag, de heiliging van den rustdag, door geheel de bevolking, laat nog steeds veel te wenschen over. In vorige berichten hebben wij deze zaak uitvoerig besproken. Wij mogen ons daarom wel veroorloven desaangaande thans kort te zijn. Wij willen niemands vrijheid aan banden gelegd hebben. Maar wij wenschten wel, dat ieder belangstellende in de gemeente, dat iedere christelijke gemeente, en dat het Bestuur alle geoorloofde middelen in 't werk wilden stellen, om de Zondagsviering te bevorderen. Mag der christelijke gemeenten niet eenig recht worden toegekend, in den zin, dat om harentwil de rust op den Zondag bevorderd wordt? Nog altijd blijven wij onze stem verheffen tegen het veroorloven van op Zondag markt houden, speciaal te Menado en te Tondano. Van Menado wordt gezegd: »Trouwens, de Zondags-pasar, die van den vroegen morgen tot den laten avond duurt, houdt honderden van menschen in en buiten Menado van een passende Zondagsviering af." Te Tondano duurt de pasar des Zondags slechts eenige uren in den morgen, doch daarin zijn juist de uren, voor de morgen-godsdienstoefening bestemd, begrepen. Ook hier dus terughouding van eene gewenschte Zondagsviering door de pasar, al is het bezoeken van deze ook ten volle vrijwillig. Voorts is het niet altijd om te koopen en te verkoopen, dat men des Zondags dáár komt. Voor de jongelingschap, immers een deel daarvan, is die pasar een aantrekkelijke plaats, waar men van vreemde oosterlingen als anderszins veel begeerlijks leeren kan, als dobbelen en diergelijke. Wij aarzelen niet te verklaren, dat de Zondags-pasar niet alleen belemmerend, maar ook afbrekend werkt op de Zondagsviering, en in 't algemeen op de doorwerking van den christelijken geest.

Voorts, menigeen meent, dat zijne werkzaamheden onmogelijk kunnen uitgesteld worden tot Maandag. Veel wordt op Zondag verricht, omdat de rustdag zich daartoe eigenaardig leent. Nu eens worden door de hoofden politiezaken besproken, dan weder werkzaamheden voor de werkdagen geregeld. Soms wel de betuiging, dat men dit zelf onaangenaam vindt, doch dat 't niet anders kan. Men zal aanstonds begrijpen, dat een goede wil ten deze veel vermag, en omgekeerd, gebrek aan belangstelling of ook een moeielijk te qualificeren tegenzin, veel kan bederven.

Over 't algemeen echter mogen wij over Zondagsviering en heiliging van den rustdag tevreden zijn, hoeveel dan ook nog te wenschen overblijft. Op vele plaatsen is die dag geheel aan godsdienstige handelingen gewijd. Alle dagelijksche werkzaamheden staan stil. Ook in volkrijke negeryen is het duidelijk te zien, dat het Zondag is. Ziet die schare van kerkgangers, opgaande naar het bedehuis, of ook van daar terugkeerende naar hunne woningen, zindelijk en net gekleed, het geeft den dag een geheel ander aanzien. Men ondervindt, dat men in een christenland is, en dat het Christendom meer is dan een naam, dat het eene gestalte verkreeg, rechten veroverde, het dagelijksch leven heiligde. Moge de Zondag steeds meer in eere komen, en wederkeerig steeds meer een zegen zijn voor oud en jong, voor inboorling en vreemdeling, voor lichaam en geest, tijd en eeuwigheid!

De morgenstond is gekomen! Het licht van Gods genade in Christus heeft de gedaante der dingen veranderd. Zelfzucht werd omgezet in liefdebetoon, wraakzucht in vergevensgezindheid, drift in geduld, leugen in waarheid, bedrog in oprechtheid. De nacht is voorbijgegaan, en de dag is nabijgekomen. De werken der duisternis worden afgelegd, de wapenen des lichts aangedaan.

Wat al offervaardigheid bij verscheidene gemeenten tot velerlei doel, zoowel voor de goede zaak, ten behoeve van de broederen, ten gunste der Evangelie-verbreiding onder niet-christenen, als voor eigen genoegen, als kerkbouw, kerk-ameublement, enz.! Boven bespraken wij zoowel de traagheid als den ijver voor het stichten van doelmatige bedehuizen en het onderhouden daarvan. Menig gemeentelid brengt betrekkelijk heel wat op in handenarbeid en geld, waar het geldt den bouw eener kerk, den aankoop van lampen, den aanmaak van banken, enz. En dat vrijwillig en blijmoedig. In Europa bouwt men eene kerk meestal uit bestaande fondsen; soms geven gemeenteleden hun geld renteloos ter leen. Maar zeker vindt men daar minder dan hier dat algemeen bereid zijn om tijd en krachten en vermogen ten beste te geven voor den bouw eener kerk. Is 't niet verblijdend, als men van ééne plaats tot den Hulpprediker komt met p.m. ƒ 150, buiten diens weten bijééngebracht, en daarbij het bericht, dat men zich gaarne eene kerk wil bouwen, en rekent op de hulp, de leiding en voorlichting van den leeraar? Is 't niet verheffend, als van eene andere plaats den Hulpprediker bericht wordt, dat men ƒ 115 bijeenverzamelde tot den aankoop van lampen in de kortelings nieuwgebouwde kerk? Springt het hart niet op van blijdschap in God, als eene gemeente met hartelijke ingenomenheid mededeelt, dat men op één dag zóó en zóóveel houtwerken naar de negery gebracht heeft, onder het gejubel van oud en jong, vrouwen en mannen? Voorts, men heeft offervaardigheid voor een verlangen naar doelmatige, zelfs kostbare Doop- en avondmaals-gereedschappen. Nu weder wordt bericht van eene gemeente, die voor het jaren lang opgespaarde gemeentegeld zich een zilveren stel wil aanschaffen, met de be-

lofte, van het ontbrekende door vrijwillige giften aan te zullen vullen.

Moest een der hulppredikers de betuiging van het hart: de liefdegaven der gemeenten getuigen nog steeds, bij de meesten, van geringe offervaardigheid, ofschoon een paar gemeenten daarop eene gunstige uitzondering maakten, en reden tot tevredenheid gaven, ook elders vloeiden de bijdragen voor onderling hulpbetoon en zending niet bijzonder mild. Maar daarentegen werden in andere ressorten aanzienlijke blijken van liefde ontvangen. De kracht des Evangelies in de gemeenten openbaart zich hierin heerlijk. De boom des geloofs is gezond, als daaraan zulke vruchten der liefde rijpen.

Maar de liefde openbaart zich niet enkel in giften. Zij doet zich ook kennen in collecten, bij den ouden, eerwaardigen, zeer te waardeeren, maandelijkschen bidstond voor de uitbreiding van het Koninkrijk Gods, bijzonder onder de heidenen. Het spreekt van zelf, dat die bidstond in gemeenten met weinig opgewekt geestelijk leven, weinig deelneming ontmoet, zelfs wel geheel wordt achterwege gelaten. Maar in geheele, groote gedeelten van de Minahassa wordt die gehouden, op prijs gesteld, en wederom ten zegen voor de gemeenten. De opbrengst der collecten in die samenkomsten is voor de zending bestemd. Intusschen is de meening verre van algemeen, dat men, door deel te nemen aan dien bidstond, voor zijn deel voldaan heeft of voldoet aan de verplichting, om het Evangelie aan alle creaturen te prediken. Ziet, welk eene werkzaamheid in de gemeente soms ontwikkeld wordt tot opzoeken van nalatigen en onverschilligen, tot bezoeken van kranken, beproefden, of in eenigen nood verkeerenden, tot leering en onderwijzing van onkundigen, tot terechtbrenging van afgedwaalden en gevallenen!

Voorwaar de Minahassa-christen, die waarlijk christen is, heeft de stem des Heeren gehoord: „wees een zegen!" Voorts, wat al vereenigingen tot onderlinge stichting, opbouwing, maar ook opwekking en versterking! Die vereenigingen zijn als de ziel van de gemeenten, van wie het leven in de gemeente uitgaat. En daaraan steeds verbonden eenige bijdragen, vaak ten behoeve van onderling hulpbetoon, soms tot den aankoop van lampen in de kerk, of gordijnen voor de ramen van het bedehuis, enz. De geest des Heeren werkt in de gemeenten; leven en beweging allerwege, toenemen in kennis, geloof, liefde, christelijken wandel, wasdom in al wat Gode welgevallig is. Zij het dan ook vaak, als teleurstelling ons tegenstroomt, afval in meer dan één opzicht ons bedroeft, natuurlijke vijandschap tegen licht en waarheid ons tegenstaat, dat onze ziel zich nederbuigt in ons, toch moet het: „Loof den Heer, mijne ziel", uit het hart, en de hope op de overwinning wordt weder verlevendigd. 's Heeren rijk zal steeds meer komen en bevestigd worden.

Aangaande de gemeente van Gorontalo wordt door den Predikant van Menado medegedeeld, dat die zich nu verheugt in 't bezit van een voldoend kerkgebouw, terwijl zij een Doop en Avondmaalsstel spoedig uit Nederland verwachtte.

Godsdienstoefening en catechisatie voor de inlandsche gemeente te Gorontalo, worden geregeld gedurende het geheele jaar gehouden door den inlandschen godsdienstonderwijzer W. P. Wowar, terwijl aan de kinderen der Europesche ingezetenen van Gorontalo, geregeld godsdienstonderwijs gegeven wordt door den Europeeschen Hoofdonderwijzer A. VAN NIEUWENHUIZEN.

Van uitbreiding der christelijke gemeente aldaar is weinig sprake, ofschoon de hoofdplaats en omstreken, waar

nu de Islam veld wint, zeker een rijk veld voor de christelijke zending zou kunnen zijn. Hoe verblijdend zou het zijn, wanneer de gemeenten in de Minahassa eene zending onder de bevolking van Gorontalo konden beginnen! Maar dit behoort vooralsnog tot de vrome wenschen!

De kweekschool van het Nederlandsche Zendelinggenootschap voor inlandsche onderwijzers werd, in het begin van het verslagjaar, van Tanawangko naar Tomohon overgebracht. De in het begin van dit Bericht vermelde ziekte, die ook Tomohon bezocht, noodzaakte tot tijdelijke sluiting. De localiteit bleef zeer onvoldoende. De jeugdige Directeur spande zijne krachten in, om de kweekelingen zóóverre te brengen, dat zij in 't begin van December de inrichting konden verlaten, om als onderwijzers-voorganger werkzaam te zijn. Voorts werden vele voorbereidende werkzaamheden verricht tot den bouw van de noodige lokalen. Wij hebben hoop, dat de lessen eerlang met nieuwe kweekelingen zullen kunnen begonnen worden, en dat de gebouwen weldra zullen opgezet zijn. Moge dan de kweekschool, die in den laatsten tijd zooveel beproeving ondervond, tot nieuwen bloei komen!

Het jaar 1886 is voor de geschiedenis van de christelijke Minahassa, of wil men van het Christendom in dit land, van groote beteekenis. Het is der Roomsch-katholieke Kerk eindelijk gelukt, van de Regeering het besluit te verkrijgen, waarbij de vestiging van een' Pastoor in deze Residentie wordt toegestaan. Voor de Protestantsche zending is dat een bedroevend feit. Met hoe schoonklinkende redenen men ook het billijke dier vestiging getracht heeft te betoogen, de eigenlijke bedoeling van Rome is duidelijk. Reeds vóór tientallen van jaren is de wensch geweest, wat nu een feit is. Reeds de

Resident JANSEN adviseerde beslist tegen. Sedert 1868 bleek op welke wijze Rome zijn doel zou trachten te bereiken. Het heeft gezegevierd. Het is hier de plaats niet, om een blik in de toekomst te werpen. Maar zeker is het, dat twist en verdeeldheid aanstaande zijn. (1)

Het afschaffen van het briefjesstelsel bij overgang van het eene tot het andere kerkgenootschap is eene ware verademing genoemd. En wij begrijpen dat, als wij bedenken, hoeveel kwelling des geestes het soms medebracht, vooral wegens verregaande brutaliteit. Of die afschaffing echter wel oorzaak mag zijn van onvermengde blijdschap, moet wellicht betwijfeld worden. Men vergete niet, dat, wat men ook zeggen moge, de Pastoor althans niet alleen voor de bestaande Roomsche gemeenten zorgt, maar wel degelijk zending drijft, bij voorkeur onder de Protestantsche christenen.

Gedurende 1886 mochten de overgangen van Protestanten tot het Roomsche Kerkgenootschap weinige zijn, enkele Roomschen mochten weder terugkeeren tot de Protestantsche gemeente, wij meenen, dat het alles behalve tijd is om te roepen: Vrede, vrede, en geen gevaar! Veeleer bekruipt ons de vrees, dat in 't verborgen mijnen worden aangelegd, die bij hare ontploffing groote schade zullen aanrichten. Zeker is het meer dan ooit de tijd tot biddend waken en strijdend bidden. Wel mogen wij de taal des geloofs doen hooren: „Houdt Christus zijne kerk in stand, dan mag de hel vrij woeden!" Wel past het ons, moedig voort te gaan in de Mogendheid des Heeren, het Evangelie zoo zuiver en zoo krachtig mogelijk in al zijne eischen en beloften te verkondigen, wetende, dat dit eene kracht Gods is tot

---

(1) Zie: Meded. D. XXXI, p. 196. *Red.*

zaligheid. Maar niet minder moet het der gemeenten telkens luide worden herinnerd: „Houdt wat gij hebt, opdat niemand uwe kroon neme!" En met het oog op onze ons dierbare bevolking, mogen wij wel de verzuchting slaken: och of de ellende van godsdienst-twist en vijandschap van dit volk mocht worden afgewend!

De vereeniging besluit haar bericht met ootmoedigen dank aan den verhoogden Heer der Gemeente, voor zooveel genadigen zegen als Hij op ons gebrekkig werk heeft doen rusten, voor zooveel verzoening over wat niet uit Hem en door Hem en tot Hem was. Hem worden de gemeenten in de Minahassa biddend, hoopvol bevolen!

Aan allen die der Vereeniging welwillendheid betoonden, onzen oprechten dank. Het Koningrijk Gods kome!

De Zendelingvereeniging in de Minahassa,

In haren naam,

H. ROOKER.

STATISTIEKE OPGAVEN

van het aantal gedoopte volwassenen en kinderen, aangenomen lidmaten en ingezegende huwelijken in de Minahassa, gedurende het jaar 1886, behoorende bij het »Bericht nopens den voortgang der Evangelisatie in de Minahassa over 1886".

DISTRICT.	PLAATS.	Predikant of Hulpprediker.	Aantal Gedoopten. Volwassenen.	Kinderen.	Totaal.	Aantal aangen. lidmaten.	Aantal ingezeg. huwelijken.
Menado	Menado	P. Th. Wielandt.	34	167	201	36	19
"	Sawangan	M. H. Schippers.	2	13	15	—	2
"	Kamanta	"	—	11	11	—	4
"	Tomboeloean	"	3	12	15	—	1
"	Paniki-di-atas	"	1	10	11	—	3
"	Paniki-di-bawah	"	6	18	24	—	1
"	Pandoe	"	—	7	7	—	—
"	Talawaän	"	—	1	1	—	1
"	Wori	"	—	7	7	—	—
"	Tiwohoh	"	—	3	3	—	—
"	Tongkeina	"	—	2	2	—	—
"	Kajoeragi	"	1	4	5	—	1
"	Kajoewatoe	"	2	—	2	—	—
"	Menado-toewa	"	—	—	—	—	—
"	Boenaken	"	7	13	20	—	2
"	Tandjong Parigi	"	5	13	18	—	—
Bantik	Bengkol	"	1	3	4	—	—
"	Talawaän	"	2	4	6	—	—
"	Boeha	"	1	2	3	—	—
"	Malalajang	J. ten Hove.	—	—	—	—	—
"	Kalasei	"	—	—	—	—	—
Tombariri	Tanawangko	"	20	19	39	5	1
"	Lemo	"	2	9	11	5	7
"	Lola	"	4	13	17	1	4
"	Ranotongkor	"	1	11	12	—	14
"	Taratara	"	9	36	45	35	3
"	Woloan	"	6	42	48	5	1
"	Mokoepa	"	—	9	9	—	3
"	Sendoek	"	1	27	28	9	—
"	Poöpoh	"	—	—	—	—	—
"	Koemoe	"	—	1	1	—	—
"	Sondaken	"	1	—	1	6	—
Kakaskassen	Koha	"	1	9	10	—	4
"	Tatelie	"	—	—	—	—	—
"	Kajawoe	"	2	10	12	8	6
"	Kinilo	"	17	26	43	—	3
"	Tinoör	"	—	9	9	3	3
"	Lotta	M. H. Schippers.	8	21	29	—	5
"	Kali	"	4	16	20	5	1
"	Koka	"	—	18	18	1	3
"	Waremboengan	"	2	7	9	1	—
		Transp.	143	573	716	120	92

DISTRICT.	PLAATS.	Predikant of Hulpprediker.	Aantal Gedoopten. Volwassenen.	Kinderen.	Totaal.	Aantal aangen. lidmaten.	Aantal ingezeg. huwelijken.
		Transp.	143	573	716	120	92
Kakaskassen	Kakaskassen	J. Louwerier.	1	44	45	29	25
Maoembi	Maoembi	M. H. Schippers.	—	24	24	23	9
„	Kolongan	„	—	9	9	17	4
„	Kawangkoan	„	—	5	5	4	1
„	Soewaän	„	—	3	3	18	—
„	Kaleosan	„	—	9	9	—	1
„	Koewil	„	2	17	19	10	2
„	Talisei	„	2	1	3	—	—
„	Bangka	„	8	7	15	—	—
„	Gangga	„	2	13	15	3	—
„	Lompias	H. J. Tendeloo.	—	13	13	13	2
„	Kokolé	„	—	9	9	5	7
„	Paslaten	„	—	13	13	6	3
„	Batoe	„	7	38	45	14	5
„	Likoepang	„	—	6	6	4	5
Tonsea	Ajermadidi	„	1	13	14	53	21
„	Toemaloentoeng	„	—	32	32	58	24
„	Kassar	„	—	57	57	21	26
„	Treman	„	—	30	30	—	17
„	Kema	„	—	58	58	—	1
„	Lilang	„	—	12	12	2	1
„	Walëo	„	—	14	14	5	—
„	Tandjong-merah	„	—	18	18	—	—
„	Sawangan	„	—	10	10	4	9
„	Tanggari	„	—	14	14	14	5
„	Sampiri	„	—	10	10	—	4
„	Roemengkor	„	5	9	14	—	1
„	Soekoer	„	—	13	13	15	10
„	Laïkit	„	—	22	22	73	9
„	Tatelloe	„	—	32	32	—	6
„	Talawaän	„	—	14	14	1	3
„	Mapangit	„	3	25	28	—	11
„	Teteij	„	—	3	3	—	1
„	Tonsea-lama	H. Rooker.	—	33	33	—	9
Tondano-Toulijan	Tondano	P. Th. Wielandt.	—	4	4	—	—
„	Roöng	H. Rooker.	—	33	33	—	6
„	Toetoe	„	—	21	21	—	2
„	Rinegetan	„	—	18	18	—	3
„	Tounkoeramber	„	—	20	20	—	3
„	Wewalintouan	„	—	23	23	—	2
„	Rerewokan	„	—	16	16	—	6
„	Watoelambot	„	—	36	36	—	7
„	Wewelen	„	—	26	26	—	4
„	Koija	„	1	41	42	—	6
„	Marawas	„	—	6	6	—	1
„	Seretan	„	—	18	18	—	3
„	Maoembi	„	—	8	8	27	2
„	Tandengan	„	—	16	16	—	4
„	Eris	„	—	22	22	37	5
„	Telap	„	—	25	25	—	8
„	Paloloan	„	—	24	24	—	4
		Transp.	175	1560	1735	576	380

DISTRICT.	PLAATS.	Predikant of Hulpprediker.	Aantal Gedoopten. Volwassenen.	Kinderen.	Totaal.	Aantal aangen. lidmaten.	Aantal ingezeg. huwelijken.
		Transp.	175	1560	1735	576	380
Tondano-Toulijan ..	Watoelanei	H. Rooker.	—	16	16	22	3
"	Kajoeroja	"	1	7	8	11	8
"	Kapataran	"	—	27	27	29	5
TondanoTouloemamb.	Kiniar	"	—	34	34	—	5
"	Taler	"	—	21	21	—	6
"	Liningaän	"	—	13	13	—	2
"	Katinggolan	"	—	13	13	—	3
"	Kendis	"	—	16	16	—	3
"	Wengkol	"	—	17	17	—	4
"	Ranowangko-atas	"	—	21	21	—	5
"	Loeaän	"	—	29	29	—	9
"	Papakelan	"	1	17	18	20	4
"	Toulijan-ketjil	"	—	33	33	69	2
"	Watoemea	"	—	20	20	—	3
"	Toelap	"	—	13	13	11	2
"	Laloempei	"	—	11	11	21	—
"	Ranowangko-bawah ..	"	—	11	11	3	3
"	Komby	"	—	24	24	23	3
"	Sawangan	"	—	7	7	9	2
"	Kolongan	"	—	8	8	13	—
"	Rerer	"	—	14	14	27	4
"	Makalisoeng	"	—	10	10	18	7
"	Kinaleosan	"	—	3	3	14	3
Tomoh.-Sarongsong	Tataäran	"	—	59	59	—	16
"	Roeroekan	"	—	26	26	11	9
"	Koemelemboeaai	"	—	12	12	—	1
"	Tomohon	J. Louwerier.	6	163	169	59	61
"	Sarongsong	"	1	47	48	27	12
"	Kembes	M. H. Schippers.	2	34	36	3	9
"	Pinaras	J. A. T. Schwarz.	—	14	14	—	6
"	Ramboenan	"	—	12	12	—	6
"	Sawangan	"	—	2	2	—	4
"	Lahendong	"	—	20	20	—	6
"	Tondango	"	—	14	14	—	7
"	Pangolombian	"	—	24	24	—	6
Langowan	Langowan	M. Brouwer.	28	256	384	105	97
"	Atep	"	—	13	13	2	8
"	Palamba	"	—	9	9	7	2
"	Talawatoe	"	—	2	2	9	—
Kakas-Remboken	Kakas	"	—	197	197	129	54
"	Kaweng	"	—	32	32	18	7
"	Kajoewatoe	"	—	8	8	6	2
"	Karor	"	—	7	7	—	3
"	Sombokei	"	—	2	2	—	—
"	Passo	"	—	47	47	17	17
"	Panassen	"	—	7	7	8	5
"	Toulijan	"	—	6	16	8	5
"	Remboken	"	—	133	133	29	40
"	Kasoeratan	"	—	34	34	13	12
"	Parepei	"	—	26	26	1	6
"	Kakas	P. Th. Wielandt.	—	1	1	—	—
		Transp.	214	3162	3376	1318	867

DISTRICT.	PLAATS.	Predikant of Hulpprediker.	Aantal Gedoopten. Volwassenen.	Kinderen.	Totaal.	Aantal aangen. lidmaten.	Aantal ingezeg. huwelijken.
		Transp.	214	3162	3376	1318	867
Kawangkoan	Remboken	P. Th. Wielandt.	—	1	1	—	—
″	Tompasso	M. Brouwer.	10	120	130	45	25
″	Tollok	″	—	23	23	12	4
″	Kanonang	″	5	29	34	9	10
″	Kawangkoan	J. A. T. Schwarz.	1	107	108	—	19
″	Tondegessan	″	—	26	26	—	11
″	Kajoe-Oewi	″	—	24	24	1	7
″	Tompassian-atas	″	5	48	53	1	10
″	Toemaloentoeng	C. J. van de Liefde.	—	13	13	24	5
″	Woewoek	″	—	22	22	17	9
″	Roemoön-atas	″	5	11	16	—	6
″	Lansot	″	2	5	7	—	—
″	Wijauw	″	—	2	2	—	2
″	Lapi	″	—	7	7	—	4
″	Talaitad	″	—	2	2	—	—
Sonder	Sonder	J. A. T. Schwarz.	75	115	190	—	29
″	Kolongan-atas	″	3	52	55	—	6
″	Kiawa	″	23	46	69	—	3
″	Leilem	″	8	38	46	—	4
″	Tintjep	″	5	20	25	—	2
″	Timboekar	″	—	6	6	—	6
″	Tangkoenei	″	—	10	10	—	—
″	Soeloeoen	″	1	33	34	—	12
″	Pinapalangkow	″	9	19	28	—	4
″	Kapoja	″	—	24	24	29	2
″	Moente	″	—	5	5	—	1
″	Poporeng	J. ten Hove.	—	2	2	4	2
″	Toempaän	C. J. van de Liefde.	—	18	18	—	7
″	Matani	″	—	7	7	—	—
″	Popontolen	″	—	2	2	—	1
″	Leleima	″	—	5	5	—	2
″	Paslaten	″	—	8	8	4	1
″	Soeloe	″	—	1	1	5	1
″	Sinengkeian	″	—	1	1	1	—
″	Maäsin	″	3	4	4	—	—
Tombassian	Amoerang	″	—	31	31	—	12
″	Boejongon	″	—	13	13	—	2
″	Bitoeng	″	—	11	11	—	1
″	Ranomea	″	1	9	10	11	2
″	Pondang	″	—	7	7	23	4
″	Lopana	″	1	5	6	3	1
″	Pinalin	″	—	—	—	6	1
″	Ritei	″	—	15	15	—	1
″	Malenos	″	—	3	3	—	5
″	Malikoe	″	—	10	10	—	6
″	Kanejan	″	—	27	27	26	4
″	Pinamorongan	″	—	18	18	7	6
″	Koreng	″	—	9	9	9	2
″	Amoerang	P. Th. Wielandt.	—	2	2	—	—
Roemoön	Roemoön-bawah	C. J. van de Liefde.	14	73	78	—	8
″	Wakan	J. Boddé.	—	5	5	4	2
		Transp.	385	4353	4738	1559	1119

DISTRICT.	PLAATS.	Predikant of Hulpprediker.	Aantal Gedoopten. Volwassenen.	Kinderen.	Totaal.	Aantal aangen. lidmaten.	Aantal ingezeg. huwelijken.
		Transp.	385	4353	4738	1559	1119
Roemoön	Eloesan	J. Boddé.	15	8	23	11	3
"	Tewasen	"	—	8	8	—	1
"	Teëp	"	—	2	2	—	1
"	Radei	"	10	10	20	10	5
"	Tengah-Sonder	"	4	9	13	—	3
"	Pakoe-Weroe	"	2	7	9	17	1
"	Pakoe-Oerei	"	21	12	33	5	9
"	Ongkow	"	—	6	6	—	—
"	Poïgar	"	3	7	10	—	5
"	Bojong	P. Th. Wielandt.	—	1	1	—	—
Tompasso	Mopolo	J. Boddé.	4	14	18	12	2
"	Poöpoh	"	6	7	13	—	1
"	Lompad	"	—	11	11	—	2
"	Pontak	"	—	24	24	5	4
"	Raänan	"	3	10	13	—	2
"	Motoling	"	—	22	22	—	5
"	Pitjoean	"	3	21	24	—	5
"	Malola	"	—	8	8	22	9
"	Wanga	"	—	18	18	—	8
"	Tokin	"	—	14	14	4	3
"	Karimbow	"	—	16	16	12	6
"	Koemelemboeaai	"	—	27	27	4	12
Passan Ratahan Ponosakan	Ratahan	M. Brouwer.	32	44	76	20	12
"	Liwoetong	"	19	31	50	13	15
"	Watoelinei	"	4	3	7	—	—
"	Belang	"	—	—	—	1	—
"	Wioi	"	—	13	13	9	6
"	Soemampouw	"	—	17	17	—	4
"	Tatengessan	"	4	2	6	5	1
"	Benthenan	"	5	2	7	—	—
"	Wiauw	"	—	1	1	3	—
"	Wongkai	"	8	6	14	1	—
"	Pangan	"	2	8	10	10	5
"	Molompar	C. J. van de Liefde.	—	16	16	3	2
Tonsawang	Tombatoe	"	7	54	61	—	12
"	Kali	"	2	14	16	—	4
"	Loboe	"	17	23	40	—	7
"	Silian	"	—	42	42	—	7
"	Moendoeng	"	4	25	29	5	1
		Totaal.	560	4916	5476	1731	1282

Voor de waarheid van deze opgaven,

De Secretaris van de Zendelingvereeniging in de Minahassa,

H. ROOKER.

RECAPITULATIE A.

DISTRICT.	Aantal Gedoopten.			Aantal aan-genomen lidmaten.	Aantal inge-zegende huwelijken.
	Vol-wassenen.	Kinderen.	Totaal.		
Menado	61	281	342	36	34
Bantik	4	9	13	—	—
Tombariri	44	167	211	66	33
Kakaskassen	35	160	195	47	50
Maoemby	21	167	188	117	39
Tonsea	9	419	428	246	158
Tondano-Toulijan	2	407	409	126	82
Tondano-Touloemambot	1	335	336	228	70
Tomohon-Sarongsong	9	427	436	100	143
Langowan	28	380	408	123	107
Kakas-Remboken	—	511	511	229	151
Kawangkoan	28	439	467	109	112
Sonder	127	413	540	43	83
Tombassian	2	160	162	85	47
Roemoön	69	148	217	47	38
Tompasso	16	192	208	59	59
Passan-Ratah.-Ponosakan	74	143	217	65	45
Tonsawang	30	158	188	5	31
Totaal	560	4916	5476	1731	1282

Voor de waarheid van deze opgaven,

De Secretaris van de Zendelingvereeniging in de Minahassa,

H. ROOKER.

RECAPITULATIE B.

PREDIKANT of HULPPREDIKER.	Aantal Gedoopten.			Aantal aan-genomen lidmaten.	Aantal inge-zegende huwelijken.
	Vol-wassenen.	Kinderen.	Totaal.		
Ds. P. Th. Wielandt..	34	176	210	36	19
H. Rooker	3	868	871	365	187
H. J. Tendeloo	16	465	481	288	171
J. A. T. Schwarz.....	130	659	789	31	151
C. J. van de Liefde...	26	336	362	136	93
J. Louwerier	8	254	262	115	98
M. Brouwer	43	1061	1104	418	297
M. H. Schippers	61	307	368	85	50
J. Boddé............	71	266	337	106	89
J. ten Hove..........	64	223	287	81	51
Ressort-Ratahan	104	301	405	70	76
Totaal....	560	4916	5476	1731	1282

Voor de waarheid van deze opgaven,

De Secretaris van de Zendelingvereeniging in de Minahassa,

H. ROOKER.

STAAT DER GENOOTSCHAPSSCHOLEN

in de Minahassa, op ultimo December 1886.

Nommer.	NAMEN DER DISTRICTEN.	NAMEN. DER PLAATSEN.	NAMEN DER ONDERWIJZERS.	Getal kinderen. Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Gezet opkomenden.	Onder wiens leiding.
1	*Tondano*	Tondano	F. Tangkouw	178	79	257	93	Rooker. 15 Scholen met gezet opkomende 55,9 %.
2	"	Koija	J. Girott	45	40	85	52	
3	"	Marawas	P. Makaliwei	10	9	19	13	
4	"	Papakelan	J. Wagey	39	28	67	37	
5	"	Tandengan	vacant.	36	31	67	31	
6	"	Maoemby	vacant.	28	15	43	22	
7	"	Seretan	E. Limpelehe	16	17	33	18	
8	"	Watoemea	M. Legoh	25	34	59	38	
9	"	Paloloan	A. Pandeilaki	35	31	66	35	
10	"	Kajoeroja	vacant.	22	23	45	28	
11	"	Ranowangko	J. Regah	35	21	56	51	
12	"	Sawangan	G. da Costa	21	24	45	32	
13	"	Kolongan	H. Rotinsoeloe	42	30	72	60	
14	"	Kinaleosan	J. Manoppo	9	9	18	13	
15	*Tomohon-Sarongs.*	Koemelemboeai	J. Roentoekahoe.	19	19	38	19	
				560	410	970	542	
16	*Tonsea*	Soekoer.	J. Woelloer	39	22	61	39	Tendeloo. 8 Scholen met gezet opkomende 61,3 %.
17	"	Tanggary	F. Walanda	43	30	73	52	
18	"	Tandjong-merah	C. Worotikan	17	3	20	9	
19	"	Mapangit	F. Mantiri	54	56	110	30	
20	"	Teteij	S. Tirajoh	30	30	60	48	
21	"	Roemengkor	M. Mandagi	18	11	29	18	
22	"	Waleo	E. Sigarlaki	46	29	75	67	
23	*Maoemby*	Kokolé	J. Maramis.	10	7	17	10	
				257	188	445	273	
24	*Sonder*	Sonder	E. Koho	148	76	224	131	Schwarz. 14 Scholen met gezet opkomende 62,7 %.
25	"	Kiawa	S. Rakian	79	52	131	85	
26	"	Leilem	N. Malingkonor	39	47	86	39	
27	"	Timboekar	N. Roemokoi	30	11	41	33	
28	"	Tangkoenei	J. Toewo	22	14	36	21	
29	"	Moente	A. Praoe	18	12	30	20	
30	"	Soeloeöen	A. Sarajar	56	19	75	66	
31	"	Pinapalangkow	S. Kamagi	45	41	86	54	
32	"	Kapoja	T. Sangeroki	57	20	77	53	
33	*Kawangkoan*	Kajoewi	N. Momongan	50	23	73	47	
34	*Tomohon-Sarongs.*	Ramboenan	H. Kambeij	25	5	30	16	
35	"	Pinaras	D. Moningka	26	12	38	34	
36	"	Tondango	Z. Pijoh	33	22	55	13	
37	"	Pangolombian	D. Wajong	31	11	42	20	
				659	365	1024	642	

Nommer.	NAMEN DER DISTRICTEN.	NAMEN DER PLAATSEN.	NAMEN DER ONDERWIJZERS.	Getal kinderen. Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Gezet opkomenden.	Onder wiens leiding.
38	*Tombassian*	Pondan	K. Winokan	31	26	57	40	van de Liefde. 13 Scholen met gezet opkomende 52,2 %.
39	„	Pinalin	K. Egetan	19	11	30	24	
40	„	Ritei	P. Ondang	43	40	83	43	
41	„	Kanejan	L. Ratag	62	41	103	100	
42	„	Koreng	Z. Sinjal	35	33	68	58	
43	*Sonder*	Toempaän	A. Tangkilisan	34	29	63	49	
44	„	Popontolen	J. Ratag	17	12	29	20	
45	„	Leleima	J. Pangkei	12	13	25	18	
46	„	Paslaten	J. Tampemawa	34	32	66	41	
47	*Kawangkoan*	Roemoön-atas	J. Toemiwa	67	75	142	84	
48	„	Talaitad	O. Ratag	33	34	67	48	
49	„	Toemaloentoeng	P. Rorong	40	30	70	53	
50	*Roemoön*	Roemoön-bawah	P. Lintjewas	99	70	169	30	
				526	446	972	608	
51	*Tomohon-Sarongs.*	Tomohon	C. Palar	191	91	282	136	Louwerier. 3 Scholen met gezet opkomende 55 %.
52	„	Sarongsong	S. Rotti	52	21	73	59	
53	*Kakaskassen*	Kakaskassen	N. Sandah	98	50	148	83	
				341	162	503	278	
54	*Langowan*	Palamba	J. Tawan	47	21	68	50	Brouwer. 12 Scholen met gezet opkomende 68 %.
55	„	Talawatoe	J. Geroengan	23	18	41	30	
56	*Kakas–Remboken*	Kaweng	S. Roemondor	38	17	55	47	
57	„	Kajoewatoe	N. Roemajar	28	26	54	47	
58	„	Sombokei	M. Moemeh	12	10	22	18	
59	„	Panassen	J. Soerentoe	30	24	54	44	
60	„	Toulijan	J. Mamahit	57	38	95	68	
61	„	Kasoeratan	A. Loementah	67	52	119	76	
62	„	Parepei	J. Pangemanan	55	48	103	63	
63	*Kawangkoan*	Tompasso	G. Tampanawas	146	107	253	160	
64	„	Tollok	M. Mandang	45	41	86	56	
65	„	Kanonang	J. Moemeh	78	42	120	68	
				626	444	1070	727	
66	*Maoemby*	Kolongan	P. Samboed	26	29	55	23	Schippers. 9 Scholen met gezet opkomende 52 %.
67	*Menado*	Talawaän	P. Pandi	11	5	16	10	
68	„	Paniki di atas	H. Pongoh	41	23	64	35	
69	„	Tongkeina	P. Maramis	32	12	44	21	
70	„	Toumboeloean	D. Soerentoe	12	9	21	15	
71	*Kakaskassen*	Koka	H. Wowor	38	19	57	31	
72	„	Kali	E. Matindas	30	18	48	35	
73	„	Waremboengan	E. Waworoedeng.	33	13	46	30	
74	*Tomohon-Sarongs.*	Kembes	S. Rengkoe	64	15	79	23	
				287	143	430	223	
75	*Tompasso*	Raänan	J. Rompas	4	5	9	4	Boddé. 12 Scholen met gezet opkomende 54 %.
76	„	Pikoean	J. Paät	34	24	58	20	
77	„	Karimbo	J. Mamarimbing	50	28	78	50	
78	„	Tokin	J. Mowoto	38	25	63	35	
79	„	Wanga	N. Rindorindo	43	29	72	42	
80	„	Malola	M. Rantoeng	22	18	40	25	
81	*Roemoön*	Eloesan	J. Tanor	30	25	55	20	
82	„	Tewasen	J. Toemoejoe	52	25	77	46	
83	„	Teep	H. Koemalontang.	—	—	—	—	
84	„	Radei	M. Oemboh	42	9	51	28	
85	„	Pakoe-Oerei	J. Warong	48	18	66	35	
86	„	Ongkow	J. Rasoe	19	14	33	20	
				382	220	602	325	

Nommer.	NAMEN DER DISTRICTEN.	NAMEN DER PLAATSEN.	NAMEN DER ONDERWIJZERS.	Getal kinderen. Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Gezet opkomenden.	Onder wiens leiding.
87	*Tombariri*	Lemo	S. Item	50	30	80	63	ten Hove. 16 Scholen met gezet opkomende 56,2 %.
88	„	Lola..	A. Pangalila	86	54	140	31	
89	„	Ranotongkor........	J. Roring	30	33	63	40	
90	„	Woloan	J. Wehantouw	67	30	97	54	
91	„	Mokoepa	L. Poeah	11	6	17	12	
92	„	Sendoek...............	J. Raintoeng	54	25	79	62	
93	„	Poöpoh	J. Simbel	14	10	24	17	
94	„	Koemoe......	W. Soemendap....	22	11	33	19	
95	„	Sondaken.....	A. Soemendap	10	4	14	12	
96	*Sonder*..................	Popareng.............	P. Palit................	25	17	42	37	
97	*Kakaskassen*	Koha	J. Wakkary	54	30	84	23	
98	„	Tateli	D. Pangemanan ..	16	14	30	21	
99	„	Kajawoe	W. Walanda........	30	26	56	36	
100	„	Kenilo	E. Nangka	32	20	52	33	
101	„	Tinoör	S. Lioew.............	35	15	50	33	
102	*Bantik*	Malalajang	J. Londong..........	34	—	34	10	
				570	325	895	503	
103	*Passan-Ratahan*	Watoelinei...........	Vacant.	17	14	31	15	Ressort-Ratahan. 9 Scholen met gezet opkomende 53,3 %.
104	*Ponosakan*	Belang	H. Walelang........	35	15	50	40	
105	„	Wioij	H. Toemindo	30	15	45	30	
106	„	Tatengessan..........	L. Komalig..........	16	12	28	20	
107	„	Benthenan-..........	A. Ikele	7	11	18	14	
108	„	Wiauw..................	W. Gijoh.............	16	6	22	14	
109	*Tonsawang*	Silian	F. Siwi.................	43	35	78	26	
110	„	Loboe	J. Pola	81	23	104	45	
111	„	Kali	E. Ngongoloi	18	28	46	21	
				263	159	422	225	

RECAPITULATIE.

NAMEN DER HULPPREDIKERS.	NAMEN DER RESSORTEN.	Aantal Scholen.	Getal kinderen. Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Gezet opkomenden.
H. Rooker	Tondano..........	15	560	410	970	542
H. J. Tendeloo	Ajermadidi...... ..	8	257	188	445	273
J. A. T. Schwarz ..	Sonder	14	659	365	1024	642
C. J. van de Liefde.	Amoerang	13	526	446	972	608
J. Louwerier	Tomohon	3	341	162	503	278
M. Brouwer.......	Langowan	12	626	444	1070	727
M. H. Schippers ..	Maoemby	9	287	143	430	223
J. Boddé	Koemelemboeaai ...	12	382	220	602	325
J. ten Hove.......	Tanawangko.......	16	570	325	895	503
Ressort-Ratahan....	Ratahan	9	263	159	422	225
	Totaal. ..	111	4471	2862	7333	4346

Gezet opkomende.......... 59,2 %.

AANTEEKENINGEN

op den Staat der Genootschapsscholen in de Minahassa, op ultimo December 1886.

De school te Tondano No. 1, is eene gemeenteschool. Rechtstreeks wordt voor het onderhoud door de gemeente weinig bijgedragen. De kosten worden uit bijzondere fondsen bestreden.

»Onderling Hulpbetoon" stelde zich van den beginne ten doel, in de behoefte aan schoolonderwijs te voorzien op plaatsen waar vroeger geene school was, 't zij nieuwe negeryen, 't zij negeryen waar eene christelijke gemeente ontstaan was, of ook op plaatsen waar de zoogenaamde negery- of districtsschool, wegens gebrek aan fondsen, werd opgeheven. De deelneming aan »Onderling Hulpbetoon" is nog steeds niet zoo algemeen als men dat wenschen moet. Toch draagt die vereeniging betrekkelijk ruim bij tot het onderhoud van de scholen.

De scholen No. 88 en 89 worden opgegeven als districtsscholen, omdat de onderwijzers aan die scholen, hunne bezoldiging genieten uit de districtskas.

De scholen No. 15, 34, 35, 36, 37, 71, 72, 73, 74, 99, 100 en 101 behoorden tot ultimo September van het verslagjaar tot het ressort Tomohon, en stonden mitsdien onder de leiding van den Hulpprediker aldaar. Sedert werden zij ingedeeld bij de ressorten, als in den staat aangegeven.

In het ressort Ratahan bleven de scholen gedurende het verslagjaar, voor zooverre betreft die in het district Passan, Ratahan, Ponosakan, onder de leiding van den Hulpprediker van Langowan, en wat aangaat die in het district Tonsawang, Onder die van den Hulpprediker van Amoerang. Tegen het einde des jaars werd het ressort overgegeven aan den voor Ratahan bestemden Hulpprediker, N. Rinnooij, en mitsdien werden de scholen aldaar ook onder diens leiding gesteld.

Gedurende de eerste maanden van het verslagjaar hebben ook de scholen geleden onder de toen heerschende ziekte, waardoor het aantal gezet opkomende kinderen zooveel minder werd.

Overigens is er bij den staat niet aan te teekenen.

De Secretaris van de Zendelingvereeniging in de Minahassa,

H. ROOKER.

Berichten omtrent Savoe, door den Hulpprediker J. F. Niks.

(*Uit zijne brieven.*)

I

Koepang, 11 Juli 1887.

Den 14den Mei vertrok ik van Koepang, viâ Rotti en Savoe, naar Soemba, om aldaar de gemeenten te bezoeken. Door dat wij de twee eerstgenoemde plaatsen vooraf aandeden, kwam ik eerst den 18den op Waingapoe aan. Van het verblijf van twee dagen op Seba maakte ik gebruik, om den goeroes de aangename tijding te brengen, dat ze tractementsverhooging hadden gekregen, en betaalde hun van 1 Juni de verhooging uit, daar ik wist, dat zij, door gebrek aan voedingsmiddelen, het geld goed konden gebruiken. Hoe gaarne had ik u tegenwoordig gezien bij de uitbetaling van de tractementsverhooging. Zeker zoudt gij in dien hartelijken handdruk en dat blijde gelaat gelezen hebben, dat de zorg voor het tijdelijke is verlicht geworden: »nu behoeven zij niet zoo meer van half gevraagde gaven te leven." Zij laten u allen dan ook hartelijk bedanken, en hopen door trouw en ijver in hun werk te toonen, hoe zij weten te waardeeren het blijk uwer liefde. Half Seba was een modderpoel, zoodat ik verplicht was op bloote voeten naar de school te gaan, om even een kijkje te nemen. Nu, over Savoe later meer.

Bij mijne aankomst vond ik Br. VAN ALPHEN ernstig ziek. (1) Gelukkig was de doctor op vaccine-inspectie, en kon onze Br. van zijne geneeskundige hulp profiteeren. Er was voor mij niet veel tijd beschikbaar, daar de Resident

(1) Br. VAN ALPHEN werd afgevaardigd door de zending der Christelijk Gereformeerde kerk. *Red.*

bepaald had, dat wij den 19^{den} om 10 uren 's morgens naar Melolo zouden stoomen. Om 9 uren was ik op weg naar Kabaniroe, en een paar Savoeneezen hadden de welwillendheid, mij over de rivier te dragen, zoodat ik om half elf bij den goeroe in huis was. Dadelijk maakte ik eene regeling voor den tijd, die beschikbaar was. Het schoolonderzoek ving spoedig aan; er waren 14 kinderen aanwezig van de 21 die ingeschreven zijn. De opkomst was zeer ongeregeld. Zes lazen tamelijk, maar veel te zangerig; de rest werkte nog met het eerste boekje.

In kas was *f* 30. De oudsten der gemeente waren intusschen overal gaan zeggen, dat om half vier godsdienstoefening zou gehouden worden.

Met goeroe Eduard besprak ik de regeling, die hij zou treffen bij de komst van den nieuwen goeroe van Melolo; vernam dat de huur van eene prauw naar Melolo *f* 30,– was, en droeg hem op, mij bij de komst van den goeroe te vergezellen naar Melolo. Enkele gezinnen bezocht ik in de kampong, en zoo werd het tijd om kerkwaarts te gaan. Met genoegen zag ik, dat er 60 hoorders waren, en het was voor mij eene verrassing een' nieuwen katheder te vinden in het kerkje. Keurig netjes heeft de goeroe met een paar gemeenteleden dat gestoelte afgewerkt, zoodat nu het geheel een' goeden indruk maakt. Het gehoor was aandachtig; en ik vernam, dat over het geheel de bijeenkomsten tamelijk goed werden bezocht. Na de kerk kwamen de menschen mij bezoeken, zoodat het weldra 6 uren werd, en daar ik beloofd had, als het eenigszins kon, bij Br. VAN ALPHEN een' nacht door te brengen, om met hem eenige zaken te bespreken, zoo nam ik afscheid, en werd door den goeroe en de gemeente uitgeleid tot de rivier. Den volgenden morgen zou de goeroe zorgen om 6 uren te Waingapoe te zijn.

Ik was blijde, dat ik ten huize van Br. VAN ALPHEN was, want ik was tamelijk moede.

Van Br. VAN ALPHEN vernam ik, dat hij naar Laura was geweest, om te zien, of daar eene gelegenheid tot vestiging van een' zendingpost bestond. Wat ik van hem vernam, deed mij besluiten, dat daar een geopende deur was voor het werk van een' zendeling. Bouwmaterialen zouden in Augustus gereed zijn; in één woord blijkbaar wordt er een zendeling begeerd. (1)

Br. VAN ALPHEN deed mij het verzoek om hem den goeroe E. Thenu over te doen; hij zou hem *f* 25,— 's maands geven, en verklaarde mij, dat de goeroe, in het belang van het werk, genegen was mede te gaan. Van harte wilde ik dien Br. helpen; maar bracht hem onder het oog, dat ik buiten uwe goedkeuring geen recht had een' goeroe over te doen of te ontslaan. Dat evenwel, als de goeroe van Kabaniroe zijn ontslag vroeg, ik het hem zou geven; daar ik meende, dat hier het belang van het koningrijk der hemelen vóór alles ging. Verder deelde hij mij mede, dat hij aan het Bestuur der zending van de Christelijk Gereformeerde kerk had verzocht, om aan uw Bestuur het voorstel te doen, om de twee gemeenten te Kabaniroe en te Melolo over te doen, opdat de daar pas komende zendelingen in dien kring een uitgangspunt hebben, om verder onder de Soembaneezen te werken. Onafhankelijk van hetgeen Br. VAN ALPHEN schreef aan zijn Bestuur, had ik u in mijn vorig schrijven van 5 April 1887, reeds mijn gevoelen medegedeeld. Den volgenden morgen gingen wij naar Melolo. Daar zou met eenige plechtigheid de groote gouden medalje en een zilveren siriedoos worden uitgereikt aan Amos Ama Loedji, hoofd

(1) Volgens dezer dagen in de Nieuwsbladen voorkomende berichten, heeft de voor Soemba aangewezen Roomsch-Catholieke geestelijke zich te Laura gevestigd. *Red.*

der Savoeneezen. Wij kregen echter zooveel wind en regen uit het oosten, dat er niet aan te denken viel, te landen. Na twee dagen wachtens op eene gelegenheid om aan wal te gaan, besloot de Resident terug te keeren naar Waingapoe, dáár de Hoofden aan wal te zetten, en terug te keeren naar Koepang; zoodat ik de gemeente te Melolo niet heb kunnen bezoeken.

Met leedwezen vernam ik bij mijne terugkomst van Savoe, dat de ziekte van Br. VAN ALPHEN zoodanig was toegenomen, dat hij met zijn gezin naar Java vertrokken was, om zich onder geneeskundige behandeling te stellen.

Mij werd bericht, dat goeroe Watimena den 19den Juni 1887, te Melolo (Soemba) met zijn werk is aangevangen. Van Radja-moeda Elias vernam ik, dat hij een' gunstigen indruk op de gemeente gemaakt had.

II.

Koepang, 15 Juli 1887.

Zeker zult gij kunnen begrijpen, hoe ik in gespannen verwachting was, of met de mail van 31 Mei de drie gevraagde goeroe's van Amboina zouden komen. En ziet, tegen mijne verwachting in, kwamen er drie flinke mannen. De namen van hen vindt gij op het staatje, dat hiernevens gaat. Den 5den Juni waren wij aan boord. Wattimena bestemde ik voor Melolo; hij zag er bezadigd uit, is gehuwd, en 43 jaren oud. De beide anderen waren ongehuwd; J. Toetoepari 31 en Julianus 25 jaren oud; waarom ik het beter achtte, hen op Savoe te plaatsen, onder leiding en raadgeving van de daar reeds jaren aanwezige goeroes. Den 7den Juni stapten wij aan wal. In onderscheiding van de vele malen, dat ik op Savoe kwam, was alles thans heerlijk groen; anders is het in de maand Juni reeds dor en

droog, maar nu regende het alle dag, wat in jaren niet had plaats gehad. De goeroes met eenige oudsten der gemeenten ontvingen ons, en weldra waren wij op weg naar het gewezen huis van Br. TEFFER, waar men voor mij eene kamer in orde had gebracht. De regen had het dal van Seba in een' modderpoel herschapen, zoodat men verplicht was, de schoenen uit te trekken en blootvoets te gaan. Tot den 20sten Juni hadden wij voortdurend regen, waardoor wij verplicht waren, steeds blootvoets naar kerk, catechisatie, enz. te gaan, tengevolge waarvan ik zwaar verkouden werd, en dezen keer veel met koorts gesukkeld heb. Toch heb ik zooveel mogelijk mijn werk verricht.

Ik had bepaald, dat wij, alvorens de kampongs te gaan bezoeken, kerkeraad zouden houden, waardoor ik meer vrij werd in mijne reizen. Bijna al de leden van den kerkeraad waren tegenwoordig, Met gebed, het lezen van Joh. 17 en het zingen van een' psalm, werd de vergadering geopend.

Het eerst werd besproken het plaatsen der nieuwe goeroes. Van den radja van Liaai was een verzoek ingekomen, om, zoo mogelijk, goeroe Sanisa van Rai Lioe te plaatsen te Liaai. Recht veel zin had hij in deze verplaatsing niet, en hij werd dan ook voorwaardelijk naar Liaai verplaatst. Zoodra goeroe J. Silahoi, die tijdelijk voor een jaar zijn vervanger werd te Rai-Lioe, op de hoogte van zijn werk, en zijne vrouw van Amboina overgekomen zal zijn, komt Sanisa op zijne standplaats terug. De radja, een welwillend man, was met deze schikking tevreden, zoodat de school en gemeente te Liaai, nu een' goeden onderwijzer en een' Savoeneesch-sprekenden voorganger krijgen. Jakob Silahoi werd geplaatst te Rai-lioe.

Ik had de nieuwe goeroes eerst in de school werk-

zaam gezien, en bij de catechisatie gehoord. Mij kwam voor, dat Jakob, bij gepaste vrijmoedigheid, ook tact heeft om met groot en klein om te gaan. Hij is een man van 48 jaren oud, nog een der leerlingen van Br. ROSKOTT, en hij schijnt een opgewekt christen te zijn. Julianus werd te Mania geplaatst. Hij is een kalm en bedaard jongmensch, waarom ik hem beter achtte voor dat plaatsje; hij moet nog veel leeren; het ontbreekt hem aan vrijmoedigheid, zoover het mij bleek, maar niet aan godsdienstzin.

Het herplaatsen van een' goeroe te Timoe-Bolon werd algemeen afgeraden. Men had het afgodshuis (Binni Deo) daar weder opgericht, en onderhield door wasschingen, de Roeë bagarei (pemalie-steen), (1) zoodat, na drie jaren vergeefsche pogingen, tot het verkrijgen van een klein schoolgebouw en eene betere onderwijzerswoning, (de man woonde in een varkenshok), en wegens de geringe opkomst in kerk en school, besloten werd daar geen goeroe meer te plaatsen,. maar aan den goeroe Wattimena op te dragen, de op 2 palen van zijn huis gelegen kampong wekelijks te bezoeken, en bijbellezing te houden. De vraag nu was, waar zal goeroe Toetoepari geplaatst worden? Hij is wat driftig en kort, en dus meende ik hem zoo dicht mogelijk bij den kalmen en bedaarden goeroe Lekahena te moeten houden, onder wiens leiding ik hem gaarne werkzaam zag. Aan den voet van het gebergte van Liaai, 6 palen van Seba, ligt de groote kampong Ledomanoe, van daar ter school of catechisatie te komen, is voor kinderen en ouden van dagen wat te ver, en zoo werd besloten goeroe Toetoepari daar te plaatsen, wat algemeene goedkeurig wegdroeg. Met een kort woord, hield ik hun plicht en werk voor; waarschuwde hen zich nooit in te laten met negery-zaken, en vroom te

(1) Pemalie = het taboe in de Zuidzee. *Red.*

leven, opdat uit hun' wandel mocht blijken, dat een christen een gelukkig mensch is, en dus aldaar tot dat zout te worden, dat tot nut voor anderen is. Wij hopen, dat die mannen broeders onder 's Heeren zegen, mogen bouwen aan het godsgebouw te Savoe.

Zooals u weet, staat op Mania een halfsteens huisje van den overleden goeroe. Dat huisje werd aangekocht voor *f* 100, zoodat het nu aan de gemeente behoort, en de goeroe daar eene goede woning heeft.

Reeds schreef ik u vroeger, dat de kerkeraad niet genegen was, de *f* 100 schuldig aan de kerkekas te Seba, aan de vrouw van den overleden goeroe van Mania te schenken. Na duidelijk uiteengezet te hebben, dat niet voor genoegen, maar voor ziekte een vertrek naar Amboina noodig was, werd met algemeene stemmen het verschuldigde kwijtgescholden. Alvorens er vergadering was, had ik de kas opgenomen, en kon ik mededeelen, dat er *f* 1102,92 in kas was, hiervan was rentegevend belegd *f* 350. Algemeen is de gewoonte, dat de inlander hooge interesten neemt; zoo werd ook op Savoe 24 °/₀ 's jaars genomen. Thans hebben wij met gemeen overleg bepaald, dat 12 °/₀ rente van het uitgeleende zou worden genomen. Allen daartoe te bewegen, ging nog zoo gemakkelijk niet. Met algemeene stemmen werd besloten aan uw Bestuur eene gave van *f* 200 aan te bieden, als een klein bewijs van erkenning voor al de weldadigheid aan Savoe betoond.

Verleden jaar zou radja-moeda Elias op Java lampen koopen, maar hij werd verhinderd derwaarts te gaan; thans nam ik op mij lampen en petroleum te bezorgen, en zijn ze reeds besteld.

Bepaald, dat in den vooravond van den 25sten Juni voorbereiding en den 26sten Avondmaal zal gehouden

worden. Zooveel mogelijk zou ik de lidmaten opzoeken, en de oudsten zouden mij doen weten, wie in handel en wandel niet eerlijk waren.

Uit de medegebrachte kasboeken der goeroes buiten Seba was mij gebleken, dat niet geregeld drie-maandelijks de collecten gestort werden in de kas te Seba, en werd door mij er op aangedrongen, dit trouw te doen.

Met gezang en dankzegging werd de vergadering gesloten. Wat ik u zoo in korte trekken mededeel, vorderde eene zitting van zes uren, en ik was 's namiddags om twee uren moê van al het spreken. Allen had ik bij mij ten eten genoodigd. Ik had een gemest varken gekocht; wat blikjes met groene erwten laten open maken; de oudsten hadden mij wat nieuw geoogste rijst ten geschenke gegeven, en zie daar, om half drie des namiddags zaten wij met 24 personen aan tafel. Recht opgewekt waren allen. Over school en kerk werd gesproken; een welkomstdronk aan de nieuwe goeroes gewijd, en de sinds jaren daar werkzaam zijnden werden niet vergeten. Menig goed woord werd gesproken, en op Savoe klonk ook toen uit volle borst: „Er ruischt langs de wolken", enz. als een zegenbede uit aller mond. Eerlijk gezegd was ik dankbaar, toen ik om half zeven 's avonds naar mijne kamer kon gaan, want ik was op van vermoeienis.

's Avonds was ik koortsig, en zat ik in het donker, omdat mij het licht hinderde, toen er van tijd tot tijd klagende toonen tot mij doordrongen. Den volgenden morgen informeerde ik, of er iemand overleden was, maar vernam, dat de uitvaart van de ziel van een' overledene gevierd werd. Zooals elk feest bij de heidenen, wordt ook de uitvaart der ziel onder eten en drinken gevierd. Men vertelt alles goeds van den overledene, en spant in het midden van het huis een mat, waarop eenige

schoteltjes met verschillende spijzen worden geplaatst. Onder klagelijk gezang wordt de ziel uitgeleide gedaan naar een' kleinen inham in de baai van Seba, Ke-Kali genaamd. Daar wacht Amma-piga-làga met eene zwarte prauw; en wanneer de prauw vol is met zielen, gaat hij op reis naar Tandjoek-Sasak (Soemba), waar hij ze aan wal zet. (1)

Hoe geheel anders is het thans onder de christen-Savoeneezen! Een paar dagen later overleed de vrouw van den diaken Johannes, van Seba. Ik had haar bezocht, met haar gesproken, en gebeden; ze zal opgenomen zijn in het Vaderhuis. 's Middags werd ze reeds begraven. In Indië begraaft men meestal binnen de 24 uren, omdat de ontbinding reeds spoedig intreedt. Een driehonderd christenen waren opgekomen om de begrafenis bij te wonen. Ik nam zelf de leiding daarvan op mij. Na toespraak, gezang en gebed, werd de kist op de baar, die ik verleden jaar op Koepang liet maken, gezet, met het lijkkleed gedekt, waarop door Zr. TEFFER een groot wit kruis gestikt is, en zoo werd het lijk, door behoorlijk in het zwart gekleede broeders, grafwaarts gedragen. Daar wordt, vóór het dalen van de kist in den grafkuil, weder een woord gesproken, en bij het dalen van de kist en het toemaken van het graf, worden gepaste gezangen gezongen; waarna ik neêrknielde bij het graf, en met gebed besloot. Hoe geheel anders dan vroeger, toen karbouwen en paarden werden afgemaakt om den overledene mede te geven, en de begrafenis met razen en tieren plaats had. Den derden en veertigsten dag

---

(1) Zie hierover en over den godsdienst van de Savoeneezen: W. M DONSELAAR, »Aanteekeningen over het eiland Savoe", Mededeel. D. XVI, pag. 304, e v. Zie ook D. XXX, pag. 29, e. v. eene aanteekening van den Heer NIKS. *Red.*

na het overlijden wordt er eene godsdienstige bijeenkomst gehouden; en hoe juist is het gezien, zulks in te stellen, daar vroeger die dagen aan weeklagen over zielsverhuizing gewijd waren. Doch genoeg.

Ik bezocht Rai Lioe, Mania, en Timoe Bodoe. Op beide eerstgenoemde plaatsen installeerde ik de onderwijzers in hun werk, en zag ik hoe ijverig de onderwijzers Sanisa en Mattimena gewerkt hadden in school en gemeente. Door eene vergissing, aan onwelwillendheid wil ik het maar niet toeschrijven, van de hoofden, kreeg ik geen paarden, zoodat ik dezen keer 73 palen op Savoe wandelde, in regen en door rivieren, terwijl ik, wegens den modder, het grootste gedeelte op mijne bloote voeten moest afleggen. De gevolgen bleven dan ook niet uit. Te Seba teruggekeerd, kreeg ik de koorts, en verloor allen eetlust. Van Masara kreeg ik bericht liever niet te komen, daar door het geschil over grenzen tusschen Seba en Masara, het daar zeer onrustig was, en in de laatste weken in school noch kerk iemand was opgekomen. Liaai kon ik door ongesteldheid niet bezoeken.

Aan den radja van Seba verzocht ik op de nieuwe standplaats Ledomanoe een schoolgebouwtje op te richten. Daar mij bij verschillende gelegenheden gebleken is, dat door den radja geen gevolg werd gegeven aan hetgeen hij beloofde, heb ik den ouderling Mello opgedragen om, indien in 3 maanden dat gebouwtje niet gereed is, het uit de middelen te laten bouwen van het fondsje. De onkosten worden op *f* 40 geschat.

En als gij mij nu vraagt: hoe staat het met het Christendom op Savoe? dan moet ik antwoorden: er staat, daar, vrees ik, een zware strijd te wachten. De radja van Seba – ouderling - is sinds ruim een jaar niet ter kerk geweest, kwam niet in de kerkeraads-vergadering en is

weinig welgezind. De radja van Timoe is onoprecht. Hij laat een ander voor zich de afgoden offeren. Beiden werken indirect de goede zaak tegen, niet alleen door daad, maar helaas, ook door woord. Toch niet gevreesd! Daar zijn op Savoe degelijke christenen, zoowel mannen als vrouwen, die het zout der aarde zijn. De strijd is ook noodig, om de wortelen vast te doen worden. Het Heidendom is nog eene macht op Savoe. Er is wrijving noodig, opdat de sleur, die er in is gekomen, weêr verdwijne. Er is een flinke, degelijke, ronde, vrome zendeling volstrekt noodig, op Savoe. Wacht toch niet langer om er een' heen te zenden; maar hij bezitte zijne ziel in lijdzaamheid.

Twee dagen voor het Avondmaal, bracht ik een bezoek aan de kampong Namata. Daar is het brandpunt van den afgodendienst; men vindt er 15 groote offersteenen en een groote Binni-Deo (roemah pemalie of afgodshuis). Als gij denkt, er iets merkwaardigs te vinden, dan zult gij teleurgesteld worden. De vorm van het dak heeft veel weg van de Chineesche huisjes Peking en Nanking te Baarn, alleen van de Binni-Deo reikt het dak tot bijna een' meter van den grond. Inwendig is er niets te zien dan een groote trom, (dère bagarei) en een' aarden pot (koehi). De trom wordt driemaal 's jaars geslagen. In de maand November, bij den aanvang van den zaaitijd, waarbij dan door den toewan-tanah (toekang-pemali – Savoneesch Deo-Rai) tevens wordt bepaald, hoe lang er hanengevechten mogen gehouden worden. In Maart en April wordt weder de trom geroerd op 3 dagen, waarbij vergunning wordt gegeven tot het oogsten van djagong, katjang, enz. en bij overvloedigen oogst wordt een dag bepaald, waarop het volksfeest van »limpar batoe" (elkander met steenen gooien) plaats heeft.

De aardenpot is eigenlijk een offerkist, waarin bij goeden

oogst, of andere gelegenheden, gaven en geld, slamats, enz. worden gelegd.

Elke Binni-Deo heeft drie priesters, zou ik ze haast noemen: 1°. Deo Rai, 2°. Dohe Leo, 3°. Opo Lodo.

De Deo Rai is de vertegenwoordiger van den god van Savoe, die slechts alles wat goeds is, schenkt. (1) Van daar dat zijn priester offert voor regen, voor het slagen van den oogst van djagong, katjang, padi, palm-suiker, en aan hem tevens als toewan tanah, een deel van alles wordt opgebracht.

In April wordt voor hem het landschap van zonde gereinigd, en weert hij alle kwaad van de inwoners. Daarvoor wordt van al de voortbrengselen geofferd, waarvan in eene kleine prauw met wat djagong, padi naar zee gebracht wordt, om op deze wijze dankbaarheid te betoonen voor den zegen, die ontvangen werd en den Deo Rai te verzoenen.

Dohe Leo en Opo Lodo – dienende halfgoden – zijn voor bijzondere zonden te verzoenen.

Met hun drieën moeten zij eenstemmig zijn, om aan een naburig regentschap den oorlog te kunnen verklaren, en aan hen is ook de keuze gelaten om de »Masikia” den kapala-prang, generaal, te kiezen. Bij honderden halfgoden heeft de Savoenees, en ik duizelde, toen ik mij eenigen liet beschrijven. Hun ontstaan en de eischen, die zij den menschen stellen, het zou mij thans ook te uitvoerig zijn, om over dat alles te schrijven.

Jaarlijks worden die feesten gevierd, en menig gedoopte neemt er nog deel aan. De Toewan-tanah heeft nog grooten invloed. De christenen brengen hem niets meer op, en dat doet vijandschap ontstaan. Veel moet er nog op Savoe gewerkt worden.

---

(1) Hier is vooral te vergelijken wat DONSELAAR over dien hoogsten god mededeeld. (Zie Mededeelingen D. XVI p. 306, e.v.), en voorts Dr. G. A. WILKEN. Het Animisme bij de volken van den Indischen Archipel, p. 154, e.v. *Red.*

Wij hadden den 25sten en 26sten Juni een paar goede dagen met de gemeente. Met ruim 70 lidmaten vierden we het Avondmaal.

Dankbaar was ik, toen mij den 29sten Juni 's morgens kennis werd gegeven, dat de mailboot in het gezicht was. Ik was ziek geworden, zag er bleek-geel uit, en had last van leveropzetting, zoodat ik zeer naar huis en den doctor verlangde. Hartelijk blijde was ik, toen ik te huis was. Een kwade week heb ik doorgebracht. De doctor achtte het noodzakelijk, dat ik naar Holland ging. Toen ik hem zeide, dat ik nog gaarne de kerk te Koepang zou inwijden, waarvoor ik zooveel moeite gedaan had, (en van uw Bestuur hoop ik, dat gij mij de gelegenheid geeft nog een' zendeling op Savoe te brengen) raadde hij mij de uiterste voorzichtigheid en kalmte aan en mijzelven te ontzien, anders zou het kunnen gebeuren, dat ik plotseling weg zou moeten gaan. Nu, ik zal naar dien wijzen raad luisteren.

Menig klein bewijs van belangstelling ontving ik op Savoe; zelfs kwam een man, die 8 palen ver woonde, mij 2 eieren cadeau brengen.

Soms sprak ik voor 800 toehoorders.

Als de hoofden wat moeite deden, zou het er op Savoe nog heel anders uitzien.

Doch niet door kracht of geweld, maar door mijn' Geest zal het geschieden, spreekt de Heer.

Nu, zeer geachte Bestuurders, moge ook die Geest ons steeds bezielen met de zoo noodige kracht, wijsheid en volharding, ter volbrenging onzer heilige taak, en moge u gegeven worden, van uwe liefdevolle zorgen aan onze gemeenten gewijd, eenmaal de heilzame vruchten te zien!

Statistieke opgaven van het Zielental der gemeenten op het eiland Savoe over het jaar 1887.

NAMEN DER GEMEENTE.	Zielental in 1886.		Gedoopte kinderen 1887.		Gedoopte heidenen 1887.		TOTAAL.	Overleden in 1887.		Zielental der Gemeente in 1887.	Geboorten in 1887.		Huwelijken gesloten in 1887.		Lidmaten 1887.		Bijgekomen Lidmaten.		Aantal scholieren 1887.	
	M.	V.	M.	V.	M.	V.		M.	V.		M.	V.	Totaal.	Bijgekomen.	M.	V.	M.	V.	Ingeschrev.	Geregelde opkomst.
Seba	748	789	24	23	2	4	1590	10	6	1574	12	11	146	2	41	43	—	1	65	40
Mania	77	83	2	4	1	1	168	—	1	167	1	1	27	—	3	3	—	—	18	14
Rai Lioe	68	69	2	—	—	—	139	2	—	137	2	—	17	—	3	2	—	—	15	15
Liaai	257	268	—	1	—	—	526	1	1	524	11	6	84	1	5	4	—	—	19	13
Timoe Bodoe	152	169	6	5	1	2	335	3	3	329	4	2	31	2	5	2	—	—	30	21
Timoe Belon	65	45	5	1	—	1	117	1	1	115	1	1	8	—	2	—	—	—	gesloten.	
Masara	228	221	1	—	—	—	450	2	2	447	3	5	67	—	7	1	—	—	10	3
							3325			3293			380							

Onderwijzers werkzaam op Savoe.

Te Seba .... P. Likahena.
„ Mania .... Julianus Samello.
„ Rai Lioe .... Jakob Silohai.
„ Liaai .... D. P. Sanisa.
„ Timo Bodoe .... P. W. Wattimena.
„ Timoe Bolou .... Ingetrokken.
„ Masara .... P. Pattipeloehoe.
„ Ledomanoe .... J. Tutupari.

Onderwijzers op Soemba werkzaam.

Te Melolo .... Melhianus Wattimena.
„ Kabaniroe .... Eduard Thenu.

Koepang 10 Juli 1887.

J. F. NIKS.

De Rottineesche nederzettingen op Timor, door den Hulpprediker J. F. Niks.

In vroegeren tijd, toen het zoo machtige rijk van Groot-Sonnebait nog in zijn geheel en door binnenlandsche beroeringen niet verdeëld was, terwijl bijna al de overige rijkjes als het ware op zijne wenken vlogen en met eene slaafsche gedweeheid de bevelen van den „Groot-keizer" gehoorzaamden, hadden de omstreken van Babauw veel te verduren van de invallen en strooptochten der Timoreezen. Zelfs op de hoofdplaats Koepang was men meermalen beducht voor een' mogelijken inval van het bergvolk; te meer, daar men ook niet geheel verzekerd was van de goede gezindheid van twee in de nabijheid van Koepang wonende radja's, die van Amabie en Klein-Sonnebait.

Wel had men het corps mardijkers, maar op dat volk was niet veel staat te maken, terwijl de schutterij en pagangers van zeer weinig beduidenis waren.

Op grond hiervan, heeft de Resident HAZAART in het eerste vierde gedeelte dezer eeuw, als volkplanters, hier heen gebracht eenige Rottineezen, Savoeneezen en Soloreezen.

Rotti heeft het grootste contingent geleverd, waarvan het voornaamste door Termanoe; want onder de landverhuizers waren ook de Holledoërs en Inggefaoërs. Aan de eersten werd Paritti als plaats tot vestiging, en aan laatstgenoemden de vlakte van Babauw aangewezen, waar de grond bijzonder geschikt werd bevonden voor de padi-cultuur.

Gelijk gezegd is, behooren de Holledoërs tot een' der stammen, die het landschap Termanoe bewonen. De kampong Holledo, welke nu slechts eene bevolking heeft van pl. m. 30 zielen, was voorheen bijna een der bevolktste van Termanoe, telde ruim 300 bewoners, en had

tot hoofd een „tamoekon-besar." Maar de bevolking liep gebukt onder de zwaarste mishandelingen en verdrukking, niet alleen van de vele leden van den regeerenden radja-stam, maar ook van de voornamen en rijken der kampong Holledo zelve. Voor elk licht vergrijp, voor elken diefstal, zelfs van een kip, een klapper of wat sirie-pinang, werd de dader, door den vorst of door den bestolene, tot slaaf veroordeeld; terwijl verminkende straffen en andere mishandelingen, zoomede zware heerendiensten, hun telkens werden opgelegd. Al deze ongerechtigheden niet langer kunnende verdragen, ging de hoofd-tamoekon zijn' nood klagen bij den posthouder te Baä. De zaak werd vervolgens voor den Resident HAZAART gebracht, en deze, die reeds lang naar eene geschikte gelegenheid zocht om eene verhuizing van Rottineezen op groote schaal te doen plaats vinden, maakte van deze gelegenheid gretig gebruik. Hij gaf terstond last, dat genoemde tamoekon met zijne onderhoorigen naar Timor moest verhuizen. Een getal van pl. m. 200 personen, van beiderlei geslachten en van verschillenden ouderdom, kwamen in het jaar 1818 of 1819 hier aan, aan wie Paritti als hun tweede vaderland werd aangewezen, waar hunne nakomelingen tot heden een rustig en ruim bestaan vinden, en die bijna allen tot het Christendom zijn overgegaan.

Ook de Inggefaörs zijn uit eene in het regentschap Termanoe gelegene kampong. Aangaande hunne verhuizing naar Timor, wordt het volgende verhaald.

Naffie Sadoek, een afstammeling van den oorspronkelijken vorst van Termanoe, was in aanhoudenden twist met den toen regeerenden radja uit den stam van de Amaloe's, die hem het regentschap ontweldigd had. Hij

was van den stam der Inggefaöers, en hield zijn verblijf in genoemde kampong.

Daar hij tot het ware radja-geslacht behoorde, en de bevolking van Termanoe daarenboven veel te lijden had van de onderdrukking en knevelarijen der Amaloe's, kreeg hij weldra een' grooten aanhang. Alles stroomde naar hem toe, zoodat er eindelijk maar zeven huisgezinnen den radja getrouw bleven.

Door het betalen van groote sommen gelds, goud en koralen, bracht Amaloe het zoover, dat hij, door den invloed van den posthouder, de hulp verkreeg van al de overige regentschappen op Rotti, ten einde zijne wederspannige onderdanen tot onderwerping te brengen. Na een' fellen strijd, en na alles verwoest en verbrand te hebben, gelukte zulks eindelijk den gezamenlijken radja's; maar de gemoederen in Termanoe waren te zeer verbitterd; het was dus noodig dat de gevaarlijksten hunner werden verwijderd.

Ook van deze gelegenheid maakte de Resident HAZAART een gunstig gebruik om Naffie Sadoek en zijne volgelingen naar Timor te doen overkomen. Dit geschiedde in 1816 of 1817, en 3 à 400 personen (mannen, vrouwen en kinderen) kwamen toen hier. De nakomelingen van Naffie Sadoek zijn nu de familiën Hendrik Mak en Mesak Daoemanoe, die, met de nazaten hunner vroegere stamgenooten, het landschap Babauw bewonen en van landbouw en veeteelt leven.

Uit een schrijven van den zendeling A. KRUIJT, te Môdjô-warnô.

Overtuigd, dat Gij deelt in het verlies, dat onze vader en wij leden door het verscheiden onzer geliefde moeder, zij het mij vergund met een enkel woord harer te gedenken. Zij ging heen in vol geloofsvertrouwen! Voor haar was het sterven gewin. Steeds rusteloos bezig, zullen velen hare goede zorgen missen, niet het minst onze vader. Onherstelbaar is zijn verlies. Wij berusten in Gods leidingen, die wijs zijn en goed; doch ons hart is met droefheid vervuld bij de gedachte aan zijn eenzaam achterblijven. Wat dit hier in Indië zeggen wil, weet ieder, die Indië kent.

In de afgeloopen maand had ik buitengewone werkzaamheden te verrichten. Eerst les aan voorgangers en onderwijzers, wegens ziekte van vrouw en kind reeds maanden uitgesteld, daarna bediening van het Avondmaal, aan welks voorbereiding hier, gelijk u bekend is, bijzonder veel zorg besteed wordt.

Mag ik mij vleien, dat zoowel het een als het ander in zijne gevolgen voor de gemeente niet geheel ongezegend is gebleven, toch mag ik niet roemen op een bijzonder gunstig gemeentejaar. Grootendeels is dit een gevolg van bijzondere omstandigheden. Reeds schreef ik u, naar ik meen, hoezeer de regens in het begin van den Oostmoesson en de daarop gevolgde groote droogte voor den te veld staanden oogst allernadeeligst waren, en hoe ten gevolge daarvan veel kerk- en schoolverzuim

ontstond. Nauwelijks had zich dit hersteld, of onder het vee brak het zoogenaamde mond- en klauwzeer uit. Vele beesten daardoor aangetast moesten van de gezonden worden afgezonderd. Voor hunne verzorging moesten de jongens het gras gaan snijden, en daarmeê gaat een groot gedeelte van den dag verloren, diensvolgens weêr verzuim op school. Welk eene groote belemmering deze ziekte voor handel en nijverheid te weeg brengt, blijkt wel het sterkst daaruit, dat tal van suikerfabrieken nu, in het drukst van den maaltijd, tot werkeloosheid worden gedoemd, daar de aanvoer van riet uit de tuinen niet kan plaats hebben.

Met den bouw van de kerk te Kertô-rĕdjô is een aanvang gemaakt. Op den 19den der vorige maand legde onze oudste den eersten steen, tot groote vreugde van de gemeente, die vurig naar de voltooiing verlangt. Daar al de houtwerken gereed zijn, kan de bouw geregeld voortgang hebben.

Het kweekelingenhuis is nagenoeg voltooid. Het is een flink gebouw, waardig naast onze nieuwe school te staan. De Heer B. meende, dat er genoeg hout van de school was overgebleven, en dat de gemeente de steenen voor de fundeering zou leveren. Het eerste bleek niet het geval te zijn, en de kostelooze levering van materiaal, acht ik alleen dan gerechtvaardigd, wanneer het gebouwen zijn, die voor de gemeente zelve worden gesticht, als kerk- en schoolgebouwen. De begrooting was dus te laag. Toch hoop ik door tal van vereenvoudigingen, dank de timmerlessen in mijn' voorbereidingstijd, zoo na mogelijk aan de uitgetrokken som te blijven Ik merke hierbij op, dat een gebouw met houten stijlen, bamboe wanden, pannen dak (Jav. plembangan), zoo als wij voor het kweekelingenhuis, om de luchtigheid het ver-

kieslijkst achtten, niet veel goedkooper te zetten is, dan een geheel steenen gebouw; ja dat bij groote gebouwen, als de kerk en de school, de kosten belangrijk grooter en de hechtheid belangrijk minder zouden zijn.

Eene andere opmerking geldt de dakbedekking. Om de onderhoudskosten is het veel verkieslijker van meet af aan eene pannenbedekking te leggen, dan eene van riet (alang-alang). Wel is waar zijn de kosten van aanschaffing grooter, doch dit weegt ruim op tegen de meerdere onderhoudskosten van een rieten dak. Vroeger betaalde men voor een pikoel alang-alang *f* 0,15 en minder, thans stijgen de prijzen tot *f* 0,50 en *f* 0,75 per pikol, en om het andere jaar moet eene geheele vernieuwing plaats vinden. Ik merk dit op met het oog op 's Genootschaps zendelingwoning te Môdjô-rôtô. Dit jaar is het dak vernieuwd. Onder de »kosten van onderbouw" zal ik dezen post afzonderlijk opgeven, en tevens de kosten begrooten voor eene pannen dakbedekking.

Mijn werk hier is niet meer dan een „gaande houden". En dat zelfs kost mij inspanning van alle krachten. Het werk heeft zóó groote uitbreiding gekregen, dat het voor één persoon op den duur niet is vol te houden. Ik laat nu voorloopig de buitengemeenten, waarover straks, rusten.

Alleen te Môdjô-warnô zijn minstens twee zendelingen permanent noodig. Zooals wij het werk verdeeld hadden, had de een reeds de handen vol met gemeente en school, en de andere met ziekenbehandeling en opleiding van kweekelingen. Nu alles voor mijne rekening komt, moet zeer veel ongedaan blijven, tot schade voor de gemeente.

Slechts een enkel voorbeeld. Vroeger gaf ik den kweekelingen 4 à 5 uren les daags. In aanmerking genomen de geringe middelen tot eigen oefening, die hun

ten dienste staan, is veelvuldige mondelinge mededeeling noodzakelijk. (Voor den noodigen handenarbeid wordt tevens gezorgd). Nu is het mij niet mogelijk, zoo niets tusschen beide komt, per dag meer dan 1 à 2 uren les te geven. Ik tracht zooveel mogelijk, door meer handenarbeid en het opgeven van werk, geestelijke verslapping te voorkomen.

Hoe ongunstig deze toestanden mogen zijn, ik zal mij toch genoodzaakt zien, het getal kweekelingen te vermeerderen. Ik vrees, dat anders de beste en knapste jongens zich eenen anderen werkkring, als onderwijzer bij het Gouvernement b. v., zullen kiezen. Daardoor is reeds menige goede kracht aan het werk onttrokken. Ik noem slechts de namen van Gadroen, Lukas, Oesman, de beide eersten reeds onderwijzers, de laatste nog kweekeling te Probolinggo, door onderwijzers, inspecteur, schoolcommissies om 't zeerst geprezen, en daarbij door en door vrome jongens.

Ook de buitengemeenten eischen voorziening. Ik moet ten sterkste bij u aandringen op uitzending van twee, minstens éénen zendeling. De post, die het eerst bezet moet worden, is Mlaten. Daar is eene tamelijk groote gemeente, eene school, veel gelegenheid tot ziekenbehandeling. Die gemeente heeft allerdringendst eenen zendeling noodig, daar zij met Wijoeng en Soerabaja het verst van Môdjô-Warnô gelegen is. Bovendien kan de daar geplaatste voorganger veel doen onder leiding van eenen zendeling; doch hij mist de kracht om zelfstandig te werken.

De tweede post zou dan zijn Segarran met tal van bijgemeenten. De voorganger aldaar is een oud, doch krachtig man, zeer ijverig evangelist. Ook daar zou voor een' zendeling een massa te doen zijn.

Wij zouden zoo doende eene verdeeling krijgen als volgt.

1°. Môdjô-Wârnô en omstreken, met Kertô-redjô-Ngôrô en Bongsô-rědjô.

2°. Segarrau, waaronder Môdjô-kertô, Soekaramé, Karong-woengoe, enz.

3°. Mlaten, Soerabaja, Wijoeng met Poelé-Gloen-doeng, enz.

Inderdaad dit zou ons werk eene groote schrede verder brengen en een' lang gekoesterden wensch vervullen. Dat Bestuurders zich toch ontfermen over Java, en ons mannen zenden met een geloovig hart en practischen zin!

Het bovenstaande schreef ik nu een paar weken geleden. Ik kon dezen toen niet eindigen. Sedert moest ik weêr op reis naar Mlaten, Wijoeng en Soerabaja. Zoo dit nog noodig ware, ben ik bevestigd geworden in mijne meening, hierboven uitgesproken.

10 October 1887.

DE ZENDINGWETENSCHAP.

Zendinglectuur.

Het begrip Zendinglectuur is bij ons nog weinig bepaald. Behalve de Maandelijksche berichten, Jaarverslagen en Vliegende blaadjes, de Opwekkende redenen en Kleine stukjes door verschillende Genootschappen en Vereenigingen uitgegeven, is er weinig, dat den meer ontwikkelden lezer vertrouwd kan maken met den aard, de eischen en behoeften van de christelijke zending. Vergelijkt men daar mede wat op elk ander gebied van algemeene kennis en op dat van andere wetenschappen verschijnt, dan komt men tot het niet bemoedigend besluit, dat de zending het hart van onze wetenschappelijke mannen nog niet veroverd heeft, of liever, dat deze nog geen oog hebben voor wat aan schriftelijken arbeid op dit gebied van hen gevorderd mag worden.

Geheel anders is dit in Engeland, waar voortdurend werken en werkjes van hooge waarde uitkomen, ten nutte van de zendingvrienden geleverd, door mannen, die hunne sporen op het gebied der wetenschap verdiend hebben. Het is waar, daar reikt de blik der zendingmannen verder dan mededeelingen uit de verschillende zendingen, dan verhalen uit de zendingwereld, dan statistieken van gedoopten, avondmaalgangers, gemeenten, enz. hoeveel prijs men er ook op stelt en met hoeveel zorg ook deze worden bewerkt. Men schijnt daar in te zien, dat belangrijke reisverhalen, werken over land- en volkenkunde, over verschillende godsdiensten, enz. hunne

eigenaardige waarde hebben voor de kennis der zending, en als zoodanig worden zij dan ook op prijs gesteld door het lezend publiek. De Engelschman wil het gaarne erkennen, dat hij ook voor zijnen handel, zijne industrie, zelfs voor zijne staatkunde prijs moet stellen op de zending, dat hij, al ware het alleen daarom, de zendelingen in eere moet houden. Wellicht dekt hij soms, gelijk hem wel eens op onbillijke wijze te laste gelegd wordt, politieke ongerechtigheid met den mantel van godsdienstzin. Het voegt ons niet zijn' zendingijver van de donkere zijde te beschouwen; laat ons liever de goede zijde voor oogen houden, en hem aldus ons ten voorbeeld stellen. Doen wij dit op onze eigenaardige wijze, naar onze behoeften, met de middelen, die ons ten dienste staan, wij zullen er schoone vruchten van plukken. Tot nogtoe zijn daartoe de stekken zelfs niet gezet, wellicht is zelfs de bodem nog niet gevonden, laat staan bewerkt.

Tot het verspreiden van de door ons bedoelde literatuur hebben veel bijgedragen „The religious-tract-society" en „The society for promoting christian knowledge"; doch ook de meeste Engelsche zendelinggenootschappen dragen daartoe van tijd tot tijd het hunne bij.

Het eerste Genootschap gaf nog in 1885 twee belangrijke werken uit, die zich door uiterlijk voorkomen, door uitstekenden druk en fraaie houtsneden onderscheiden, en toch voor matigen prijs te verkrijgen zijn. Van de zendelingen JAMES CHALMERS en W. WYATT GILL leverde het: „Work and adventures in New-Guinea", dat ons veel mededeelt omtrent het oostelijk gedeelte van dat uitgestrekte, nog zoo weinig bekende eiland. In datzelfde jaar verscheen van GILL een ander werk: „Jottings from the Pacific", waarin niet alleen veel voorkomt over het zendingwerk in de Zuidzee, maar ook hoogst belangrijke

opmerkingen over de plant- en dierenwereld, zoowel als over de godsdiensten van eenige eilanden zijn opgenomen. In 1887 verscheen weêr een zeer interessant werkje getiteld „Life on the Congo, by the Rev. W. HOLMAN BENTLEY, of the Baptist mission", dat ons een aanschouwelijk beeld levert van het leven in dat gedeelte van Afrika. En hoeveel meer zou hier te noemen zijn? Men behoeft er slechts de lijst van „Missionary books", achter verschillende uitgaven te vinden, op na te zien.

Van de „Society for promoting christian knowledge" verschenen onder anderen: „Hinduïsm, by MONIER WILLIAMS," „Buddhism, by T. W. RHYS DAVIS", „Confucianism and Taouism, by ROBERT K. DOUGLAS" en „The Corân, by sir WILLIAM MUIR, wetenschappelijke schrijvers van naam, die zelfs in deze hunne kleinere geschriften door geleerden worden aangehaald.

De werken van wege de Zendelinggenootschappen of door zendelingen uitgegeven zijn te talrijk om ze hier te vermelden. Eenige van de mij bekende teekende ik in der tijd aan in mijne „Proeve." Altijd echter verdienen op nieuw genoemd te worden de goedkoope uitgaven, door het Londensche zendelinggenootschap in tal van herdrukken bezorgd, van het leven en de lotgevallen van JOHN WILLIAMS, met het verhaal van diens zendingondernemingen in de Zuidzee, en het werk en de lotgevallen van ROBERT MOFFAT in Afrika.

Ik moet hier herhalen, wat ik reeds meermalen gezegd heb, uit zulke werken leert men de zending anders en beter kennen, dan uit de Berichten en Tijdschriften, uit verhandelingen eñ kleine geschriften.

Het heeft bij ons niet geheel ontbroken aan werken over de zending. L. C. VAN RHIJN's inspectie-reis, N. GRAAFLAND's Minahassa, J. CRAANDIJK's het Nederland-

sche zendelinggenootschap in zijn willen en werken," S. COOLSMA's, „twaalf voorlezingen over West-Java", » E. BUSS, die christliche Mission," (prijsverhandeling van het Haagsch Genootschap, ter verdediging van den christelijken godsdienst), om van vroegere geschriften niet te spreken, zijn daarvan proeven. Doorgaans echter zijn zulke werken te duur, om ze algemeen toegankelijk te maken, en daarbij beantwoorden zij niet aan de algemeene eischen eener op breede schaal aangelegde zendingliteratuur. Voor den hoogen prijs bestaan bij ons oorzaken, die niet gelden in landen, wier taal meer algemeen gesproken en gelezen wordt. Of dit bezwaar niet zou zijn op te heffen, althans binnen zekere perken zou terug te brengen zijn, willen wij straks bespreken. Eerst echter moeten wij een oog slaan op een en ander, dat ons in den jongsten tijd als zendingliteratuur werd aangeboden.

Eene nieuwe bewerking van „Kom over en help ons, Roepstem der Heidenen tot de christenen in Nederland, door Dr. S. K. THODEN VAN VELZEN", geeft een overzicht van het zendingwerk over de geheele wereld. De naam van den algemeen geachten, hoogst ijverigen zendingvriend, die zich op nieuw veel moeite wilde getroosten voor een onderzoek, dat om den omvang meer en meer zijne bezwaren heeft, is genoeg om het werkje bij zendingvrienden aan te bevelen. Ik behoef daarvan niets verder te zeggen.

„Zendingslectuur voor het volk" luidt het opschrift van een drietal werkjes, in het vorige jaar bij den uitgever H. SPANJAARD te Steenwijk verschenen. Het eerste is getiteld » Het optimisme in de zending", door S. ULFERS", het tweede » De zending op de Sandwichs-eilanden, door JAC. VAN BELKUM", het derde „Morrison, zendeling in China, door J. C. EYKMAN, JR."

De bestemming van deze geschriften is, de zending meer bekend te maken bij ons volk, en daardoor belangstelling in dat gewichtig werk te wekken. Men ervaart, dat het onder ons nog maar al te veel aan die kennis ontbreekt, en dat dan zoo licht daarop van toepassing is: onbekend maakt onbemind. Bij velen, die beseffen, dat het christenplicht en christenroeping is, het Evangelie te verkondigen of te doen verkondigen aan alle volken, dragen zulke geschriften vrucht, door dat zij de liefde voor den blinden heiden opwekken of versterken. Zóó kunnen zij voorgangers steunen, die in het openbaar of in bijzondere gesprekken de zending aanbevelen. Doch ook dezen hebben behoefte aan meer licht, aan voor hen geschikt voedsel; zij dienen geheel vervuld te zijn van alles wat in betrekking staat tot de toestanden en het lot der volken, die nog buiten het Christendom staan, en daartoe moesten geschriften dienen, als die wij boven onder de Engelsche vermeldden, en die wij niet bezitten.

Te recht merkt Ds. ULFERS, na op de noodzakelijkheid van samenwerking in de zending gewezen te hebben, hieromtrent op: „Dan wijs ik bovendien op het gebrek aan goede zendingliteratuur, waar onze naburen de Duitschers en Engelschen, zoo rijk aan zijn. Het is niet zoo onbegrijpelijk, dat ons volk zoo weinig van de zending in het algemeen afweet; daar is eenvoudig zoo weinig van te lezen; het vloeit niet over. En in onze zending-bidstonden wordt de kennis van het volk met de zending ook niet vermeerderd; dat zijn preeken, die daar gehouden worden, die volmaakt op de zondagspreeken gelijken, met dit verschil, dat hier twee woorden meer in staan, n.l. de woorden »»zending"" en »»heidenen"".
Te prijzen is altijd nog bij die bidstonden het optimisme der Heeren sprekers, die van hunne preek nog goede

vrucht verwachten voor de zending, al hebben zij nauwelijks over de zending gesproken." (1)

Door den min ontwikkelden lezer zal het woord „optimisme" wel niet verstaan worden, en het in de inleiding zoo goed gekozen voorbeeld van MARK TAPLEY zal den meesten wel onbekend zijn; maar Ds. ULFERS heeft den slag, om het zijnen lezers duidelijk te maken, en het zou mij niet verwonderen, als eerlang het woord optimisme bij ons volk »en vogue" kwam. Onder de opschriften „de Zendelingen", „Heeren Bestuurders" en „de Zendingvrienden" zijn opmerkingen en wenken als uitgestrooid. Daar kan vooral menig Bestuurder eene les vinden, die hem bij de vervulling van zijne plichten te pas kan komen. Of het door hem geschetste beeld van den Bestuurder niet wat al te optimistisch gekleurd is, zullen wij in het midden laten. Ds. ULFERS is ook wel eens sarcastisch. Zeker is echter, dat de meesten met meer vertrouwen zich van hunne taak zouden kwijten, als zij niet te worstelen hadden met wat de Schrijver dus teekent: „En altijd staan Heeren Bestuurders voor een te kort in de kas. Geen jaar gaat voorbij, of de rekening sluit met een nadeelig saldo. Dat is een gewoon verschijnsel geworden. En het geld moet er toch wezen."

Het is hier de plaats niet, om na te gaan, wat die »tekorten in de kas" veroorzaakt, een uiterst teêr punt, dat dan ook niet in het openbaar te bespreken is, als men niet begonnen is met elkander over zekere scheidsmuren de hand te reiken, en diensvolgens het vaste voornemen te koesteren tot samenwerking, waar zulks met behoud van eigen zelfstandigheid mogelijk is.

(1) Toch moet ik opmerken, dat in de helaas! schaars gehouden en niet druk bezochte bidstonden van ons Genootschap de zending, naar aanleiding van onze Maandberichten, steeds het onderwerp van bespreking is.

En dit voert ons terug tot ons punt van uitgang. Erkend zal moeten worden, dat het bij ons ontbreekt aan geschriften, die de zending in verband tot het volle maatschappelijk leven doen kennen; dat de tijden voorbij zijn, dat men met opwekkende redenen, tractaatjes, maandbladen, zelfs tijdschriften kon volstaan; dat de zendingliteratuur rekening moet gaan houden met de behoeften van onderzoeklievende, nadenkende mannen en vrouwen, jongelingen en jongedochters; dat zij in degelijkheid gelijken tred moet gaan houden met de literarische voortbrengselen op elk ander gebied; dat zij moet strekken om vooroordeelen, verkeerde opvattingen, valsche gevolgtrekkingen te bestrijden door objectieve voorstelling van de waarheid; dat ook hier weêr geldt, de waarheid zal u vrij maken.

Van waar echter zullen de mannen komen, die ons zulke geschriften leveren? Engeland vindt hen onder zijne uitstekendste zendelingen en geleerden. Zijn dezen bij ons niet te vinden? Heeft Duitschland niet nog onlangs van een' onzer geleerden eene „Algemeene godsdienstgeschiedenis" verkregen? Zij zullen gevonden worden, de schrijvers, die wij noodig hebben.

De schrijvers? ja! maar onder ééne voorwaarde, dat ook de uitgevers te vinden zijn. De gevallen, dat uitgevers en zelfs schrijvers geld en veel geld moesten toeleggen op de uitgave van zendinggeschriften, zijn zoo talrijk, dat men huivert een' uitgever aan te spreken, als men al eens iets heeft, dat men gaarne in ruimer kring zou willen overbrengen. Wie zal van Heeren uitgevers kunnen verlangen, dat zij wat men noemt »het kind van de rekening" worden? Er zouden zeker uitgevers voor goede geschriften te vinden zijn, als zij minstens verzekerd waren, dat hunne kosten gedekt wierden. Maar

dan nog: wáár debiet te vinden? De kring van zending-vrienden en belangstellenden, is ruim genoeg; maar hij is verdeeld in afdeelingen, die elkander uitsluiten, en daardoor, ieder op zichzelve, vaak zeer beperkt zijn.

Kon dit bezwaar worden opgeheven, wij zouden het ver brengen. Wellicht is het vooralsnog eene illusie, te verwachten, dat de genootschappen en vereenigingen hier te lande samen zullen kunnen en willen werken tot het uitgeven van geschriften als de door ons bedoelde. En toch, wat zou daartegen in den weg staan, als men zich aanvankelijk bepaalde tot werken over algemeene en bijzondere land- en volkenkunde, over geschiedenis der zending in den ruimsten zin van het woord, over godsdiensten, bijgeloof, enz., wel te verstaan allen geschreven van het standpunt der zending, verstaanbaar voor den wel ontwikkelden lezer? Door vereeniging van krachten zou men zulk eene literatuur kunnen scheppen. Vereeniging van krachten in het dragen der kosten, in het helpen verspreiden in allerlei kringen. De Utrechtsche Vereeniging stelt zich voor een werk over Nieuw-guinea uit te geven van den zendeling VAN HASSELT. Zij tracht daarop inteekenaren te vinden. Welnu! laat het voor zulk een werk aan inteekenaren niet ontbreken. Kon het uitgegeven worden voor rekening van al de genootschappen en vereenigingen, zoo zou eene inteekening niet noodig zijn. Blijkt het werk aan de behoeften van ons lezend publiek te beantwoorden, dan zal daardoor wellicht menig ander zendeling zich opgewekt gevoelen zijne 25-jarige ervaring te boek te stellen. Zal deze dan ook inteekenaars en een' uitgever vinden, als zijn werk binnen een' bepaalden kring besloten moet blijven? Was hij verzekerd van algemeene samenwerking, hij zou, mits zijn werk goed was, niet behoeven te vreezen, dat

hij geen lezers vinden zou. En die lezers! Hoe zouden zij zich verlustigen, naarmate zij daardoor nader bekend werden met den aard en de eischen van de zending!

Onze Br. C. POENSEN gaf ten vorigen jare uit, nog wel met eene voorrede van Prof. VETH, zijne »Brieven over den Islâm, uit de binnenlanden van Java". Wat valt daaruit niet te leeren over de beteekenis en den aard van den Islâm bij de Javanen! Of de nobele Firma E. J. BRILL, wat het geldelijke betreft, bij deze uitgave goed zal varen, is aan ernstigen twijfel onderhevig. Was het werkje gedekt door de aanbeveling van de gezamenlijke genootschappen en vereenigingen, het zou, wegens het meer bijzondere van zijne strekking, wellicht weinig lezers vinden; maar toch door menigen zendingvriend in zijne boekenverzameling worden opgenomen, ter raadpleging.

Een geschrift, dat hier nog vermelding verdient, is de pas uitgekomen dissertatie van Dr. G. W. UHLENBECK, »Bijdrage tot de geschiedenis van de verhouding tusschen den Staat en de christelijke kerkgenootschappen in Nederlandsch Oost-Indië", waarin een beknopt, duidelijk overzicht wordt gegeven van de geschiedenis der christelijke kerk in onze Oost, in de 17de en 18de eeuwen, die wel eene geschiedenis van de zending der Nederlanders in dat tijdperk mag heeten. Wat verder, als hoofdzaak, daarin voorkomt kan stof tot nadenken geven, vooral voor hen, die meenen, dat zekere quaesties omtrent gemeenten, zoo Europeesche als Inlandsche, met wat daaraan verbonden is, zoo gemakkelijk zouden zijn op te lossen. In het laatste (III) hoofdstuk stuit men pag. 118 op de titels der verschillende vereenigingen hier te lande, die de schrijver niet juist gekend heeft. Wie kan echter bij zóóveel verscheidenheid en overeenstemming in namen

zich van vergissing vrijwaren, als hij zich niet opzettelijk met de daartoe noodige, niet zeer verkwikkelijke kennis heeft toegerust? Toch is het nog al opmerkelijk, dat de Schrijver, na pag. 116/7 opzettelijk het Nederlandsche zendelinggenootschap, als in 1797 gesticht, te hebben vermeld, op pag. 118 nog eens »Het Nederlandsche zendelinggenootschap, in 1858 te Rotterdam opgericht", doet verschijnen. Hier wordt bedoeld: „de Nederlandsche Zendingsvereeniging".

En wat leert men uit zulke vergrijpen? Dat de kennis der zending hier te lande nog veel te wenschen overlaat. Men kent elkander onderling niet of nauwelijks. Hoe vaak wordt ons genootschap, ook door deskundigen, het Rotterdamsche Genootschap genoemd! Hoe vaak wordt ons genootschap met de Nederlandsche Zendingsvereeniging verward? Is het geleerden ten kwade te duiden, dat zij zich hierin vergrijpen? Of staatslieden, als zij de namen verwarren? Dit zou eerst dan het geval zijn, als de toegang voor hen geopend was tot eene degelijke zendingliteratuur. Door deze zou men stellig betere kennis en hoogere waardeering van de zending in ons land bevorderen.

De handen dan in één geslagen! Het zal onze goede zaak ten goede komen. Ook hier moet gelden: „Waar liefde woont, gebiedt de Heer den zegen!" Mochten wij nog eens, ten gevolge van gepaste samenwerking, eene zendingliteratuur zien verrijzen, die meer licht doet opgaan over de zending en de liefde voor haar bij ons verhoogt!

Januari 1888. J. C. NEURDENBURG.

Zending-conferentie, te London, van 9–19 Juni, 1888.

Op den 14den December van het jaar 1886 besloten eenige leden van de zendelinggenootschappen in Engeland, in den loop van 1888 eene zending-conferentie te houden, tot welke alle zendinggenootschappen in Engeland, Schotland en Ierland zouden worden uitgenoodigd.

Den 25sten Januari, 1887 werd in eene tweede vergadering besloten de uitnoodiging uit te strekken tot de genootschappen in Amerika en op het Vasteland. Eene som van 2000 £st. (*f* 24000) werd beschikbaar gesteld tot het nemen van alle noodige maatregelen ter bereiking van het voorgestelde doel, daar onder begrepen de uitnoodiging van vertegenwoordigers uit Amerika en van het Vasteland.

Exeter-hall werd voor de bepaalde dagen besproken; de Secretaris der regelingscommissie, JAMES JOHNSTON begaf zich naar Amerika, bezocht in de eerste plaats New-York en voorts de voornaamste steden van de Vereenigde Staten en Canada, voerde in die vergaderingen het woord voor 1500 à 2000 Evangelie-dienaars, en keerde terug met de verzekering, dat in Amerika algemeene toetreding was aangenomen. Hij had zich voorgenomen ook op het Vasteland eene rondreis te doen, doch daarvan moeten afzien, wegens het groot getal steden, die hij zou moeten bezoeken. (1)

---

(1) In plaats daarvan ontvingen wij, en zeker ook de andere genootschappen, eene schriftelijke uitnoodiging.

Aan het slot van zijn verslag over dit gedeelte van zijn' arbeid schrijft hij: „Dat er zoo vele verdeelingen" (divisions — wij zullen het niet door verdeeldheden vertalen) „zijn, geeft reden tot leedwezen. Dat zij zich allen vereenigen in het verlangen om broederlijk samen te komen, ten einde voor het vervolg vereenigd en in overeenstemming te arbeiden, levert grond op voor dankbaarheid en hoop."

In de oproeping, onderteekend door vertegenwoordigers van een 50tal genootschappen in Groot-Brittanje, onder voorzitterschap van den Graaf van Aberdeen, komt het volgende voor:

„De middelen, die men zich voorstelt aan te wenden ter bereiking van het doel der Conferentie zijn: voordeel te doen met de ervaring gedurende de jongste honderd jaren van alle Protestantsche zendingen, in het licht van Gods woord, door het bijeenbrengen van christenen van alle Protestantsche genootschappen, die de zending behartigen, om met elkander te beraadslagen over de vele belangrijke en teedere onderwerpen, door de vorderingen der beschaving en de groote uitbreiding van het zendingwerk te voorschijn geroepen, ten einde de krachten, die worden aangewend voor de verbreiding van het „„Evangelie van Gods genade"" te ontwikkelen. Het doel, dat daarbij voor oogen gehouden wordt, laat zich samenvatten onder de drie volgende punten:

„1°. Gebruik te maken van de ervaring uit het verledene te putten, ter verbetering van de methoden in het zendingwerk;

„2°. Even eens zulks te doen, ten aanzien van het bestuur der zendingen in het Moederland;

„3°. Te streven naar de meer algeheele t o e w ij d i n g v a n d e g e m e e n t e G o d s in al hare leden aan het groote werk door den Heer haar opgedragen."

Op deze grondslagen werd door eene subcommissie een plan van werkzaamheden ontworpen, waarbij zijn aangenomen samenkomsten uitsluitend van afgevaardigden en meer algemeene vergaderingen. In dit plan zijn opgenomen de volgende onderwerpen ter behandeling door de afgevaardigden.

I. *Zending-comité.*

a. De wenschelijkheid van onderlinge verstandhouding tusschen de Zending-besturen en arbeiders ten aanzien van hunne verhouding op den zendingakker, als van de grenzen van districten, het gebruiken en onderling verwisselen van arbeiders en het overdragen van tot het Christendom toegebrachten en van gemeenten.

b. In welk stadium van den zendingarbeid in eenig district behoort de regel van onthouding voor eene andere vereeniging niet meer te gelden?

II. *De plaats van het schoolwezen in het zendingwerk.*

a. Is het wenschelijk, het schoolonderwijs voor kinderen als regel in het zendingwerk op te nemen? En zoo ja, moet het op eenigerlei wijze beperkt worden, zoo ten aanzien van hen voor wie het gegeven wordt, als van zijn' omvang?

De waarde van lagere scholen.

De eischen van hooger onderwijs als middel ter bevordering van christelijke doeleinden.

De behoefte aan bijzondere voorziening ten dezen voor de kinderen van inlandsche christenen.

Zijn kostscholen noodig of aan te bevelen, anders dan onder voorwaarde van onderhoud uit eigen middelen.

Het werk van zondagscholen in de zendingen.

b. Moet het onderwijs in zendingscholen kosteloos of tegen betaling gegeven worden?

c. In hoe verre is het gebruiken van niet-christen onderwijzers in zendingscholen geoorloofd of noodig?

III. *Het opleiden en bezoldigen van inlandsche medehelpers.*

a. De beste methode van opleiding van inlandsche helpers – door den zendeling persoonlijk, of in opleidingsinrichtingen, en dan alleen in de inlandsche talen, of door het Engelsch?

b. De bezoldiging van inlandsche helpers. In hoeverre behoort die plaats te hebben door de zendelinggenootschappen? Andere middelen van onderhoud: door persoonlijken arbeid, of uit de bijdragen van het volk, of door de inlandsche gemeenten.

IV. *De organisatie en het bestuur van inlandsche gemeenten.*

a. Tot hoever behooren de grenzen en vormen van Westersche kerk-organisatie bestendigd te worden in de zending?

b. Op welk standpunt van ontwikkeling des christelijken levens behoort aan de inlandsche christenen het bestuur hunner eigene gemeentebelangen te worden overgelaten?

V. *Zending-methoden.*

a. De zendelingen: wat wordt in hen vereischt naar verstand en hart?

Hunne opleiding. Is eene bijzondere opleiding van den zendeling noodig, boven de algemeene door het gewone onderwijs? Zoo ja, wat behoort dan in het algemeen het karakter daarvan te zijn? Behoort de geneeskunde noodzakelijk als deel van het voorbereidend onderwijs beschouwd te worden?

b. De wijze van werken: 1°. Moeten vreemde zen-

delingen beschouwd worden als de hoofdwerkkrachten van alle evangelie- en schoolwerk in heidensche landen, of moeten zij de leidslieden en opvoeders van inlanders tot dit werk worden? 2°. Reizende tegenover gezeten zendelingen. 3°. Zendingen onderhouden uit eigen middelen. 4°. De wijze van werken in te richten naar de verschillende vormen van het godsdienstig denken. 5°. De verhouding van den zendeling tot nationale, godsdienstige en maatschappelijke zeden en gewoonten, zoo als kaste, slavernij, veelwijverij, de Indische huwelijkswetten, enz.

VI. *De zendeling ten aanzien van de literatuur.*

a. De plaats en het belang van de zendingpers. Onder welke voorwaarden moet die worden onderhouden? Behoort zij zich te bepalen tot eigenlijke zending-geschriften, of moet zij gebruikt en onderhouden worden door drukwerken in het algemeen?

b. Op welke wijze Bijbels en boeken te verspreiden. Moet de verspeiding van christelijke geschriften gratis of tegen betaling geschieden?

c. In hoeverre mag de zendeling zich naar zijne roeping wijden aan het leveren van geschriften voor het volk in het algemeen: door nieuwsbladen, wetenschappelijke werken, geschiedenis, enz.

VII. *Medische zendingen.*

De plaats en beteekenis van de medische zending.

a. De zending-geneesheer of de geneesheer der zending.

b. Geordende medische zendelingen.

c. De waarde, of wat anders, van hospitalen als zendingwerkzaamheid.

d. Het betalen van de medicijnen door de patiënten.

e. De opleiding van inlandsche medische studenten. Behoort die beperkt te worden tot hen, die voor het zendingwerk bestemd zijn?

VIII. *Het werk van vrouwen in de zending.*

a. Behoort het werk van vrouwen beschouwd te worden als eene bijzondere en op zichzelf staande afdeeling van het zendingwerk, of moet het bloot tot aanvulling dienen?

b. Vrouwelijke zendelingen in de scholen.

c. Vrouwelijke zendelingen als Zenana-onderwijzeressen en onder vrouwen werkende. Behoort het gewone onderwijs ooit aan de huizen gegeven te worden door zendelingen, zonder Bijbelsch onderwijs?

d. Opleidings-scholen en verblijven voor onderwijzeressen en Bijbel-vrouwen.

e. Vrouwelijke medische zendelingen.

Het plan treedt verder nog in eenige bijzonderheden aangaande de verdeeling van de werkzaamheden, die wij hier kunnen laten rusten. Moge de conferentie, zoo flink opgezet, beantwoorden aan het doel, dat onze Engelsche Broeders zich daarvan voorstellen!

Januari, 1888. J. C. N.

Toelichtingen bij het kaartje van de Residentie Kediri.

DISTRICT KOTTA.

a. Stad Kediri, desa Sĕmampir, standplaats van den zendeling-leeraar. Heeft een steenen kerkgebouw. De hier woonachtige christenen staan onder directe leiding van den zendeling.

b. Desa Gĕnĕngan, woonplaats van den Medehelper Sylvanus. Het voorgebouw zijner woning dient voor school zoowel als voor kerk. Hij heeft onder zijne leiding, de christenen woonachtig in de desa's Gĕnĕngan, Sambi-rĕdjô, Kwadoengan, Sôbộ, Sambi-rĕsiq en Ngĕbraq.

DISTRICT PAPAR.

a. De inlandsche christenen, woonachtig in de desa Djanti, ten zuiden van de districts-hoofdplaats Papar, waar Zondags-middags door denzelfden medehelper godsdienstoefening gehouden werd in de woning van één der christenen.

Deze medehelper werd sedert verplaatst naar eene nieuwe ontginning ten zuiden van de hoofdplaats Kediri, district Djambean, waardoor de christenen, die onder zijne leiding stonden, bij die van den zendeling gevoegd werden. De enkele, in het district Djambéan verspreid wonende christenen kwamen tevens onder zijne leiding. (Zie Meded. D. XXXI, p. 310, e. v.)

b. Djati-waringin, (eene doekoehan van de (kradjan) desa Moekoeh, woonplaats van den medehelper Appijô. Een van bamboe met alang-alang-dak opgetrokken huis dient tot kerk en schoolgebouw. De christenen in de doekoehan Slamboer c.a., ten noorden van Papar, staan tevens onder zijne leiding, waar hij Zondag-middags godienstoefening houdt bij een' christen aan huis.

DISTRICT MÔDJÔRÔTÔ.

De desa Wônô-hasri, woonplaats van den Medehelper Julian. Tot nu toe diende een bamboe huis met pannenbedekking tot kerk. Men is nu bezig een nieuw, geheel steenen kerkgebouw,

te bouwen. Tot dezen werkking behoort de doekoehan Sélang, waar de medehelper van tijd tot tijd godsdienstoefening houdt, wijl men des Zondags te Wônô-hasri ter kerke komt.

DISTRICT GODÉAN.

De doekoehan Adi-tôjô (sorteerende onder de (kradjan) desa Gondang). Hier woont de medehelper Markus, en is een steenen kerkgebouw opgericht.

DISTRICT SOEKAREDJÔ.

a. De desa Sambi-rôtô, woonplaats van den medehelper Levi. Hier is een bamboe kerkgebouw, met pannenbedekking.

Tot dezen werkkring behoort:

b. Woengoe-rĕdjô (eene doekoehan van de (kradjan) desa Toengloer. Hier gaat één der christenen in de godsdienstoefeningen voor, in een bamboe kerkgebouw met alang-alang bedekking; des avonds geeft hij onderwijs aan nieuwelingen, of aan de kinderen der christenen, om hen vòor te bereiden tot het afleggen van geloofbelijdenis.

c. Gĕdangan (eene doekoehan van de (kradjan) desa Kanang-tĕngah, in krômô: Pisangan). Van dit plaatsje geldt hetzelfde als van Woengoe-rĕdjô.

DISTRICT SARÉNGAT.

De desa Maron, woonplaats van den medehelper Taddeus. Hier is een zeer goed bamboe kerkgebouw met houtwerk en pannenbedekking. Een enkele in eene naburige desa woonachtige christen komt hier ter kerk.

Voor de geschiedenis van al deze gemeenten kunnen geraadpleegd worden: de verslagen van Br. POENSEN en zijne opstellen over Mattheus Aniep, Paulus Tôssari, enz., en voor het zielental de »staten", voorkomende in dit tijdschrift.

Corrigenda in Deel XXXI.

p. 330. . niehatan moet zijn niehetan.
*u*m bene » » *a*m bene.
*a*m bawo » » *u*m bawo.
» 331. . reg. 15 v.o. achter te voegen W^n^
» 15 » » katĕlaoean, m. z. katĕloean.

LAND- EN VOLKENKUNDE VAN NEDERLANDSCH INDIË.

Wat de Javanen zoo al van ons denken.

Wij Nederlanders – wong Londô – (Hollanders), zoo als de Inlander zegt, hebben geen recht, te verwachten, dat deze veel goeds van òns zal denken. Het is dan ook maar al te waar, dat men, en dat zelfs tot in de binnenlanden, met diepe verachting van ons spreekt. En al hadden wij 't er niet naar gemaakt, de ons zoo vijandige Islâm zou er wel voor gezorgd hebben, een' geest van antagonisme op te wekken en levendig te houden. Hij heeft dit gedaan, en doet het nog dagelijks.

Wij hielpen natuurlijk veelvuldig met medicijnen, ook en vooral op de dorpen. Als santri's en hadji's dit hoorden – al kwamen velen hunner zelf wel geneesmiddelen bij ons vragen – dan gingen zij op hooge beenen er heen met hun: „wat! neem je djamoe van die Londô's?" En dan vertelden zij verder in geuren en kleuren, dat die kapir's - ongeloovigen - om God noch zijn gebod iets gaven, en zelfs konden smullen van varkensvleesch. Om geen noodeloozen aanstoot te geven, aten wij dan ook nooit iets van 't zwijn. Meer zou het evenwel uitwerken, als de Europeanen zich tegenover den Inlander ernstig en godsdienstig betoonden, prijsstellende op hun' godsdienst. In ieder geval zou dit beter zijn, dan het naloopen van wichelaars en het achtgeven op voorteekenen, waartoe zoo menige blanke verviel. Men meene toch niet, dat het onverschillig is,

hoe de Inlander over ons denkt, of welken indruk wij op hem maken. Wij ondervonden meermalen, dat vrome mohammedanen ons vertrouwden, omdat wij hechtten aan Gods zegen en hulp. Deze menschen zouden ons zeker nooit eenig kwaad gedaan hebben. Wij geloofden - dit voelden zij - immers ook aan Allah. Anders zeggen zij, 't is k a l a l (geoorloofd) den Londô te bestelen en te dooden.

Men kan te Batavia, het middelpunt van gezag en machtsvertoon, zich dan ook vreeselijk ongerust maken, als er eens - bij gerucht nog maar - „iets broedt of te doen is." Dit getuigt niet van eene normale, gewenschte verhouding tegenover den bruinen onderdaan. Door onderwijs in neutralen geest alleen, zelfs door eventueele verlichting of afschaffing der koffiecultuur, zal men daarin geen verbetering brengen. Men toone tegelijkertijd te zijn een godsdienstig volk. De religie is eene grootmacht in den Staat. Geen Gouvernement kan haar straffeloos verwaarloozen.

Er zijn Javanen, die beweren: „'t is heden de tijd der omkeering, d j a m a n w a l i k k a n. Wij veranderen in kapirs; de wong Londô in geloovigen." Nu, in goeden zin mogen al de Nederlanders het worden! Indië zou er wél bij varen.

Andere inlanders denken minder gunstig over den blanke. „Voor hem", zeggen zij, „is alles uit bij den dood; wij daarentegen zijn verzekerd van een leven hier namaals. In eene andere gedaante blijven wij voortbestaan."

Men is tevens van oordeel, dat de macht der Hollanders niet immer zal duren. De groote oorlog, de „brôtô joedô", zal er een eind aan maken. Dan zullen die wong Londô's, die 't nu nog goed hebben, de Javanen dienen; of, als de tijd, overeengekomen met Java's koning, daar is, zullen ze van zelf wel weggaan,

zonder strijd en wapengekletter, geheel op vreedzame wijze.

Over onze afkomst wordt vreemd gesproken. Toen men de opnemers der militaire brigade, de bergen zag beklimmen, fluisterde men, dat dit opnemen maar voor de leus was. De Londô's waren nakomelingen van den bergprofeet Noach - nabi oenoe'k - en gingen nu zoeken naar zijn gebeente, om er de noodige eer aan te bewijzen, om daarvan dan kondschap te doen aan den koning van Nederland. Wij hoorden nog een interessant verhaal omtrent de heerschappij der blanken, dat wij, ten deele althans, ook wel eens met de Evangelie-prediking in verband brachten. Het luidt als volgt.

Er waren eens twee Javanen, Sek (Sech) Bĕlô-bĕloe en Sek Dami-aking, die samen een echt tôpô-leven gingen leiden. Dami-aking at en dronk ganschelijk niet, dag noch nacht; alleen sliep hij dikwijls. Zijn collega daarentegen zat aldoor maar rijst te koken en te eten, doch hij sliep niet, dag noch nacht.

Op zekeren dag kwam Dami-aking naar de kluis van Bĕlô-bĕloe, om dezen een bezoek te brengen. Nadat ze malkaâr gegroet hadden, vroeg de gastheer, waaraan hij de eer van dit bezoek te danken had. „O!" zei Dami-aking, „ik verlangde zoo om je eens te zien, hoe je 't er wel afbrengt, en of je al een openbaring hebt ontvangen van Jang Manon." »Ja", was 't antwoord, »ik mag mij daarin reeds verheugen. Jang Môtrô-jĕkti heeft mij verwaardigd met de tijding, dat van mij zal afstammen de Ratoe-adil, (1) en dat wij samen van voorkomen zullen veranderen. Nu moet ik je wederkeerig iets vragen. Ge hebt ook al lang als eremiet geleefd; kreeg je ook reeds eene openbaring, zoo als ik?" Het bescheid moest

(1) Dat is: de rechtvaardige vorst, die volgens de meening van vele Javanen met het einde der wereld of van deze wereldperiode zal optreden. *Red.*

zijn: »Nog niet." Spoedig hierna zag Sek Dami-aking zijn' bevoorrechten makker al maar bezig met eten gereed maken. Dat verbaasde hem zeer. Hij kon niet nalaten op te merken: „Maar man, hoe is 't mogelijk, dat je met zoo iets je kunt onledig houden? Ik versta de zaak niet, hoor! Een kluizenaar, die me daar dag en nacht aan 't koken is. Was je eene openbaring te beurt gevallen, dan moest ik er nog éér eene gekregen hebben. Maar je liegt het allemaal." Daarop nam hij den rijstpot, en wierp dien zijn' makker naar het hoofd, zeggende: „Daar dan! wat ben jij voor 'n eremiet, die maar aldoor zijn' buik vult, en dan toch nog durft voorgeven eene openbaring gehad te hebben?" Sek Bĕlô-bĕloe hield zich zachtmoedig, en sprak: »Hoe kan je mijn rijstpot zoo naar me toe smijten? Ik neem daar geen vrede meê. Breng hem nu dadelijk in zijn' vorigen toestand terug. De woonplaats van hen, die aardewerk verkoopen, is te ver af, om er een' nieuwen pot te gaan koopen. Dat is trouwens ook niet noodig. Als je zoo'n echte tôpô bent, dan kan je de diggels best weêr hereenigen." Dami-aking kon den pot echter niet weêr heel maken. Nu zocht Bĕlô-bĕloe de overal verspreide stukken bijeen, en zeî: „Zoo blijft dan maar de rijst liggen. Daar jij den pot niet weêr bij mekaâr kondt krijgen, zal ik 't maar eens probeeren." Hij ordende nu de diggels, en voegde ze aan een; 't was weêr de vergruisde rijstpot, alleen hij zag er uit als nieuw. Dami-aking stond erg beschaamd te kijken. Door zijne leerlingen afgehaald, ging hij nu spoedig naar zijne eenzame hut terug.

Niet lang na deze gebeurtenis bereidde Dami-aking een' maaltijd, en wel in overeenstemming met zijne leerlingen (tjantrik). Vier-en-veertig schotels liet hij gereed zetten en daarbij kip en andere toespijzen in overvloed. Nadat

alles zoo was klaar gemaakt, noodigde hij al zijne leerlingen uit om mede aan te zitten. Ze moesten zorgen, dat van één bord de toespijzen rauw waren, en dit dan voorzetten aan Sek Bĕlô-bĕloe, als hij kwam. Deze werd dan ook uitgenoodigd, en hij verscheen. Men zat in twee rijën tegenover elkaâr, en ieder kreeg zijn deel. Sek Bĕlô-bĕloe had volgens afspraak den schotel met rauwe spijs. Na de oedjoeb (1) deed Dami-aking 't gebed. De tjantriks spraken het amen. Nu werden de borden geopend, en zie! aller eten was ongaar, alleen dat van Bĕlô-bĕloe niet. De leerlingen van Dami-aking stonden er geheel van verslagen. Alweder was hun leermeester er beschaamd af gekomen. Men kon 't hem aanzien. Bĕlô-bĕloe daarentegen was gansch op zijn gemak, en liet zich alles uitstekend smaken. Op 't zien hiervan geraakte Dami-aking buiten zich zelven van woede, en bracht zijn' mede-tôpô met zijne kris eene doodelijke wond toe. Maar zie, dadelijk was er een regenwolk, die zich welfde over het lijk, en daaruit klonk eene stem: „O! Sek Dami-aking, gij hebt u wreed gedragen tegenover een braaf man. Denk er nu aan, wat zal gebeuren; ik zal weder opstaan, en herleven in blanke menschen met blonde haren en blauwe oogen; die zullen heerschen over uwe nakomelingen." Sek Dami-aking sprak hierop trotsch en verwaten: „Niet later! Dat het heden maar geschiede!" Bĕlô-bĕloe werd nu op de gewone wijze door zijne tjantriks in zijne hermitage begraven.

J. KREEMER.

---

(1) Hier is bedoeld de mededeeling van het doel (oedjoeb), waarmede de maaltijd gehouden wordt, zooals de Javanen dit bij hunne godsdienstige maaltijden gewoon zijn. *Red.*

De Javaan en zijne vogels.

De „Bataviasche vogels door A. G. VORDERMAN" in het Natuurkundig tijdschrift voor Nederlandsch-Indiën, (deel XLI en volgende) bepaalden mijne aandacht steeds meer bij de vogels, die in mijne omgeving voorkwamen.

De „oproeping aan alle vogelkenners en vogelliefhebbers" in hetzelfde tijdschrift geplaatst, (deel XLV) om n.l. mede te werken tot het verzamelen van gegevens omtrent de vogelwereld in hunne onmiddellijke nabijheid, deed mij moed vatten, om wat ik zoo al hoorde en naspeurde ter neêr te schrijven, natuurlijk niet als ornitholoog, maar eenvoudig van mijn standpunt als zendeling. Het ging mij als zoodanig immers ter harte, al wat het volk dacht en bewoog, en, waar ik overigens tal van gegevens verzamelde, was het mij een waar genoegen ook omtrent dit onderwerp een weinig op de hoogte te geraken.

Ieder ethnographisch onderzoek loont hier rijkelijk de genomen moeite, en geeft de stellige overtuiging, dat wij den Javaan in zijn denken en doen nog niet half begrijpen.

Ik wensch dus weder eene kleine bijdrage te leveren, mede ter toelichting van de vele waarnemingen onzer vogelkenners. Is er zoo slechts weinig door mij mede te deelen, wat hun direct kan interesseeren, des te meer allerbelangrijkste vragen zijn er op het gebied der volkenkunde te beantwoorden.

Wij hebben n.l. te doen met de vogels der Javanen, zooals die voorkomen in hunne gesprekken, vertellingen, spreekwoorden, raadsels, spraakwendingen, tooneelstukken,

liedjes, tooverspreuken, geschriften, spelen, genees- en voorbehoedmiddelen, droomen, enz.

Ons onderzoek kon niet alles omvatten, slechts een gering deel der verlangde gegevens viel onder onze aandacht.

Over het algemeen is de Inlander, vooral die der binnenlanden, een goed waarnemer. Het eigenaardige in natuur en menschenwereld ontgaat hem zelden, vooral als hij er eenig belang bij heeft. Zijn „loerah", hetzij daaronder moet verstaan worden een Javaansch Hoofd, dan wel een gezag uitoefenend Europeaan, doorgrondt hij spoedig. Zoo is hij ook op de hoogte der eigenschappen van dieren en planten. Niet afgeleid door boekenwijsheid en courantennieuws, wijdt de desaman al zijne aandacht aan het practische leven.

Om ons bij de vogels te bepalen. Met groote juistheid deelt schier ieder Inlander u zonder haperen en bedenken tal van ornithographische bijzonderheden mede. Hij weet nauwkeurig aan te geven waar het gevederte zich ophoudt; hoe het van inborst is; of het paarsgewijze dan wel in groepen zich laat vinden; hoeveel eieren de verschillende vogels leggen; hoe groot en van welke kleur die zijn; hoe, waar en waarvan zij hun nest bouwen; welk geluid deze vogel maakt in onderscheiding van anderen, met de verklaring van de nuanceeringen; of wij te doen hebben met dag- dan wel met nachtvogels; hoe de verschillende soorten zich tot elkander verhouden en zoo meer.

En toch, niet op de scholen deed de Inlander al die kennis, wilt gij, al die ontwikkeling op, maar achter zijne koeien en karbouwen, in veld en bosch.

Zal niet menig leerling bij ons het tegenover hem af-

leggen in practische natuurkennis? Maar gaan wij misschien niet te veel, niet veel te veel school?

Het door hem waargenomene maakt de Javaan dienstig aan zijne hoogere en lagere behoeften. Zijne wetenschap is bruikbaar, althans naar het oordeel van de maatschappij, waarin hij leeft.

Dat Europeanen, aan alle verheffende religie ontgroeid, zich soms geloovig keeren tot zijn metaphysisch gebeuzel, kan hier immers buiten sprake blijven?

De strijd om het bestaan valt ook den Inlander soms hard. Hij maakt zich daarom alles in de natuur ten nutte. En zoo knellend kan het gebrek niet zijn, dat hij, gezond en krachtig nog, den hongerdood sterft. Hier helpen hem ook de vogelen op weg.

Onze Javaan leeft bij voorteekenen van allerlei aard. Terecht schreef POENSEN eens: „de Javaan heeft verscheidene vogels, wier geluid en verschijning door hem als bepaalde aanwijzingen beschouwd worden van het een of ander toekomstig goed of kwaad." Dit kan ons niet bevreemden, waar wij een zelfde verschijnsel bij de oude volken, bij de beschaafde naties van dezen tijd, ja zelfs nog bij de Europeanen waarnemen, al doet het zich bij hen dan ook voor als overblijfsel uit lang vervlogen tijden.

Intusschen, bij den Javaan is het toch nog iets meer dan bloote superstitie. Hij dacht na over het waargenomene en zon op eene verklaring. Die kleur, dat geluid, deze kenmerkende eigenaardigheid, hoe waren zij ontstaan?

Zoo kwamen er tal van aardige vertellingen: vogelsprookjes, in de wereld. De gewone Javaansche geschriften, de wajangverhalen, de wichelboeken verwijzen ons herhaaldelijk naar het gevederte. Aan het leven der

vogels zijn tal van spreekwoorden, raadsels, liedjes en tooverspreuken ontleend. Het meest van dezen aard verneemt men echter uit den mond des volks, en het loont misschien de moeite, vooral uit deze bron, ons onderwerp toe te lichten.

Ik moge dan het genoegen hebben, u allereerst de raaf of kraai, door velen met elkander verward, voor te stellen.

Evenals de vogels bij ons, hebben die op Java meestal twee, drie en meer namen. Zoo heet deze: gagak, gaök en ḍaṇḍang. De geleerden noemen het dier corvus Macrorhynchus. (1) Dit geldt n.l. voor de grootste soort (de raaf). De kleinste, ĕngkak (de corvus enca van VORDERMAN), die ook op Oost-Java voorkomt, genoot nog niet het voorrecht eener beschrijving. Dat komt wellicht daardoor, dat zij zich zelden vertoont, in tegenstelling met de gaök, zoo naar zijn krassend geluid genoemd, die zich gaarne bij de huizen ophoudt. De vogel is blauwachtig zwart van kleur en leeft liefst in groepen. Men vindt zijn nest meestal in de kroon der palmboomen. Het wijfje legt slechts twee blauwachtige, zwart gespikkelde eieren, zoo groot als die van de katé. De gaök is steeds op roof uit, en geneert zich bij voorkeur met krengen en afval. Ook doet zij zich wel te goed aan vruchten, bij voorkeur bittere, en als zij de eieren of de jongen van andere vogels, die haar dan ook haten met een volkomen haat, kan kapen, dan is zij er bij.

Deze meest afschuwwekkende vogel nu is tevens ongeluksbode bij uitnemendheid. Hoort de inlander zijn

(1) SCHLEGEL onderscheidt onder de Europeesche soorten: de raaf (corvus corax), de kraai (c. corona), de bontekraai (c. cornix), de roek (c. frugilegus), de kauw (c. monedula). Zie Nat. hist. v. Ned. Gewervelde dieren, door Prof. H. SCHLEGEL. Vergelijk Dr. L. A. J. BURGERSDIJK, »De Dieren", Deel II). *Red.*

onheilspellend gekras, dan weet hij, dat hem een ongeluk boven het hoofd hangt, of wel, dat verwijderde bloedverwanten in zorg verkeeren, mogelijk al gestorven zijn. Gewoonlijk neemt hij de proef. Na het geluid van den gagak gehoord te hebben, vraagt hij: »wel raaf! wat is er? Brengt ge goede of slechte tijding?" Krast hierop de raaf spoedig, monter en bij herhaling, druk na elkaâr, dan is er niets te vreezen. Zij roept dan blijkbaar hare kornuiten. Maar, o wee! als haar geluid klagelijk, slepend, deerniswekkend is, en slechts na lange tusschenpozen wordt vernomen. Dan is 't „gagak ngaloep", de raaf is een jobsbode.

Als de Inlander dus hecht aan het langgerekt en zwaarmoedig geschreeuw van de raaf, dan heeft hij daarvoor terdege zijn reden. Natuurlijk, dat eigen ervaring, – er is geen bijgeloof dat zich niet vooral daarop beroept, – hem bevestigde in zijn afgaan op vogelgeschrei, en zoo de overlevering boven allen twijfel stelde. De traditie nu verhaalt ons het volgende: De vorst Niwôtô, koning der Boetô's, wilde de tooverspreuk koenĕng aan Dèwi-Soebrôtô verklaren. Met dat voornemen op weg naast de dèwi voortwandelende, werd hij voortdurend nagevlogen door eene raaf, die hem tot driemaal haar gaok-gaok deed hooren. De vorst verstond de waarschuwing: „O Sire, ik moge u te kennen geven, dat uwe Majesteit zich toch onthoude Dèwi Soebrôtô bekend te maken met de adji-koenĕng." De koning stoorde er zich echter niet aan. En toen hij goed en wel aan 't expliceeren was, trof Ardjoenô hem op eens met een pijl achter in de keel. Terstond daarop was de lichtzinnige boetô-vorst dood.

De Inlander wil de toekomst van zijn kind weten. De horoskoop wordt getrokken. Een beroemde waarzegger ziet op zijn „papan" (tijdplankje), of wel bladert in zijn

„pawoekon" (wichelboek), of ook raadpleegt slechts zijn getrouw geheugen: „dus, de jongen is geboren op den eersten dag der Sintôwoekoe, die de raaf als vertegenwoordigster heeft. Hij zal zijn: erg bij de pinken, gewikst van belang, bevattelijk buitengewoon; maar zijn levensgedrag zal alles te wenschen overlaten. Hij zal zelfs zijn vader en moeder verachten."

Hierop slaat het spreekwoord: „boetjal landjaran", den staak wegwerpen, waarbij men opgegroeid is, van iemand die niets meer om zijne ouders geeft. Verlamming, zegt de inlander, zal het einde zijn van zulk een bestaan.

Iemand, die slechts voor zichzelf leeft, zonder zich om een ander te bekommeren, wordt door den inlander gaarne bij de kraai vergeleken.

Men vertelt, om de afkomst der Tĕnggĕreezen te verklaren, van een paar witte raven, die eens ergens in Tĕnggĕrland, op een' tak van den witten ḍaḍap heel gezellig waren neêrgezeten. Uit hunne uitwerpselen kwamen een paar larven te voorschijn. Op eens waren deze man en vrouw: de voorouders der tegenwoordige Tĕnggĕreezen, zoo genoemd naar het op zichzelf staan van den witten ḍaḍap in de Dasarvlakte.

De ouden van dagen op Tĕnggĕr weten nog van den eenling, (de ḍaḍap poetih, eene soort Erythrina), te verhalen. In hunne jeugd reeds viel hij om, vanwege de zeer vele moeilijke jaren, die over zijn' kruin waren heengegaan. Sedert onheugelijke tijden werd hij godsdienstig vereerd. Doch de jongeren kennen zijne standplaats zelfs niet meer. Kjaï Gĕḍé Ḍaḍap Poetih, die tot heden als de stamvader van dit opmerkelijk volk fungeert, herinnert nog door zijn' naam aan den eenigen, eenzamen ḍaḍap uit het grijs verleden.

„Zoo zwart als een raaf", zeggen wij, en daar hoorden

wij van witte kraaien spreken, alsof dit zoo maar van zelf sprak. „Dat zal wel uitkomen", verzekert ons de Inlander. „Vroeger, heel lang geleden, waren al de gagaks wit, en was dus een witte raaf volstrekt geene zeldzaamheid. De man verhaalt ons nu, hoe het dier aan die zwarte kleur, met blauwvioletten weêrschijn kwam. Natuurlijk op slinksche wijze. Dat spreekt van zelf; want daarvoor was zij raaf. Op een' goeden dag gaf zij de sawah-slang, eene soort python, (de pyth. bivittatus) den raad, om haar vergif onder al de onschuldige slangen te verdeelen. Zij had dit toch niet van noode, daar zij genoeg had aan hare enorme kracht. De python vond het voorstel goed, en zoo werden al de niet vergiftige slangen uitgenoodigd, om in hare tegenwoordigheid te verschijnen. De verdeeling kwam tot stand. Slechts één, de djalĕr, kreeg niet haar competente portie, omdat zij te laat kwam aanschuifelen. Maar deze niet linksch, bemachtigde ijlings den bamboekoker, waarin het vergif was rondgedeeld. Zij trof het, dat er nog een klein weinigje in was, wat door haar met koker en al in eens werd ingeslokt. De koker bleef haar in den strot vast zitten. Uiterst vergiftig en kwaad bovendien, ook al door het ongemak, blaast ze daarna dier en mensch aan, met opgeheven kop, dien zij intusschen niet meer kan draaien waar ze wil, zooals licht te begrijpen is. Wat de sawahslang betreft, 't deed haar langzamerhand toch grootelijks leed, dat zij hare giftanden niet meer kon gebruiken. 't Viel haar nu zoo zwaar om aan den kost te komen. En al die moeite en zorg had zij aan die raaf te danken. Maar zij zou dat ons raafje wel betaald zetten. Haar op te zoeken en met huid en haar te verslinden, zou het werk van een oogenblik zijn. Nog bij tijds kreeg de kraai daar lucht van. Ze stond eerst beangst en vol vreeze.

Doch al spoedig redde heur schranderheid haar uit den nood. Zij dompelde zich namelijk in een' grooten steenen pot, gevuld met opgeloste indigo. Zwart glanzend met blauwen weêrschijn, kwam zij er heelhuids uit.

Daar kwam de python. „Zeg ereis, vrouwtje! ben jij niet de kraai, die mij zoo in het ootje genomen hebt?"

„Hè! wat? welke kraai?" „Wel de witte natuurlijk!" „Nou! zooals je ziet, dan moet je bij mij niet wezen, daar ik al mijn leven zwart geweest ben."

En de grimmige python liet zich al weder bedotten. Daar ging zij aan 't zoeken en dwalen. Overal doolde zij rond. Nog zet zij haren zwerftocht onvermoeid voort, voor altijd onschadelijk, en de raaf in haar zwarte tenue voor immer voor hare wrake beveiligd.

Dit verhaal is zeer populair, en komt steeds gewijzigd vele malen voor. Er wordt dan o.a. nog al eens levendigheid en aanschouwelijkheid aan de vertelling bijgezet, door het uitweiden over 't vinden van den indigopot. Eene weduwe is toevallig aan 't blauw verven, en ons raafje weet haar handig te bepraten om hem toe te staan even een bad te nemen in dat kleurende vocht. Tegenover de sawah-slang treedt dan de weduwe weêr heel laconiek als zijn verdedigster op. Zij weet van den prins geen kwaad. 't Is opmerkelijk, hoe dikwijls in de Javaansche verhalen eene weduwe een rol speelt.

Een capricieuse, excentrieke vogel is de raaf voor den Inlander. Een weinig boos, dat het dier hem gedurig uit den gis schiet, wreekt de Javaan zich daarover, door het vertellen van al het kwaad, dat hij van hem weet. Zoo verhaalt hij o.a. het volgende: »De Sikattan, door VORDERMAN niet genoemd, een klein, vlug vogeltje, een soort kwikstaart, die bij het aanbreken van den dag met uitgespreiden staart en vleugels al huppelend

als een lijster fluit, ontmoette eens op een' dag onze raaf en den kĕpodang. De laatste, een mooie gele vogel, zoo groot als een duif, de Javaansche wielewaal, (oriolus Horsfieldii) zeî al dadelijk: kom, ik ben erg blij, dat we zoo eens samen zijn. Om mijne vreugde te toonen, wil ik nu eens een feestje geven. Vriend Sikattan kan extra goed zingen en dansen. Wij noodigen hem vriendelijk uit. . . . Niet waar raafje, je bent daar immers niet tegen? . . . Daar begon de Sikattan te zingen en te dansen, dat het een aard had. Doch nu kwam het op betaling aan. „Duizend, duizend", had de Sikattan gezongen. Ons raafje was hier echter niet van thuis. De kĕpodang vond dat onedel, en voer daarom erg tegen haar uit. De kraai, ook niet op haar mondje gevallen, repliceerde uit de volheid haars harten. Van woorden kwam het tot poottastelijkheden. Helaas! het raafje leed de neêrlaag, en vloog wat zij vliegen kon er van door. En nog altijd, u zult het zien, mijnheer, als de kĕpodang haar ziet, valt hij op haar aan. Daar is een eeuwigdurende strijd tusschen deze beide vogels.

De vijandschap, die er bestaat tusschen raaf en kĕpodang, wordt door de Inlanders ook nog anders verklaard. Op een' zekeren dag waren beiden uitgegaan om voor hunne jongen voedsel te zoeken. Na lang rondvliegen herinnert zich de raaf, dat zij ergens een kates-vrucht (1) gezien heeft. Misschien was deze al rijp. Nog glurend en turend rondzwervend, ontmoet haar de kĕpodang. „Zoo raaf! ben jij daar? is er wat aan 't handje, dat je zoo ronddwarrelt?" „Ja, dang, (2) ik ben aan het sloven voor mijne

(1) Volgens het woordenboek, is het de bekende pĕpajavrucht (barica papaja). *Red.*

(2) Hier zal dang wel verkorting zijn van kĕpodang. Anders wordt dang ook wel gebezigd als verkorting van dandang raaf, kraai en van meer andere woorden, die hier niet te pas komen. *Red.*

beide wurmpjes van kinderen, die al in twee dagen niets hebben gehad.” „Nou, ik ook gak; ’t is bij mij ook ellende. Mijne bloeden lijden zoo’n honger. Ze doen niets dan huilen. Toe! laat me maar met je meêgaan.” „Neen, ḍang, verzin dat nou niet. Ga jij maar stilletjes op je eigene gelegenheid.” „Ik ga toch meê, gak. ’t Is niet om wat van je te hebben, neê hoor! maar je bent meer uitgeslapen dan ik, en zult dus gauwer wat vinden. Ik zal in dat geval gaarne wat van je leenen.”

Nu, eindelijk staat de kraai het toe. De katesboom wordt gevonden, en welhaast zitten de beide vogels op een der takken. De raaf staart en tuurt en ziet eene rijpe vrucht. „Heb je al wat in het oog?” vraagt de kĕpoḍang. „Ja ḍang, een kleintje; maar voor ons beiden niet genoeg; je krijgt er geen sikkepitje van.”

De wielewaal nam hier geen genoegen mede, en vloog de raaf al gauw in de veêren. Deze gaf eindelijk koop, en nam de vlucht. Daar zat nu de kĕpoḍang alleen bij de rijpe vrucht, voor haar te zwaar om te torschen. Wat te doen? Goede raad is duur. Met snellen wiek zet zij de raaf na, die, haar tegenpartij ziende, zich te spoediger voortrept. „Aö! Aö! kom hier! kom hier!” roept maar al de wielewaal. Eindelijk denkt de raaf, dat de kĕpoḍang haar voldoening wil geven, en matigt zij hare vlucht. „Nou, wat is er?” „Ach, raafje, ik ben wanhopig. Wil toch niet meer boos op me zijn. Ik kan die rijpe kates alleen niet naar mijne kindertjes brengen. Wil jij me helpen? Ik zal je er goed voor betalen.”

De raaf deed het, en zocht eene andere vrucht voor zich zelf. Intusschen maande zij voortdurend den wielewaal om betaling. Dat duurde zoo voort tot beider dood. De schuld ging op de kinderen over, en zoo is er nog immer eene onaangename verhouding tusschen het raven- en het kĕpoḍang-geslacht.

Is de raaf niet zeer in aanzien onder hare kennissen, dat komt, zegt onze Javaan, omdat zij nog al doortastend is. Daar zal ik u eens iets van verhalen.

Er was een tijd, dat er nog geen rivieren en beken waren. Men moest zich enkel met regenwater geneeren. In het drooge seizoen kon dat zeer lastig worden. Als het zoo eens in geen zeven maanden regende, versmachtte alles van dorst. De raaf overlegde, dat we allen zouden sterven, als er niet spoedig iets gedaan werd. Daarop riep zij al hare medevogelen bij elkaâr: »Vrouwen en mannen, kleinen en grooten, komt allen hier, dat niemand achterblijve! Wij vergaan van dorst. Maar ik heb er iets op gevonden. We zullen eene rivier graven; dan hebben we nooit meer gebrek aan water."

En als één man toog men aan den arbeid, behalve de woeloeng, de biḍo-djali, de baḍol en enkele anderen. Daar richt zich de raaf tot den woeloeng: „ajo, pak aan kereltje! Al je makkers helpen dapper meê. Hoe kan je je onthouden?"

„Nou, nou zacht wat, gak. Ik bedank je. 't Is me geen werkje zoo maar gauw eventjes 'n kali te maken."

„Als je er zoo over denkt, lui beest, dan moet je ook maar weten, dat jij noch je nakomelingen, ooit of te immer uit de te graven rivier zult drinken."

„Best, raafje, er is regenwater genoeg. Geen nood hoor!"

De kali werd opgeleverd.

Later kwam er meermalen gebrek aan drinkwater. Maar als dan de woeloeng en zijne kornuiten zich aan 't kanaal te goed wilden doen, kwam de raaf altijd met zijn veto tusschen beiden. Gevechten bleven niet uit. Dat duurt zoo voort tot op den huidigen dag. Het is de reden, waarom deze vogels elkander niet kunnen uitstaan.

Er was eens eene raaf, die gedroogd vleesch stal, dicht

bij eene woning. Zij vluchtte er mede naar het bosch. Daar zat zij nu, met het geroofde nog in haren snavel, hoog in een' boom. Onderwijl kwam er een wilde hond voorbij. Deze zag het lekkere hapje, en zon er op, hoe hij 't zou aanleggen om het machtig te worden. Eindelijk zeî hij: „wel raaf, wat zie je er toch knap uit, je bent wezenlijk mooier dan alle andere vogels. Men zou je de koningin van al het gevederte kunnen noemen. Wat ranke leest! Welk een gracieuse houding! Dan, blinkend zwart is je kleur! Alleen, je hebt 'n gebrek, slechts één, je kunt geen voegzaam geluid voortbrengen. Als je dat kondt, er zou je niets meer ontbreken."

De raaf begon zich te gevoelen na deze lofrede. Hoe zwol haar 't hart! Daar begint zij hare stem te verheffen . . . en 't vleesch valt naar beneden.

Wie niet sterk is, moet slim wezen; de zwakke overwint door schrander overleg, is in deze en dergelijke verhalen schering en inslag.

Wie denkt hier niet aan Reintje de vos en aan den Javaanschen kantjil? De Soendaneesche schildpad en aap, en de Minahassasche koe en sprinkhaan, zijn mede daarop aangelegd.

De Javaan heeft enkele spreekwoorden, die mede bewijzen, dat de raaf in een slecht gerucht staat. Zoo: „ḍanḍang angaloep", (de kraai speït onheil), voor iemand, die het op uw ongeluk voorzien heeft. Dan: »kontoel di oenèkaké ḍanḍang"; voor: een braaf mensch een schurk noemen. De kontoel, eene soort van reiger, (de Herodias Gaczetta; VORDERMAN schrijft verkeerdelijk k o e n d o e l), een vogel, die anders ook al niet gunstig bekend staat, wordt hier voor eene raaf uitgemaakt. Men keert het spreekwoord ook om: »ḍanḍang di oenèkaké kontoel":

(een schavuit voor een deugdzaam mensch laten doorgaan). Dan gebruikt de Inlander het spreekwoord „anḍanḍang ngĕlak", (honger hebben als eene raaf), om de slechte bedoelingen van een' booswicht te kennen te geven. „Ḍanḍang toemrap ing kajon", (de raaf zet zich in het geboomte), wordt toegepast op iemand, die willens en wetens eene gemeene zaak aanvaardt, of een ander, zonder eenigen grond, van allerlei slechts beticht. Van een mensch, die al maar ongedurig is en dikwijls van de eene plaats naar de andere trekt, hoort men zeggen: „lintjak gagak" (een ravenspringer).

Een wangsallan luidt: gagak bang sabeng barongngan. Dikô njĕboet koelô goesti, d. i.: De roode raaf (die niet bestaat; alleen de kiekendief is roodachtig), loopt rond in het dichte, lage struikgewas. Gij noemt mij heer en meester. – Men wil hiermede waarschijnlijk te kennen geven: „ge tituleert mij zeer, dat loopt zeker op 'n ergje."

Een paar raadsels: Irĕng, mĕngĕs, panganné sroewô bĕngas. De gitzwarte, zij eet al wat stinkt. d. i.: De raaf verslindt krengen.

Koentoel woeloeng pentjokanné goeboek soewoeng. De blauwzwarte koentoel zit op een leêg rijstwachthuisje. d.i.: De raaf wil al roepende een mensch tot bezinning brengen.

De raaf voorziet de vele oogzieken op Java van een wonderwerkend geneesmiddel. Hoe men er aan komt? Als zij jongen heeft, haalt men die uit het nest, en steekt ze met eene naald of doorn in de oogen. Daarna worden de kleintjes er weêr ingelegd. Zoodra nu de moeder het gebrek harer kindertjes merkt, stijgt ze onmiddellijk de lucht in, zoo hoog, dat men haar niet meer zien kan. Na een poos komt zij terug met enkele wortel-

reepjes, aan koenir gelijk. Dit geneesmiddel nu behoort tot de universeele ophthalmica. Als ge toch gaat zien, dan vindt gij de gewonde kijkers der jongen genezen. Evenzoo zullen alle oogziekten door dit van boven de wolken gezocht medicament gecureerd kunnen worden.

Anders, gebruik voor hevige oogziekte 't vocht uit de pas uitkomende veêren der ravenjongen; ook probatum est.

Een toovermiddel (sarat) om rijk te worden.

Men vangt op djoemaät-manis eene raaf. Na die smakelijk te hebben toebereid, verkoope men in adamscostuum, haar aan kleine stukjes gesneden, 's nachts op een kerkhof, of op eene andere plaats door geesten bewoond; de prijs niet te noemen, maar reeds te voren op een bijgaand papiertje bepaald. De gĕndroewô's, wéwé's en andere fijne wezens, zullen dan komen met baar geld. Men moet het echter ongezien aannemen.

Een andere sarat. Pak eene raaf, natuurlijk op djoemaät-manis, rooster die, berg het lekkere beetje in een trommel of kastje, draag die acht achtereenvolgende dagen uw dorp rond, dompel dan de geheele santekraam onder water. Als u blijkt, dat de inhoud vol maden zit, dan zal uw vurige wensch om rijk te worden stellig in vervulling gaan.

Volge nog een tooverspreuk voor verliefden. Een dowô-pangasihan: ônô manoek ḍaṇḍang tĕkô sabrang, djĕnĕngngé ḍaṇḍang poelô-sari. Marénéjô ḍaṇḍang poelô-sari. Kowé arĕp tak kongkon anoetjoek Badjangsawanné wong Kĕṇḍal-pajak. Tĕkô asih marang akoe, Badjangsawanné wong Kĕṇḍal-pajak. Pôdô asih roekoen marang akoe· kôjô sadoeloer ḍéwé.

(Er is een raaf van den overwal gekomen. Poelô-sari is haar naam. Kom hier poelô-sari! Ik wil je opdragen te pikken Badjangsawan, iemand te Kĕṇḍal-pajak. Kom

en bemin mij Badjangsawan, die te Kĕṇḍal-pajak woont. Hebt mij lief en weest allen op goeden voet met mij, als waren wij broeders en zusters.)

De ĕ m p r i t. Een donkergrauwachtigbruin vogeltje, met witte borst, niet veel van de musch verschillende. In het groot Javaansch woordenboek van Prof VREEDE, vinden wij vier soorten vermeld: de gewone, de ĕmprit bawang of tjowô (de roodachtige), de ĕ. poetih (de witte) en de kleine gaṇṭil. Het geluid van de laatste soort wordt voor onheilspellend gehouden.

De Inlanders op Oost-Java kennen alleen de eerste en de laatste, en houden het er voor, dat de twee andere geen ĕmprit's zijn. Zelfs in de gaṇṭil zien zij eene andere soort vogel. Zij meenen, dat de overeenkomst in kleur tot de verwarring heeft geleid.

VORDERMAN noemt ook nog de »priet bengala" (de estrelda punicea), die, volgens de beschrijving, echter niet van de gaṇṭil verschilt.

Hoe is nu de wetenschappelijke naam van den echten – en volgens de Javanen – eenigen ĕmprit? In de »manoek priet" of »pri-iet" ziet de hoogleeraar VETH de fringilla striata. Onze Bataviasche ornitholoog zegt, op gezag van MOORE, dat trichogramoptila bucogastroides zijn ware naam is.

De ĕmprit is zeer gezien, nooit zal men hem verjagen. Hoe zou 't ook anders kunnen? Heeft niet de ĕmprit de padi op Java gebracht? Zie hier 't verhaal.

Eene vrouw was getrouwd met iemand, die twee voorkinderen had. Gĕntônô en Gĕntini. En zooals het gewoonlijk gaat, zij was eene ware stiefmoeder, d.i. slecht voor die arme bloeden. Eens op een' dag ging de man uit naar 't bosch, om brandhout te halen, en bleef wat

lang weg. De kinderen kregen langzamerhand honger, een' vreeselijken honger. Bij herhaling en steeds met meer aandrang vroegen zij om eten, tot het nare wijf het mandje nam, waarin nog eenige korrels djagoeng waren overgebleven, en hen daarmede rechts en links om de ooren sloeg, schreeuwende: „Vreet die nu maar op.” Huilen durfden de stumperts niet. Zij snikten maar. Hun haar en hunne borst zaten vol met gaar eten. Eindelijk komt vader thuis. „Wat is dat hier voor eene vertooning?” „Ja, pak Gĕntônô, met die deugnieten is geen huis te houden. Ze hebben gegeten, dat zij bersten, en nog altijd vragen zij om meer.” Zoo ging het nu van den eenen dag op den anderen. Ze hadden geen leven, die wurmen! Ten laatste ontvloden zij de ouderlijke woning. Daar dwaalden zij heen door bosschen en wildernissen, langs bergen en dalen, door rivieren en moerassen, steeds voort, dagen achtereen, te vergeefs gezocht door hun' vader. Na niet langen tijd zegen zij amechtig bij een' omgevallen boom neder, midden in een oerwoud. Eenzaam, verlaten, zonder ook maar eenige toevlucht, zaten zij neder, recht medelijdenswaardig; huilen geen gebrek. Op eens merkt Gĕntini een ĕmprit, die een halm in zijn' snavel draagt. Het vogeltje zet zich op een' nabijzijnden tak. „O, als dat diertje die aar eens liet vallen,” denkt het meisje, dan waren wij gered. Wij zouden dan de korrels planten en verder oogsten en geen gebrek meer lijden.” Zij spoedt zich ijlings naar den boom, waarin de ĕmprit is gezeten. „Ach, lieve, beste ĕmprit, wil die halm daar toch laten vallen.” En jawel, zij zag welhaast het beestje opvliegen, terwijl hij de volle, vette aar naar beneden liet tuimelen. Of zij nu blij was! Spoedig willen Gĕntônô en Gĕntini hierop een plekje gereed maken ter uitzaaiing van de padi, want dat was de naam van die gele, heerlijk

gezwollen aar. En hoe toevallig! In de nabijheid had juist een wĕnggi-zwijn een drabbig hoekje gereed gemaakt. Daar strooien Gĕntônô en Gĕntini met de uiterste zorg de verkregen korrels, en richten er een voorloopig verblijf op, welhaast tot een gehuchtje aangegroeid. De padi nam telken jare toe, daar de jongelui hun uiterste best deden.

Doch wat gebeurde er nu verder? Buren hadden zij niet; naar al de windstreken heen was geen enkel wezen te ontdekken. Slechts één was er: Kjaï Boetô-idjoe, de bewaker van het eeuwenheugend woud.

Op een' goeden dag, toen Gĕntônô ijverig zijn sawah's bewerkte, en Gĕntini zich alleen thuis bevond, kwam de oude boschbewaker het meisje een bezoek brengen. Hoe schrikte zij van deze ontzettende verschijning. Aanvankelijk wilde zij uit al haar macht om hulp schreeuwen. Maar wat kon dat baten? Buren waren er immers niet. Niemand zou haar hooren. Zij vermande zich dan en zeide: »ik moge toch weten, oude heer, wat het is, dat u heden herwaarts voert." Kjaï Boetô sprak hierop: »ik zoek iemand, die mij zou kunnen luizen" – de lezer weet hoe smakelijk de Inlanders dezen dienst elkaâr kunnen bewijzen – »want ik heb erg veel last van de beestjes." Gĕntini schikte zich in het geval, en begon naarstig en ijverig te zoeken. Maar dat waren geen gewone l . . . „Wel, wel! wat enorme beesten, kjaï!" Deze hernam met holle, grove stem: „zoo vindt je dat? Nu, dat gaat je geen zier aan. L . . . liever maar voort." Het meisje kon intusschen niet laten hare verwondering nog tot drie malen toe te kennen te geven. Kjaï Boetô over deze brutaliteit ten zeerste verstoord, pakte haar daarop beet, en at het meisje met huid en haar op, slechts enkele botjes overlatende. Kort hierop

kwam Gĕntônô van zijn' arbeid thuis. Hij dacht als altijd verwelkomd te zullen worden door zijne zuster, en vond alleen hare beenderen. „Stellig door een' tijger verslonden", zoo dacht hij. Gĕntônô verzamelde nu de hem zoo dierbare overblijfselen en veegde ze schoon met de slippen van zijn kleed. Al maar weeklagende zette hij er zich bij neêr. „Ach Gĕntini, keer toch tot mij weder! Ik kwam midden uit 't bosch, en mocht je niet terug vinden. Gĕntini! o Gĕntini! keer toch tot mij weêr." Zoo kreet hij tot viermaal achtereen. En ja, eindelijk kwam er leven in de doodsbeenderen. Daar stond Gĕntini weder als voorheen, gereed haren broeder te laven en te verkwikken. Gedachtig aan het wonder door de slippen van den bĕbĕd verricht, slaan de Javanen nog heden hunne kranken, die plotseling ziek worden of van zichzelf vallen, met de uiteinden van den bĕbĕd of tapih.

Toen Gĕntini weêr geheel de oude, lieve, zorgzame Gĕntini bleek te zijn, vroeg haar Gĕntônô: „Maar zeg mij nu eens, waarom ben je laatst toch zoo op eens dood gegaan?" Het meisje vertelde hem nu in geuren en kleuren, hoe zij door den kjaï Boetô-idjoe was opgepeuzeld. De broêr nam daar natuurlijk geen genoegen meê. Hij zou dien onverlaat wel te pakken krijgen. „Weet je wat je moet doen Gĕntini, als dat gedrocht hier weêr komt om gel . . . d te worden, dan doe je dat maar leuk weg. Maar je houdt je mond, hoor! Ik zal intusschen mijn zwaard eens wat aanscherpen. En jawel, daar kwam de oude schurk weêr aan. Gĕntini was wat blij, haar oud werkje nog eens bij de hand te kunnen nemen. De oude leelijkerd behoefde het haar geen tweemaal te gebieden. Zoodra niet zat hij op zijn gemak, of daar kliefde met geweldige kracht het vlijm-

scherpe zwaard de lucht en den hals van den vreeselijken boetô. Zijn ijzingwekkende kop rolde over den grond. Het ontzielde lichaam wierp men eenvoudig in de rivier. Gĕntônô en Gĕntini leefden nu tot in hoogen ouderdom gelukkig, en steeds nam hun welvaart toe.

Eene andere vertelling omtrent de ĕmprit, waarin ook de bètèt (palaëornis javanicus) betrokken is.

Toen de paradijstuin ophield te bestaan, verspreidden zich de vogels over de aarde. De ĕmprit nu was door Allah met eene bijzondere zending belast. Zij moest uit Eden het padizaad naar de aarde brengen. Op haar trouwe manier nam zij meê wat zij kon: een geheele naar hare kracht berekende pikoel. Doch wat gebeurt? Terwijl zij zich hijgend voortbeweegt langs den grooten weg, hoort de bètèt, die juist van honger verging, het zwiepen van den draagstok. Als een echte roover valt hij nu op eens de goede ĕmprit aan. Deze voor geen klein geruchtje vervaard, geeft echter geen koop. Geen korreltje staat zij af. De bètèt houdt evenwel voet bij stuk. Hij wil de padi hebben, het koste wat het wil. Alzoo een gebakkelei van belang. Gedurig en al weder stuiven de dieren als een paar kemphaantjes op elkander in. De ĕmprit slaat met den draagstok den neus van den bètèt krom, van daar diens gebogen voorgevel, doch wordt zelf ook bij herhaling getroffen, met het gevolg, dat haar krop, dien alle andere vogels aan den hals hebben, naar achteren schiet en nu op haren nek is te vinden. Toen de beide vogels zoo waren toegetakeld, nam het gevecht een einde, en ging ieder zijns weegs.

Varkens en tikoes, (ratten en muizen) vernielen niet zelden het rijstgewas. Hoe zou dat toch komen? Wel, dat zal ik u zeggen. Die er 't eerst op uit was om padi te planten, de ĕmprit wist zich tot dit doel heel

slim te bedienen van de hulp van genoemde dieren. Eens op een' avond, - 't is natuurlijk al heel, heel lang geleden, - bezocht hij een srĕngi-zwijn. (?)

„Zeg, oude vriend", zoo sprak hij: „ik moet je eens over iets spreken. Als je er voor te vinden zult zijn; 't kan voor jou en voor mij eene voordeelige zaak worden, daar zelfs onze kinderen en kleinkinderen er nog van zullen profiteeren. Honger zullen wij dan in geen geval meer lijden. Kijk! Ik kan geen breiachtig nat rijstveld toebereiden, gereed om 't zaad te ontvangen. Dat kan jij zoo goed. Wat mij betreft, ik ben alleen instaat 't padizaad te zoeken. Welnu, dat we mekaâr helpen, en ieder 't zijne doe."

De srĕngi had er niets tegen, en zeî: „mij goed, kleine vent." 't Zwijn viel niets gemakkelijker dan een waterrijk plekje te vinden en zich daar al wat hij kon rond te wentelen.

De ĕmprit ging aan 't snorren aan Java's zuidkust, en belandde er eindelijk op een klein onbewoond eilandje. Toch stond er een steenen pakhuis, dat er van buiten heel mooi uitzag. Van binnen was het vol padi. »Hoe zal ik daar wat uitkrijgen, als niemand me helpt", dacht de ĕmprit bij zich zelf. „Kon ik de deur maar een klein kiertje opendoen; doch dat gaat niet." Met dat hij zoo dacht, kwam er op eens een vrij groote rat uitschieten, die zich dartel springend op den muur voort bewoog. De ĕmprit zag de rat niet, of hij riep hem aan uit al zijne macht. Eindelijk bleef deze staan, zeggende: „Wat is er ĕmprit?" Deze wist nu zoo aardig met hem te praten, dat zij welhaast als de beste vrienden der wereld naast elkaâr voortliepen.

»Ben je al lang hier, mijn ratje" vroeg de ĕmprit eindelijk.

„Ja", zei heer rat, „ik ben al lang aan deze goede plaats. En ik kom er zelfs nooit van daan, want aan uitgaan doe ik niet." „Nu, dat ik je opzoek best ratje, heeft zijn reden", hernam het vogeltje. Ik kwam hier met een bepaald doel, dat ik niet kan bereiken, als jij me niet de behulpzame hand biedt. Toe, ouwe jongen, haal jij me 'n paar aren padi uit deze schuur."

De rat zei: „dat wil ik wel doen, lieve prit, als jij me dan voortaan maar kiest tot je besten vriend."

Wel zeker knikte deze vertrouwelijk.

De rat ging naar binnen, en kwam weldra met het verlangde aanloopen. De verheugde ĕmprit nam een hartelijk afscheid.

Het varken had zijn best gedaan, met zijn snuit alles behoorlijk omgewoeld en tot eene breiachtige massa gemaakt. Het zaad kon dadelijk worden uitgestrooid. De padi droeg op Java rijkelijk. Doch zwijn noch rat hadden er iets aan. Zij voelden zich eenvoudig beet genomen door prit, en wreekten zich later door het rijstgewas, waar zij dat konden, te vernielen.

De ĕmprit gaf ook het aanzijn aan een paar aardige spreekwoorden. Zoo ontmoetten wij: „Emprit aboentoet bĕdoek", (een ĕmprit, die een staart heeft als een turksche trom), voor: klein in het begin, maar later zeer groot en uitgebreid. Ook een nietig geding, dat langzamerhand ontzettende proporties aanneemt.

„Emprit aboentoet langit," (een ĕmprit met een staart als het firmament), van gelijke beteekenis als het voorgaande spreekwoord.

Een ĕmprit parikkan.

Gondô riô, manoek ĕmprit, o pentjokkannamoe kajoe gapit. ôdjô mentjok kajoe gapit. Mentjokkô kang njangkĕlit arit.

(Gondô riô, - naam van een' hoogen, fraaien boom met schoone, welriekende bloemen en van een zangays-vogel - ĕmprit, gij zit op 'n klemhout. Ge moet daar niet op zitten. Ga zitten bij hem, die een grasmes in zijn' gordel draagt.)

Nog een wangsallan. Manoek ĕmprit pangannané pari ôdjô radi wong ngarit. Ora njampenni.

(De ĕmprit eet padi (rijst in den halm). Trouw volstrekt niet met een' grassnijder. Ge zult niet uitkomen.)

Het nest van de ĕmprit strekt koeienhandelaars niet zelden tot isarat of sarat (toover- of hulpmiddel). Pak Sidi brengt eene koe ter markt, of biedt die ter verkoop aan. Vooraf heeft hij in 't geleidetouw en in den slag van zijne zweep de bouwstoffen van zoo 'n nestje gevlochten. Met die zweep heeft hij het dier driemaal te slaan. Hij is er thans zeker van, dat hij den eventuëelen kooper de baas zal zijn.

„Wel wat heb je er voor over, vrindje?"

„'n Twintig gulden, oude jongen; 't dier is zoo groot als 'n ĕmprit. Rijkelijk goed betaald."

„Dat kan je zoo begrijpen. Voor zoo 'n kolossaal beest! Weet je wat, wijl we goede vrienden zijn, wil ik je ook 't meeste niet laten betalen. Je geeft me veertig gulden. Nou je bent er niet aan vast, hoor! Ik breng 't beest stilletjes naar den slager, dan krijg ik 't er best voor. - Dertig gulden dan?"

„Nee, nee! geen idée." Tegen veertig gulden wordt eindelijk de koop gesloten.

Of de sarat geholpen heeft! De man wist het wel!

(Vervolg later.) J. KREEMER.

Uit de Koloniale verslagen van 1886 en 1887.

(*Hoofdstuk* K. *Afd.* III). (1)

Verslag 1886.

EEREDIENST.

§ 1. *Christelijke godsdienst.*

a. Protestantsche eeredienst.

Predikanten, enz. . Van de ten dienste der Protestantsche (Europeesche) Gemeente in Nederlandsch-Indië toegestane 35 predikanten en 4 hulppredikers (1ste klasse), en van de voor den herderlijken dienst onder de Protestantsche militairen van het leger aldaar toegestane veldpredikers waren er, in verband met de reeds in 't vorig verslag vermelde mutatiën gedurende een gedeelte van 1885 (later vielen er tot 31 December niet voor), bij het einde des jaars in functie respectievelijk 29, 2 en 1, alzoo te min 6 predikanten, 2 hulppredikers (1ste klasse) en 1 veldprediker. In de 6 onvervulde predikantsplaatsen (4, te Sumanap, Palembang, Pontianak en Ternate, benevens de 2, gereserveerd ter beschikking van het Kerkbestuur) kon niet worden voorzien, omdat 6 predikanten zich met verlof buiten Nederlandsch-Indië bevonden en, dus tot de formatie bleven behooren, terwijl de 2 onvervulde standplaatsen van hulpprediker (1ste klasse) — te Benkoelen en Koepang — onbezet werden gelaten, in verband met een door het Kerkbestuur aanhangig gemaakt voorstel om die klasse van leeraren (welke het radicaal van predikant missen, en wegens de door hen genoten opleiding niet ten volle berekend zijn voor den dienst bij de *Europeesche* Christengemeenten) voorzooveel

(1) Wegens plaatsgebrek konden wij in den vorigen Jaargang deze verslagen niet opnemen. Zij blijven echter altijd van te groot belang voor de kennis van de godsdienstige toestanden in Nederl. O.-Indië, om ook maar een enkel in ons Tijdschrift achterwege te laten. *Red.*

noodig, namelijk alleen op de standplaatsen Benkoelen, Bonthain en Koepang, door predikanten, en, voor zooveel de meerendeels uit inlandsche Christenen bestaande gemeente te Depok (1) betreft, door een' hulpprediker (2de klasse) voor inlanders te vervangen. Aan dit plan, waaromtrent thans – zooals aanstonds blijken zal – eene beslissing is genomen, was tevens het voorstel vastgeknoopt, om op de sedert 1861 genomen proef, betreffende de aanstelling van 2 veldpredikers ten behoeve van de Protestantsche militairen van het leger, al mede terug te komen, in dien zin namelijk, dat de bediening van den godsdienst bij het leger niet langer zou afgescheiden zijn van den gewonen dienst der predikanten, en dus de veldpredikers zouden komen te vervallen. Dit zou nog het voordeel hebben, dat de keuze voor den herderlijken dienst onder de militairen, op plaatsen waar groote garnizoenen zijn, en ook bij troepen te velde, ruimer en daardoor beter kon zijn, dan wanneer tot veldprediker, eens voor altijd, bepaalde personen werden aangesteld, van wie niet met genoegzame zekerheid vooruit geweten kan worden, of zij de geschiktheid bezitten om onder de mindere militairen van het Indische leger hun dienstwerk uit te oefenen. Overigens had het Kerkbestuur mede nog voorgesteld, om 3 nieuwe standplaatsen voor predikanten in 't leven te roepen, en daarentegen uit de formatie te doen wegvallen de 2 predikanten zonder vaste standplaats ter beschikking van het Kerkbestuur, zoodat de formatie-uitbreiding ter zake van de vestiging van nieuwe standplaatsen zich zou kunnen bepalen tot slechts één predikant.

Aan de voorgestelde nieuwe organisatie van het getal leeraren, waarmede de Indische Regeering zich heeft vereenigd, heeft thans ook het Opperbestuur zijne goedkeuring gehecht, onder voorbehoud, dat de begrooting de gelegenheid aanbiede om haar in toepassing te brengen. Voor zooveel den herderlijken dienst bij de Europeesche Protestantsche Gemeente en de tot het leger behoorende Protestanten betreft, is het noodige ter zake reeds in beginsel geregeld bij Koninklijk

(1) De weinige Europeesche gemeenteleden aldaar zouden gevoegelijk te brengen zijn onder het ressort van den predikant te Buitenzorg.

besluit dd. 1 Augustus 1886 no. 16. Daarbij is namelijk, behoudens handhaving voor zooveel noodig van de verkregen rechten der tegenwoordige titularissen, ingetrokken de betrekking van hulpprediker 1ste klasse en die van veldprediker; is voorts de formatie van het aantal predikanten van 35 op 39 gebracht (welk getal echter, zoolang er nog hulppredikers 1ste klasse in dienst blijven, verminderd wordt met het nog aanwezig getal dezer laatsten), en zijn verder ook bepalingen opgenomen betreffende de inkomsten, toe te leggen aan een predikant, indien deze het leger te velde volgt.

Ten aanzien van de vermeerdering van de formatie der hulppredikers 2de klasse met dien voor Depok, moet het noodige nog worden geregeld.

Met de commissie voor de zaken der Protestantsche Kerken in Nederlandsch Oost- en West-Indië te 's Gravenhage is in overleg getreden nopens de uitzending van een' nieuwen predikant, ter vervulling van de plaats, ontstaan door het in Juni 1885 verleende eervol ontslag uit 's lands dienst aan één der twee veldpredikers. Bij het in toepassing brengen van de besproken nieuwe organisatie zal de uit te zenden veldprediker als predikant invallen.

Daar het bezwaar vond den dienst in Atjeh (welke tot dusver door de twee veldpredikers om beurten werd waargenomen) bij voortduring op den overgebleven veldprediker te doen rusten, werd, na de overplaatsing van dezen laatste naar Weltevreden (Augustus 1885), aanvankelijk besloten om de gemeenten in Atjeh viermalen 's jaars te doen bezoeken door den predikant te Padang. Daar deze echter reeds tijdelijk belast was met den dienst te Fort de Kock, waar sedert eenigen tijd een predikant ontbrak, werd bij Indisch besluit dd. 3 December 1885 no. 5/c, met tijdelijke wijziging van de organieke regeling in Indisch Staatsblad 1864 no. 156, Kotta Radja, in plaats van Fort de Kock, als standplaats van een' predikant aangewezen. De predikant van Padang werd derwaarts overgeplaatst en in zijne plaats voor Padang (en tevens voor Fort de Kock) aangesteld een der twee pas aangekomen predikanten, van wier beschikbaarstelling voor den Indischen

dienst in 't vorig verslag sprake was. De andere werd aangewezen om de vacante plaats van tweeden predikant te Amboina te bezetten. In verband met een en ander en met verschillende in den loop van het jaar gedane overplaatsingen waren de 29 op 31 December 1885 in functie zijnde predikanten verdeeld als volgt: een 20-tal hadden hunne standplaatsen op Java (waaronder 9 op de drie hoofdplaatsen), terwijl van de overigen gevestigd waren: te Amboina 2, en verder 1 te Padang, te Kotta Radja, te Tandjong Pinang (Riouw), te Bandjermasin, te Makasser, te Menado en te Banda Neira. Van de vier onvervulde standplaatsen kon voor Palembang en Pontianak geen voorziening worden getroffen, doch het ressort van den ontbrekenden predikant op Madura (te Sumanap) werd tijdelijk bediend door de predikanten te Soerabaija, terwijl de dienst te Ternate bleef opgedragen aan den hulpprediker van Batjan, die daarvoor tijdelijk te Ternate gevestigd was.

Respectievelijk in Maart en Mei 1886 vertrokken wederom twee predikanten wegens ziekte met verlof naar Europa. (Een van de 6 vroeger met verlof gekomenen keert echter eerlang weder terug.)

Op de tot nog toe voor hulppredikers 1ste klasse bestemde, maar vacante, standplaatsen Benkoelen en Koepang werd in 1885 de dienst op gelijke wijze waargenomen als in 't vorig verslag vermeld: aan Benkoelen werd namelijk weder een dienstbezoek gebracht door een' der predikanten van Batavia, terwijl de dienst te Koepang bleef vervuld door den tijdelijk derwaarts overgeplaatsten hulpprediker 2de klasse van de naburige inlandsche Christengemeente te Babauw.

Bij Indisch besluit dd. 26 Februari 1886 no. 5/c werd, met aanvulling van de regeling der kerkelijke dienstreizen van de hulppredikers 1ste klasse, bepaald, dat de hulpprediker van Bonthain twee malen 's jaars de gemeenten te Balangnipa en Saleijer zal bezoeken.

Van de ten behoeve der inlandsche Christengemeenten toegestane 25 hulppredikers 2de klasse (eerlang – zie hooger – te vermeerderen met één voor Depok) waren er, blijkens 't vorig verslag, op 31 December 1874, 17 in functie, 1 met

verlof buiten bezwaar van den lande en 7 nog niet benoemd. In den loop, of tegen het einde van 1885 konden echter 3 nieuwe titularissen worden in dienst gesteld (1 opgeleid door de Utrechtsche Zendingsvereeniging en 2 door de Nederlandsche Zendingsvereeniging te Rotterdam). Hunne komst verschafte de gelegenheid om, zonder ontblooting van eene andere standplaats, te voorzien in eene te Ameth op Noessalaut ontstane vacature, van waar (in Mei 1885) de hulpprediker wegens ziekte met verlof naar Europa moest vertrekken, en om ook twee der nog onvervulde ressorten te doen bezetten, namelijk Amahei op Ceram en Boano, beiden in de residentie Amboina. Op 31 December 1885 waren derhalve 2 hulppredikers 1ste klasse met verlof, 19 in functie en 4 nog te benoemen. Er bleef dus te voorzien in 6 onvervulde ressorten, als: 1 in de residentie Menado (Ratahan in de Minahassa), 4 in de residentie Amboina (Haroekoe op het eiland van dien naam, Serwaroe op Letti, Wonrili op Kisser en Wanggil op de Aroe-eilanden) en 1 nog aan te wijzen ressort. Tengevolge van overplaatsingen ter vervulling van het op 31 December 1884 vacante ressort Waai op Amboina, telde nu, in plaats van Waai, Wonrili onder de vacante ressorten. Van de 19 in functie zijnde hulppredikers waren er nog steeds drie, namelijk die van Hoetoemoeri (op Amboina), Batjan (residentie Ternate) en Babauw (op Timor) tijdelijk op de hoofdplaatsen Amboina, Ternate en Koepang gevestigd en daardoor aan hun' eigenlijken werkkring grootendeels onttrokken, de eerste als belast met de opleiding van het geheele aantal inlandsche jongelieden, die zich in de residentie Amboina voor het ambt van Christenleeraar bekwamen, de beide anderen – zie hooger – ten behoeve der respectievelijk van een' predikant en van een' hulpprediker 1ste klasse ontbloote gemeenten te Ternate en Koepang. De standplaatsen der 16 anderen waren: in de residentie Menado: Tanawangko, Ajer-madidi, Maoembi, Tondano, Langowan, Tomohon, Amoerang, Sonder en Koemelemboeai; in de residentie Amboina: Waai (op Amboina), Allang (op Amboina), Saparoea, Ameth (op Noessalaut) Boana, en Amahei (Ceram), en in de residentie Timor: Baä

(op Rotti). Het ressort Koemelemboeai, waarvan tot dusver een gedeelte door den ter plaatse gevestigden zendelingleeraar van het Nederlandsche Zendelinggenootschap was bediend, kwam in Juni 1885, door het overlijden van dien zendeling, geheel onder den hulpprediker.

Van de in 't verslag van 1884 vermelde machtiging om, bij ontstentenis van hulppredikers der 2de klasse, hun dienstwerk voor een deel aan inlandsche leeraars op te dragen, werd in Amboina in het afgeloopen jaar zooveel mogelijk gebruik gemaakt, aanvankelijk met gunstige resultaten.

Zooals uit de reeds ontvangen berichten over dit jaar is op te maken, was op 1 Augustus j.l. het getal der in functie zijnde hulppredikers 2de klasse geklommen tot 20. Wel vertrok in den aanvang van 1886 de hulpprediker van Saparoea, wegens ziekte met verlof naar Europa en kwam één zijner ambtgenooten, die van Baä op Rotti, te overlijden; maar daarentegen konden er weder drie in dienst worden gesteld, namelijk 2 pas van hier uitgezondenen, opgeleid door de Utrechtsche Zendingsvereeniging, (1) en 1 in Indië aanwezige oud-zendelingleeraar van dezelfde Vereeniging. Dientengevolge ontbreken er aan het tot dusver vastgestelde getal van 25 hulppredikers 2de klasse nog 2, terwijl bovendien 3 plaatsen onbezet zijn door buitenlandsch verlof der titularissen. Een van dit drietal keert echter eerlang terug. Behalve het nog aan te wijzen ressort, zoomede de standplaatsen Ratahan, Wonrili en Wanggil, is thans ook het ressort Boano onvervuld, vermits de daar geplaatste titularis voor Saparoea is moeten worden bestemd. Daarentegen hebben nu Haroekoe en Serwaroe weder een' hulpprediker gekregen.

Door de hoofden van Savoe (residentie Timor) werd aan de Indische Regeering om een hulpprediker verzocht ten dienste der aldaar door een' zendeling van het Nederlandsche Zendelinggenootschap gestichte inlandsche Christengemeenten, die sedert het vertrek van dien zendeling (wegens gezondheids-

(1) Nog een derde kweekeling van deze vereeniging, die aan het examen voldaan had, kon wegens physieke ongeschiktheid niet voor uitzending in aanmerking komen.

redenen) zonder leeraar waren. Aan het verzoek kon, wegens onvoltalligheid van het aantal hulppredikers, niet worden voldaan, maar voorloopig is aan den waarnemenden hulpprediker te Koepang opgedragen de gemeenten op Savoe tweemaal 's jaars te bezoeken. Tevens heeft de Regeering zich nopens deze aangelegenheid met het Zendelinggenootschap in betrekking gesteld, dat verklaarde voornemens te zijn een' zijner elders werkzame zendelingen tijdelijk naar Savoe te verplaatsen. Sedert is echter gebleken, dat de aangewezen zendeling wegens den staat zijner gezondheid die bestemming niet kan opvolgen, en dat het Genootschap nu besloten heeft met de vervulling der vacature op Savoe te wachten, totdat een kweekeling-zendeling, na voltooide opleiding, daarvoor beschikbaar komt. Intusschen heeft het Genootschap bij de inlandsche Christengemeenten op Savoe eenige inlandsche onderwijzers in dienst, die tevens als godsdienstvoorgangers optreden.

Het aantal van landswege aangestelde Christenleeraars vermeerderde in 1885 met een 12tal, daar er 8 in Menado, 3 in Amboina en 1 te Ternate een voldoend eind-examen aflegden. Deze laatste werd, overeenkomstig zijn verzoek, op het eiland Rotti (residentie Timor) geplaatst. De anderen bleven in de residentiën Menado en Amboina. Onder de vóór 1885 aangestelden, ten getale van 51, vonden geen mutatiën plaats, zoodat het totaal der bedoelde inlandsche Christenleeraars op 31 December 1885 bedroeg 63, namelijk 46 in Menado, 16 in Amboina en 1 op Rotti.

Behalve met het genoemde 12tal verminderde het aantal der voor het inlandsch leeraarsambt in opleiding zijnde kweekelingen met nog 4, wier opleiding gestaakt werd, doch daar er in de residentiën Menado, Amboina, Ternate en Timor, respectievelijk 4, 10, 1 en 2 nieuwe kweekelingen werden aangenomen, was het totaal kweekelingen op 31 December 1885 gestegen tot 56 (1 meer dan het jaar te voren), waarvan er 24 te Amboina vereenigd waren onder de leiding van den hooger bedoelden hulpprediker van Hoetoemoeri, 28 hunne opleiding genoten bij verschillende hulppredikers in de residentie Menado, en 4 bij de hulppredikers te Ternate en

Koepang. Ingevolge Indisch besluit dd. 29 April 1886 no. 17 zal nu echter, bij wijze van proef, ook in de residentie Menado de opleiding voortaan slechts aan één' der hulppredikers zijn toevertrouwd, en wel aan dien te Tomohon, die, in verband daarmede, tijdelijk ontheven is van den dienst bij het meerendeel der gemeenten van zijn ressort. Een deel van zijn dienstwerk is dientengevolge overgegaan op vier naburige ambtgenooten, namelijk op de hulppredikers te Tondano, Sonder, Tanawangko, en Maoembi. De kweekelingen die zich, hetzij bij het begin der vereenigde opleiding, hetzij later uit de verschillende ressorten, naar de plaats van opleiding begeven, en ook zij die, na eervol ontslag, naar de plaats hunner herkomst terugkeeren, zullen de reis op 's lands kosten doen, overeenkomstig de voor kweekelingen bij de openbare inlandsche scholen geldende bepalingen. Hetzelfde is alsnog bepaald met betrekking tot de kweekelingen uit de ressorten in de residentie Amboina.

Openbare eeredienst; godsdienstonderwijs, enz. Aan de gemeenten te Salatiga en Willem I werden voor 1886, evenals in vroegere jaren, weder kleine tegemoetkomingen toegelegd in de kosten van den openbaren eeredienst. Ook aan de gemeente te Kotta Radja werd, doch slechts voor eens, met een speciaal doel, een tegemoetkoming van dien aard verleend.

Nadat in Februari 1885, door de Indische Regeering besloten was, de na 1882 gestaakte toelagen voor het onderwijs in de bijbelsche geschiedenis en de Christelijke zedeleer, bij Europeesche Protestantsche gemeenten zonder eigen leeraar, weder te verleenen, werden in het afgeloopen jaar achtereenvolgens aan 29 gemeenten zulke toelagen van *f* 30 's maands toegestaan, namelijk aan die te Serang (Bantam), Tjandoer en Soekaboemi (Preanger Regentschappen), Poerwakarta (Krawang), Indramajoe (Cheribon), Patti, Japara en Koedoes (Japara), Toeban en Bodjonegoro (Rembang), Modjokerto, Sidoardjo en Grissee (Soerabaija), Bangil en Malang (Pasoeroean), Banjoemaas, Poerbolinggo en Bandjarnegara (Banjoemas), Klatten (Soerakarta,) Kediri,

Ngandjoek, Toeloeng-Agoeng en Blitar (Kediri), Sumanap en Pamakassan (Madura), Padang Pandjang, (Padangsche Bovenlanden), Benkoelen, Muntok (Banka) en Maros (Celebes en onderhoorigheden).

Eene gelijke toelage werd voor hetzelfde doel ook in 1886 aan de bovengenoemde gemeenten verleend, en bovendien nog aan die te Bandong (Preanger Regentschappen), Boijolali (Soerakarta), Bondowosso (Bezoeki), Fort de Kock (Padangsche Bovenlanden) en Priaman (Padangsche Benedenlanden), zoodat het aantal tot 34 steeg.

Voor het godsdienstig onderwijs bij inlandsche Christengemeenten werd voor 1885 eene som van *f* 875 's maands beschikbaar gesteld, namelijk voor die te Toegoe (Batavia) en te Gorontalo (Menado) elk *f* 15 's maands en voor de gegemeenten in de residentie Amboina, op plaatsen waar geen uit 's lands kas bezoldigde Europeesche of inlandsche leeraar bescheiden is, *f* 845 's maands. Voor 1886 is hiermede voortgegaan, doch het bedrag voor Amboina op *f* 835 's maands bepaald. Door onderscheidene met dit godsdienstonderwijs belaste personen werd tevens, op plaatsen zonder scholen, eenig gewoon lager onderwijs gegeven. De Regeering steunde dit onderwijs door kostelooze verstrekking van de noodzakelijkste leermiddelen.

Zendelingen. In het afgeloopen jaar werd aan 5 zendelingleeraren (1 van het Nederlandsch Zendelinggenootschap te Rotterdam, 1 van de Utrechtsche Zendingsvereeniging, 1 van de Ermelosche Zendingsvereeniging en 2 van het Rijnsche Zendelinggenootschap te Barmen) de bij art. 123 van het Regeeringsreglement bedoelde bijzondere toelating verleend tot uitoefening van hun dienstwerk, respectievelijk in de Minahassa (residentie Menado) (*), op het eiland Rhoon, bij Nieuw-Guinea (residentie Ternate), in de residentie Samarang, op het eiland

(*) De hierbedoelde zendelingleeraar was bestemd om de leiding op zich te nemen van de kweekschool voor inlandsche onderwijzers, die het Nederlandsche Zendelinggenootschap in de Minahassa, te Tanawangko, (sedert den aanvang van 1887 te Tomohon) onderhoudt.

Nias (gouvernement Sumatra's Westkust), en op zoodanige plaatsen in de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, waar de uitoefening van het zendingwerk bij het hoofd van gewestelijk bestuur geen bezwaar ontmoet.

Gedurende de reeds verloopene maanden van 1886 (tot 1 Augustus) werd de bovenbedoelde bijzondere toelating nog verleend: 1°. aan een zendelingleeraar van de Utrechtsche Zendingsvereeniging voor het eiland Boeroe (residentie Amboina); 2°. aan een vroeger te Tjandjoer (residentie Preanger-Regentschappen), doch thans te Meester-Cornelis (residentie Batavia) gevestigden zendelingleeraar van de Nederlandsche Zendingsvereeniging te Rotterdam, om voortaan zijn dienstwerk uit te oefenen in de afdeelingen Meester-Cornelis, Tangerang en Buitenzorg van laatstgemelde residentie, zoomede in de residentie Krawang, in welke ressorten zich de gemeenten bevinden van wijlen den in vorige verslagen meermalen genoemden mr. F. ANTHING, tot het meerendeel van welke gemeenten de Nederlandsche Zendingsvereeniging hare zorg had uitgestrekt, 3°. aan een op de Sangi-eilanden (residentie Menado) teruggekeerden gewezen zendeling-werkman van de Gossnersche Zendingsvereeniging, tot uitoefening van zijn dienstwerk te Taboekan op Groot-Sangi, welke zendingpost vacant was geworden door overlijden van een' zijner vroegere ambtgenooten. De door dezen uit 's lands kas genoten toelage van *f* 150 's maands is ook aan den nieuwen titularis verleend, Nog 5 andere zendeling-werklieden op de Sangi- en Talaut-eilanden genieten dergelijke toelagen (van *f* 150 en *f* 100 's maands). Voor 2 hunner werd in Juni jl. – wegens zielsziekte van den eenen en ergelijk levensgedrag van den ander – de vergunning tot uitoefeniug van hun dienstwerk en in verband daarmede het genot der toelage ingetrokken.

Daar het gebleken was, dat de bijzondere toelating welke, ingevolge art. 123 van het Regeerings-reglement, Christenleeraars, priesters en zendelingen behoeven, om hun dienstwerk in eenig bepaald gedeelte van Nederlandsch-Indië te mogen verrichten, nu eens wel en dan weder niet voor

inlandsche helpers van zendelingen of voor inlandsche hulpzendelingen werd aangevraagd, is onlangs (Indisch besluit dd. 26 April 1886 no. 4/c) de aandacht der hoofden van gewestelijk bestuur er op gevestigd, dat het aangehaald wetsvoorschrift geldt voor *alle* Christen-leeraars, en zijn zij aangeschreven om de in hun gewest aanwezige zendelingen hieraan te herinneren, opdat voor diegenen onder de bedoelde inlanders, ten aanzien van wie het wetsvoorschrift tot dusver geen toepassing had gevonden, de vereischte bijzondere toelating alsnog zou worden aangevraagd. Sedert hebben, voor zooveel hier te lande reeds gebleken is, vier inlandsche hulpzendelingen in dienst van de Nederlandsche Zendingsvereeniging toelating gekregen voor bepaalde gedeelten der residentie Preanger Regentschappen, namelijk een voor het geheele regentschap Bandong, twee voor de afdeeling Soekaboemi en een voor de afdeeling Tjiandjoer.

Bij het aangehaalde besluit van 26 April 1886 werd ingetrokken, als niet aan het doel beantwoord hebbende, het alleen voor de residentiën Menado, Amboina en Ternate geldende voorschrift dd. 14 Juni 1883, volgens hetwelk Christen-Inlanders niet in een ander kerkgenootschap mochten opgenomen worden, dan nadat zij van hun wensch, om het kerkgenootschap waartoe zij behoorden te verlaten, in den voorgeschreven vorm hadden doen blijken.

In de residentie Japara kwam, onder leiding van den aldaar werkzamen zendeling van de Doopsgezinde Vereeniging, eene nieuwe inlandsche Christengemeente tot stand in de dessa Poentjil der afdeeling Joana. Het verzoek van eene inlandsche Christengemeente in Cheribon om erkenning als rechtspersoon moest door de Indische Regeering worden afgewezen.

b. Roomsch-Katholieke eeredienst.

In verband met de uitbreiding, die het aantal belijders van den Roomsch-Katholieken godsdienst in Nederlandsch-Indië in de laatste jaren heeft ondergaan, is sedert den aanvang van dit jaar (Koninklijk besluit dd. 19 December 1885, no.

31; Indisch Staatsblad 1886 no. 49) het uit 's lands kas bezoldigd personeel der aldaar dienstdoende Roomsch-Katholieke geestelijken, dat in 1877 op 20 gebracht was, nader bepaald op 21.

Waren, bij den aanvang van 1885, 19 van landswegs bezoldigde geestelijken in functie en 1 met buitenlandsch verlof, in den loop van het jaar hervatte deze laatste zijn dienstwerk, en voor eene door overlijden vacant geworden plaats viel een der 10 hulppriesters in, die buiten bezwaar van den lande den dienst vervulden. Het aantal dezer laatsten werd met 5 nieuw aangekomenen vermeerderd, van wie er echter 1 eerst in den aanvang van 1886 in functie trad (1). Bij het einde van 1885 waren derhalve bij de Roomsch-Katholieke missie in Indië werkzaam: 1 geestelijke van den 1sten rang (de aartbisschop van Sirace, apostolisch vicaris en pastoor van Batavia), 19 geestelijken van den 2den rang, en – buiten bezwaar van den lande – 13 hulppriesters, welke 33 geestelijken over de volgende ressorten of statiën verdeeld waren:

STANDPLAATSEN.	Pastoors.	Onder-Pastoors.	Hulppriesters (buiten bezwaar van den lande.)	Te zamen.
Batavia	*a*) 1	*b*) 3	–	4
Cheribon	1	–	–	1
Samarang	1	2	1	4
Ambarawa	1	–	–	1
Djokjôkartô	1	–	1	2
Soerabaija	1	2	1	4
Padang	1	1	–	2
Kotta Radja (Atjeh)	*c*) 1	–	–	1
Medan (Sumatra's Oostkust).	*d*)	–	–	–
Soengeislan (Banka)	1	–	1	2
Singkawang (W.-Afd. v. Borneo)	1	–	–	1
Larentoeka (Flores)	1	1	4	6
Maumeri (idem)	–	–	2	2
Atapoepoe (Timor)	1	–	1	2
Kendari-baai (Zuid-Celebes)	–	–	*e*) 1	1
te zamen.	*f*) 12	9	*g*) 12	33

(1) Zeer onlangs zijn nog drie geestelijken buiten bezwaar van den lande van hier naar Indië vertrokken.

a) Deze geestelijke (aartsbisschop van Sirace, apostolisch vicaris en pastoor van Batavia) is het hoofd der Roomsch-Katholieke missie in Nederlandsch-Indië.

b) Eén dezer onderpastoors was waarnemend pastoor.

c) De standplaats in Atjeh is slechts tijdelijk ingesteld.

d) Ook in 1885 kon voor de residentie Oostkust van Sumatra geen vaste geestelijke worden aangewezen.

e) Deze geestelijke is hier sedert het najaar van 1885 werkzaam, ingevolge de in 1883 door de Indische Regeering verleende vergunning tot vestiging van een' Roomsch-Katholieken zendingpost in dit gedeelte van Znid-Celebes.

f) Hieronder een geestelijke buiten bezwaar van den lande, zijnde de te Atapoepoe op Timor gevestigde pastoor-missionaris voor de landschappen Fialarang en Djeniloe in Midden-Timor.

g) Zie noot *f*.

Vermits door de in 1882 toegestane twee kerkelijke dienstreizen 's jaars naar de residentie Menado niet op gewenschte wijze in de godsdienstige behoeften der Roomsch-Katholieke inlanders in de Minahassa kon worden voorzien, daar gedurende de afwezigheid van den pastoor die zorg geheel aan inlandsche helpers moest worden overgelaten (1), heeft de Indische Regeering onlangs vergunning verleend (besluit dd. 26 April 1886 n°. 4*c*) om, buiten bezwaar van den lande, eene nieuwe statie voor Roomsch-Katholieke geestelijken op te richten, met de hoofdplaats Menado als standplaats en omvattende de residentiën Menado, Amboina en Ternate. De vergunning om eerstgemelde residentie tweemaal 's jaars op 's lands kosten kerkelijk te doen bezoeken werd, in verband daarmede, ingetrokken. Tevens werd de Kerkvoogd indachtig gemaakt aan de toepasselijkheid van art. 123 van het Regeeringsreglement ook op inlandsche leeraars, goeroes en hulpzendelingen, met uitnoodiging om te zorgen, dat voor of door

(1) Volgens eene opgaaf van de Roomsch-Katholieke geestelijkheid waren bij gelegenheid der gedurende de jaren 1873 tot en met 1884 in de residentie Menado gedane kerkelijke dienstreizen aldaar gedoopt 1874 volwassenen (waaronder 1278 heidenen) en 2612 kinderen, te zamen 4486 personen. (*a*)

(*a*) Verg. Meded. D. XXXI, p. 196, e. v. *Red.*

zulke personen, in dienst van het Roomsch-Katholiek kerkgenootschap in Nederlandsch-Indië, alsnog de bij dat wetsvoorschrift bedoelde bijzondere toelating worde gevraagd.

De vaste kerkelijke dienstreizen werden gedurende 1885 zooveel mogelijk overeenkomstig de daaromtrent bestaande bepalingen volbracht. Behalve deze werden evenwel, krachtens speciale regeeringsvergunning, op 's lands kosten nog dienstreizen gedaan: naar de noordelijke havens van het gouvernement Sumatra's Westkust, door den geestelijke te Kotta Radja; naar de residentiën Amboina, Ternate en Menado, door een' der geestelijken van Larantoeka, en naar de residentie Oostkust van Sumatra, door een' der geestelijken van Soengeislan (Banka), terwijl voorts in de godsdienstige behoeften der gemeentenaren te Makasser zooveel mogelijk voorzien werd door doortrekkende geestelijken, aangezien geen gevolg was kunnen worden gegeven aan eene in 1885 verleende machtiging om het gouvernement Celebes en onderhoorigheden gedurende dat jaar tweemaal op 's lands kosten door een' der geestelijken van Soerabaija kerkelijk te doen bezoeken. Evenzoo was bij het einde van het jaar nog achterwege moeten blijven de door den Kerkvoogd, met een der andere geestelijken van Batavia, voorgenomen dienstreis naar de Padangsche Boven- en Benedenlanden, waartoe de Indische Regeering mede machtiging had verleend. Daarentegen werd in het afgeloopen jaar, ingevolge nadere machtiging, een gedeelte van het eiland Soemba (Timor) op 's lands kosten door een' geestelijke bezocht. Reeds in 1880 was deze dienstreis toegestaan, maar wegens de kort daarop ontstane politieke moeilijkheden met een' der radja's aldaar, en later wegens gebrek aan personeel, was het voornemen tot nog toe buiten uitvoering gebleven. In den aanvang van dit jaar werd vergunning gevraagd om het in 1886 niet bezochte noordwestelijk gedeelte van het eiland door een' geestelijke te doen bezoeken, maar hiertegen had de Indische Regeering bezwaar, uit aanmerking van den zeer geringen invloed van ons bestuur aldaar, zoodat de veiligheid van den bezoekenden geestelijke er allicht gevaar kon loopen.

Alleen de gemeente te Soerabaija werd in het afgeloopen jaar met een klein bedrag in de kosten van den openbaren eeredienst uit 's lands kas te gemoet gekomen.

Verslag 1887.

EEREDIENST.

§ 1. *Christelijke godsdienst.*

a. Protestantsche eeredienst.

Predikanten, enz. Van de 29 predikanten, die op het einde van 1885 in Nederlandsch-Indië in functie waren, ontvielen er in den loop van 1886 4 aan den dienst, namelijk 3, die een buitenlandsch verlof kregen (waaronder de 2 in het vorig verslag bedoelden) en 1 door overlijden. Daarentegen kwamen 2 predikanten van verlof terug (1), zoodat op 31 December 1886 27 predikanten in Indië in dienst waren, dat is 8 minder dan de toen nog geldende formatie aanwees. Van de 2 bij die formatie aangewezen veldpredikers ontbrak er op dat tijdstip 1, en van de 4 hulppredikers 1ste klasse ontbraken er 2. Dientengevolge waren onvervuld: 1 der 2 plaatsen voor een predikant ter beschikking van het kerkbestuur, de predikantsplaatsen te Palembang, Pontianak, Buitenzorg, Probolinggo, Sumanap, Bandjermassin en Ternate, de veldpredikersplaats te Ambarawa en de hulppredikersplaatsen te Benkoelen en Koepang. Ter voorziening in den dienst te Palembang, Benkoelen en Pontianak werd aan den predikant ter beschikking van het kerkbestuur eene reis naar die gemeenten opgedragen; de dienst te Buitenzorg, Probolinggo en Sumanap werd waargenomen door de predikanten van Batavia, Pasoeroean en Soerabaija, en te Bandjermasin was daarmede een zendeling van het Rijnsche Zendelinggenootschap belast, terwijl de gemeenten te Ternate en Koepang als vroeger bediend werden door de

(1) Daar een der verlofgangers op verzoek eervol ontslagen werd, was het getal predikanten die met verlof in Europa waren op 31 December 1886 even groot als het jaar te voren, namelijk 6.

hulppredikers ten dienste der inlandsche Christengemeenten te Batjan en Babauw, die daartoe tijdelijk op de genoemde hoofdplaatsen gevestigd bleven.

Van de op 31 December 1886 aanwezige predikanten waren er 19 geplaatst op Java (waarvan 10 op de 3 hoofdplaatsen), terwijl van de overigen gevestigd waren 2 te Amboina en verder 1 te Padang, Kotta Radja, Riouw, Makasser, Menado en Banda Neira. De 2 hulppredikers waren gevestigd te Depok (Batavia) en Bonthain (Celebes) en de veldprediker te Weltevreden (Batavia).

In Maart 1887 vertrok een der predikanten met verlof wegens ziekte naar Europa, terwijl in April een ander op verzoek eervol uit 's lands dienst werd ontslagen. Daarentegen keerden twee predikanten in Maart en Mei 1887 naar Indië terug, terwijl in Januari, Februari en Juli van dit jaar een nieuw benoemde veldprediker en twee nieuw benoemde predikanten naar Indië vertrokken. Bij de benoeming van den veldprediker was bepaald, dat hij geacht zou worden tot predikant benoemd te zijn, wanneer de ontworpen nieuwe organisatie van het personeel voor den dienst bij de Protestantsche gemeente in Indië tot uitvoering zou komen.

Deze organisatie, strekkende om het getal predikanten uit te breiden en de betrekkingen van veldprediker en hulpprediker 1ste klasse op te heffen, is in de eerste dagen van Februari jl. (Indisch Staatsblad 1887 n°. 28) in werking gebracht, terwijl bij een Indisch besluit van 27 April jl. (opgenomen in de Javasche Courant van 6 Mei daaraanvolgende) eene nieuwe regeling van de standplaatsen en van het dienstwerk der predikanten werd vastgesteld. Van de 39 predikanten, welke de nieuwe formatie bevat, zijn 23 geplaatst op Java en Madura (waarvan 9 op de drie hoofdplaatsen) en de overigen in de buitenbezittingen.

Van de ten behoeve der inlandsche Christengemeenten toegestane 25 hulppredikers der 2de klasse waren, blijkens het vorig verslag, op 31 December 1885 19 in functie, 2 afwezig met buitenlandsch verlof en 4 nog niet benoemd. Ten gevolge van de in 't vorig verslag vermelde mutatiën gedurende de

eerste acht maanden van 1886, en doordien van de evenbedoelde 2 met verlof in Nederland vertoevenden de eene in November 's lands dienst verliet, en de andere in dezelfde maand in Indië terugkeerde, waren er op 31 December van dat jaar 21 hulppredikers 2de klasse in functie, terwijl 1 afwezig was met buitenlandsch verlof en 3 beschikbaar maar nog niet benoemd waren. Op dien datum waren drie standplaatsen, alle in Amboina, onbezet, namelijk: Boano, Wonrili (Kisser) en Wanggil (Aroe). Van de 21 in functie zijnde hulpppredikers waren nog steeds 3, namelijk die van Hoetoemoeri (Amboina), Batjan (Ternate) en Babauw (Timor), tijdelijk op de hoofdplaatsen Amboina, Ternate en Koepang gevestigd, en daardoor voor een groot deel aan hun eigenlijk dienstwerk onttrokken, de eerste voor de opleiding van kweekelingen voor het inlandsch leeraarsambt in de residentie Amboina, de beide anderen voor de waarneming van den dienst bij de Protestantsche gemeenten op de genoemde hoofdplaatsen (zie hierboven). De standplaatsen der 18 anderen waren: in de residentie Menado: Tanawangko, Aijer Madidi, Maoembi, Ratahan, Tondano, Langowan, Tomohon, Amoerang, Sonder en Koemelemboeaai; in de residentie Amboina: Waai (op Amboina), Allang (op Amboina), Saparoea, Haroekoe, Ameth (op Noessalaut), Amahei (op Ceram), Serwaroe (op Letti), en in de residentie Timor: Baä (op Rotti).

Van de in het verslag van 1884 vermelde machtiging om, bij ontstentenis van hulppredikers der 2de klasse, hun dienstwerk voor een deel aan inlandsche leeraars op te dragen, werd in het afgeloopen jaar in Amboina wederom gebruik gemaakt, over het algemeen met gunstig gevolg. Ook ten aanzien der ressorten Hoetoemoeri en Babauw, waar de titularissen voor een deel aan hun dienswerk onttrokken waren (zie boven), is in het afgeloopen jaar vergunning verleend om door plaatsing van een' inlandschen leeraar tijdelijk in het dienstwerk te voorzien. Daar de bevolking te Ilwaki op het eiland Wetter haar verlangen had te kennen gegeven om tot het Christendom over te gaan, werd dat eiland in December 1886 tot het ressort van den hulpprediker te Wonrili op Kisser

gebracht. Verder werd in Februari 1887 bepaald, dat; in plaats van te Boano, hetwelk door gebrek aan drinkwater ongezond was gebleken, een hulpprediker zal gevestigd zijn te Lokki aan de Piroe-baai op het eiland Ceram, wiens ressort overeenkomt met hetgeen tot dusver voor Boano was aangegeven.

Het aantal van landswege aangestelde inlandsche leeraars verminderde in 1886 met 1, daar slechts één kweekeling voor dit ambt – te Babauw op Timor – tot inlandsch leeraar benoemd werd, terwijl daarentegen 1 overleed (te Menado) en 1 (te Amboina) wegens gekrenkte geestvermogens moest worden ontslagen. Wel legden te Amboina 9 kweekelingen het eindexamen met gunstigen uitslag af, maar zij waren bij het einde des jaars nog niet aangesteld. Het geheele aantal dezer inlandsche Christenleeraars bedroeg dus op 31 December 1886 62, namelijk 45 in Menado, 15 in Amboina en 2 in Timor. In de eerste drie maanden van 1887 steeg hun aantal tot 72. Terwijl namelijk in Januari een hunner wegens slecht gedrag werd ontslagen, werden er in Februari en Maart 11 met vergunning der Indische Regeering benoemd, en wel 2 gewezen hulpzendelingen van het Nederlandsche Zendelinggenootschap, die tot dusver onder den te Koemelemboeai overgebleven zendeling gewerkt hadden, en de 9 kweekelingen die in 1886 te Amboina in het eindexamen geslaagd waren. Daar bij de begrooting slechts op 68 van deze leeraars gerekend is, geschiedde de aanstelling van 4 hunner tijdelijk, voorloopig tot ultimo 1887. Van de diensten der inlandsche leeraars werd ook gebruik gemaakt voor de nieuwe gemeente te Ilwaki op Wetter, waarvan hierboven is melding gemaakt, en voor die op de Kei-eilanden, waar een gedeelte der bevolking eveneens het verlangen had te kennen gegeven om tot het Christendom over te gaan.

Behalve met den kweekeling voor het inlandsch leeraarsambt, die in 1886 tot inlandsch leeraar werd benoemd, verminderde het aantal dezer kweekelingen met nog 5 (1 in Menado en 4 in Amboina), wier opleiding gestaakt werd, en met 3 die overleden (1 in elk der gewesten Menado, Amboina

en Timor). Daarentegen werden in den loop van het jaar 11 nieuwe aangenomen (2 in Menado en 9 in Amboina), zoodat het totaal op 31 December 1886 was gestegen tot 58, zijnde 2 meer dan op hetzelfde tijdstip van 1885. Respectievelijk 28, 28, 1 en 1 van deze kweekelingen kregen onderricht van de hulppredikers van Hoetoemoeri (daartoe te Amboina verblijf houdende), van Tomohon in Menado, van Batjan en van Baä. Omtrent de vereenigde opleiding dezer kweekelingen te Amboina en Tomohon zijn voorloopig zeer gunstige berichten ontvangen.

Krachtens machtiging des Konings is in April 1887 (Indisch Staatsblad n°. 86) bepaald, dat de kweekelingen voor het inlandsch leeraarsambt vrije geneeskundige behandeling genieten, indien daartoe plaatselijk gelegenheid bestaat; dat zij aanspraak hebben op kostelooze verstrekking van geneesmiddelen, en dat zij, bij opneming in een militair hospitaal, verpleegd zullen worden tegen betaling van de helft der hun toegekende toelage.

Openbare eeredienst; godsdienstonderwijs, enz. Aan de gemeenten te Salatiga en Willem I werden voor 1887, evenals in vroegere jaren, weder kleine maandelijksche tegemoetkomingen toegekend voor de kosten van den openbaren eeredienst.

Behalve de 34 Protestantsche gemeenten zonder eigen leeraar, aan welke, blijkens het vorig verslag in 1886, toelagen voor het onderwijs in de bijbelsche geschiedenis en de Christelijke zedeleer waren verleend, kwamen daarvoor in den loop van datzelfde jaar nog de gemeenten te Buitenzorg en Gorontalo in aanmerking, zoodat het aantal tot 36 steeg. Ook voor 1887 werden toelagen toegekend aan al deze gemeenten, met uitzondering van Bandjarnegara, Priaman en Gorontalo, en bovendien aan die te Gombong (Bagelen), Ngawi (Madioen) en Palembang. Voor laatstgenoemde plaats is echter de toelage weder vervallen, in verband met de plaatsing aldaar van een' der dit jaar aangekomen nieuwe predikanten. Het getal der op deze wijze gesteunde gemeenten bedraagt thans 35.

Voor het godsdienstonderwijs bij inlandsche Christen-

gemeenten werd in 1886 aanvankelijk een bedrag van *f* 865 's maands beschikbaar gesteld, waarvan voor die te Toegoe (Batavia) en Gorontalo (Menado) elk *f* 15 's maands, en voor de gemeenten in de residentie Amboina, waar geen uit 's lands kas bezoldigde Europeesche of Inlandsche leeraar geplaatst is, *f* 835 's maands. Dit laatste bedrag is later ten behoeve van de nieuwe gemeente te Ilwaki op Wetter met *f* 20 's maands verhoogd, over welke som echter sedert voor andere gemeenten beschikt is, omdat bij nader inzien er de voorkeur aan werd gegeven een inlandsch leeraar naar Ilwaki te zenden. Voor 1887 is het bedrag ten behoeve van Toegoe en Gorontalo hetzelfde gebleven en voor Amboina gesteld op *f* 833 's maands. Door verscheidene met dit onderwijs in Amboina belaste personen werd op plaatsen zonder scholen tevens eenig gewoon lager onderwijs gegeven, dat wederom door de Regeering met kostelooze verstrekking van de noodzakelijkste leermiddelen werd gesteund.

Zendelingen. Behalve aan de reeds in het vorig verslag genoemde zendelingen, werd de bij art. 123 van het Regeeringsreglement bedoelde bijzondere toelating in het afgeloopen jaar nog aan twee zendelingleeraren verleend, en wel voor Sigoempoelan in de residentie Tapanoli (gouvernement Sumatra's Westkust) aan een zendelingleeraar van het Rijnsche Zendelinggenootschap te Barmen, en voor de dessa Soeroe en omstreken, gelegen in de afdeeling Demak der residentie Samarang, aan een te Tjemeh (Samarang) gevestigden zendeling, die, voor zoover bekend, niet tot eene der bestaande Zendingsvereenigingen behoorde. Gedurende de reeds verloopen maanden van 1887 werd de bijzondere toelating nog verleend aan een zendelingleeraar der Nederlandsche Zendingsvereeniging voor de afdeeling Buitenzorg (residentie Batavia), en aan een zendelingleeraar van het Rijnsche Zendelinggenootschap te Barmen, voor het landschap Lintong-ni-Hoeta (residentie Tapanoli). Blijkens een bericht van het Nederlandsch Luthersch genootschap voor in- en uitwendige zending zou weldra door den zendeling vergunning worden gevraagd tot het prediken

van het Christendom onder de heidenen der Pasoehmah-landen in de residentie Benkoelen. Deze zendeling zou in de plaats treden van den in 1886 overleden zendelingleeraar, die zich in 1883 in de genoemde streek gevestigd had, zonder evenwel nog de vergunning tot uitoefening van het zendingwerk verkregen te hebben.

Naar aanleiding van het gouvernementsbesluit dd. 26 April 1886 n°. 4*c*, waarbij – zooals in het vorige verslag werd medegedeeld – onder de aandacht der hoofden van gewestelijk bestuur is gebracht, dat ook de inlandsche helpers van zendelingen en de zoogenaamde hulpzendelingen de bij art. 123 van het Regeeringsreglement gevorderde toelating behoeven, verkregen in het afgeloopen jaar en gedurende het eerste kwartaal van 1887 een 45-tal inlanders vergunning om hun dienstwerk in verschillende residentiën op Java uit te oefenen. Voor 3 van dezen, die (in September) toelating verkregen hadden voor de afdeeling Joana der residentie Japara, werd evenwel de vergunning in Maart jl. door de Regeering ingetrokken. Zij waren namelijk voor het verkrijgen van de toelating voorgedragen naar aanleiding van onjuiste inlichtingen van inlandsch bestuur, en bleken later niet in dienst der zending te staan, maar zich zelven te hebben opgeworpen. Ten einde dergelijke gevallen in het vervolg te voorkomen, zullen voortaan slechts zoodanige inlanders voor eene toelating als hulpzendeling bij de Regeering in aanmerking worden gebracht, die door den zendelingleeraar, onder wien zij werkzaam zijn, worden aanbevolen, of voor zooveel zij een' zelfstandigen werkkring vervullen, gerechtigd blijken te zijn tot het hulpzendelingschap. Aan een' inlandschen hulpzendeling, te wiens behoeve toelating gevraagd was voor de afdeeling Sumanap der residentie Madura, werd deze om politieke redenen geweigerd. In Juni jl. werd nog een inlandsche hulpzendeling van het Rijnsche Genootschap te Barmen toegelaten tot de uitoefening van het zendingwerk in de onderdistricten Beneden- en Midden-Kapoeas en Beneden- en Midden-Kahaijan van de afdeeling Dajak-landen der residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.

Tegen het zooeven genoemde gouvernementsbesluit van 26 April 1886 werden onder anderen van de zijde van het Nederlandsche Zendelinggenootschap te Rotterdam bezwaren ingebracht, hoofdzakelijk gegrond op de vrees voor een te zelfstandig optreden der hulpzendelingen, wanneer zij eenmaal van regeeringswege van de meerbedoelde toelating voorzien zouden zijn. De Indische Regeering heeft, om aan dit bezwaar te gemoet te komen, de aandacht der hoofden van gewestelijk bestuur er uitdrukkelijk op gevestigd, dat de aanvragen om toelating voor de inlandsche Christenleeraars of hulpzendelingen kunnen worden ingediend door den Europeeschen zendeling, onder wiens leiding bedoelde lieden werkzaam zijn, terwijl voorts, bij ontslag van den hulpzendeling uit den dienst der zending, de intrekking der verleende toelating in overweging kan worden genomen, zoo daartoe door den betrokken zendeling het verzoek wordt gedaan.

Van de zes zendelingen op de Sangi- en Talaut-eilanden (Menado), voor wie toelagen op de begrooting zijn uitgetrokken, waren er gedurende 1886 slechts drie in functie. Het is echter te verwachten, dat weldra weder drie nieuwe zendelingen voor die eilanden zullen worden bestemd.

Naar aanleiding van een bij de Regeering hier te lande ontvangen verzoek van het bestuur der Utrechtsche Zendingsvereeniging om Nieuw-Guinea geregeld door stoomschepen te doen bezoeken, werd aan dat bestuur in Februari 1887 te kennen gegeven, dat de Indische Regeering het voornemen had om voortaan zoo mogelijk tweemaal 's jaars een oorlogsvaartuig naar Nieuw-Guinea te zenden.

b. Roomsch-Katholieke eeredienst.

Bij het einde van 1886 waren voor den dienst van het Apostolisch Vicariaat in Nederlandsch-Indië aanwezig 36 Roomsch-Katholieke geestelijken (waarvan 20 van landswege bezoldigd), terwijl 1 (van landswege bezoldigde) pastoor, wien in April van dat jaar een buitenlandsch verlof wegens ziekte was verleend, zich in Nederland bevond. Aan drie dezer geestelijken, die eerst sedert kort in Indië waren aangekomen,

was op het laatst van 1886 nog geen werkkring aangewezen. zij werden echter sedert geplaatst als hulppriester te Samarang, Djokjokarta en Atapoepoe. De overige 33 waren in de volgende kerkelijke ressorten werkzaam.

STANDPLAATSEN.	Pastoors.	Onder-Pastoors.	Hulppriesters (buiten bezwaar van den lande.)	Te zamen.
Batavia	*a*) 1	*b*) 3	–	4
Cheribon	–	–	1	1
Samarang.	1	2	–	3
Ambarawa	1	–	–	1
Djokjôkartô	1	–	1	2
Soerabaija	1	1	2	4
Padang	1	1	–	2
Kotta Radja (Atjeh) . . .	*c*) 1	–	–	1
Medan (Oostkust v. Sumatra).	*d*) –	–	–	–
Soengeislan (Banka) . . .	1	–	1	2
Singkawang(W.-Afd.v.Borneo)	1	–	–	1
Menado	*e*) 1	–	–	1
Kendari-baai (Zuid-Celebes) .	–	–	*f*) 1	1
Larantoeka (Flores) . . .	1	1	3	5
Maumeri (idem) . . .	1	–	2	3
Atapoepoe (Timor)	1	–	1	2
te zamen. . .	*g*) 13	8	*h*) 12	33

a) Deze geestelijke (aartsbisschop van Sirace, apostolisch vicaris en pastoor van Batavia) is het hoofd der Roomsch-Katholieke missie in Nederlandsch-Indië.

b) Een dezer onderpastoors was waarnemend pastoor.

c) De standplaats in Atjeh is slechts tijdelijk ingesteld.

d) De standplaats te Medan bleef tijdelijk vacant.

e) Nieuwe statie. Zie vorig verslag.

f) Deze geestelijke is sedert het najaar van 1885 aan de Kendari-baai werkzaam, ingevolge de in 1883 door de Indische Regeering verleende vergunning.

g) Hieronder een geestelijke buiten bezwaar van den lande, zijnde de te Atapoepoe op Timor gevestigde pastoor-

missionaris voor de landschappen Fialarang en Djeniloe in Midden-Timòr.

h) Zie noot *g*.

De vaste kerkelijke dienstreizen werden gedurende 1886 zooveel mogelijk overeenkomstig de daaromtrent bestaande bepalingen volbracht. Behalve deze werden evenwel, krachtens speciale vergunning der Regeering, op 's lands kosten nog dienstreizen gedaan naar de noordelijke havens van het gouvernement Sumatra's Westkust, door den geestelijke te Kotta Radja; in het gouvernement Celebes en onderhoorigheden door den tijdelijken hulppriester te Kendari, naar de residentie Benkoelen door den pastoor te Soengeislan (Banka); naar de Padangsche Boven- en Benedenlanden en naar de residentie Timor en onderhoorigheden door den Roomsch-Katholieken kerkvoogd te Batavia; naar de residentie Lampongsche Districten door een der geestelijken van Batavia, en, in afwachting eener regeling van de dienstreizen in de sedert kort opgerichte statie Menado, naar de residentiën Amboina en Ternate en in het gewest Menado, door den ter hoofdplaats Menado gevestigden pastoor.

In het begin van 1887 heeft de Indische Regeering er in toegestemd dat de Roomsch-Katholieke gemeenten op de eilanden Solor en Lomblen (Timor en onderhoorigheden) driemaal 's jaars op 's lands kosten door een der dienstdoende geestelijken te Larantoeka kerkelijk bezocht worden. Ook werd vergunning verleend (April jl.) om te Tandjong Sakti in de afdeeling Manna en Pasoemah Oeloe Manna der residentie Benkoelen een Roomsch-Katholieken geestelijke te doen verblijf houden, met het doel om taal, land en volk te leeren kennen en zich zoodoende voor te bereiden om aldaar op te treden, wanneer te eeniger tijd onder de bevolking dier streken eene statie voor Roomsch-Katholieke geestelijken, buiten bezwaar van den lande, mocht worden opgericht. Deze geestelijke zal zich echter voorloopig van het maken van propaganda en het geven van godsdienstonderwijs moeten onthouden.

Ook in 1886 werd de gemeente te Soerabaija met een klein bedrag in de kosten van den openbaren eeredienst uit 's lands kas te gemoet gekomen.

Godsdienstige verschijnselen en toestanden in Oost-Indië (1).

Uit de Koloniale Verslagen van 1886 *en* 1887.

Java en Madura (1887).

Zooveel van bestuurswege kan worden nagegaan, nam het aantal belijders der devotie »naqsabandyah" (naqsjibendi's) (2) in het afgeloopen jaar weder eenigszins toe, zij het ook in mindere mate dan in vorige jaren, en bleef de secte zorgvuldig vermijden, aan anderen aanstoot te geven. Een ijveraar van de satarijah-secte (zie: aant., p. 186), zekere MENAWI, afkomstig uit Kediri, die in Madioen rondtrok, werd, op aanklacht van een desahoofd, door den assistent-resident van Patjitan politioneel gestraft wegens het houden van bijeenkomsten zonder vergunning van het plaatselijk bestuur. Ook verder moest het bestuur een wakend oog op dezen goeroe houden, daar het bleek, dat zijn godsdienst-onderwijs van slechten invloed was op de houding, die zijne (voorshands nog weinig talrijke) volgers tegenover hunne hoofden aannamen. Zijne getrouwste aanhangers veronachtzaamden ook hunne gewone plichten. De resident van Banjoemaas berichtte, dat er in zijn gewest eenige geestdrijvers in stilte werkten om een' geestelijken stand te scheppen, onafhankelijk van de inlandsche ambtenaren

---

(1) Het kan zijn nut hebben met dit overzicht in verband te brengen de volgende artikelen, voorkomende in Deel XXXI van dit tijdschrift:

a.	Vóór en in de vastenmaand	pag.	1 e. v.
b.	Dadoeng-kapoentir	»	26 » »
c.	Een Arabisch bondgenoot der Nederlandsch-Indische regeering..........	»	41 » »
d.	Het ontstaan van de Roomsch-Katholieke statie in Ned. O -Ind	»	84 » »
e.	Twee ontmoetingen met een Boepati ...	»	159 » »

Red.

(2) Zie het belangrijk artikel van Dr. C. SNOUCK HURGRONJE: »Meded." XXXI p. 50. *Red.*

en hoofden. Uit de Preanger Regentschappen wordt gemeld, dat een panghoeloe in de afdeeling Soekaboemie zich bij het bestuur kwam beklagen over de zeer vrijzinnige leerstellingen, met welker verkondiging eene inlandsche vrouw zich had ingelaten en waarvoor zij reeds enkele bekeerlingen gewonnen had.

Sumatra's Westkust (1886).

Ook in het tijdvak waarover dit verslag loopt was hier en daar in de mohammedaansche streken van dit gewest een meer opgewekt godsdienstig leven waar te nemen, dat echter niet tot uitspattingen kwam, maar wel soms aanleiding gaf tot geschillen tusschen de wettig erkende mohammedaansche geestelijkheid, gesteund door de volkshoofden, en sommige ijveraars of hunne aanhangers, die met de adat strijdige leeringen trachtten te verbreiden. Het Europeesch bestuur hield den eersten zooveel mogelijk de hand boven het hoofd, zonder zich overigens in deze geschillen te mengen. De verspreiding van een in vele bedehuizen bekend gemaakten zoogenaamden droombrief uit Medina, welke o.a. de aanmaning bevatte om allen omgang met twijfelachtige of onverschillige Islamieten af te breken, trachtte het bestuur tegen te gaan, door de inlandsche hoofden te herinneren aan hunne verantwoordelijkheid voor de rust in hunne districten. De mohamdaansche propaganda maakte in verschillende gedeelten der residentie Tapanoli weder vorderingen, doch ook de christenzendelingen werkten met vrucht zoowel in Silindong en Toba als op Nias.

(1887).

Onder de mohammedaansche bevolking van dit gewest was in het afgeloopen jaar weder een opgewekt godsdienstig leven waar te nemen, doch van nieuwe secten of van ijveraars voor het geloof werd nergens iets bespeurd. Hoewel in geringe mate, won de Islam veld in de kuststreken van Siboga, Baros, Singkel en Nias, alsmede onder de Loeboes van Groot-Mandheling en de inheemsche bevolking van de Batoe-eilanden. Daarentegen vond het Christendom nieuwe belijders in Toba en Silindong en in de omstreken onzer vestiging op Nias. In de streken van dit gewest, waar ons gezag werkt, openbaarden zich nergens onrustige bewegingen.

Benkoelen (1886).

Waarschijnlijk in verband met de Djambische woelingen werden in de laatste maanden van 1885 in de aan Palembang grenzende streken van dit gewest door van elders gekomen heethoofden of bedriegers meer dan eens pogingen aangewend om de lichtgeloovige bevolking in hunne macht te krijgen en bij haar het vertrouwen in ons gezag te schokken. Die opruiingen, vaak met verontrustende voorspellingen gepaard, bleven echter zonder gevolg, daar het bestuur er spoedig in slaagde de onruststokers onschadelijk te maken. In de afdeeling Laïs viel eenige godsdienstige opwinding waar te nemen als gevolg van de verspreiding van den droombrief uit Medina. Reeds deed het zich voor, dat sommigen de daarin aangeprezen onthouding jegens andersdenkende mohammedanen in practijk brachten, door bijv. hulp te weigeren aan doortrekkenden, die hunne godsdienstplichten niet getrouw nakwamen. Eenige hadji's in de afdeeling Mokko Mokko ijverden voor het oprichten van zoogenaamde »soeloeps", zijnde kleine woningen ver van bewoonde streken verwijderd, waarin eenige personen zich in afzondering onledig houden met bidden en het verrichten van andere vrome daden. Daar echter dergelijke afzondering de verspreiding van fanatisme slechts zou in de hand werken, en het bovendien bleek, dat zoowel de hoofden als de bevolking met deze »soeloeps" weinig ingenomen waren, weigerde het bestuur tot de oprichting vergunning te verleenen.

(1887.)

Op mohammedaansch godsdienstig gebied trok niets bijzonders de aandacht. Het aantal personen, dat in 1886 naar Mekka ter bedevaart ging, was aanzienlijk minder dan in vorige jaren, waartoe geldschaarschte onder de bevolking vermoedelijk het hare bijdroeg. De zendeling-leeraar, die door het Luthersch Zendelinggenootschap te Amsterdam naar Benkoelen was afgevaardigd, ter voorbereiding van eene eventueele evangelisatie onder de nog heidensche bewoners der bovenstreken van dit gewest, kwam in Januari 1886 te Tandjong Sakti in Pasoemah Oeleo Manna te overlijden, na zich aldaar, met toestemming

van het bestuur, voorshands nog alleen gewijd te hebben aan de studie van taal land en volk. Zijn verblijf onder de bewoners dier bergstreek had tot geenerlei bezwaar aanleiding gegeven.

Palembang (1886).

In de gouvernementsafdeelingen van dit gewest, vooral in die streken der afdeeling Tebing Tinggi, waar de bevolking tot nog toe òf heidensch òf slechts in naam mohammedaansch was, openbaarde zich in 1885 eene toenemende belangstelling in de voorschriften van den Islam. Tegen twee hadji's, die leerstellingen verkondigden, waardoor de orde en rust konden worden in gevaar gebracht, werden repressive maatregelen genomen. Ook wist het bestuur te verhinderen, dat de zoogenaamde droombrief uit Medina, waarvan reeds hooger sprake was, naar dit gewest zijn' weg vond.

(1887.)

Ofschoon onder de belijders van het mohammedaansche geloof een vrij algemeen streven naar nauwgezetter naleving van de godsdienstvoorschriften viel op te merken, gaf dit nergens aanleiding tot voor ons gezag schadelijke uitingen van fanatisme. Onder de heidensche bevolking van eenige gedeelten der afdeeling Tebing Tinggi won de Islam meer en meer veld.

Oostkust van Sumatra (1886).

Woelingen van fanatieken aard vielen niet op te merken, ofschoon in de Maleische streken hoofden en bevolking streng mohammedaansch zijn. In Assahan werden door een vijftal geestdrijvers geschriften verspreid, waarin de Islamieten niet alleen tot nauwgezette naleving van hunne godsdienstplichten, maar ook tot geloofshaat werden aangespoord. Overgangen tot den Islam waren, onder de Battaks die veel met Maleiers in aanraking komen, niet zeldzaam.

(1887.)

Omtrent het Mohammedanisme in de verschillende inlandsche staten van dit gewest kan gezegd worden, dat het mohammedaansche gedeelte der bevolking, op het voorbeeld der radja's en grooten, de voorschriften van den Islam over het algemeen

trouw naleeft, maar dat toch geen uitingen van fanatisme worden waargenomen. Overgangen van Battaks tot den Islam kwamen voor, doch niet in grooten getale, hetgeen vooral moet worden toegeschreven aan de omstandigheid, dat zij door dien overgang genoodzaakt worden om de winstgevende varkensfokkerij te laten varen.

Banka (1886).

Onder de heidensche bevolking in Soengeiliat en Blinjoe maakte de mohammedaansche propapanda weder eenige, zij het ook geringe, vorderingen. Daarentegen nam het aantal christenen onder Chineezen en inlanders niet toe.

(1887.)

Onder de inheemsche en onder de Chineesche bevolking maakten zoomin de Islam als de christelijke leer vorderingen.

Westerafdeeling van Borneo (1886).

Op mohammedaansch godsdienstig gebied viel in de Westerafdeeling van Borneo gedurende 1885 niets bijzonders voor. Nu en dan ging een enkele Dajak tot den Islam over. Omtrent het Roomsch-Katholieke missiewerk in de afdeelingen Montrado en Sambas door een' te Singkawang toegelaten geestelijke zijn nog geen bijzonderheden gemeld.

(1887.)

Van mohammedaansche propaganda viel gedurende het afgeloopen jaar in dit gewest niets te bespeuren. Daarentegen nam het aantal christen-Chineezen, sedert de vestiging in October 1885 van een' Roomsch-Katholiek geestelijke te Singkawang, eenigszins toe.

Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo (1886).

Maakte het eigenlijke evangelisatiewerk onder de Dajaks niet veel vorderingen, talrijker waren de gevallen van overgang tot het mohammedaansche geloof.

(1887.)

De Islam breidde zich in het afgeloopen jaar weder hier en daar uit. Geringer waren de vorderingen van het evangelisatiewerk, waarin in de benedenlanden zendelingleeraren van het Rijnsche genootschap, te Barmen, zich wijden. Een hunner stations, dat in Sampit, werd door hen verlaten.

Celebes en onderhoorigheden (1886).

De Islam bleef steeds veld winnen zoowel in de inlandsche staatjes van Midden-Celebes als onder de heidensche stammen op het oostelijk schiereiland (Toradja's) en op het eiland Soembawa. De sedert jaren door de Roomsch-Katholieke missie beoogde vestiging van een' zendingspost aan de Kendari-baai kwam tegen het einde van 1885 tot stand.

(1887).

Van mohammedaansche bewegingen werd zoo min in de gouvernements-landen als in de vorstenrijken vernomen. Over het algemeen zijn echter de inlanders slechts mohammedanen in naam, daar zij nog steeds aan verschillende heidensche gebruiken hechten. Onder de heidensche bewoners van de staatjes van Midden-Celebes in het oostelijk schiereiland en onder den kleinen stam der Dodonggo op het eiland Soembawa (1) breidde de Islam zich steeds uit.

Menado (1886).

Terwijl in de Minahassa en op sommige der Sangi- en Talaut-eilanden het Christendom nieuwe belijders kreeg, won ook hier en daar, bepaaldelijk in het Sangische landschap Taboekan, de Islam veld.

(1887).

Aan de christelijke propaganda op de Sangi- en Talaut-eilanden deed de Islam hier en daar afbreuk.

Amboina (1886).

In de onder posthouders geplaatste afdeelingen, waar de bevolking onbeschaafd is en nog zeer primitieve toestanden bestaan, laten orde en veiligheid meer te wenschen over en komen soms ook gevallen van menschenhandel aan het licht. Eenige malen werd in die streken de vlag vertoond, en de resident begaf zich daarheen zoo dikwijls de berichten der posthouders een plaatselijk onderzoek zijnerzijds noodig deden achten. Dit was o a. het geval in December 1885, toen op den achterwal van Aroe een zoogenaamde wonderdoener,

(1) Niet te verwarren met Soemba. *Red*

zekere Naelaer, de zoon van een' der orang-toewa's op Kobroor, onrust verwekte door leeringen en voorspellingen, welke opzetting tegen ons gezag beoogden. Ofschoon de resident genoemden Naelaer niet in handen kreeg, gelukte het hem toch diens invloed geheel te fnuiken, zoodat de hoofden beloofden het mogelijke te zullen doen om hem en ook zekeren Bel Bel, een' inboorling van Tarangan, die in 1882 eene gelijke opschudding op Aroe had veroorzaakt, aan het bestuur uit te leveren. Ter waarschuwing van de bevolking liet de resident eene tegen de raadgevingen der beide onruststokers gerichte bekendmaking achter.

Aan de Elpapoetih-baai (Ceram's zuidwestkust) hadden de twee in 't vorig verslag bedoelde Christen-negeryen, na het vertrek van het tijdelijk daar gestationeerde militair detachement, geen overlast meer van de bergnegeryen waarmede zij in onmin verkeerden. Daar echter de verwikkelingen nog niet voor goed uit den weg waren geruimd, bleef gedurige waakzaamheid van de zijde der strandbevolking noodig.

De Islam vindt in deze residentie geen vruchtbaar veld, ook ten gevolge van de tegenkanting der Alfoersche hoofden. Het Christendom breidt zich gestadig uit; op het eiland Boeroe zal eerlang een zendingpost worden gevestigd. (In April jl. is de daartoe vereischte toelating verleend.)

(1887).

Op de Aroe-eilanden bleven de twee geestdrijvers, van wie in 't vorig verslag sprake was, aanvankelijk nog hun' schadelijken invloed oefenen, totdat één hunner, BEL BEL genaamd, door de bevolking van Aroe's voorwal aan den posthouder te Dobo uitgeleverd werd. Op zijn overtocht naar Amboina wist BEL BEL, ofschoon geboeid, over boord te springen en hij is daarbij waarschijnlijk verdronken. Tegen zijn' geestverwant Naelaer, die zich op Aroe's achterwal ophield, zullen vermoedelijk maatregelen van geweld noodig zijn, waartoe aan den commandant van het in station zijnde oorlogschip reeds voorwaardelijk machtiging is verleend.

Het Christendom vindt steeds meer en meer ingang onder de heidensche bevolking van Ceram en vormt een' machtigen

slagboom tegen de mohammedaansche propaganda, die ook hier werkzaam was, doch met weinig gevolg.

Van wege de Utrechtsche Zendingsvereeniging is thans ook de evangelisatie op Boeroe ter hand genomen. De aldaar werkzame zendeling is te Kawiri gevestigd, terwijl hij in de omliggende dorpen vier inlanders als godsdienstonderwijzers in dienst heeft.

Timor en onderhoorigheden (1886).

Bewegingen op godsdienstig gebied werden niet bespeurd, evenmin als uitbreiding van het Mohammedanisme. Van de missiën onder de talrijke en steeds in aantal toenemende Roomsch-Katholieke en Protestantsche inlandsche christenen werd gunstig getuigd (1).

(1887).

Op Soemba nam de invloed der te Melolo en Memboro geplaatste posthouders gaandeweg toe, hetgeen ten gevolge had, dat bij geschillen tusschen de radja's onderling meermalen hunne tusschenkomst werd ingeroepen, en dat verscheidene radja's de afdoening van hunne aangelegenheden uitstelden tot de komst van den resident. Ook werd de civiele gezagvoerder op zijne verschillende reizen over het eiland door de hoofden steeds met voorkomendheid ontvangen. Van den bekenden radja van Lewa had het bestuur geen overlast meer; wel heeft hij met behulp van berg-Endehneezen zijne vijanden bestreden, maar de nederzetting onzer rechtstreeksche onderdanen te Waingapoe werd geen enkele maal meer door hem bemoei-

(1) Hier zou licht eene misvatting plaats hebben. Op Soemba zijn twee gemeenten, Melolo en Kabenejro door het Nederlandsche Zendeling-genootschap onderhouden. De zendeling VAN ALPHEN van de christelijk gereformeerde zending heeft zich nog niet kunnen vestigen. Wel is bekend, dat in 1887 aan een' Roomschen geestelijke verlof is gegeven zich op Soemba, en wel te Laura, te vestigen tot het aanleeren van de taal, enz., en ook dat dit punt juist door den Heer VAN ALPHEN zou betrokken zijn, als hij niet wegens ziekte genoodzaakt was geweest naar Soerabaja te vertrekken. — Waar van Roomsch-Katholieke inlandsche christenen gesproken wordt, denke men aan het eiland Flores. — Soemba is te beschouwen als behoorende tot de Protestantsche zending. *Red.*

lijkt, zoodat dan ook werd overgegaan tot intrekking van het aldaar tijdelijk gestationeerde detachement pradjoerits. Te Melolo was een Endehneesche hadji, die aan een' der Soembasche radja's verwant was, niet zonder gevolg in de weer tot verbreiding van het Mohammedanisme. Door zijn toedoen betoonde de bevolking van Melolo zich weigerachtig weder een' christenzendeling in haar midden op te nemen. (1) Over het algemeen kan echter niet gezegd worden, dat de leer van den Islam in dit gewest diepe wortels heeft geschoten; op vele plaatsen toch nemen de bekeerlingen de vormen en gebruiken van hun' nieuwen godsdienst zoo weinig in acht, dat zij met heidenen op ééne lijn kunnen worden gesteld.

Omtrent de missiën onder de Protestantsche en Roomsch-Katholieke inlandsche christenen werd wederom een alleszins gunstige getuigenis afgelegd.

Bali en Lombak (1886).

De Islam maakt onder de inheemsche (heidensche) bevolking van Bali weinig of geen vorderingen; slechts wanneer Balische vrouwen met Arabieren of andere mohammedanen huwen, nemen zij de leer van den profeet aan, maar keeren toch later veelal tot haar oud geloof terug. Op Lombok, waar de inheemsche bevolking mohammedaansch is, werd van islamitische bewegingen niets vernomen.

(1887).

Het Mohammedanisme liet weinig van zich hooren; wel gingen weder eenige Balineezen tot den Islam over; doch aan den anderen kant keerden nagenoeg evenveel mohammedanen tot het hindoesch geloof terug.

---

(1) Te Melolo was tot hiertoe geen zendeling gevestigd. De gemeente bestaat uit Savoeneezen, onder leiding van een' Ambonschen onderwijzer (goeroe-djamaat). In 1886 werd de gemeente nog bezocht door den Hulpprediker J. F. NIKS. (Zie Maandb. van het Ned. Zend. Gen., 1887, p. 10 e.v., waar iets naders over bedoelden hadji wordt medegedeeld. *Red.*

Mohammedaansche godsdienst.

(Uit het Koloniaal verslag van 1887.*)*

Het getal Mekkagangers uit Nederlandsch-Indië, dat in het afgeloopen jaar aan de bedevaart deel nam, was bijzonder klein. Terwijl in 1881, 1882, 1883, 1884 en in het buitengewone bedevaartjaar 1885, volgens de opgaven der hoofden van gewestelijk bestuur, achtereenvolgens 4524, 4450, 4922, 4568 en 4760 pelgrims naar Mekka vertrokken, bedroeg het totaal in 1886 slechts 2663, namelijk 1422 van Java en Madura en 1241 van de buitenbezittingen. Opmerkelijk was de bijna geheele afwezigheid onder de bedevaartgangers van aanzienlijke inlanders, inlandsche hoofden en ambtenaren.

In het volgend driejarig overzicht vindt men de gebruikelijke opgaven nopens het getal uit Nederlandsch-Indië vertrokken en aldaar teruggekeerde bedevaartgangers, voor zooveel zij van passen waren voorzien.

GEWESTEN.	Uit Nederl.-Indië vertrokken (volgens opgaven van de hoofden van gewestelijk bestuur).			Te Djeddah (Arabië) aangekomen (volgens opgaven van den Nederl. consul aldaar).			In Nederl.-Indië teruggekeerd (volgens opgaven van de hoofden van gewestelijk bestuur).		
	1884.	1885.	1886.	1884.	1885.	1886.	1884.	1885.	1886.
JAVA EN MADURA.									
Bantam	280	98	94	246	110	87	207	116	125
Batavia	223	260	165	199	228	105	153	179	113
Krawang	11	5	3	11	7	3	16	8	3
Preanger Regentschap.	576	254	92	592	243	94	503	287	122
Cheribon	68	65	77	84	71	80	32	47	51
Tagal	35	163	37	35	161	36	54	145	33
Pekalongan	68	112	44	74	86	43	60	111	43
Samarang	106	99	149	267	224	187	136	105	159
Japara	61	63	34	56	61	25	45	58	45
Rembang	26	68	32	27	67	30	23	59	28
Soerabaija	337	431	258	308	408	265	283	366	195
Pasoeroean	124	161	48	140	162	50	133	150	49
Probolinggo	43	51	31	35	53	31	40	48	33
Bezoeki	27	64	15	26	72	16	28	57	26
Banjoemas	28	35	30	22	30	25	34	23	21
Bagelen	152	154	81	121	102	74	145	121	75
Kadoe	83	111	63	94	93	39	75	101	42
Djokjôkartô	27	29	3	21	22	3	15	27	4
Soerakarta	7	22	30	6	22	27	4	5	2
Madioen	75	44	32	77	49	51	64	35	30
Kediri	68	69	24	60	68	24	63	65	21
Madura	113	143	80	103	137	84	136	118	57
Totaal	2538	2501	1422	2604	2471	1379	2249	2231	1277

GEWESTEN.	Uit Nederl.-Indië vertrokken (volgens opgaven van de hoofden van gewestelijk bestuur).			Te Djeddah (Arabië) aangekomen (volgens opgaven van den Nederl. consul aldaar.)			In Nederl.-Indië teruggekeerd (volgens opgaven van de hoofden van gewestelijk bestuur).		
	1884.	1885.	1886.	1884.	1885.	1886.	1884.	1885.	1886.
BUITENBEZITTINGEN.									
Sumatra's Westkust.	575	677	324	556	654	274	536	496	179
Benkoelen	57	63	28	48	64	23	71	57	16
LampongscheDistrictn	75	111	29	74	97	27	123	78	39
Palembang	364	495	159	361	463	151	353	349	185
Oostkust van Sumatra	149	a) 138	49	9	15	11	113	a) 526	61
Atjeh	185	23	25	153	116	134	a) †	†	36
Riouw.......... ..	34	43	9	–	15	–	†	2	†
Banka............	1	25	23	1	25	21	9	19	12
Billiton...........	16	–	–	14		–	5	–	–
West.-Afd. v. Borneo	134	148	120	133	144	116	182	115	93
Z.-en O.-Afd.v.Borneo	257	314	235	221	258	98	190	185	188
Celebes en onderh..	127	134	203	120	120	97	41	100	57
Menado	12	–	5	18	–	–	†	11	2
Amboina........ ..	19	49	c) 28	32	41	18	16	8	c) 14
Ternate	17	17	–	17	11	–	11	13	5
Timor....	–	11	–	2	–	–	–	–	–
Bali en Lombok....	8	11	4	5	11	4	12	7	7
Totaal Buitenbezitt.	2030	2259	1241	1764	2034	974	1662	1966	894
Totaal Java–Madura	2538	2501	1422	2604	2471	1379	2249	2231	1277
Totaal v. geh. N.-Indië	4568	4760	2663	4368	4505	2353	d 3911	d 4197	d 2171
Bovendien meldden zich bij het consulaat te Djeddah nog aan zonder passen				167	205	151			
en met passen die te Pinang, Singapore, Bangkok of Konstantinopel waren afgegev.				5	2	20			
Totaal............				4540	4712	2524			

a) Uit de afdeeling Assahan waren geen vertrouwbare gegevens ontvangen.

b) Waar een † geplaatst is, ontbreken de opgaven. Voor Atjeh en Riouw is dit hieraan toe te schrijven, dat de pelgrims in den regel vertrekken en terugkeeren zonder zich bij het bestuur aan te melden.

c) Onvolledige opgaaf, daar voor de afdeeling Banda geen cijfers verstrekt zijn.

d) De van Djeddah vertrekkenden worden in het verslag van den consul niet gerangschikt naar het gewest hunner herkomst. Het cijfer der in de behandelde drie jaren naar Ned.-Indië teruggekeerde bedevaartgangers wordt in het consulair

verslag opgegeven als achtereenvolgens te hebben bedragen 4476, 4496 en 2481. Onder deze laatsten waren er 211 van hen, die reeds in 1885 en nog 167 van hen die reeds in 1884 of vroeger ter bedevaart waren gekomen.

In 1886 hebben zich dus bij het Nederlandsch consulaat te Djeddah aangemeld 2524 Nederlandsch-Indische pelgrims, d.i. ongeveer 6 percent van het totaal der over zee aldaar aangekomen Mekkagangers. Aan het vervoer van pelgrims uit Nederlandsch-Indië werd deel genomen door 13 Nederl. stoomschepen, die te zamen 1393 bedevaartgangers aanbrachten, waaronder 140 met retourbiljetten, terwijl 3 stoomschepen van de Rotterdamsche Lloyd 1528 hadji's naar Nederlandsch-Indië terugvoerden, dat is respectievelijk 59 pct. en 51 pct. van het totaal der bij het Nederlandsch consulaat te Djeddah bij aankomst ingeschreven en der naar Nederlandsch-Indië teruggekeerde Mekkagangers.

Behalve enkele gevallen van pokken, die volgens den consul altijd voorkomen, deden zich geene besmettelijke ziekten tijdens de bedevaart in den Hedjaz voor.

Ten aanzien van het aantal en het bezoek der mohammedaansche godsdienstscholen op Java en Madura en in sommige der buitenbezittingen zijn over 1886 de volgende cijfers ontvangen.

GEWESTEN.	Aantal Mohammed. godsdienst-scholen. *a*)	Aantal leerlingen.
JAVA EN MADURA.		
Bantam	*b*) *740	*13102
Batavia { Batavia	*701	*7736
Batavia { Buitenzorg	1047	*8265
Krawang	205	1711
Preanger Regentschappen	1302	29258
Cheribon	785	9980
Tagal	*944	*14430
Pekalongan	429	6809
Samarang	*2573	*20537
Transporteeren	8726	111828

GEWESTEN.	Aantal Mohammed. godsdienst-scholen. *a*)	Aantal leerlingen.
JAVA EN MADURA.		
Per Transport . . .	8726	111828
Japara	576	14206
Rembang	476	12564
Soerabaija.	2142	24909
Pasoeroean	733	7393
Proboliggo	*1386	*8951
Bezoeki	*1332	*19256
Banjoemas.	121	2193
Bagelen	256	5390
Kadoe	*c*) 144	1408
Djokjôkartô	*d*) –	*d*) –
Soerakarta	116	3425
Madioen	397	6731
Kediri	*947	*12475
Madura.	*36	*1142
te zamen. . . .	17388	231871
BUITENBEZITTINGEN.		
Sumatra's Westk. *e*) Padangsche Bovenlanden .	*2057	*30075
Sumatra's Westk. *e*) Idem Benedenlanden	*504	*11133
Sumatra's Westk. *e*) Tapanoli	210	2479
Palembang	*f*) 500	*f*) 6000
Billiton.	78	286
Banka	*g*) –	*g*) –
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	*h*) 200	*h*) 3000
Celebes en onderhoorigheden . . .	*h*) 700	*h*) 6000
Amboina	25	297
Bali en Lombok (Boeleleng). . . .	*d*) –	*d*) –
te zamen. . .	4274	59270

a) Voor slechts enkele plaatsen werd in de opgaven onderscheid gemaakt tusschen scholen met meer elementair en andere met meer uitgebreid godsdienstonderwijs. Voor de meeste gewesten werd echter gemeld, dat eene scherpe grens tusschen deze scholen niet kon worden getrokken. Overigens werd voor het eerst melding gemaakt van een tweetal mohammedaansche godsdienstscholen (te Batavia en te Magelang) waar tevens

onderricht werd gegeven in het lezen en schrijven van het Maleisch met Latijnsche karakters en ook in het rekenen (Batavia).

b). De met een * geteekende getallen verschillen aanmerkelijk met die in het vorig verslag vermeld. Ophelderingen daaromtrent zijn niet verstrekt.

c) Op een der scholen in Kadoe kregen meisjes afzonderlijk onderricht.

d) In Djokjôkartô en op Bali (Boeleleng) bestaan geen bepaalde godsdienstscholen. Wel wordt in enkele mohammedaansche kampongs op Bali hier en daar onderricht gegeven in de kennis van den Koran, doch den naam van godsdienstscholen verdienen deze inrichtingen niet.

e) Verscheidene der scholen ter Sumatra's Westkust werden ook door meisjes bezocht.

f) Deze cijfers zijn slechts bij benadering opgegeven en betreffen meer in het bijzonder de hoofdplaats Palembang.

g) Hier en daar wordt op Banka onderricht gegeven in het lezen van den Koran; bepaalde godsdienstscholen bestaan er echter niet.

h) Benaderende opgaaf.

De Sjattârijjah-secte.

(Aanteekening op p. 172).

Dr. C. Snouck Hurgronje deelde ons omtrent deze en andere secten het volgende mede:

»Asj-Sjattârijjah, naar den stichter asj-Sjattâr; waarschijnlijk bedoelt Herklots, 2de ed. p. 191 hetzelfde met zijne »Shootareea, descendants (hij bedoelt: volgelingen) of Shah Abd-oollah Shootar-e-Nak etc.". Ik geloof te kunnen verzekeren, dat deze tarîqah in onze dagen geene zelfstandige plaats inneemt, zooals bijv. de in Indië zoo bekende Qâdirijjah, Naqsjibendijjah of zelfs Samânijjah; ik heb nooit gehoord van menschen, die speciaal Sjattârieten waren. Wie echter aan de tarîqah doet, leert veelal »om den zegen" ook de uitwendige practijken (dikrs enz.) van andere, verwante tarîqah's; ja voor de groote menigte bestaat het »nemen der tarîqah" eenvoudig in het aanleeren van één of meer zulke complexen van op bepaalde tijden te houden dikrs. Met name op Java en Sumatra schijnt dit veel voor te komen, en wordt daarbij in sommige gewesten eene bepaalde volgorde der »tarîqah's" in acht genomen, bijv. Samanijah (eigenl. Sammânijjah), Satarijah (Sjattârijjah), Sadilijah (Sjâdilijjah), Naksibandijah (Naqsjibendijjah), zoodat de leerling, na eenigen tijd de eerste methode gevolgd te zijn (bijv. na deze en die çalât 7 maal = lâ ilâha illâ'llâh, enz. op te zeggen), deze verlaat om tot de volgende over te gaan. In zulke reeksen hoorde ik de Satarijah steeds vermelden; een zeer ontwikkeld, maar niet moslimsch-schriftgeleerd kleinzoon van een gepensioneerd regent van Samarang bijv. vertelde mij, dat hij nu aan de Satarijah toe gekomen was, wat voor hem eenvoudig beteekende, dat hij, tot nader order, déze formulen op díe tijden opzegde; hij deelde mij de formulen mede, maar ze zijn geheel onbelangrijk en ik had toen geen gelegenheid ze te noteeren.

DE ZENDINGWETENSCHAP.

De Zendeling in zijn karakter en werk.

In mijne „Proeve eener handleiding bij het bespreken der Zendingwetenschap" (1) komt een drietal hoofdstukken voor, onder de opschriften: „De Zendeling", „De Zendeling tot zijn werk ingeleid" en „De Zendeling aan het werk." Het zij mij geoorloofd deze hoofdstukken hier over te nemen. De begrippen over het karakter en het werk van den Zendeling zijn over het algemeen zóó vaag, dat het zijn nut kan hebben, ook bij herhaling, de aandacht op het onderwerp te vestigen. Ik ontken echter niet, dat ik mij tot deze reproductie gedrongen gevoel, om nogmaals openlijk rekenschap te geven van de beginselen, die mij bezield hebben bij de opleiding van onze Zendelingen, en dat ik daarbij den meer jeugdigen onder onze Broeders nog wel eens wil herinneren, als in tegenwoordigheid van het groote publiek, wat ik hun in mijne lessen voorhield. Wat ik wensch, ja vurig begeer is, dat deze beginselen besproken, getoetst worden door mannen, die op dit gebied ervaring hebben opgedaan. Wordt de zending in onze dagen „eene wereldmacht" genoemd, het zal wel noodig zijn, dat men zich heldere voorstellingen vorme van het karakter der mannen, die als Evangelieboden optreden. Die mannen zelven, zullen te beter aan de gestelde eischen willen en kunnen voldoen, als zij weten, dat zij in hunne juiste waarde gekend, naar gezonden maatstaf beoordeeld worden.

---

(1) In 1879 uitgegeven bij de HH. M. WYT & ZONEN, te Rotterdam.

Ik geef het vroeger geschrevene terug, met het voornemen, hier en daar aan mijne gedachten den vrijen loop te laten.

Voor nadere ontwikkeling wordt de »viva vox" gevorderd.

I.

1. De Zendeling is, naar de thans bestaande orde van zaken, de afgevaardigde van een Zendelinggenootschap. Hij behoorde de afgevaardigde van de gemeente des Heeren te zijn.

a. Het woord Zendeling, op zich zelf genomen, duidt reeds aan, dat in de afvaardiging iets onbepaalds ligt. Het is een woord van te algemeene beteekenis voor wat er mede bedoeld wordt. Ook de regeeringen hebben hare zendelingen. In Indië verstaat men daardoor inlanders, die met eenigen last tot eene of andere bevolking gezonden worden; en dan doet het gebruik van het woord in nieuwsbladen, enz. wel eens eene verkeerde opvatting ontstaan. Niet anders is het gesteld met de vreemde woorden missionaris, emissario, legaat, enz. Zij vorderen allen nadere bepaling, en worden zonder deze licht verkeerd verstaan. Zeker is, dat het groote publiek, op het woord afgaande, zich al vrij zonderlinge voorstellingen vormt van de mannen, die als Zendelingen uitgaan.

b. Terwijl de woorden Evangelie, Testament, Christus, enz. in de Christelijke gemeente recht van bestaan verkregen, wordt het woord Apostel uitsluitend toegepast op de door Jezus als zijne Zendelingen afgevaardigden. Men zou geneigd zijn, hieruit af te leiden, dat de Gemeente hare verplichting tot het afvaardigen van gezanten des Heeren nooit volkomen begrepen heeft. Elk Zendeling behoort, in den vollen zin van het N. Testamentische woord, een Apostel te zijn. Men zou een meer bepaald begrip verkrijgen, als men het woord Apostel had behouden.

Uitdrukkingen als Apostel van de Zuidzee, van Java, enz. zoo als zij thans voorkomen, laten zich nauwelijks verdedigen.

2. **De uitzending is volstrekt noodig, om aan het ambt des zendelings het ware karakter te geven.**

a. Ofschoon elk christen tot zekere hoogte geroepen is, het Evangelie te verbreiden, het koninkrijk Gods te helpen uitbreiden, zoo is het er toch verre van daan, dat elk gemeentelid bevoegd of geroepen is, deze werkzaamheid verder uit te strekken dan zijn' dagelijkschen werkkring; en wie als vertegenwoordiger van de gemeente optreedt, moet ook den lastbrief der gemeente kunnen vertoonen.

b. In de uitzending ligt de eer, de steun, de kracht van den Zendeling. Zijne eer is, dat hij staat als vertegenwoordiger der gemeente, wier hoofd Christus is. Zijn steun is gelegen in den invloed der christelijke corporatie en in de voorziening in zijne stoffelijke behoeften. Zijne kracht ligt in den innigen band tusschen de gemeente en haar Hoofd en de daaruit voortspruitende geestelijke gemeenschap.

3. De Zendeling behoort karakter te hebben.

a. Hoewel het niet gemakkelijk is, eene definitie van het begrip karakter te geven, zoo zal toch daartoe wel mogen gerekend worden de zelfstandigheid, voortgesproten uit eene gezonde vorming van het hart, bij eene geregelde ontwikkeling van het verstand en de openbaring van een' vasten wil, d. i. van de richting der gansche persoonlijkheid op een met volle bewustheid gesteld doel.

b. Het karakter wordt geheiligd door christelijken zin, veredeld door vroomheid van gemoed, gesterkt door helderheid van verstand.

c. Niet zelden wordt het woord karakter misbruikt voor de slechtste hoedanigheden, als daar zijn eigenzinnigheid, halsstarigheid, doordrijverij, betweterij, enz. Waar deze bij den Zendeling gevonden worden, kan men veilig aannemen, dat het hem aan karakter ontbreekt. Er is een meêgaan, een zachtzinnig weêrstreven, een toegeven en dragen, dat van karakter getuigt. Men kan hooge eischen stellen aan den Zendeling, van hem verwachten, dat hij een heilige zijn zal, en voorbijzien, dat hij, waar het hem aan karakter ontbreekt, onmogelijk aan die eischen beantwoorden kan. Paulus openbaarde karakter, toen hij verklaarde allen alles te willen zijn.

d. Het geloof in Christus, mits in gezonden, evangelischen zin opgevat, is de openbaring van het christelijk karakter. De ware christen is steeds een man van karakter. Men vergete niet, dat ook de vrouw, als christin, karakter openbaart.

4. De Zendeling behoort van wege de gemeente te worden opgeleid.

a. Geen uitzending zonder voorafgaande opleiding, behoort de regel te zijn voor de gemeente. De opleiding is niet alleen noodig voor den persoon des Zendelings, ten einde hem voor zijne taak te bekwamen; zij is ook noodig voor de gemeente, opdat deze blijve beseffen, dat de rank, die van haar uitging, met haar verbonden moet blijven, aan haar de noodige sappen moet ontleenen.

Waar dit voorbijgezien wordt, ontstaat lichtelijk gebrek aan harmonie, waaruit weder misverstand, botsing, vredebreuk kan geboren worden. Ook de Zendeling behoort hieraan te blijven denken. Zijn werk blijve verbonden aan de opleiding, die hij genoot.

b. Of deze opleiding behoort plaats te hebben in de

gemeente door gesprekken, verkeer en werkzaamheden in haar midden, dan of zij, zonder dat het eerste behoeft te worden uitgesloten, een meer wetenschappelijk karakter behoort te dragen, laat zich niet in het afgetrokkene bepalen. Het hangt af van den aard der zending, van den lastbrief, dien de Zendeling van de gemeente zal ontvangen.

c. Ook Jezus heeft zijne Apostelen voor hun toekomstig werk opgeleid. Deed hij zulks door zijne gesprekken, zijnen omgang, door den invloed van zijne persoonlijkheid, Hij was de éénige, de onvergelijkelijke Meester. Maar ook de tijden en volken verschilden machtig van de onze; de verhouding tusschen de Apostelen en de volken tot welke zij gezonden werden was eene geheel andere, dan die thans tusschen den Zendeling en de heidenwereld bestaat.

Te meenen, dat iemand vroom en knap genoeg is, om zonder opleiding te worden afgevaardigd, kan niet anders berusten, dan op gebrekkige opvatting van den aard des werks.

De opleiding zal daarbij steeds een bijzonder karakter dienen te dragen, berekend naar de bestemming van den Zendeling.

5. Het eerste optreden van den Zendeling behoort zich te kenmerken door bescheidenheid, grondig onderzoek, plaatselijke oefening en wakkeren ijver.

a. Bescheidenheid voegt den jeugdigen zendeling tegenover zijn Bestuur, zijne medezendelingen, de landsregeering, de maatschappij, in welke hij zich vestigt, of waar hij optreedt, het huisgezin en de individus, van welken stand of geaardheid ook. Bescheidenheid is zijne kroon.

b. Zijn onderzoek kan zich niet licht te ver uitstrekken.

Het treedt op velerlei gebied: natuur, maatschappij, regeering, wetgeving, den mensch in zijne zeden, gewoonten, taal en godsdienst.

c. Zijne oefening strekt zich uit tot alles wat hem bij onderzoek blijkt noodig te zijn voor zijne persoonlijke vorming. Zij heeft betrekking op voedsel, kleeding, luchtgestel, inrichting van zijn huis, omgang in de huisgezinnen, op den akker, in de werkplaats, bij persoonlijke ontmoetingen, zoowel als op zijne studiën in de binnenkamer en bij toepassing in het dagelijksch leeren van wat hem gebleken is, hem nog te ontbreken. Hij heeft geleerd, dat hij aanvankelijk nog niet op zijne plaats is in zijne nieuwe omgeving; hij oefent zich, om zich ten slotte geheel daarin t'huis te gevoelen. Zonder dit zal hij nooit de rechte man op de rechte plaats worden. Er zijn menschen, die zich nooit aan het nieuwe, hun vreemde gewennen, die zich ook niet kunnen of willen oefenen in het overwinnen van hunne antipathiën. Dezulken moeten nooit Zendeling worden.

d. Zijn ijver behoort altijd te zijn een ijver met verstand. Hierover meer te zeggen mag als overbodig beschouwd worden, nadat als een eerste vereischte in den zendeling karakter is genoemd.

e. Heeft de Zendeling aan de eerste eischen voor zijn optreden gesteld voldaan, is hij eenmaal de rechte man op de rechte plaats, dan heeft hij alle recht van spreken en handelen, en dan rust op zijne zenders de verplichting hem te raadplegen en zich door hem te laten voorlichten.

6. De akker voor welken de zendeling bestemd wordt, moet de richting bepalen, waarin hij voor zijn werk wordt opgeleid.

a. Het maakt groot verschil of de zendeling wordt

afgevaardigd tot volken, die nog onbeschaafd zijn, of op den eersten trap van beschaving staan, dan of zijne bestemming is voor een volk, dat reeds min of meer tot maatschappelijke zelfstandigheid gekomen is; of hij tot onwetende heidenen, dan tot hindoes of mohammedanen gezonden wordt.

Dat hierop wel eens te weinig gelet werd, mag als oorzaak van het mislukken van menige zending beschouwd worden.

b. Waar de maatschappij nog op een' zeer lagen trap staat, kan de zendeling niet anders, althans niet beter doen, dan zich ten nauwste aan te sluiten aan dit lage standpunt. Hij doet beter, door met de menschen te gaan jagen en visschen en daarna van de gelegenheid, waar die zich zal voordoen, gebruik te maken om zich een huis te bouwen en een' akker te bestellen, dan hun te willen beduiden, dat zij moeten beginnen met van hun bedrijf af te zien, om zich in het gezeten leven te voegen, dat voor hen niets aantrekkelijks of verkieselijks kan hebben. Zoo deed de oude MOFFAT.

Door het spoedig openen van scholen, van catechisaties, door preêken, enz. plaatst hij zich zóó ver boven de bevolking en hare natuurlijke behoeften, dat deze zich onmogelijk binnen den door hem getrokken kring vrij en open en op haar gemak kan gevoelen. LIVINGSTONE stelde er eene eer in, dat hij het tegen den sterksten Inlander in het loopen kon uithouden, en op deze en dergelijke wijze moet de jeugdige zendeling aanvankelijk weten te imponeeren.

Het is duidelijk, dat voor zulk werk mannen gevorderd worden, die gewoon zijn, zich onder min ontwikkelden te bewegen, die den handenarbeid niet ontzien, die hart hebben voor de dingen des dagelijkschen

volkslevens, en die tevens kennis bezitten, die hen in staat stelt hun eigen verstand te oefenen, zich in hunne waarnemingen tegen valsche opvattingen en besluiten te wapenen; die aan een helder hoofd een rein gemoed en daarbij vooral warme liefde voor den naaste paren.

c. Moet de zendeling optreden in maatschappijen waar aanzienlijken, geleerden, priesters, een' belangrijken invloed op de bevolking en in het algemeen op het maatschappelijk samenstel oefenen, daar zal wel eene zeer zorgvuldige, dikwijls geleerde opleiding een vereischte zijn. En waar te verwachten is, dat eene eigenaardige wetenschap, een dweepzieke godsdienst hem te gemoet zal treden, daar kan hij niet te voorzichtig, niet te bescheiden, niet te humaan optreden; daar zal hij zich in den vollen zin van het woord als christen moeten gedragen. Hij leere daar eerst klein te zijn, om eenmaal in zijne volle kracht, in de kracht Gods, te kunnen optreden. Een de NOBILI hield zich stil, tot hij de taal van het volk machtig was, zijne zeden zich had eigen gemaakt. Een ZIEGENBALG nam plaats bij de schoolknapen, om de taal aan te leeren. Dit is in onzen tijd niet meer noodig, nu de hulpbronnen reeds bij de opleiding in overvloed voorhanden zijn; doch de beste opleiding kan niet voorzien in de eischen der practijk, waaraan eerst na ruime levenservaring beantwoord kan worden, en waarbij toch ook weêr de individualiteit in rekening moet komen. Onze RIEDEL en SCHWARZ kunnen hier als voorbeelden dienen.

II.

1. Is de opleiding van den kweekeling voltooid, dan volgt de uitzending, die, met alles wat daaraan verbonden is, eene eigenaardige

zorg vereischt. Er dient gezorgd te worden voor eene gepaste uitrusting, met alles wat daarmede in verband staat; voor het bewijs van bevoegdheid tot het ambt; voor de noodige instructies; voor het beantwoorden aan wettelijke bepalingen, enz.

a. Heeft Jezus zijne discipelen uitgezonden zonder staf of male, wie dit begrijpt, zal er niet uit afleiden, dat Jezus iets wilde nagelaten, veel min verzuimd hebben, waardoor de rondwandeling bezwarend of zelfs onmogelijk geworden zou zijn; geheel het tegendeel is waar. Het is duidelijk, dat de zendeling eene uitrusting noodig heeft, voldoende voor de reis en de vestiging in het land zijner bestemming. Deze uitrusting moet niet op te ruime schaal zijn aangelegd, of zij geeft last. Zij moet volledig zijn, of zij veroorzaakt later onaangename bemoeiïngen, aangezien het onvolledige toch altijd aangevuld moet worden. Zij moet berekend zijn naar de eischen van de reis en van het land der vestiging. Bij dit alles moet de ondervinding geraadpleegd worden. Het overtollige, het onbruikbare moet zorgvuldig vermeden worden, en wat in Indië beter, gemakkelijker te verkrijgen is dan hier te lande, worde bij de uitrusting niet opgenomen.

Overigens is de Zendeling altijd het gelukkigste, die zich met weinig tevreden stellen, met weinig veel doen kan, en dus het minst afhankelijk is van personen en omstandigheden.

b. De Zendeling moet over eene zeer goede reisgelegenheid kunnen beschikken. Hij moet zich te midden van alle medereizigers vrij kunnen bewegen, en daartoe op onze schepen als eerste-klasse-passagier uitgaan.

Maar hij moet ook weten, hoe zich in die kleine maatschappij te gedragen. Ook daar moet hij zich als man van karakter doen kennen. Wie met de geschiedenis van onze zendingen bekend is, weet, hoe ten dezen vaak misgrepen hebben plaats gehad; maar ook, hoe de Zendeling zich gedurende het korte verblijf in die kleine wereld achting kan verwerven.

c. Er behoort gezorgd te worden voor assurantie van zijne goederen, zelfs van zijne reis; voor het noodige zakgeld, versnaperingen, medicijnen, geschriften, enz., waarmede hij, bij voorkomende gelegenheden, andere passagiers, vooral die van de mindere klassen van dienst kan zijn.

Ten dezen dwaalt men, wanneer men meent, dat de Zendeling liefst zooveel mogelijk van anderen moet ontvangen en aannemen. Hij komt daardoor bijna zeker in eene valsche positie, en allicht worden zijne woorden en gedragingen beschouwd als bedekte bedelarij, om het kras uit te drukken, als een streven om zijne hemelsche gaven tegen stoffelijke in te wisselen.

Alle bekrompenheid op dit punt loopt op dubbel nadeel voor de hoogere bedoeling der zending uit.

d. Het mag bijna overbodig geacht worden nog op te merken, dat van den uitgezondene met volle recht de grootste nauwgezetheid verwacht wordt in het besteden van de hem toevertrouwde stoffelijke hulpmiddelen. Hij beschouwe zich daarbij als de tot getrouwheid geroepen rentmeester.

Leert de ervaring, dat hierbij veel afhangt van de persoonlijkheid, zoodat de een met zijn geweten kan overeenbrengen uitgaven, die de andere als volstrekt ongeoorloofd beschouwt, zoo zal het wel niet overbodig

zijn, den jeugdigen reiziger vooraf omtrent vele en velerlei zaken van het dagelijksch leven voor te lichten. Zijne opleiding moet ook daartoe gestrekt hebben.

e. Staat de jonge zendeling met zijne medepassagiers geheel op gelijken voet, dan zal het hem, als man van beschaving, niet moeielijk vallen, waar dit te pas komt, de noodige égards in acht te nemen. Meer nog zegt, dat hij als man van karakter zijne zelfstandigheid zal weten te handhaven, zich wachten zal van alles wat hem het aanzien van een' heilige of van excentriciteit geven zou.

In alles wat liefelijk is en wel luidt, in alles wat van geest en leven getuigt, zal hij van harte kunnen mededoen; maar van luidruchtigheid, wuftheid, ijdelheid, zwetsen, enz. zal hij zich afwenden, en zonder den zedemeester uit te hangen, genoegzaam toonen, dat hij in zulke dingen geen behagen schept. Eerst op den duur, bij eenigszins gezetten omgang kan karakter zich voor den oppervlakkige openbaren; maar dan wekt het ook een zeker opzien, dat voor ongepaste gemeenzaamheid behoedt. Om hier in enkele bijzonderheden te treden, zij den zendeling ten ernstigste ontraden, deel te nemen aan spel, dans of het gebruik van spiritualia. Al beschouwt men het deelnemen aan een of ander op zich zelf, of met het oog op den kring, waarin men verkeert, niet te veroordeelen, het beneemt den Zendeling zijn prestige, en dat mag hij niet prijs geven, zoo lang de wereld de wereld is. Wie meent zulke middelen noodig te hebben, om zich bij anderen aangenaam te maken, of den omgang met anderen te bevorderen, schiet te kort in karakter.

Wat aan boord geldt, behoudt zijne beteekenis ook in lateren tijd, en menig Zendeling en Predikant heeft zich ten slotte onmogelijk gemaakt, door eenmaal toe te

geven aan aanzoeken, die hij meende welstaanshalve niet te kunnen afslaan; terwijl later zij de eersten waren, om hem te veroordeelen, die hem het dringendst hadden uitgenoodigd, zich als hunner een te gedragen.

f. Het is volstrekt noodig, dat de Zendeling de bewijzen zijner bevoegdheid bij zich hebbe. Hier geldt: „alle dingen behooren met orde te geschieden". In ons land bestaat eene Commissie voor de zaken der Protestantsche kerken in Nederlandsch O. en W. Indiën, tot wier bevoegdheid behoort Zendelingen te examineeren en te ordenen. Wie zich opzettelijk aan deze instelling onttrekt, helpt de deur open zetten voor het optreden in Indië van allerlei onbevoegden, ongeschikten en zelfs ongerechtigen.

g. Wie afvaardigt, geeft voorschriften, instructies, waarnaar de afgevaardigde zich heeft te gedragen. Moeten deze instructies, wat geest en richting betreft, zeer bepaald zijn, zij behooren ten aanzien van middelen en wegen, zoowel als van individueele handelingen, zich door de grootste mildheid te kenmerken; de individualiteit van den zendeling mag nooit opgaan in de solidariteit van het bestuur.

Toch mocht één punt in elke instructie, cum grano salis, wel worden opgenomen, het bekende: hooren, zien en zwijgen, gedurende een tijdvak, zoo al niet als het Pythagorische van zeven jaren, dan toch van genoegzame lengte om den jeugdigen Zendeling van onberaden aanmerkingen, adviezen en handelingen terug te houden.

h. Waar, zoo als bij ons, de Regeering in de koloniën, en dat niet geheel ten onrechte, in alles de hand heeft, daar behoort de Zendeling ook in gezond rapport tot de Regeering gebracht te worden. Het

Genootschap behoort kennis te geven van zijne afvaardiging; de zendeling behoort de wetten genoegzaam te kennen, om zich van overtreding te kunnen onthouden. Vorderen deze, om iets te noemen, dat hij zich bij aankomst in Indië bij de bevoegde autoriteit aanmelde, dat hij later acte van vast verblijf aanvrage, enz., dan heeft hij te zorgen, dat hij ten dezen niet te kort schiete. Licht erlangt hij dispensatie van de boete op overtredingen, maar dan ook alleen zoo als die wel verleend wordt aan onkundigen, dien men hunne onkunde nauwelijks wijten kan. Op deze wijze verliest de zending alle waardigheid, wordt zij hoogstens getolereerd; maar geëerd zal zij niet worden.

2. Van het eerste optreden des Zendelings hangt veel af voor zijne toekomst.

a. Men kan in Indië zijne intrede niet anders maken dan als zoogenaamde „baar". De „oud-gast" is geneigd den baar als onmondig te beschouwen, en meent hij het, naar zijne opvatting, wel met hem, hem de noodige inlichtingen, raadgevingen, enz. te verschaffen. Het is er verre van daan, dat deze waardeloos zouden zijn voor den nieuweling. Waar zij echter uitgaan van eene levensbeschouwing, die moet heeten het gevolg te zijn van den ruimeren blik, dien men heeft leeren slaan op huiselijke en maatschappelijke toestanden; waar zij de strekking hebben om begrippen van zedelijkheid en godsdienst als gevolgen van bekrompenheid, kleingeestigheid, vooroordeel voor te stellen; waar men de schouders ophaalt voor wat den jongeling nog heilig is, daar dient de nieuweling acht te geven op zich zelven. Doch al staat hij ook niet bloot voor indrukken als de hier bedoelde, er ontstaat toch licht bij hem een gevoel,

dat de overgang van de linie bij een mensch noodzakelijk eene verandering in levensbeschouwing, gelijk in levenswijze te weeg moet brengen, dat hij nu eerst in den vollen zin van het woord cosmopoliet geworden is. Hier kan alleen karakter den jongeling staande houden, om hem te wapenen tegen alles wat in strijd is met het christelijk beginsel. Dat beginsel moet bij hem onwrikbaar post houden.

Het kan zijn nut hebben, hier enkele voorbeelden aan te voeren van wat in Indië door velen als een noodzakelijk gevolg van koloniale toestanden beschouwd wordt, en dus, al zou het op zich zelf af te keuren zijn, geduld, ja, gehuldigd moet worden, door wie de toestanden in eene kolonie door aanschouwing heeft leeren kennen. Daar zijn: het leven van den jongen man met eene huishoudster, het voorstaan van de rottingstraf, het laag neêrzien op den inlander, de zucht tot kritiek, vooral ten aanzien van wat van de Regeering in Nederland uitgaat, onverschilligheid omtrent den godsdienst, of wel zeker gevoelen, dat ieder maar moet weten, hoe hij daarover denkt, dat het op dit punt toch in alle godsdiensten op het zelfde neêr komt. De nieuweling zal zich niet zoo spoedig door een en ander laten medeslepen, maar zou er al licht toe komen om toe te stemmen, dat dit minstens verschoonlijk is en dus min of meer aan het leven in Indië verbonden moet zijn.

Het drukke verkeer met Europa zal op den duur meer eenheid in denken en handelen te weeg brengen. Waar echter ook onder ons zekere mode bestaat, den godsdienst als iets vrij onverschilligs, als een artikel van-smaak te beschouwen, daar kan het geen verwondering baren, dat men in Indië in deze en dergelijke denkbeelden gesterkt wordt, te meer daar over het geheel zoo weinig gelegen-

heid bestaat tot opbouwing van het christelijk geloof en leven.

Gelukkig de jongeling, die in huisgezinnen verkeert, waar zulke voorstellingen en opvattingen geen post hebben gevat, waar het christelijk beginsel leeft en in eere gehouden wordt.

De jeugdige zendeling loop licht gevaar van òf toe te geven aan de indrukken, door zijne nieuwe omgeving in hem gewekt, en daardoor de rechte veerkracht voor zijnen arbeid te verliezen; òf zich met zekere voornaamheid te kanten tegen de gebreken van het Indische leven, en, daar hij nog te onervaren is, om in dezen behoorlijk te onderscheiden, zal hij licht verwerpen wat niet direct te verwerpen is, afkeuren wat noodzakelijk is, en zich daardoor allerlei moeilijkheden berokkenen. Zijne bescheidenheid zal hem hierin voor misgrepen kunnen behoeden.

b. Het is goed, ja noodig, dat de jeugdige zendeling, aleer hij zich tot zijn werk begeeft, zich hier en daar ophoude, om zich kennis van maatschappelijke en plaatselijke toestanden te verwerven, met land en volk eenigszins bekend te worden en, zoo mogelijk, vrienden te vinden, met welke hij later in betrekking blijft. Deze verkenningstocht, zooals wij dit rondreizen zouden kunnen noemen, geeft tevens gelegenheid tot oefening in zelfkennis en zelfbepaling, in het acht geven op vormen, in het regelen van zijn uiterlijk gedrag naar de omstandigheden waaronder, en de kringen, in welke hij verkeert. Hij kan daarbij zijn' geest leeren scherpen, zijn geduld leeren oefenen, zich leeren bedwingen, zijne lichaamskracht leeren beproeven, zich aan het klimaat gewennen, en bij dit alles de boven reeds gegeven les in practijk brengen: „hooren, zien en zwijgen", waarbij ten overvloede ge-

voegd worde: zich onthouden van kritiek, bij de bewustheid, dat de bevoegdheid daartoe hem nog ontbreekt. Later kunnen zijne waarnemingen hem van dienst zijn.

c. Geldt het bovenstaande des zendelings intrede in Indië, van veel meer beteekenis is zijn eerste optreden in den hem aangewezen werkkring. Daar kan zijn: ten 1ste, een geheel nieuwe; ten 2de, een reeds vroeger geopende, waarbij hij als opvolger van een' voorganger moet optreden; ten 3de, een werkkring, waarin hij geroepen is met andere broeders samen te gaan.

In het eerste geval kan de nieuweling zich niet te voorzichtig gedragen en bewegen. Hij wordt geroepen tot zelfstandig onderzoek, en wel hoofdzakelijk onder eene bevolking, die hij alleen door beschrijving eenigszins heeft leeren kennen. Hij kan dus niet anders, dan door die bevolking zelve zich nader laten inlichten, waarbij hij volstrekt niet rekenen moet op openhartigheid, goedwilligheid, voorkomendheid; waarbij hij zich wapenen moet tegen miskenning, achterdocht, tegenstand, vijandschap, en waarbij het hem allerminst voegt, zich als martelaar te beschouwen om des Evangelies wil. Is hij verstandig, dan zal hij dit alles niet anders dan natuurlijk vinden. Hoe wordt bij ons vaak de vreemdeling aangezien?

Studie van taal, volk en land, niets meer, niets minder, maar dat met groote nauwgezetheid, is dan zijn dienstwerk. Dat hij daarbij zijn' persoonlijken en huiselijken godsdienst niet mag verwaarloozen, spreekt van zelf. Hij moet zich zelf blijven, en zich juist daardoor toegang tot de bevolking, achting bij het beste gedeelte, en ontzag bij de kwalijkgezinden trachten te verwerven. Het is de liefde van Christus, die hem dringt, en die hem 1 Cor. 13 als levensrichting doet in acht nemen.

Blijkt na eenigen tijd, dat de zendeling niet dan klagende zijn' weg gaat, dan mag zijn Bestuur wel in ernstige overweging nemen, of hij verplaatst behoort te worden.

In het tweede geval zal de zendeling vinden wat hem noopt, reeds dadelijk in de voetstappen des voorgangers te treden. Hij is allerminst tot afkeuren, laat staan tot afbreken geroepen. Voor hem geldt in de eerste plaats alweêr: onderzoek, „beproef alle dingen, behoud het goede." Heeft hij eenmaal zekere mate van ervaring opgedaan, dan kan hij met de noodige wijsheid wijzigen wat, naar zijne zienswijze, verandering vordert. De mogelijkheid bestaat, dat zijne taak vrij gemakkelijk is, doordien hij, naar eigen overtuiging, voort kan wandelen op den weg, die voor hem gebaand werd; dan hoede hij zich echter voor sleur en gemakzucht, zoowel als voor overdreven ijver; want ook voor hem zijn oefening en vooruitgang, bij onderzoek en nadere aansluiting aan de gemeente en de gansche bevolking, volstrekt noodig. Zijne taak is ten dezen in geenen deele gemakkelijker dan die van eerstgenoemden. Hij heeft in stand te houden, te ontwikkelen en verder op te bouwen.

In het derde geval worde den jeugdigen zendeling op het hart gedrukt, zich te oefenen in alles wat de broederlijke gezindheid bevorderen kan. Eigenwaan, laatdunkendheid, ijveren zonder verstand, het oefenen van kritiek, enz. bederven licht alles voor hemzelven, voor zijne medebroeders en voor de gemeente. Liefde, wijsheid, kinderzin bij mannelijken ernst en volharding kunnen wonderen doen.

Het kan haast niet anders, of de zendeling, die vele jaren op denzelfden akker gewerkt heeft, vervalt in

zekere gewoonten, indien maar niet hebbelijkheden, in zeker toegeven aan, naar het schijnt, onvermijdelijke handelingen, in het overnemen van eenzijdige beschouwingen, zelfs wel in zekere onverschilligheid een „laisser aller", dat den nieuweling onverklaarbaar, ja onbestaanbaar met de roeping des zendelings voorkomt, en hem dus tegen de borst staat. Zelfs een eenigszins belangrijk verschil van leeftijd kan daartoe medewerken. In zulke gevallen wachte de jeugdige broeder zich voor verzet of tegenwerking of zichtbaren toeleg op verbetering naar zijne zienswijze. Hij beginne met aan te nemen, dat voor het gedrag van den ouderen broeder gegronde redenen bestaan, en trachte die op te sporen; in allen gevalle betoone hij zich veeleer volgzaam, dan tot hervorming gezind. Hij wake over zich zelven, om behoed te zijn tegen het vervallen in den ouden sleur. Zijn tijd zal komen om aan zijne zienswijze, als die proefhoudend blijkt, ingang te verschaffen. In allen gevalle heeft de oudere broeder de ervaring vóór zich, en met deze behoort de jongere, zoo negatief als positief, zijn voordeel te doen.

d. Het verschil van richting in het godsdienstige, soms zelfs in kleine schakeeringen, kan aanleiding geven tot verwijdering, die vaak eindigt in verdeeldheid en strijd. Dit is een van de droevige verschijnselen, die menige zending op den rand van haren ondergang gebracht hebben.

Doch alweder is het hier de jeugdige zendeling, die geroepen is, de christelijke voorzichtigheid, door liefde geheiligd te betrachten. Staan werkelijk spanning en strijd voor de deur, dan is tijdige scheiding noodzakelijk.

e. Niet overbodig is het, den jeugdigen zendeling

opmerkzaam te maken op de gevaren, waaraan hij van de zijde der zinnelijkheid bloot staat. De overgang uit eene maatschappij, waar althans de uiterlijke welvoegelijkheid andere eischen stelt, dan die, waarin hij zich ziet overgeplaatst, moet hem dubbel op zijne hoede doen zijn tegen de gevaren, verbonden aan het toegeven aan zinnelijke neigingen, voorstellingen en gedachten. Daarbij worde niet vergeten, dat kieschheid en zelfs zedigheid ook bij onbeschaafde volken gevonden worden, als men zich niet opzettelijk op de paden der onreinheid en losbandigheid begeeft.

f. Om nu niet verder in bijzonderheden te treden, worde hier ten slotte nog opgemerkt, dat alleen hij, die zich lang in de zending bewogen heeft, hetzij als zendeling of als zendingman, in staat is de noodige toelichtingen tot bovenstaande opmerkingen te geven, en dat zeker de zendingberichten, maar doorgaans ook de overige geschriften uit en over de zending over deze punten weinig licht verspreiden, zoodat de jeugdige zendeling niet dan door gebed, zelfbeproeving, zelfbewaking en vaak door strijd de rijpte van den man en vader in Christus bereiken kan.

3. De jeugdige zendeling heeft, in verband tot zijn werk, plichten jegens zich zelven, en, is hij gehuwd uitgegaan, jegens zijne echtgenoot en weldra jegens zijn gezin te vervullen, en ook in dezen mag hij niet te kort schieten.

a. De gezondheid, het behoud van werkkracht en levenslust, bij levensmoed, zijn voor den zendeling, zoowel als voor zijn gansche gezin, van groote beteekenis. Een verstandige leefregel, waarbij gelet wordt op voeding,

kleeding, beweging, arbeidsverdeeling, ook ontspanning, wordt vereischt om in het vreemde land zijne gezondheid en zijne werkkracht te behouden en te versterken. De ervaring heeft geleerd, dat de Europeaan in Indië volmaakt gezond kan blijven; en talrijk zijn de voorbeelden, vooral in de jongste tijden, nu men meer met de voorwaarden voor het behoud van de gezondheid in tropische gewesten bekend is, dat Europeanen, dus ook zendelingen, eenen hoogen ouderdom bereiken. Matigheid in alles, zonder te vervallen in schrielheid of ascetische neigingen, zich niet blootstellen aan alle invloeden van klimaat of dagelijksche temperatuurverandering, wakkerheid, die, ook bij niet overmatige inspanning, niet doet opzien tegen de vermoeienissen aan lichaamsbeweging verbonden, zijn eerste voorwaarden voor het behoud van de gezondheid.

b. De voorbeelden zijn niet weinige, dat de zendeling, die, met gepaste wijziging, de Europeesche kleeding en levenswijze behield, daarbij welvoer. Zeker zal het toegeven aan gemakzucht, achteloosheid in het uiterlijke, wat men in Indië noemt „zich lekker maken" en dergelijke, niet gunstig werken op het gestel, dat daardoor ten slotte zijne veerkracht verliest.

Wat men in de gematigde en koude luchtstreek zich harden noemt, komt in tropische gewesten niet te pas. Gelukkig mag zich rekenen de man, wiens gestel blijkt bestand te zijn tegen de tropische invloeden. Dwaas is, in het trotseeren van zonnehitte, enz., met den inlander te willen wedijveren. Daargelaten dat diens lichamelijke aanleg van dien des Europeaans verschilt, dient hier ook wel bedacht te worden, dat de aard der werkzaamheden noodzakelijk verschillen moet. Wie alleen lichamelijken arbeid te verrichten heeft, terwijl de geest niet of nauwelijks daarbij werkzaam is, heeft een ander weërstands-

vermogen dan hij, die zijnen geest inspant en slechts te zorgen heeft, dat het lichaam met dien arbeid in volkomen harmonie blijve. Dit geldt overal en ten allen tijde. Een ieder ga daarbij te rade met eigen ervaring; het is dwaas zich een ander ten voorbeeld te stellen, die geheel anders geconstitueerd kan zijn. Ook hierin openbare zich het karakter.

c. Het is noodig, dat de zendeling goed wone, en het is eene ziekelijke voorstelling, te meenen, dat hij zich ten dezen op gelijke lijn moet stellen met den Inlander. Deze leeft doorgaans in woningen, die zelfs voor hem niet bevorderlijk zijn aan den lichamelijken welstand. De zendeling behoort hier weêr het voorbeeld te geven, en te toonen, dat hij, ook wat zijne woning betreft, boven den Inlander staat. Dit zou reeds noodig zijn, om zijn prestige te bewaren; doch veel meer wordt het gevorderd, om te doen blijken, dat hij geschikt is voor den van hem gevorderden arbeid. Hij moet in staat zijn, waar zulks noodig is, zelf handen aan het werk te slaan; maar daarbij gebruik maken van de werkkrachten, die hij zich tegen belooning of uit goedwilligheid kan verschaffen. Zoo zal hij ook hierin reeds als verstandig paedagoog optreden.

Ook het ameublement, de huishoudelijke en handwerksgereedschappen, boeken, kaarten, prentafbeeldingen behooren aan het huis des zendelings een waardig karakter te geven; maar daarom juist behoort daaruit het overtollige, al wat gebrek aan smaak of orde en netheid verraadt geweerd te worden. Hier moet vooral de gezonde zin van de huisvrouw, niet belemmerd door de achteloosheid van den echtgenoot, den toon geven. Van wezenlijk belang is het, dat de echtelingen, 't zij door eigen arbeid, 't zij door verstandig gebruik van de

werkkracht der Inlanders, hunne woning, wat de versiering betreft, vriendelijk en gemakkelijk maken. Niets is meer geschikt om hen aan hunne woning te binden. Daardoor wordt ook de gelegenheid geboren, om de Inlanders tot velerlei nuttigen en aangenamen arbeid op te leiden.

d. Het is zeer aan te bevelen, dat beiden, man en vrouw, dagelijks eenigen handenarbeid verrichten, al ware het alleen tot behoud van de gezondheid. Kan deze arbeid in Indië niet dezelfde zijn als in Europa, hij moet niet verzuimd worden; en allerminst meene de zendeling, dat hij, krachtens zijn ambt, tot stilzitten, spreken en mediteeren of studeeren geroepen is, terwijl de Inlander voor hem de hitte of de onstuimigheid van den dag heeft te verduren. Draaien, timmeren, boetseeren, enz. is niet beneden de waardigheid van den geestelijken leidsman. Het komt slechts aan op gepaste tijdsverdeeling.

e. Maar de plichten van den man jegens zijn gezin strekken zich ook uit tot de vorming van de zijnen en van allen, die tot zijn gezin behooren. Zooveel zulks mogelijk is, moet door gemeenschappelijke lectuur, zoowel als door gesprekken, de geest verfrischt en gevoed worden. Zijn er eenmaal kinderen, die onderwijs noodig hebben, dan behoort het aanvankelijk tot de taak van de moeder, daarin op verstandige wijze te voorzien; maar later kan de vader zich daaraan niet onttrekken. Het ware te wenschen, dat alle ouders, maar bijzonder dat zendelingen gezonde begrippen hadden van aanschouwelijk onderwijs.

Bedienden, huisgenooten moeten tot zekere hoogte deelen in de middelen tot verstandelijke ontwikkeling. Het moeridstelsel, zooals dit in de Minahassa bestaat, verdient, mits goed toegepast, onbepaalde aanbeveling.

f. Vooral moet de zendeling de huiselijke godsdienstoefening niet verzuimen. Hij wachte zich daarbij voor sleur en formalisme. Ook ten dezen geldt: verscheidenheid trekt en wekt. Hoe zal het geestelijk leven van den man zelven en van zijn gezin onderhouden worden, als men zich niet dagelijks dankbaar en opgewekt tot den Hemelschen Vader wendt, niet gemeenschap oefent met zijnen Heer en Zaligmaker, Jezus Christus? Ook hierin strekke de zendeling den Inlander tot voorbeeld, bedenke hij, dat leeringen wekken, voorbeelden trekken.

(Vervolg later.) J. C. NEURDENBURG.

VARIA.

Schetsen uit het Volksleven op Noesa-laut.

I.

Een nieuw Negeryhoofd.

Scheiding van kerk en staat willen de mannen van vooruitgang en teruggang; doch wij, middelmatigen, die onder zeer middelmatige menschen leven, gevoelen het onmogelijke er van, althans onder ons.

De oude regent, of, om het Hollandsche woord te gebruiken, onze burgemeester, was tevens ouderling, en wij wenschten onder de gegeven omstandigheden sedert lang, dat hij 't niet was. Niet om zijn burgemeesterschap; doch omdat hij de gemeente voortdurend ten aanstoot was. Gelukkig verloste ons de man uit den neteligen toestand door zelf ontslag te vragen, en zijne ouderlingplaats in de kerk is voortaan ledig. De belangstellende leden der gemeente, en hun aantal is groot, gevoelen zich verlicht, en danken God, dat de man althans niet meer in die betrekking is.

»Was hij ook niet meer in zijn burgemeesterschap!" zoo wenschte in der tijd een zijner hevigste vijanden, een partijganger, die als timmerman van zijn beroep op dit oogenblik bezig is met onze schuit te herstellen.

„Maar vriend, hoe durf je dat zeggen?"

„God vergeve me, mijnheer, maar het is niet meer uit te houden. Onlangs 's avonds kwam ik uit den tuin, terwijl het negeryhoofd op zijne voorgalerij zat.

Hij riep mij aan, schold mij voor alles wat leelijk was uit, en riep den vloek des hemels over mij aan, omdat hij in mij zijn' grootsten vijand ziet. En dat, terwijl ik nooit zijne bevelen ongehoorzaam ben geweest en hem altijd nog voorgesproken heb bij de bevolking; want ik weet, dat het Gouvernement gehoorzaamheid eischt. Ja, mijnheer, als u eens wist, hoe hij de bevolking nu al jaren lang onderdrukt en uitgezogen heeft, dan zou u mij gelijk geven, en wenschen, dat het den Resident moge behagen hem te ontslaan."

Hierbij houdt onze timmerman even op, om adem te scheppen en langs een stuk hout te turen, om te zien of het den vereischten vorm heeft.

„Mijnheer" zoo begint hij andermaal, „ik had prachtig hout gekapt, om er stoelen en kasten van te maken. De burgemeester had het nauwlijks gezien, of hij gelastte mij, meubelen voor hem te maken; hij zou ze betalen. Ik heb ze hem geleverd, doch betaling? Ik wacht er nog naar, en zal wel blijven wachten tot mijn' dood toe. Nog dezer dagen heeft hij een paar lampen van mijn' buurman geleend, en toen deze ze terug vroeg, moest hij nog oppassen, niet de deur uitgeschopt te worden zonder lampen. Mijnheer was hier nog niet, toen de rottingstraf nog heerschte; en bij zekere gelegenheid heeft hij mijn' broêr laten afranselen, zoodat deze aan het sukkelen geraakt en er nooit meer boven op gekomen is, en dat alles onschuldig. Zoo heeft hij altijd gedaan, en als dat tot hiertoe goed ging, is dat wel daaraan toe te schrijven, dat hij bijzonder goed met Controleurs en Residenten wist om te springen. Geen negeryman had den moed hem aan te klagen. Nu evenwel is het anders; want deze Resident staat den inlander toe, met klachten tot hem te komen, en

ik denk dan ook wel, dat aan het onrecht een einde zal komen. Er zijn al zooveel brieven met beschuldigingen naar Ambon gegaan."

Aan den noordkant der negery ligt op eene koraalrots aan de kust de »bailo", het oude heidensche godshuis, tegenwoordig gebruikt als raadhuis. Alle negery-aangelegenheden moeten eigenlijk daar besproken worden. Het gebouw is niets anders dan een dak op verscheidene palen, die afzonderlijk vierkanten vormen. Vóór het huis ligt een steen, de offer en eedsteen, waarop bij iedere voorname gelegenheid wierook gebrand wordt. Ook nu heeft dat offer plaats, en iedereen, die er heen tijgt, legt zijne hand als eedzwering er op. De vierkanten, door de palen waarop het dak rust gevormd, zijn bestemd voor de verschillende families in de negery. En ook nu zitten de volwassene leden uit iederen stam op hunne hurken in den voor hen bestemden hoek.

De „Kapitan", een tusschenpersoon tusschen het negeryhoofd en de bevolking en waarschijnlijk vroeger de landpriester, met lange, dikke, van kokosolie glimmende haren en eene kam er in, neemt een versch pruimpje tabak en staat op met een deftig en belangwekkend gelaat. Geen wonder, want de zaak is belangwekkend, en in een' langen aanloop wijst hij in eene nog langere redeneering op de belangrijkheid der te behandelen zaak. Tweespalt heerscht er namelijk in de negery, waar vroeger vrede was. Ja de voorouders worden er bij geroepen, om uit te maken wat er toch wel de reden van mag zijn. Er zijn onlusten uitgebroken, die al lang gesmeuld hebben. Hij, de kapitan, geeft noch den burgemeester, noch de negery gelijk. Hij zegt niet dat het burgerhoofd slecht is.

Verscheidene stemmen: »Ja dat is hij, hij deugt niet,

hij heeft nooit gedeugd," terwijl andere stemmen van familie-leden van den burgemeester roepen: »hij is beter dan het oproerige volk waard is."

„Stilte! luister!" roept de kapitan, »Ik wil niet zeggen wie gelijk heeft; maar dat weet ik wel, dat er geen overeenstemming heerscht. Dan wil de burgemeester de wegen laten verbeteren, wanneer de bevolking geen' tijd heeft, en dan heeft de bevolking tijd, en wil de burgemeester niet, en geeft geen bevelen. En met dat al blijft het werk, het werk, en wat moet het Gouvernement van ons denken? Zoo kan het niet langer."

»Goed zoo! goed zoo!" klinken verscheidene stemmen.

„Al de hoorders weten," vervolgt de kapitan, »dat dit reeds enkele jaren duurt, en verleden jaar heeft onze medeburger N. den moed gehad om zelf bevelen te geven, en de wegen te laten bewerken, en gedaan alsof hij burgemeester was. Het Gouvernement veroordeelde hem tot twee jaren verbanning."

»Hij was onschuldig," klinkt het van verscheidene kanten.

„Zelf het roer in handen te nemen," vervolgt de kapitan, „gaat niet, en mag niet, en zooals het nu is loopt het ook niet. Ik stel derhalve voor, nogmaals een verzoekschrift in te dienen bij den Resident om onderzoek. Is er iemand, die iets tegen dit voorstel heeft?"

Hoofd voor hoofd wordt de zaak beantwoord, en bijna allen zijn voor het voorstel, behalve de broeder des burgemeesters, die 's hemels wraak roept over de snoodheid en ondankbaarheid der bevolking, die zoo lang geregeerd en gezegend is door den stam, waaraan hij de eer heeft verwant te zijn, en eindigt met de verklaring, dat bij eventueel ontslag van zijn' broeder, hij zich gaarne de opdracht van het ambt zal laten welgevallen, welke uiting onder honend gelach en gesis wordt ontvangen.

Siri, pinang en tabak doen de rondte, waarna de vergadering gesloten wordt, en allen huiswaarts keeren.

Elken avond hoor ik van uit mijne woning een vreeselijk rumoer. Bij den burgemeester aan huis zijn een paar wethouders en bedienden verzameld, en genieten daar van het geestrijke vocht meer dan dienstig is om geestelijk te zijn. Terwijl de negery als onder den druk van een aanstaand onweêr verkeert, is het daar zoo luidruchtig, alsof er hoegenaamd niets te vreezen is van onaangenamen aard. En wanneer het daar verzamelde gezelschap op eenmaal in schaterend gejoel uitbarst, kunnen we verzekerd zijn, dat de burgemeester eene aardigheid of grap ten beste geeft, ten koste van negery-bewoners, den godsdienst of den pandita.

Vooral is dit gelach en gejoel ontzettend, wanneer ik in de achtergalerij bijbellezing houd. Dan merken we op de aangezichten der binnenkomende vrouwen verontwaardiging, op die der mannen verkropte woede.

Terwijl ik de eerst binnenkomenden groet, komt een jong mensch in vliegenden haast binnen, en roept: »mijnheer, mijnheer, help mij toch, de burgemeester heeft mijn' vader in het hok laten werpen, terwijl hij hier naar toe wilde."

Bedoelde vader kwam bij elke bijbellezing een half uur loopen door de dikste duisternis en den felsten regèn, en nu werd hij daar op eenmaal zoo onaangenaam ontvangen. Het ging mij door de ziel, en ik volgde weldra den jongen naar des burgemeesters woning. Daar hoorde ik, dat de arme man voor een spion was aangezien, en spionnen waren er tegenwoordig zoo vele, dat de burgemeester zich verplicht achtte een voorbeeld te stellen. De aanwezige wethouder had gaarne de behulpzame hand geboden tot de gevangenneming, en daar lag de arme

bijbellezer te kermen. Ik sprak den burgemeester aan op de volgende wijze: »Denkt gij, dat ge doen kunt wat gij wilt? Als ik de zaak eens opnam voor dezen man bij den Resident, dan dunkt me, dat u dat nog al kwaad kon doen." Alhoewel des burgemeesters denkvermogen in zeer verwarden toestand verkeerde, begreep hij alras, dat het geraden was den gevangene vrij te laten, en onder uitroepingen als: »dat zijn geen hulppredikers-zaken, en wat kan mij de godsdienst schelen?" zonk de man razende en tierende in zijn' stoel. De arme bijbellezer ging mede; wij begonnen, en hadden dien avond veel minder last van rumoer. Later heb ik ook geen hinder meer gehad van zulke onaangename ervaringen.

Eenigen tijd daarna zat ik rustig des avonds te werken, terwijl de volle maan haar licht over de stille negery uitgoot. Daar komt een bediende van den burgemeester binnen, en verzoekt mij daar te komen, daar den regent en zijne vrouw de angst om het hart geslagen is. Ik vond hen en den immer getrouwen wethouder in de grootste spanning. Immers er werden door onzichtbare handen steenen in het binnenhuis en de achtergalerij geworpen, en het kon niet anders of de goddelooze ingezetenen hadden zich op geheimzinnige plaatsen verborgen, of den duivel zelven gehuurd, om zich te wreken met het werpen van steenen. Twee lampen (misschien de zoo eerlijk verdiende lampen) waren reeds te morzel geworpen, en zelfs des burgemeesters hoofd was niet veilig voor die plotseling neêrvallende steenen. Nu had ik meermalen het Indische praatje over geheimzinnige binnengalerijen en aldaar neêrkomende brokken steen gehoord, zoodat ik zeer nieuwsgierig was, en terdege mijne oogen opende. En jawel, als ik hier stond, vielen dáár steenen, en

als ik dáár stond rolden ze hier. Als ik achter was, vielen ze vóór, en was ik vóór, dan vielen ze achter. Waarlijk, ze wisten goed waar ik stond, die geheimzinnige werpers. De angst van den burgemeester en zijne vrouw had iets kunstmatigs, en de wethouder zat voortdurend met zijne handen in de war. Ik vroeg de stukken der gebroken lampen te zien; doch zij waren reeds weggeworpen. Het erf was door 't helder maanlicht als in dag herschapen, en derhalve zou ik de goddelooze negery-bewoners, indien zij ze wierpen, kunnen zien. Derhalve moesten die onzichtbare handen in huis zijn. Ik lette op aller bewegingen, terwijl er bij 't half neergedraaide licht nog altijd steenen vielen. Een vermoeden rees bij mij op, en spoedig had ik dan ook allen gegroet onder de opmerking, dat ik bij mij zelven wel zou uitmaken en tot klaarheid brengen, wie de werpers dier steenen waren, terwijl ik ongeveer als reeds zeker aannam, dat én de burgemeester én zijne vrouw én de wethouder het zeer goed wisten.

En als ik den volgenden morgen langs het strand ging, en een mijner diakenen ontmoette, glimlachte deze zoo zeer, dat ik niet nalaten kon, hem de reden daarvan te vragen.

»Is mijnheer niet erg gefopt gisteravond?"

»Neen, want ik wist al heel gauw, wie die geheimzinnige steenen wierpen."

»En wie denkt mijnheer dan dat het deed?"

„Geen negery-lui natuurlijk, maar de burgemeester en zijn volk zelven."

De diaken lacht nog hartelijker en vraagt: »begrijpt mijnheer, waarom de burgemeester graag had, dat u het zien zou?"

»Zeker, opdat ik voor hem getuigen zou tegen de negery."

„Juist, en het doet me genoegen, dat mijnheer zich niet heeft laten vangen. Een onzer vorige pandita's heeft den burgemeester nog eens beschermd bij den Resident wegens zulke bedriegerijen.

Er heerscht in de daarop volgende weken eene gedrukte stemming in het dorp, en het is als of iedereen binnenkort de uitbarsting verwacht. Men mompelt onder elkander in huis, bij de badplaats, op straat en in den tuin. Er bestaan verschillende partijen, waarvan eene bijzonder groote het op den val des burgemeesters heeft toegelegd. De zooveelste particuliere beschuldiging is gegaan, en de algemeene brief is klaarblijkelijk reeds lang en breed bij den Resident aangeland. Er komt een dienstbrief van den Controleur, waarbij verboden wordt zich te verwijderen, want de Resident zal komen. Hij komt, en verzamelt al de volwassen mannelijke bewoners in de naastbij gelegen negery, en onderzoekt de zaak in de kerk. Hij trekt de goddelooze negery door; maar houdt zich niet op bij den aanstaanden ex-burgemeester. Nadat de Resident vertrokken is, heerscht er andermaal eene gedrukte stemming. Openlijke vijandschap is er niet meer, noch van den eenen noch van den anderen kant. Allen laten het nu afhangen van een nog niet te doorgronden noodlot, dat zich binnenkort verklaren zal. Ondertusschen evenwel staat het negery-werktuig stil, dood stil.

Iedere nieuwe dienstbrief, die aankomt, wordt besproken, iedereen van Saparoea, die de negery bezoekt, wordt uitgevraagd tot hij begint te jokken. Eindelijk, daar komt dan een dienstbrief, inhoudende het ontslag des burgemeesters en de opdracht aan het negery-hoofd van het naburige dorp om de betrekking tijdelijk waar te nemen. Het negery-werktuig loopt weêr.

De groote partij beroemt er zich op, het gewonnen te hebben, en de medestanders van den ontslagene verlaten al spoedig hun' beschermer en beschermeling, om den nieuwen heer al hun' tijd en krachten te wijden. Blijkbaar hebben ze geen oogenblik meer over voor hun' vroegeren meester. Deze houdt zich onder dit alles veel beter dan vóór den slag. Wel is waar staat neerslachtigheid op zijn aangezicht te lezen, wanneer hij alleen is; doch wanneer hij een' zijner vijanden ontmoet overvalt hem eene buitengewone groothartigheid. Deze vijanden benevens zijne vrienden blijven zich ondertusschen bezig houden met de groote vraag: „wie zal er nu burgemeester worden?" Er hebben vergaderingen plaats in verschillende huizen, waar onder afwisseling van tromgeluid, het eten van pinang en siri, besproken wordt, wie de ware candidaat voor de ledige betrekking zou zijn, terwijl de toestand van den ontslagen burgemeester zoo nu en dan op eene droevig-belachelijke wijze bezongen wordt. »Wat zou," zoo zegt het lied, »wat zou zijne moeder blozen en weenen, als ze nu haar' zoon eens zag!" Waarop het zingende koor zich zelf weder opwekt uit de door die poëzy ontstane droevige stemming, met de woorden: »Zingt er toch maar op los!"

Hoe openbaart zich in zulke vergaderingen de trots, wanneer zich iemand uit het gezelschap candidaat stelt en zijne waardigheid tracht te bewijzen, door aan te toonen, dat hij ten eerste van adel is, en ten tweede, dat een burgemeester in vervlogen dagen de broêr van zijn' overgrootvader was! Hoe zien wij den bittersten spot op de lippen van anderen, die zelven door den grootheids-waan zijn aangetast, den bluffer van zoo even vernietigen om zich zelven te verheffen. Hoe wordt er in dezen kring gekonkeld, om een' anderen kring te dwarsboomen. Hoe worden

nu reeds kiezers onthaald, terwijl de schulden daardoor gemaakt op de groote aanstaande burgemeesters-rekening worden geplaatst! Hoe wordt in deze dagen de Controleur met hoopen requesten bestormd, allen inhoudende, dat de requestrant zoo uitstekend geschikt is voor de betrekking van negery-hoofd, en ongetwijfeld nog uitstekender zal worden bij eventueele benoeming! Hoe des schrijvers adel boven allen twijfel verheven is, en hoe zijn zielenadel zal blijken, wanneer de verlangde betrekking hem maar eens opgedragen is! Daar tijgt de broeder des ontslagenen voor de zooveelste keer naar Saparoea. Het schijnt, dat een koorts hem aangetast heeft, die hem dag noch nacht rust laat.

De grootste menigte evenwel is wel zoo verstandig van eenheid te brengen in hun doel, en zij wenschen dan ook niemand behalve den waarnemenden regent, die goed en gestreng en, wat vooral veel zegt, godsdienstig is.

De groote dag der verkiezing breekt eindelijk aan, en in mijne binnengalerij zitten de Controleur, de djaksa (inlandsch officier van justitie) de schrijver en de ondergeteekende. De waarnemende regent verwijlt in de achtergalerij, en blikt zoo nu en dan met een begeerig oog naar ons, alsof hij én den Controleur én het volgende uur wenscht te doorzien. Immers, hoewel hij weet, dat velen hunne stem op hem zullen uitbrengen, is het toch nog maar niet altijd zeker, dat hij gekozen zal worden. Vóór het huis staan de drie honderd kiezers, die allen tevens verkiesbaar zijn. Eenvoudigen, die zich nauwlijks de eere waardig keuren om te kiezen, laat staan verkozen te worden, en enkelen, die zich verbeelden bijna den burgemeesterstaf te zullen zwaaien. Een wethouder heeft sommige zijner familie-leden verzameld, die een groep vormen, en drukt ze nog eens op het hart, hem alleen

te kiezen, daar, bij aldien hij het geluk mocht hebben de betrekking te erlangen, hun gouden eeuw aangebroken is. Immers de Controleur heeft nog altijd het recht, om wanneer de bevolking haar eigen best niet weet en een ander kiest, hem aan te stellen.* Daar staan anderen, en turen naar binnen, in de verwachting onmiddellijk geroepen te zullen worden.

De verkiezing begint. Eén voor één worden de kiezers binnen geroepen, en brengen, na alvorens eene aanspraak gehouden te hebben over het gewicht der zaak en de belangrijkheid hunner overwegingen, hunne stem uit. Den Controleur verveelt het verschrikkelijk, ieder oogenblik zulk eene redevoering te hooren, en dit maakt den kiezer, die in zulk een gezelschap toch al niet op zijn gemak is, nog deerlijker in de war, tot dat hij, uit eene vreeselijke nachtmerrie ontwakende, den naam van zijn' candidaat uitstoot. Zoo gaat het eenigen tijd door, terwijl er ondertusschen enkelen zijn, die zich zelven stemmen. Eindelijk komt er zulk een zelfkiezer, die het geduld van den Controleur deerlijk op de proef stelt, doch tevens zóó den lachlust van ons allen opwekt, dat we ons niet kunnen bedwingen.

Arme kiezer! Alles werkte dan ook mede om hem belachelijk te maken. Onder de leelijkste kiezers, is hij de leelijkste, en tevens is hij behebt met eene afschuwelijke huidziekte. »Geachte heer Pandita, geachte heer Controleur, geachte heer Djaksa en geachte heer Schrijver." »Maak wat voort, en noem den naam van hem, dien, ge tot burgemeester wenscht", bromt de Controleur.

Nogmaals begint de man met denzelfden aanhef, en vervolgt: „daar wij negery-bewoners reeds lang overwogen hebben, wie waardig is de betrekking van burgemeester te erlangen en in dezen gedeeltelijk slechts tot eenstemmigheid zijn gekomen. . . . ."

De Controleur verliest geheel zijn geduld; doch de man vervolgt: »daar ik evenwel opgemerkt heb, hoe deze negery gevaar loopt door de tweespalt, die er heerscht, iemand te verkiezen, die niet waardig is de betrekking waar te nemen. . . .”

De Controleur dreigt hem er te zullen laten uitwerpen, als hij niet spoedig den naam van den candidaat noemt.

»Daar dan,” zoo begint de man andermaal, »de geachte heer Pandita en de geachte heer Controleur en de geachte heer Djaksa en de geachte heer Schrijver mij uitnoodigen om iemand te verkiezen, die waardig is burgemeester te worden, en niemand kan verkozen worden, dan hij, die van een regeerend geslacht afstamt. . . .”

De Controleur begint te proesten van het lachen, en roept me toe: »let eens op waar dat heen gaat!”

»Daar ik dan zelf van een regeerend geslacht afstam,” herneemt de langdradige kiezer, »kan er dunkt me geen bezwaar zijn, dat ik mij zelf kies. En alhoewel ik niet schoon te noemen ben, toch meen ik het goed.”

Luidruchtige vroolijkheid rondom onze tafel. Allen schateren het uit. En nauwelijks heeft de menigte daar buiten de oorzaak van het gelach ontdekt, of een ontzettend gejoel stijgt er op.

Arme man, hoe gelijkt hij een toonbeeld van het diepste medelijden, nu zelfs de pandita, die anders nooit menschen in hun aangezicht uitlacht, hem belachelijk vindt. De arme, door zijne huidziekte, wit uitgeslagen kiezer gaat naar buiten, en wordt door zijne kameraden met honend gejuich ontvangen. ’t Was dan ook zeer begrijpelijk. De verkiezing gaat overigens zonder veel stoornis, doch met veel aanspraken haren gang, en de slotsom is, dat de waarnemende regent de meeste stemmen erlangd heeft. Het deed mij genoegen, want al lang had ik hem leeren

kennen als den besten candidaat. Niet lang daarna ontving hij dan ook het besluit, en hij zette zijn werk in, door de kerk te laten dekken, zooals ze in vele jaren nog niet gedekt was. Hij liet kalk branden, ten einde een negeryhuis te bouwen en tevens de kerk te herstellen; hij liet in dat gebouw eene nieuwe zoldering leggen. De wegen en bruggen werden in beteren toestand gebracht, en de bevolking doet alles met genoegen. En mochten er onder de vrienden des vorigen burgemeesters enkelen zijn, die hem met wantrouwen behandelen, langzamerhand leerden ze zich schikken onder zijn bestuur.

Toen ik van Noesa-laut vertrok, noemde hij mij in een deftig schrijven zijn' besten vriend, en hoopte, dat ik nog eens aan hem mogt denken in de verre Minahassa. Wat hem aanging, hij zou den godsdienst altijd eeren en zijn leven en bestuur er voortdurend naar inrichten. Kwam er weêr een hulpprediker op de plaats, dan zou hij diens vriendschap trachten te herwinnen.

II.

Een kruidnageloogst op Noesa-laut.

Het is midden December en kruidnageltijd. De nagelboom, die elk jaar vrucht, doch om de twee jaar slechts een' goeden oogst geeft, gelijkt én wat stam, én wat takken, én wat bladeren betreft op een' jongen beukenboom. Als de vrucht tegen het einde des jaars rijp is, eene licht groene kleur heeft, hier en daar met roode vlekjes bezet, dan levert de boom, behangen met trosjes nagelen, waarvan de bloesems nog maar gedeeltelijk zijn afgevallen, een werkelijk schoon gezicht. Dat de drooge tijd dan maar niet enkele regenbuien oplevere; want deze zouden den oogst in korten tijd bederven.

Alles heeft nu iets van nagelen; het ruikt er naar in het bosch, en men praat en denkt er over in het dorp. Kinderen, wier ouders het onderwijs op prijs stellen, gaan in dezen tijd niet naar school, al hebben ze een baadje en een broek om voor het bord te kunnen verschijnen; maar tijgen bij het krieken van den dag reeds naar het bosch, om in andermans en eigen tuinen afgevallen nagelen te zoeken, ze te droogen, en ze bij een' rondloopenden handelaar om te zetten in een nieuw baadje of broek voor nieuwjaar of in koperdraad voor vischhaken. De ouden van dagen halen matten van den zolder en uit oude kleêrkisten, om ze uit te spreiden en te droogen in de zon, ten einde gereed te zijn bij den pluk, wanneer die matten zullen gebruikt worden om de nagelen er op te droogen. Lang en breed wordt besproken, wien men zal uitnoodigen voor den gezamelijken arbeid, en vooral wat men verplicht zal zijn aan te schaffen, om de magen der plukkers van het noodige te voorzien.

't Is dan ook met gezegde bespreking dat Dings zich bezighoudt, terwijl hij tegenover zijne ega op eene slaapbank met zijne beenen zit te bengelen. Zoo nu en dan kijkt hij ter sluiks naar haar op, terwijl zij bezig is hare tanden met een pruimpje tabak te wrijven. Haren anderen arm heeft zij in de zijde gezet, en hare beenige armen maken nog hoekiger plooien in haar zwarte baadje. Dings zit ontzettend onder den plak, en heden blijkt dit maar al te zeer, als zijne geliefde echtgenoot alles afstemt of amendeert wat Dings opwerpt. De gansche negerij spreekt er dan ook schande van, hoe die vrouw haren man treitert.

»Één varken", zegt de vrouw.

»Maar mij dunkt een half is genoeg."

»Morgen brengen", en bij het uiten van een' nog

minder stichtelijken term, dien wij maar niet zullen meêdeelen, spuwt de tanige echtgenoot op den grond, en doet Dings niet weinig schrikken, daar ze naar den pinangbak grijpt, om den voorraad eens te bekijken en zich daarna te verfrisschen. Dan zegt ze eenigszins gebeten: »Denkt gij, dat ik minder wil zijn dan hij, hierover, die er al lang opgebluft heeft, dat hij een groot varken zal slachten? Ik wil niemand naar de oogen zien, en ben mijn eigen baas!" Een varken dus, een pikoel rijst, tabak, siri-pinang, een kelder arak, twee kelders sagomeer, zes kippen . . . . !

»Maar" waagt de wiegelende Dings aan te merken, „dan zijn wij den halven oogst kwijt!"

»Wat? Maak maar gauw, dat je alles in orde brengt. Denk jij me wetten te stellen?"

„Doch onze oogst is nog geen twee pikoel," waagt nogmaals Dings aan te merken.

Verschillende uitvallen van 's mans wederhelft en daarna: „'t Kan jou zeker niet schelen, als de geheele negerij den neus optrekt voor zoo'n schrale ontvangst. Neen, al moeten beide pikoels er ook aan, ik wil geen lange gezichten en stekelige uitvallen. Ze zullen goed werken, en zullen 't ook goed hebben. Maak jij tegen den avond de prauw maar in orde om naar Saparoea te gaan, en vraag je broêr maar om te helpen visch vangen. Ik zal de lui, die ik er bij wil hebben wel uitnoodigen."

Dings gaat zijne zaken regelen, en zijne vrouw zoekt de genoodigden op. Een half dozijn buurmeisjes zijn door haar gevraagd, speciaal, om bij den pluk den zang op zich te nemen gelijk voor het gereed maken der voeding, en aangezien deze laatste eene der hoofdzaken is, spreekt het van zelf, dat die meisjes met de ega van Dings in kluis de voornaamste van het gezelschap uitmaken.

't Is nog vroeg, en de zon heeft nog nauwelijks haar licht aan de oosterkimmen ontstoken, of de vrouw des huizes en hare trawanten tijgen met de gansche keuken naar het bosch. Op hare hoofden wiegelen, zonder te vallen, potten, pannen, manden met vleesch, visch, sago en rijst, borden en andere benoodigdheden. Bij aankomst in het van nagelen geurende bosch zetten zij hare lading af in eene bladeren hut op een heuveltje, door Dings en zijne gezellen nog vóór het aanlichten van den morgen opgetrokken. Deze hut is de bergplaats voor den tabak, de arak en de sagoweer; daarin is eene rustbank, waarop zoo nu en dan Dings vrouw zich nederzet, nadat zij hare zaken weêr eens nagegaan heeft, en daar is gelegenheid voor hen, die gaarne hun' voorraad tabak en pinang eens willen aanvullen. De plukkers, allen mannelijke personen, zijn reeds vroeg aangekomen met hunne plukwerktuigen: een gaffel, om de takjes naar zich toe te halen, een paar bamboe's, om eene zitplaats in den boom te maken, manden om de nagelen in te doen en touwen om de mand neêr te laten. Onder allerlei uitroepen, onder gillen en juichen en het aanheffen van liedjes bestijgen de plukkers de boomen. De bamboe's zijn tot zitplaatsen aan de takken der boomen vastgemaakt; de gaffels worden uitgestoken, door vluggen vaardig, door de luien ietwat gemelijk; de trosjes nagelen worden geplukt en in de mand geworpen, die aan den tak onder hen hangt.

In den boom daar ginds zitten twee jongelui, waarvan de een den anderen bezig houdt met te verhalen, hoe hij nu eindelijk hoop heeft zekere Christina over te halen hem te beminnen, terwijl het andere jonge mensch, niet weinig afgunstig, zoo iets opdischt van een' liefdeshistorietje, dat hem zelf in eigen persoon is te beurt gevallen; dat

hij namelijk verleden week Barnatja, op wie hij al lang een goed oog had, was tegen gekomen; hoe hij gezegde Barnatja gesmeekt had, hem toch niet langer te plagen, met voortdurend neen te zeggen; en hoe eindelijk Barnatja gezegd had, dat ze hem trouwen zou, al wilde het noodlot ook, dat ze later alleen sagobrood met vischgraten moesten eten.

»Wat doet die daar bij de keuken?" roept er een. „Hij staat te gluren, alsof hij de grootste zondaar was," antwooordt een tweede, schreeuwerig.

Het jonge mensch, dat dezen uitroep geldt, is van gevoelen, dat het voor hem niet noodzakelijk is te plukken, dat de nagelen er buiten hem toch wel af zullen komen. En buitendien hij heeft eene gezonde reden om niet in de boomen te klauteren, daar van nacht zijn linker enkel hem ontzettende pijn had gedaan. Gisteren avond was hij over een uit den grond stekenden wortel gestruikeld, en had er toen niets van gevoeld, en nu van morgen was de voet pijnlijk en opgezet. Wie het niet geloofde, kon komen kijken, en tevens den voet betasten. De dames, die druk aan braden, sissen, koken en rijst-wasschen zijn, kijken even naar het lijdende jongmensch om, en meenen, dat als hij niet klimmen kan, hij zich wel verdienstelijk kan maken met het vuur onder de verschillende pannen en potten op te stoken, sprokkels van rondom te verzamelen en voor brandhout te zorgen. Het schijnt de bedoeling van het jonge mensch te zijn, een bepaald vuur van groote hoeveelheden sprokkelhout te voorzien, zoo zelfs, dat de jonge dame, die er bijstaat, den rook niet uit hare oogen kan houden, die geweldig beginnen te tranen. De bijzondere behulpzaamheid door het jonge mensch haar betoond, veroorzaakt door dat de jongeling een goed

oogje op haar heeft, wordt niet op den rechten prijs gesteld. Hare oogen wrijvende en kuchende, roept ze hem toe, dat hij beter deed niet zulke natte takken op het vuur te werpen, en nog beter als hij maar heen ging. Arme jongen, van Scylla geraakt hij op Charibdis; want nadat hij opgestaan is om een ander vuur te voorzien, begaat hij in zijne verwarring de onnoozelheid om daartoe dat uit te zoeken, waaraan Ding's liefhebbende echtgenoot zelve bezig is eene carbonade te braden. Hoe ontzettend wordt hij ontvangen, als hij in 't vuur blaast, waaraan deze matrone gezeten is, en hij de asch in hare oogen doet stuiven en de vonken om hare beenige schouders doet vliegen. Ze is woedend, zij meent dat zulke nachtbrakers, die in den duister uitgaan om te vallen over boomstronken, niet waard zijn in fatsoenlijk gezelschap te komen, en roept daarbij iedereen tot getuige, dat dit eervergeten jongmensch waardig is in 't blok gesloten te worden. De jongeling is geheel van streek; hij trekt zich terug, en gaat op de bank in de hut liggen, om zijn' enkel eens te wrijven en zijn ongeluk in stilte te betreuren. Of ondertusschen zijne geliefde nog om hem denkt, en of zij dien uitval van Ding's-vrouw gehoord heeft?

De zon is ondertusschen hooger geklommen, en schiet langzamerhand hare brandende stralen loodrecht neêr. Dings heeft den moed gehad, eens even uit zijn' boom te komen, naar de hut te gaan en aan zijne vrouw te vragen, of nu alles in orde is voor de aanstaande tafel. Zijne ega, waarschijnlijk door den lekkeren geur van gebraden vleesch in eene goede stemming gebracht, is bijzonder lief tegen hem, en in plaats van uit te vallen, zegt ze bedaard, dat het tijd wordt om de tafel aan te richten; dat Dings dat uitstekend kan doen, en dat de

jongeling, wel helpen kan, daar hij heel goed weet, hoe het behoort. Immers was hij meermalen bij den burgemeester, als deze Europeesche gasten ontving, en dan wist hij uitstekend het eten op te zetten. Opzetten is evenwel niet noodig; want de tafel is de grond zelf, waarover matten gespreid worden, met een paar bamboes als rand. Op de matten worden pisangbladeren uitgespreid als tafellaken, en daarop worden de verschillende gerechten geplaatst: varkensvleesch in verschillenden vorm, sterk gepeperd en minder gepeperd, kippen, visch op borden, en rijst in twee soorten op pisang-bladeren. Lepels uit palmbladeren gemaakt, worden op den rand der tafel gelegd, en weldra verneemt men, dat het „klaar" is.

In een oogenblik zijn allen uit de boomen, en heeft men zich bij de hut verzameld. Aller oogen zijn naar den ingang gericht, waar Dings weldra verschijnt met eene flesch arak en een glas. Van den oudsten tot den jongsten krijgt een „zoopje", en de ervarenen onder hen drinken het in eene teug uit, terwijl de onervarenen het in twee slokjes doen, om daarbij het gelaat ietwat angstig te vertrekken en daarna hunne zitplaatsen in te nemen. De meest ervarenen blijven evenwel nog staan, en stooten Dings aan, om te kennen te geven, dat hun dorst grooter is dan hun geduld, en hem tevens opmerkzaam te maken op de waarheid, dat het moeilijk loopen is op één been, als wanneer Dings genoodzaakt is, nogmaals de reeds bijna gesloten flesch te doen aanspreken. Eindelijk is men dan „klaar", en allen zetten zich, behalve de vrouwelijke personen, die aan tafel de mannen behooren te bedienen en daarna eten. En als men gezeten is, en aller oogen op den ontzettenden voorraad gericht zijn, ontstaat de vraag, wie de eer zal hebben voor te gaan in 't gebed. Ware de hulpprediker daar, dan zeker deze,

en ware de ouderling er, dan die. Daarop volgt de diaken. Gelukkig is er een diaken, die dan ook het gebed uitspreekt. Intusschen zou de eerste de beste uit het gezelschap, een enkele uitgezonderd, het gebed plechtig genoeg kunnen opzeggen.

Het gesprek onder den eten vlot in den regel nooit, en mocht iemand zich vermoeien om eene aardigheid aan tafel ten beste te geven, gewoonlijk valt dit niet in den smaak. Misschien zal dit gaan, als straks de deftige rijst genuttigd is; want te huis eet de inlander zijne sagobroodje en pap (papeda of sagobrei); misschien als straks de pap komt, dat dan de harten opengaan, de tongen loskomen. Weldra is dan ook de rijstmaaltijd afgeloopen, en aller oogen wenden zich naar de vrouwelijke bedienden, die op hare armen met opgestroopte mouwen de aarden potten dragen met de zoo geliefkoosde papeda. Met een gaffeltje van hout in de rechterhand draait ieder een klonter van de lijmige pap uit het bekken, wentelt dien om en om, en laat hem neêr op het bord of in het gevouwen blad van den wachtenden gast, die met gulzigen blik de overheerlijke pap begint te verorberen. En op welk eene wijze? Ontzettend groote hoeveelheden van die pap worden als verslonden. Het aanzien alleen reeds wekt verbazing. Foei! de mond moet er op gerond en niet op gespitst zijn, om de pap te slobberen, zoodat het gezicht des eters als in het bord verwijlt; de lijmerige pap is met het eene einde reeds naar binnen, terwijl het andere einde nog in het bord drijft in de zure saus.

„Zie zoo, dat voldoet eerst" merkt een der gasten aan, nadat hij eene vreeselijke hoeveelheid van de pap in weinig tijds naar binnen gewerkt heeft. „Trouwens", zoo gaat de spreker voort, nadat hij een slok sagoweer

heeft gebruikt, »trouwens mijn grootvader was eerst iemand, die wat aan kon, als hij aan de pap begon; dan kon niemand het tegen hem uithouden. Als ik gelooven mag wat mijn vader van hem vertelde, want ik zelf heb mijn' grootvader niet gekend, dan kon hij ongelogen twee zulke bekkens verorberen."

„Daar zal wel tooverij in 't spel geweest zijn", meent een aandachtig toehoorder, doch die ietwat drenserig is uitgevallen. Onmiddellijk valt een geheel koor den twijfelaar aan, en men roept hem toe: »Met Tooverij! Wel dan kan alles; maar zonder tooverij is twee bekkens nog zoo sterk niet." En iedereen heeft nu op zijne beurt tegen zijn buurman een verhaal te doen van ontzettenden eetlust en wat daaraan verbonden was. Ondertusschen staat de zieke jongeling van zoo straks tegen een' boom geleund, en gluurt tersluiks naar zijne aangebedene. Deze laatste draait zich voortdurend om de gastvrouw heen, en schijnt schimpscheuten tegen deze laatste te uiten over de houding van den jongeling. En wonder boven wonder: de tanige echtgenoot van Dings, schijnt zich te verbeelden, dat zij nu moet optreden voor de verdrukte onschuld, en dat zij het meisje moet aanmanen wat voorzichtiger, en maar niet zoo kieskeurig te zijn, daar de jongeling in kwestie een goede voor haar zou kunnen worden, en dat ze blijde mocht zijn, als ze hem tot man kreeg; hij zou goed luisteren naar goede raadgevingen, beter dan de andere mannen in den regel doen, en beter dan Dings zelf, die altijd wijzer wil zijn dan zijne vrouw. Enkelen aan tafel schijnen deze opmerkingen gehoord te hebben, althans een oude plukker doet de vraag aan het gezelschap, of ze wel weten hoe zijn vader aan zijne moeder gekomen is.

Des sprekers grootvader was sterk tegen 't huwelijk,

zoo als iedere hoorder misschien wel eens gehoord zou hebben. Allen hadden 't nog niet gehoord, doch konden 't zich best begrijpen. Als de huwelijksmaker bij den ouden heer was komen aankloppen, had deze gezegd, dat hij geen toestemming zou geven, al bracht de vrijer ook een klomp goud als een klapper en een mand vol mieren. Des sprekers vader zou door dat hopelooze antwoord alle hoop verloren hebben, had niet de huwelijksmaker, een gladde kerel – iedereen kende toch wel vader BAKSTEEN, nog niet lang gestorven – hem, den wanhopigen vrijer moed in gesproken.

Op een' stikdonkeren nacht had hij bij den vader van het meisje aangeklopt, en gezegd, dat hij een klomp goud wist, zoo groot als een kokosnoot. Die was in 't bosch begraven, en als hij de toestemming gaf tot het huwelijk, dan zou de klomp goud zijn eigendom worden bij 't huwelijk. De vader van 't meisje had het eerst niet willen gelooven, doch was ten slotte meêgegaan naar 't bosch, en werkelijk had de huwelijksmaker een goudgele klomp uit den grond gehaald. In den donker, door een enkel brandhout bijgelicht, had de vader een gele konings-kokosnoot voor een klomp goud aangezien. De huwelijksmaker gaf evenwel de kokosnoot niet uit zijne handen, en zuchtte vreeselijk onder zijn' gewaanden goudlast. Als het huwelijk tot stand gekomen was, zou de aanstaande vader het goud ontvangen. Tot zoolang zou de goudklomp begraven worden in des huwelijkmakers huis. Den volgenden dag maakte de aanstaande schoonzoon zijn' aanstaanden schoonvader den voorslag, om, naar aanleiding van het voorstel, eene mand mieren te gaan halen in het bosch. De vader was niet weinig verwonderd, den voorslag te hooren, doch volgde het jongmensch naar het bosch. Te

midden van krioelende roode mierenhoopen stond een voorwerp, dat op eene mand geleek, doch totaal onkenbaar geworden, door de ontzaggelijke hoeveelheden mieren. De vader naderde de mand, en stond weldra te midden van 't kleine gedierte, en werd zoodanig gestoken, dat hij den moed niet had de mand mede te nemen, en ten slotte de toestemming tot het huwelijk gaf. „En hoe kreeg de vrijer zooveel mieren?" vraagt iemand, die niet erg gevat is. Wel het spreekt van zelf, meent de spreker dat hij die mand vol met kokosvleesch gevuld en toen in mierenhopen gezet had. Daarna kwam het huwelijk tot stand, en de vader kreeg de klomp goud – 't was een verrotte kokosnoot geworden – maar een goede schoonzoon werd des sprekers vader. De drenser van 't gezelschap zegt, dat zulke verhalen nooit gebeurd zijn; want dat hij hetzelfde wel eens gehoord heeft van andere oudelui in de negery.

„Als de heeren nu eens believen op te staan en aan 't werk te gaan; want de vrouwen hebben nog niet gegeten, en de kostelijke tijd gaat door dat babelen voorbij", meent Dings vrouw. De heeren rijzen van den grond op, drinken nog eens wat sagoweer, en onder uitroepen en zuchten en het aanheffen van deuntjes, beklimt het gezelschap andermaal de boomen. De verteller van zoo even is weldra gezeten en heft een liedje aan.

»Maria is zoo schoon!"

Allen, die reeds gezeten zijn, volgen als in koor: »zoo schoon, zoo schoon"; de een hooger de andere lager, maar altijd welluidend. Sommigen der jongelingen begrijpen de woorden evenwel niet; want het gezang is in de oude landstaal; maar toch zingen ze mede. Ze zouden zich schamen, het niet meer te verstaan, en daarom maar ongeveer de woorden nagebauwd, als de toonen maar

goed zijn. De ouden kennen het goed, en zingen dan ook hun hoogste liedje uit, alleen houden enkelen een oogenblik op, om een vuil zakje, met een touwtje om hun' hals gehangen, te openen en de pinang aan te spreken. Enkele jongeren, die wat nieuwerwetsch uitgevallen zijn, halen een aarden pijpje voor den dag en rooken er lustig op los, en schoone Maria verdwijnt weldra. De voorzanger houdt zich nu met een pruim onledig, en begint een' anderen deun, en wel uit den tijd toen de verplichte nagel-cultuur nog schering en inslag was.

De nagels met wassen bloemen (*)
Daar viel niet op te roemen.
't Gewicht van Saparoea,
Dat maakte 't leven zwaar.

Hoe worden de moeite en zorgen aan de nagelen besteed geschetst, en hoe de zwaarte van het werk vergeleken bij de geringe betaling! En nu in dezen gelukkigen tijd is alles voor hen zelven, en behoeven ze de Compagnie niet meer te dienen, als in dien zwarten tijd.

Daarna wordt er gezongen over het afplukken der nagels van de steeltjes, dat dezen avond zal gebeuren, als wanneer iedereen de nagelen moet doen in zijn eigen kom en niet zich bemoeien met andermans zaken.

De vrouwelijke leden met Dings vrouw aan het hoofd hebben ondertusschen haar eten geëindigd, alles afgewasschen, en de keuken opgeruimd, om daarna alles op hare hoofden weêr naar huis te vervoeren. Zij hebben nu vrij wat minder te dragen, dan toen ze van morgen kwamen. De zieke jongeling blijft om de manden vol nagelen geplukt te ledigen, sagoweer in te schenken, en het glas in de ledige mand te plaatsen, in welk werk hij bijgestaan wordt door enkele jongens, om daarna

(*) Wat dat „Wassen" beteekent weet ik niet, mij dunkt „geelachtig als was."

weder in de hut te gaan liggen, of de jongens te helpen wat noten met knuppels van de boomen te smijten en daarna ze in hun gezelschap met steenen te kraken en te verorberen.

De plukkenden werken en zingen, pruimen, rooken, kauwen, drinken door tot vijf uur, en maken zich dan gereed huiswaarts te keeren, beladen met manden gereedschap, terwijl sommige zorgende huisvaders nog enkele kokosnoten en pisang mede nemen. Enkelen onder hen maken onder weg grimassen, springen voor de nageldragende jongens uit, voeren een' krijgsdans uit, en geven ontzettenden aanstoot met hun vermaak aan den drenser, die waarschijnlijk de sagoweer te veel aangesproken heeft, en daardoor droefgeestig is geworden. Als de anderen lachen om de springende krijgers, die zoo nu en dan bijna in het gras bezijden den weg terecht komen, voelt de drenser zich verontwaardigd, en maakt de lachers opmerkzaam op het feit, dat hij niet dronken is. Nog harder gelach, en de drenser voelt zich verplicht in verwarde taal te uiten, dat hij verloren is, zooals hij dikwijls in de kerk gehoord heeft, en nu te meer gevoelt, nu de heele wereld om hem lacht.

Ondertusschen is men aan het huis van Dings gekomen, werpt of zet den last voor het huis op den grond, en zet zich neder op een' boom, een' steen of op den grond. Dings vrouw geeft ieder de vrijheid om even naar huis te gaan, zich even te gaan baden; maar dat ze tegen zeven uur allen bij zich aan huis verwacht, die haar helpen willen aan het plukken der nagelen van de steeltjes. 't Is lichte maan, en men kan dan nog eens gezellig bij elkaâr zitten. Tegen zeven uur is een groot gedeelte weêr terug; een menigte dorpskinderen heeft het gezelschap vermeerderd, spelen krijgertje om

Dings vrouw heen, die bezig is met enkele banken en een stoel voor de deur neêr te zetten, terwijl ze ieder oogenblik de gelegenheid waarneemt om een' langs haar heen loopenden bengel om de ooren te slaan en te roepen, dat oudelui beter op hunne kinderen moeten passen, daar ze anders nog eens raar te land zullen komen, misschien wel aan de galg.

De lijdende jongeling zit naast Dings vrouw op een' steen, en schijnt zich zeer te willen indringen in de gunst der vrouw door ijverig aan zijne bezigheid te beginnen.

De kinderen komen tot rust, en beginnen een schoolliedje aan te heffen; de ouden daardoor opgewekt beginnen te zingen van:

De heer van Soeli
De heer van Waë,
Die waren dikke vrinden;
Ze waren aan elkaâr verkleefd
En immer een van zin.

De heer van Soeli,
De heer van Waë,
Die gingen zaam naar Passau
Ze waren beiden een van zin,
En immer vroom en vroed.

Het kinderkoor houdt op met schoolgezang, en zingt het refrein van dit Amboinesche liedje met heldere stemmen mede, en door den zang opgewekt, verheffen zich enkele mannen van hunne zitplaatsen, daarin gevolgd door enkele vrouwen, en bewegen hunne lichamen al zingende langzaam op en neêr. Nu eens de armen draaiende, dan hunne hoofden heen en weêr bewegende, en altijd begeleid door het melodieuse gezang. Oneindige keeren wordt dezelfde wijs herhaald, en ondertusschen plukken de ijverigsten en de bloodsten door. Nadat dit lied na een half uur zingens begint te vervelen, komt er in een

ander lied eene landpunt, aan welke landpunt zoo vele schepen vergaan, welke landpunt een voorbeeld is voor jonge lui, die niet voorzichtig zijn in hunne jonge jaren, en daardoor ongelukkig worden als wrakken van schepen, welke waarschuwing gesloten wordt evenals het vorige gezang met: „Zing zoete juffrouw zing!" Honderden malen wordt de jonge juffrouw dusdanig uitgenoodigd om te zingen, en eindelijk dansen en zingen dan ook allen meê, behalve Dings vrouw, die meent, dat, als het zoo gaat, zij wel een half jaar kan plukken en dan nog niet klaar is. Ook de lijdende jongeling danst niet mede; want hij ziet zijne beminde naast een ander jong mensch staan dansen, en bovendien, hij kon geen boom beklimmen, zal hij dan nog mede kunnen doen?

Ondertusschen heeft hij gelegenheid om de genegenheid te winnen van Dings' vrouw, die hem in 't oor fluistert, dat als zij er iets aan doen kan, de jonge dame in kwestie zijne vrouw zal worden.

Als het ongeveer vier uur 's morgens is geworden en de maan achter de bergen reeds lang verdwenen is, als de meeste gasten grootendeels reeds vertrokken zijn, gaan ook Dings en zijne vrouw in huis, en de lijdende jongeling naar zijne ouderlijke woning, in de hoop, dat hij weldra de bruidegom zal zijn en Dings vrouw als moeder zal begroeten.

J. TEN HOVE.

LAND- EN VOLKENKUNDE VAN NEDERLANDSCH INDIË.

De Javaan en zijne vogels.

(*Vervolg van blz.* 147.)

De Mĕra'k (Pauw – Pavo muticus of spiciferus). Nog zien wij - het was in den drogen tijd, bij 't doorgaan van boschjes en bosschen – het prachtvolle dier op korten afstand voor ons uit paradeeren. Maar zoodra niet kwamen wij den pronker te na, of met het bekende aanloopje schoot hij ijlings omhoog, in een ommezien gezeten in de doorluchtige kroon van een' der hoogste boomen.

Hooren wij hem door den Inlander beschrijven: het schoonste dier, dat wij kennen, prijkende met al de kleuren van den regenboog, (montjô-warnô) met eene sierlijke, schitterende, glimmende bekleeding (saṇḍang) boven zijn staart, die omstreeks panèn géndjah (oogsttijd der vroeg rijpe rijst) zich begint te vertoonen en tijdens de panèn lĕbĕt (oogsttijd der late rijst) op 't schoonst is, nu eens wijd uitgespreid, gelijk een cirkel (mĕloeng) gedragen, dan weêr vol gratie voortgesleept langs den grond (djamprak, lantjoer), voorzien verder van een in 't oogvallende kuif (koentjoeng, oentjoeng); roode verlengstukjes (djèmbèl) aan den fier opgeheven kop. Zoo stapt het trotsche dier, de pooten gespoord (djaloe) statig daar heen, door een of meerdere wijfjes omringd; op de wijze der duifjes, nu eens trekkebekkend met deze, dan weêr met

die, immer gezocht en bewonderd. Maar niet eeuwig duurt zijn rijk. Het dier heeft zijne tijden. Dat weet ook de landman, en hij regelt er zijn werk zelfs naar. Als hij den pauw het min of meer klaaglijk tjoëng-tjoëng of ook wel 't kattig ngeöng-ngeöng, anderen zeggen méjong-méjong, hoort uitschreeuwen, dan weet hij, dat het wijfje van den pauw eiëren wil leggen, en dat de kentering (dawah laboeh) reeds heeft plaats gemaakt voor den natten moeson; „lo! arĕppé tratjap, troetjoep"; 't wil tratjap, zegt hij dan, en, terwijl de bevallige vogel het verlies van zijn sieraad, de sandang, betreurt, – reeds maanden geleden in het midden van den drogen moeson begon die uit te vallen – haalt de boer vol hope den ploeg voor den dag, om zijne sawah's op nieuw te bewerken. Het dikwijls herhaald tjoö, ko'kko'k, (anderen: koe'kkoe'k) 's avonds te hooren, voorspelt den drogen tijd.

't Liefst zit de mĕra'k in de meest open kronen der hoogste boomen: 't is hem om lucht, om licht, om warmte te doen; de eerste stralen der opkomende zon wil hij opvangen (dédé) op zijn bedauwd en ordeloos daar neêrhangend gewaad; want voor dat weêr droog is, zijn de vlucht en bewegingen van 't dier ten zeerste belemmerd.

De Inlander vergelijkt het leven der Grooten, met name wat hunne bezorgdheid voor hunnen staat, hun hebben en houden betreft, gaarne bij den door zijn prachtig veerenkleed nu en dan bezwaarden pauw.

De mĕra'k bouwt zijn nest – maar een klein nestje voor zulk een' reus – van alang-alang en twijgjes, onder de boomen in het struikgewas (rĕrajoeddan), en legt daar van vijf tot zeven langwerpige, witte eiëren ter grootte van die der ganzen.

Zijne jongen hoedt en onderwijst hij als de kloek hare kiekens.

Wat de kippen eten, is ook voor hem gading: paré (soort langwerpige vrucht), lombo'k (spaansche peper), pari (rijst), djagoeng (maïs) en rupsen; zelfs de oelĕr-taoen, eene vergiftige rups, versmaadt hij niet. En het schadelijk insect doet hem geen kwaad. Maar wee uwe beenen, als zij met de pauwen-faeces, die den gemetamorphoseerden oelĕr-taoen bevatten, in aanraking komen. Dan springen ze vol wonden, zóó dat er bijna geen heelen meer aan is.

Dat de mĕra'k overal den tijger zou vergezellen en azen op diens uitwerpselen, is een sprookje. De Inlanders weten daar niets van. Soms schieten zij den pauw, om zich van zijn' staart voor staatsiestoffer, voor kĕkajon (een spits toeloopend figuur, dat bij de wajang vertooning als pauze-teeken gebruikt wordt), bij de wajang kroetjil, enz. enz. meester te maken, of om zich te goed te doen aan zijn witachtig, gedegen smakelijk vleesch.

De Javanen gaven zich nooit moeite om 't dier te temmen. Gaarne leggen zij enkele pauwenveeren tusschen hunne kleeren om, zooals zij zeggen, de mot er uit te houden en aan hun gewaad een glanzig, nieuw aanzien te geven. Zij stellen zich toch voor, dat 't eigenaardig pauwige onvergankelijk is (katoemoessan).

Het wichelboek, (1) nader daaromtrent geraadpleegd, geeft te kennen, dat een kind, in deze woekoe (week) op Ngaät-Pon geboren, bij de oversten des volks steeds in een goed blaadje zal staan. Zelfs de Hollanders zullen van hem houden. Tegenover zijne ouders en meerderen zal hij immer den juisten toon weten aan te slaan. Maar alleen voor het uiterlijk zal hij goed en braaf zijn. Wezenlijk

(1) In een wichelboek (pawoekon) in H.S. met platen, komt op de 29ste plaat als vertegenwoordiger van de woekoe doekoet, op Ngaät-Pon de beeltenis voor van de mĕra'k. Hierbij zij echter opgemerkt, dat de opgaven dezer pawoekon nu en dan verschillen van die van Netscher, Tijdschrift v. I. taal-, land- en volkenkunde, deel VI, p. 559. *Red.*

zal hij voor bedrog noch misdaad terugdeinzen. Ten laatste moet hij in den kijker loopen. Om zich dan te redden, zal hij gedurig van heer en meester verwisselen. Het helpt hem niets meer. Bij zijne ouders heeft hij zelfs uitgediend.

Blijkbaar staat de pauw, het beeld van zulk een sujet, niet gunstig bij de Inlanders aangeschreven. De tegenstelling evenwel, die ons treft, tusschen zijne ruw gevormde pooten en zijn schoon gevederte, schijnt hen niet getroffen te hebben.

De santri's betrekken den pauw in hunne overleveringen. Onder hen doet het volgende verhaal opgeld.

In den tijd, toen de eerste menschen nog in Eden woonden, waakte 'daar aan den ingang de pauw voor hunne onschuld. Maar, wat vermocht hij tegenover de bekende listigheid van den booze?

Deze veranderde zich ijlings in eene rups, en kroop als zoodanig in de nabijheid van den pauw. Zoodra de mĕra'k de rups zag, nam hij het diertje in zijn' snavel en slokte het op. Niet lang daarna ontlastte hij de rups weêr in den vorm van gewone faeces binnen den hof. In een oogenblik herleefde daar de rups en . . . de duivel was in het paradijs.

Het gelukte hem Adam en Eva te verleiden, tengevolge waarvan onze eerste voorouders uit het paradijs werden verdreven.

Zoo is het, dat tot heden toe, santri's geen pauwevleesch mogen eten.

Dat de pauw allerlei soort van rupsen, zelfs de oelĕr taöen, straffeloos verorbert, vindt zijn reden in dit bedrog in Eden. De roodachtige rups met opstaande, stijve, (kĕngkĕng) zwarte haren met name, kon later niets meer tegen den mĕra'k uitrichten. Zij was geheel in zijne macht.

Van bovenstaand sprookje vernamen wij nog eene andere lezing. Zij komt voor in de Ambiô.

Zijne Hoogheid Adam en zijne vrouw Eva woonden aanvankelijk in den hemelschen tuin, door een tweetal poorten gesloten. Bij iedere poort stond een wachter: eene slang en een pauw, opdat de verleider, de engel djadil, niet zou binnensluipen. Nooit ofte nimmer zou hem dat worden toegestaan. Eens op een' dag had hij 't er echter op gezet, en verzon hij te dien einde eene list. De deugniet wist, dat de wachters honger hadden en ook wat ieders geliefkoosd kostje was. Hij wipte dan eerst in een' kikkert. Deze sprong op en neêr voor de slang, en werd al gauw door haar opgehapt en ingeslikt. Niet lang daarna werd de kikvorsch in de uitwerpselen van de slang gaaf en wel teruggevonden . . . in de ruimte tusschen de poorten.

Na 't zoo ver gebracht te hebben, metamorphoseerde zich de satan weder. Als oelĕr-taöen kroop hij in de nabijheid van den pauw. Toen deze zijne lekkere rups zag, hapte hij haar dadelijk op.

Eenige dagen daarna zat de pauw op den ringmuur van den paradijstuin en wierp de oelĕr-taöen uit, die dus in Eden neêrviel.

Zoo was dan nu de booze, waar hij wezen wilde. Bekend is 't, hoe hij verder de eerste menschen verleidde. Nadat Adam en Eva van de koeldivrucht gegeten hadden, werden zij uit den volheerlijken hof verdreven, tegelijk met de slang en den pauw. De laatsten werden door Allah vervloekt. Al zijn leven zou voortaan de mĕra'k oelĕr-taöen eten en de slang kikvorschen.

De santri's nemen aan, dat de pauw vroeger een mensch was, met al de eigenschappen van den homo sapiens.

Vernemen wij verder enkele Javaansche spreekwoorden,

aan den pauw ontleend. „Orà dagang, orà lajar, penganggoné moeroep moentjar": „hij handelt noch zeilt, nochtans is zijne kleeding schitterend schoon," voor iemand, die niets uitvoert en toch met glans – men weet niet hoe – door de wereld komt.

Voor iemand, die zijn hooge afkomst geen eer aandoet, zegt men met het oog op den mĕra'k: „toengga'k djati pôdô mati, toengga'k djara'k pôdô mradja'k": „de djatitronk versterft, de djaraktronk houdt 't vol, spruit uit." De Grooten leggen 't af.

Dit spreekwoord wordt ook wel als raadsel opgegeven. „Pĕking boentoet mĕra'k". (De pĕking is een zeer klein rijstvogeltje). „De pĕking heeft een' staart als een pauw," voor: kleine, nietige oorzaken hebben groote gevolgen.

Het volgend raadsel is niet onaardig: „jen rĕndĕng sĕmbajang, jen katigô nglajang," „hij bidt in den natten tijd en vliegt in den drogen": de pauw, die pronkt met zijn sanḍang in den natten moeson en in den drogen heen en weêr vliegt.

Zoo als men weet, houden de Inlanders veel van de zoogenaamde wangsallan's, eenigszins ingewikkelde, tweeregelige spreuken op rijm, waarin de laatste regel als antwoord geldt op den eersten. Hierbij heeft men den mĕra'k ook al betrokken:

„Idjo idjo, jen idjo boeloenjô mêra'k;
Bièn bodjo, saïki djaloe'k tala'k."

„Groen groen, als 't groen is in pauwenpracht;
Vroeger gehuwd, nu reeds scheiding gevraagd."

Men heeft nog de uitdrukking „oelĕr ngapoessi", voor: „vermomd bedrog," omdat de duivel in deze gedaante zijn schandelijk doel bereikte.

De neushoornvogel (**Buceros**). Door de bosschen

van Java gaande, wordt men soms getroffen door een zwaar, ruischend geluid, boven de hoogste boomen uit vernomen. Het is de wiekslag van een' bijzonderen vogel, de bobossan of bosbossan; zwart, met langen, witten staart, grooten, gebogen snavel, met of zonder uitgeholde verdieping, korte zwarte pooten, lange scherpe nagels. Onze voorouders gaven hem den naam van „jaarvogel," omdat hij bij de geboorte een beenachtig knopje aan den bek zou hebben, dat zich jaarlijks uitbreidt en met halve kringen vermeerdert, zoodat men aan het getal der kringen den ouderdom van den vogel kan kennen. (1)

Sommige Inlanders maken onderscheid tusschen jaarvogels en jaarvogels. Er schijnen hier op Oost-Java drie soorten te zijn. Die, welken men bij uitnemendheid bosbossan noemt, heeft een' bijna rechtlijnigen hoorn; waarschijnlijk de B. lunatus. De rangko'k of songgô-lĕsoeng veroorlooft zich de weelde op zijn' snavel nog een uitgehold bakje te dragen: „precies een stampblok voor de padi, dôrô!" (verkorting van bĕndôrô = heer). Wij herkennen in hem de B. bicornis, den dubbelgehoornde, die dus wel – dit in tegenspraak met SCHLEGEL – (2) op Java schijnt voor te komen. Dan is er nog eene kleiner soort: de tjĕnglingenglingan. Er zijn echter in de Oost elf species van neushoornvogels, en wij bekennen gaarne de fijne nuanceeringen niet allen naar behooren te kunnen thuis brengen.

Volgens prof. VETH is de lunatus tot Java beperkt. De hoogleeraar V. D. HOEVEN denkt daar ook zoo over. (3) De Heer MÖHNIKE geeft dit echter niet toe. Hij zegt: „Auf beiden letztgenannten Inseln" (Borneo en Java) „kommen keine ihr eigenthümliche Arten vor."

De neushoornvogel leeft gepaard, bouwt zijn nest in de

(1) VETH's Java dl. 1 pag. 240,
(2) id. I p. 312.
(3) id. II p. 710.

spleten van steenrotsen of in holen der woudreuzen en legt twee, een weinig langwerpige, witte eieren. Hij heeft een krachtig stemgeluid, door de Inlanders nu eens door »kĕkkoek" dan weêr door »warkot", soms ook door »kakok" vertolkt. Onder schot komt de rangko'k nooit. Hij vliegt daarvoor te hoog.

De vogel gaat voor zeer schuw door. Maar de Javanen, die nooit dieren aanhalen, noch met hen spreken, hebben slechts geen slag hem te temmen. Tegenover Europeanen, die hem zacht behandelden, toonde hij zich zeer aanhankelijk.

Wij hoorden reeds dat de rangko'k een zonderling is. Zoo klimt hij bij de boomen op als een mensch (ngangko'k). Dan schijnt het mannetje zijn wijfje in 't geheel niet te vertrouwen. Zoodra toch niet zit ze te broeden, of de liefhebbende, zorgzame echtgenoot begint met klei en speeksel het nest te besnebben, tot het – op een klein luchtgaatje na – dicht is. Is dat in orde, dan vliegt hij af en aan met voedsel. Gebrek lijdt de aanstaande moeder dus niet, maar hare vrijheid is zij kwijt. Breken straks de kindertjes door de eierschalen heen, ja tot zelfs de gevangenismuren door, dan is mevrouw rangko'k wel verlost, doch haar zeer vermagerd en schier vederloos uiterlijk getuigt van veel doorgestaan leed.

De rangko'k heet ook wel, zooals wij reeds vernamen, songgô-lĕsoeng. (1) Nu is 't aardig te hooren, hoe deze vogel aan dien mooien, dubbelen naam kwam.

Eens leefden er een man en eene vrouw. Mijnheer was erg tjoepar, d. i. hij vertrouwde zijne ega in niets. Bovendien had hij ze dan dit, dan dat weêr aan het verstand te brengen, en dat ging steeds op gramstorige, onaangename wijze (oemih). Wat ijver en werkzaamheid

(1) Lĕsoeng = stampblok voor de rijst in den bolster.

aangaat, was hij echter bepaald voorbeeldig. Het tegenbeeld hiervan leverde zijne huisvrouw. Van zuinigheid had zij geen flauw idée. Ook gebeurde het dikwijls, dat zij haren man bedotte. Ware ze nu nog maar frisch van lijf en leden geweest! Doch verre van daar. Zij had een gebrek, tjèkot, haar eene hand was verdord. Dat gaf iederen dag gekijf zonder einde. Dan maakte de een den ander uit voor al wat leelijk is. „Tjoepar, jij", kon zij bij die gelegenheid dan tegen haren heer gemaal uitvaren, waarop hij dan niet zuinig haar uitschold voor „tjèkot." Eindelijk stierven deze kibbelende en vechtende echtelingen. Hunne zielen gingen al dadelijk in vogelen over. Daar stonden zij nu als rangko'k's tegenover elkaâr. En al weder voeren zij uit. „Kot! kot! kot!" (verkorting van tjèkot) schreeuwt nog de man, en zij laat dat niet onbeantwoord en giert terug: „par! par! par!" (verkorting van tjoepar): »parkot", hooren de menschen.

En wilt u nu weten waarom de vogel zoo'n rijstblok op zijn' snavel torscht? Heel eenvoudig. Daar de man zijne vrouw niet vertrouwde, nam hij, als hij uitging, steeds de lĕsoeng meê, om haar op deze wijze het padi stampen te beletten. Eens in een' vogel veranderd, bleef het rijstblok vastzitten op zijn' snavel.

Glati'k. (Het rijstvogeltje. Padda oryzivora.) Een zeer populair vogeltje, ook bij ons Europeanen, die het niet zelden, o. a. Dr. BERNSTEIN, met de vinken op ééne lijn stellen. Als ge in den oogsttijd op de passars komt en er toevallig in den vischhoek verdwaalt, te Soerabaija bij „Pasar-glap" b.v., vindt gij ze bij honderdtallen in groote kooien, gelijk haringen in een ton, op een gepakt. Ze hangen of staan daar te koop, om straks als eene délice op uwe tafel te verschijnen.

Jammer toch van al die keurig mooie beestjes, zoo groot als de ĕmprit of als de pĕking; hoofdkleur kobaltblauw, glimmend, glanzend; borst wit; wangen, – oogen zegt de Inlander meestal – wit; ooglidranden karmozijnrood; bek en pooten rood; erg bewegelijk en vlug. Hoewel zij zeer belust zijn op larven, is toch rijst hun hoofdvoedsel, en voor de padivelden, waarop zij bij zwermen afkomen, zijn zij een ware plaag. De Inlander ziet er daarom, al verwart hij de ĕmprit wel eens met den glati'k, geen been in hem te vangen, hetgeen hij zeer handig doet.

Er zijn soorten van glati'ks. VORDERMAN noemt er drie, de gewone, de ngoe-ngoe'k en de ngoengoe'k (?). De twee laatsten zijn op Oost-Java, althans onder dien naam, niet bekend. Prof. VREEDE spreekt in zijn woordenboek, behalve van het bekende rijstdiefje, van de wingkô of watoe; – de watoe wordt door JANSZ als eene afzonderlijke soort genoemd – en van den moengoep. 't Is evenwel niet duidelijk, of deze laatste benaming wel als soortnaam voorkomt.

De Javanen op Oost-Java kennen den glati'k zonder meer, den glati'k sabrang, den watoe, den wingkô, bélong, tjètjè'kkan, trasi en den sapèn. Zooals wij zullen zien, hebben deze onderscheidingen voor het meerendeel alleen betrekking op den verschillenden leeftijd van den glati'k. De woordenrijkdom der Javaansche taal is in dit opzicht zonder voorbeeld, en ook de getrouwe beoefenaar wanhoopt, er ooit voldoende van op de hoogte te komen.

De glati'k sabrang moet veel hebben van den bélong; hij is evenzoo kenbaar aan het geluid: „ti'k ti'k" en aan een helder rooden snavel; alleen zijn staart is veel langer. Dan leeft hij niet gaarne met velen in gemeenschap, en ligt steeds overhoop met het gewone rijstdiefje. De glati'k-sabrang wordt dikwijls bij Inlandsche hoofden

gezien. Zij houden het vogeltje in kleine ovale kooitjes, groen of rood geverfd met vergulde stijlen, overlangs bespannen met sajet, waarop het beestje zich gaarne wiegt. Terwijl dan de overal gehangen belletjes een aangenaam klinkend geluid geven, laat de opgemonterde gevangene zich veelvuldiger hooren.

De watoe is roodachtig zwart met witte borst, witten snavel, roodachtige pooten.

De wingkô moet er donker gekleurd uitzien; overigens hals en borst wit, snavel donkerrood, kop zwart, met een witte vlek boven de wangen. Men verwart hem dikwijls met den glati'k-sabrang.

Is de glati'k nog heel klein, dan heet hij tjètjèk'kan. Zit hij al goed in de veêren, dan noemt men 't jonge dier tjètjè'kkan trasi. Begint zijn snavel een roodachtig voorkomen te krijgen, zoo is tjètjè'kkan sapèn de naam. Is de sneb volle rood, gebruik dan het woord bélong.

Dit alles verzekeren u de liefhebbers, die den glati'k zoo gaarne van het nest af aan verzorgen en oppassen. Eene eigenaardigheid van dezen vogel is, dat hij zelden of nooit zijn eigen nest bouwt. In de holten van wringin, bĕndô, kowang, épri'k ḍaḍap en andere boomen, zoekt hij meestal de gereedgemaakte huisjes van den patoék-bawang, of ook wel van den kokol, en legt daarin zijne eiëren.

Maakt hij al eens een nestje van alang-alangbloemen, van haar, veêren enz., dan toch nooit in de takken der boomen, maar steeds in holen en gaten.

Men lokt het vogeltje wel door in een' boom in de nabijheid van het huis een uitgehold stuk hout of een bamboegeleding op te hangen; koewoeng noemt men zoo'n toestel: nauw van ingang, van binnen wijd, precies zoo als de glati'k het verlangt.

Een gebroken kĕndi dient ook al wel voor dit doel.

Paart het diertje daar in het gereedgemaakte nestje, dan heeft de liefhebber zijn doel bereikt: de jongen, die uit de 6, 7, 8 eieren te voorschijn zullen komen, zal hij kunnen africhten. Welk een genot!

Als vogelvanger, wij zeiden het reeds, is de Javaan een virtuoos. Hij zint er b.v. op glati'ks te verschalken.

Hoeveel middelen staan hem daartoe wel ten dienste! Veelal bezigt hij eenige makke wijfjes tot loksters, en zoekt voorts een plek, waar de rijstdiefjes naar gewoonte bij geheele zwermen neerstrijken.

Een kleiner of grooter aantal, meestal tot vijf djontrot's of pikat's (de Inlanders hier houden de benamingen niet uit een) worden dan met hunne pootjes aan een' bladrijken tak, daar opzettelijk pas geplant, vastgebonden.

Soms laat men de lokvogels in een kooitje, waar omheen men dan padi-aren strooit: eene dubbele verleiding!

Op een' anderen keer spant men strikken, waartoe veelal paardenhaar dient.

Aan weerszijde liggen dan de heerlijk gele, zoo verlokkelijke aren, ofte wel gabah.

Heeft men ontdekt, dat in sommige boomen de glati'ks bij voorkeur een zitje nemen, dan spant men er lijmstokjes.

Gewoonlijk bezigt men evenwel eene soort slagnet. De lokvogels doen hun' plicht. En als nu de rijstdiefjes in grooten getale, niets kwaads vermoedend, er op afkomen en er onbekommerd genieten, wordt het net door de verscholen vogelvangers aangehaald. Zoo worden er meermalen honderden te gelijk verschalkt.

Het verwondere dus niemand, waar er zoo op deze vlugge, rappe, schoone vogeltjes wordt jacht gemaakt, er zoovele tekoop te zien aangeboden. Meen echter niet, dat allen tegen denzelfden prijs zijn te verkrijgen. De vogelvanger schift zijne vangst: bélong's en tjètjè'kkan's ieder afzonderlijk.

Eerstgenoemden doen gewoonlijk 3 cents, de tjètjè'kkans 7 cents, ja wel eens een wang ($8\frac{1}{2}$ cent).

Maar niet alleen menschen hebben het op 't leven van den glati'k voorzien.

Zijn vijand bij uitnemendheid is de alap-alap, een dagroofvogel. Deze schiet van uit de hoogte op de zwermen rijstvogeltjes neêr en neemt er dan geregeld een uit. Nooit mist hij zijn' toeleg. Waar dan ook alap-alaps in de nabijheid zijn, zwijgt de glati'k als het graf.

In de Rômô komt het verhaal voor van Praboe Dôsô moekô, die, als genoemde roofvogel, aanvloog op zijne kinderen, hier bij een zwerm glati'ks vergeleken.

Volgens bovenvermelde Pawoekon is de glati'k de vertegenwoordiger van de 21ste woekoe, daar Ménail genoemd. Een kind in deze week op Ngaät-Lègi geboren, zal zijn — luidt het wichelboek — lui, diefachtig, vraatzuchtig.

Vrouw en kinderen zal hij echter ten zeerste beminnen, terwijl hij zijne arme familie van het gestolene ruimschoots zal helpen.

De Javaan kent ook den vogel op de kruk, trouwens welke van onze spelen is hem geheel vreemd? Zie hier hoe hij den glati'k dresseert.

Een vademlang touwtje bindt de Inlander aan een der pootjes van het dier, terwijl hij het andere eind aan de kruk heeft vastgemaakt.

Op de kruk plaatst hij nu den vogel, doet hem wegvliegen en haalt hem zoo mogelijk terug, vóór hij de geheele lengte van het touwtje is uitgevlogen, tot tijd en wijle zijn glati'k volleerd is en eigener beweging weder keert. Dan verlengt hij 't touwtje tot eenige vademen en gaat met andere liefhebbers weddenschappen aan, wiens glati'k het eerst weêr op de kruk komt. Op 't in te nemen standpunt, op de lengte van het touw en het gelijktijdig inhalen, wordt op het nauwkeurigst gelet.

Volge een verhaal. Eens strikte iemand eenige glati'ks op zijn pas geoogste tĕgalveld. Hij bracht ze thuis en zeide tot zijne vrouw: „bokné (moeder) daar heb ik eenige toespijs bij de rijst. 't Is toch niet alles, zoo dag aan dag niets toe te hebben; maak die diertjes nu eens lekker klaar." „Goed, pakné"! (vader).

Zij slachtte daarop de vogeltjes, plukte ze zorgvuldig, maakte ze schoon, en ging ze daarop voor een deel heerlijk braden. „Pakné! de beestjes zijn gereed. Ik heb echter pas de helft aangesproken. Mij dacht, dat we ze allen in één dag niet ten goede op konden. Morgen vroeg zal ik de andere helft voorzetten." Ze wist niet beter dan deze helft was uitstekend geborgen in den grooten steenen pot. Ze had er toch zelve nog een deksel op gedaan. Hoe stond de arme echter verwonderd en geheel ont-hutst te kijken, toen ze 's anderen daag morgens de kaal-geplukte achtergeblevenen, in jonge ratten zag veranderd. 't Was om van te schrikken, al dat vleeschkleurig on-gedierte! Van dezen tijd af aan werd het eene wet der ouden, »dat al mijne kinderen en kleinkinderen het hooren! bewaar toch nooit geplukte vogels in een pĕngaron en sluit dien toe, want het loopt dan stellig niet goed af." Dit is onder zeer veel anderen eene overlevering, waaraan ieder goed Javaan zich tot op den huidigen dag zal houden.

Men vertelt ook nog, dat de glati'ks muizen uitbroeden. »In hoeken en gaten in uw huis of rijstschuur leggen zij dikwijls hunne eieren. Ge ziet die zelf. Na verloop van eenigen tijd komt gij weder ..... en vindt een nest met kale, kleine muisjes." Wie nadenken onder de Javanen, weten dit evenwel voldoende te verklaren: »Een slimme muis at de eitjes op, en legde toen in het donzige nestje hare jongen."

Een ander meent, dat er van zoo'n metamorphose wel degelijk sprake kan zijn. Volgens hem staat de zaak

echter geheel anders: de hoogere diersoort, de glati'k, ontwikkelde zich, zij het dan ook met een' sprong, uit de muis, de lagere generatie. Je kunt dat nog merken aan den aard van het dier: evenzeer als de muis is het een plaag (ômô) voor de padi. Dan, de grijze kleur is zelfs overeenkomstig; alleen is de muis een weinig donkerder gekleurd.

„Ik geloof er niets van", zeî een Javaansch Christen. „Van die gedaanteverwisseling lees ik in Het Boek geen woord. Daar staat o.a. „God schiep al het gevogelte naar zijn' aard."

Hoewel wij weten, dat dit er wel niet precies zoo wordt gelezen, al komt het er dan ook op neêr, zoo gaan wij er toch maar niet dieper op in. Een ander verhaal toch vraagt onze aandacht.

De Inlander vroeg zich áf: hoe komt het toch, dat die glati'ks telken jare als in dichte wolkenmassas zich zuidwaarts spoeden? Nergens voor staande, verklaarde hij het feit. De groote vorstin der Zuidzee, Njaï lôrô kidoel, heeft te harer verlustiging op den bodem der zee eene reusachtige volière. Natuurlijk dat die ook wel eens wordt aangesproken. En, waar niets bijkomt, dat mindert. Er gaan vooral duizenden af bij 't groote bruiloftsfeest harer dochter. Daar dit telken jare terugkeert – want de schoonzoon heeft slechts zoolang genoegen van de hooge parentage – gaan de glati'ks ook ieder jaar hun offer, belasting of hoe ge 't ook noemen wilt, aanbieden in den vorm van eene tallooze menigte hunner natuurgenooten. –

Wij komen kennis te maken met eenige wangsallan's op de wijze (gĕnding) gondôriô aangeheven.

„Manoe'k glati'k ôdjô mèntjo'k kajoe ipi'k;
Mèntjo'k'kô njangking moeti'k."
(Glatik ga niet in een ipi'k boom zitten.

Ga zitten en neem een kapmesje ter hand.)

„Manoe'k glati'k ôdjô mèntjo'k kajoe ipi'k;
Méntjo'k'kô sing djôkô tjili'k."
(Glatik ga niet in een ipi'k boom zitten;
Ga zitten (bij) een' kleinen jongeling).

Beide wangsallans beduiden in den mond der ouderen of van de ouders: kijk niet te zeer naar schoonheid — ipi'k volgt in klank api'k, schoon — en stand; zie liever uit naar een onbemiddeld jong mensch, die zijne handen kan roeren en in het boerenbedrijf ervaren is.

Nog een:

„Sèwè'k saroeng kanggo boentĕl manoe'k glati'k;
Lijô woeroeng saiki noempô njang adi'k."
(De glatik gewikkeld in het kleed;
Overigens gaat 't niet door, op den jongeren broeder komt het neêr).

Deze en de vorige wangsallans worden ook wel gezongen en heeten dan pari'k'kan. 't Meest wordt gelet op het laatste woord, hier adi'k.

Men is getrouwd met een' ouderen broêr of zuster. Dat huwelijk is echter niet gelukkig. Op een' jongeren broeder of zuster is de liefde overgegaan.

Ten laatste komt de glati'k nog voor in een paar aardige spreekwoorden:

„Glati'k sakoeroengngan."
(„Vele" glati'k's in één kooi.)

Men geeft hierdoor te kennen de grootste eensgezindheid, waarbij lief en leed gaarne gezamenlijk worden gedragen.

„Glaṭi'k nĕbô kĕnèng pasangan."
(De rondloopende glati'k geraakt in 't net).

Voor: die niet op zijne hoede is, komt ten val.

J. KREEMER.

Het Daboes van Santri-Soenda.

Sedert een jaar of wat hebben zich ook in de Kediri santri's uit de Soenda-landen vertoond, die hier dezelfde kunsten laten zien tegen goede betaling, als sedert lang in de Soenda-landen bekend moeten zijn. Hunne verschijning is hier nog iets nieuws, en wij weten niet, of zij zich ook al verder oostwaarts op Java hebben vertoond. De meeste desa-Javanen weten van hun bestaan nog niets af. Zij sluiten zich bij den een' of anderen kjaï-goeroe aan, en geven bij hem aan huis of ook bij anderen, – wij weten van iemand die *f* 15 daarvoor moest betalen – eene voorstelling. Niet alle kjaï's willen zich met hen inlaten. Een hadji deelde ons zelfs mede, dat hij in vroeger jaren dergelijke personen had leeren kennen op zijne reis naar Mekka, doch niets van hen wilde weten. Geen goed en geloovig muzelman, zoo zeide hij, wilde zich met die kunstenarijen uit den duivel inlaten. Want dat de kunsten, die deze santri's vertoonen, echt en waar zijn, scheen bij hem aan geen' twijfel onderhevig te zijn. En zoo zijn er dan ook inlandsche hoofden, die de voorstellingen van die santri's eenvoudig verbieden. En anderen laten ze eenvoudig hun' gang gaan.

Één ding staat vast: het verschijnsel in Oost-Java is afkomstig uit de Soenda-landen. Het wil zich als mohammedaansch-godsdienstig voordoen. Men bezigt o.a. de gewone arabische formulen en handelingen, bij het dzikr gebruikelijk. De personen geven zich uit voor santri's,

en wel uit de Soenda-landen; zij spreken ook Soendaneesch. Zij sluiten zich altijd bij een pesantrèn aan. Maar de rechtgeloovige vromen willen niets van hen weten. Zij wenden zich met afschuw van hen af. Dat vereenigen van godsdienstige woorden en handelingen met de vertooning van kunsten, die zij alléén maar door de hulp des duivels kunnen verrichten, wekt hun' afkeer op.

Die santri's intusschen willen hunne wetenschap en kunst niet bepaald voor zich als een geheim of hun bijzonder door Allah geschonken gave beschouwd hebben. Neen! ieder, die van hen de ngelmoe en daarmeê de kunst wil leeren, kan tegen goede betaling zijn' wensch vervuld krijgen. Wij weten van een' man, die er *f* 25 voor over had, en ook door hen onderwezen werd. Maar dat onderwijs is niet spoedig afgeloopen. Eerst moest hij eene massa arabische formulen uit het hoofd leeren, gedurig vasten, en daarna allerlei pijnlijke lichaamsproefnemingen doorstaan. Of het onderwijs bij hem geslaagd is, weten wij niet.

Door tusschenkomst van Br. HOEZOO kregen wij van eenen inlander te Samarang een schrijven over dit onderwerp, doch daaruit bleek ons, dat de schrijver met het bestaan dier santri's op Java niet bekend was. Zijn schrijven deelt ons alleen meê, wat hij gehoord had, dat te Mekka zou aangetroffen worden. Zijn verhaal is te aardig om het hier niet, bij wijze van inleiding tot onze nadere beschrijving op te nemen.

Hij verhaalt dan aldus: De mohammedanen te Mekka, zoovelen, als er tot de secte der Charidjiten behooren, moeten jaarlijks, en wel den 15den Dzoe-l-hidjah, jav. Bĕsar, eene handeling verrichten, die men d a b o e s noemt. Deze handeling bestaat hierin, dat ieder Charidjit door zijn eigen goeroe de buik opengesneden wordt. De

goeroe neemt dan het hart uit het lichaam; en, nadat hij dat hart zevenmaal gewasschen heeft, brengt hij het weêr op zijne plaats in het lichaam. Daarna wrijft hij de wond, die zich onmiddellijk weêr sluit en geneest, zonder het geringste litteeken over te laten. Daarna herhalen de goeroe's onderling dezelfde handeling aan elkanders lichaam. De herstelling der wond geschiedt alléén door de kracht hunner doa's. Daarom is er dan ook nog nooit iemand door die kunstbewerking gestorven.

Men zegt, dat zij deze handeling verrichten ter gedachtenis aan den profeet Mohammed. Toen namelijk deze nog een kind van drie jaar was, werd zijn buik door eenen engel opengesneden, zijn hart uit het lichaam genomen, zevenmaal door den engel gewasschen, en daarna weêr op zijne plaats in het lichaam teruggebracht. De wond bestreek hij een paar maal, en zij genas volkomen, zonder eenig litteeken achter te laten. Dit geschiedde op den berg Noer.

De schrijver besluit zijn verhaal met de opmerking, dat, al doen de charidjiten dit ook in navolging van hetgeen met den Profeet is geschied, de mohammedanen, die niet tot de sekte der Charidjiten behooren, van dat daboes toch niets willen weten, en het buiten Mekka ook nergens plaats heeft. [illegible]
[illegible]

Wij weten echter door betrouwbare berichten, dat wel niet volkomen die zelfde handeling, maar eene dergelijke, onder den naam daboes, zoowel in de Soenda-landen, als in de Kediri bekend is. En hoewel deze schrijver niet bekend is met het werkelijk voorkomen te Samarang van eene handeling, die men daboes noemt, en ook andere inlanders in de vorstenlanden, bij welken wij informeerden, niets van dat daboes afwisten, zouden wij toch

meenen, dat, daar het uit de Soenda-landen, door Soendaneesch sprekende inlanders in de Kediri bekend is geworden, het ook wel in Midden-Java hier en daar bekend zal zijn.

Hoe men echter onzen schrijver heeft kunnen meêdeelen, dat het juist de secte der Charidjiten zou zijn, die het daboes verricht, kunnen wij niet verklaren. Immers deden politieke partijzucht en egoïsme van eenige volksmenners haar ontstaan in den strijd over het chalifaat. Zij verkondigden eene revolutionaire leer, die aan het volk het recht toekende een mohammedaansch vorst, die de wet overtrad of de gebruiken niet in acht nam, af te zetten. Zij hielden zich in het algemeen aan de leer der orthodoxen (met uitzondering van de praedestinatieleer en dat de mensch een meer of minder vrijen wil had), en beoefenden eene strenge moraal. Eer zouden wij geneigd zijn te denken aan hetgeen wij van de derwischen in Egypte en elders vernamen, die door het doen van allerlei, somtijds zeer kinderachtige wonderen, de menigte trachten te verblinden.

En ziehier nu de beschrijving van eene voorstelling, zoo als die plaats had in de desa Sônôrĕdjô, district Môdjôrôtô afdeeling Kediri, ten huize van den dorpsmodin, den 15den Bĕsar = Dzoe-l-hidjah, 1886.

Het vóórgebouw van de woning des modin's was op de gewone wijze ingericht voor eene bijeenkomst. Matten bedekten den aarden vloer, verscheidene lampen en lichtjes waren ontstoken, en een ieder, die wilde, kon aan de bijeenkomst deelnemen. Een gezelschap santri's zat tegenover den ingang. De gasten zaten rondom langs de wanden, en in het midden was eene ruimte open gelaten voor de handelende personen.

De voorstelling werd geopend met het slaan op eene

soort trom en angkloeng ([illegible] noemde men dat), en het aanheffen van Arabische zangen (dzikr.) Terwijl dit aan den gang was, traden twee santri's naar voren in het midden van het vertrek. Daar plaatsten zij zich tegenover elkander, en voerden een' dans uit, tevens hun dzikr's zingende. Hun dansen werd langzamerhand al woester en woester; het werd een wild en verwoed rondspringen; toen gingen zij met elkander battonneeren, stekende en pareerende, als waren zij met elkaâr in een verwoed gevecht. Toen zij, dood vermoeid, hiermeê eindigden, kwamen vier andere santri's naar voren, die eveneens zich tegenover elkander plaatsten, en al zingende een' dans uitvoerden. Één van deze vier santri's nam toen eene lange boor, plaatste die op zijn' buik, en ging hem er flink op indraaien, middelerwijl het lichaam van rechts naar links heen en weer bewegende. Hij gedroeg zich, als of het hem groote inspanning van alle krachten kostte, en liet van tijd tot tijd een zwaar zuchtend geluid hooren. De santri, die naast hem stond, nam toen een' zwaren houten hamer, en onder het uitroepen van: „élolah! élolah!" sloeg hij daarmeê zóó lang op het handvatsel van de boor, tot de stalen punt door den rug van den patiënt naar buiten kwam. Natuurlijk (!) moest de man onder deze operatie bezwijken; hij gedroeg zich als iemand, die van pijn ineenkromp, en viel bezwijmd, zegge dood, ter aarde. Terwijl dit alles plaats had, nam de derde santri eene flambouw, stak die aan één der lampjes aan, bracht haar goed in vlam, en begon zé toen op te eten. Weldra sloegen de vlammen uit alle openingen zijns lichaams, zoodat de plek verlicht werd. De vlammen waren nog niet geheel uitgedoofd, toen nummer twee en vier der santri's op hun' dooden kameraad toetraden, en met inspanning van alle krachten de boor

weêr uit zijn lichaam trokken. Alle toeschouwers zagen toen eene gapende, bloedende wond in zijn lichaam! Nu kwam de goeroe der santri's naar voren, voor wien een met water gevulde pot gereed stond. Hij schepte daar uit water met zijne hand, liet dat in de wond vallen, wreef er toen eenige malen over heen en weêr, bespuwde de wond, en sprak daarop herhaaldelijk de formule: „élolah! élolah!" uit. Onder deze bewerking herstelde zich de wond volkomen; de doode herleefde, stond op, en mengde zich in het algemeene koor, al zingende: „élolah! élolah!"

De voorstelling, die ongeveer ten 7 à 8 uur begon, duurde tot ver in den nacht.

Op meerdere plaatsen moeten deze santri's geheel dezelfde voorstelling gegeven hebben; o. a. in de districten Waroedjajèng en Siwallan.

In het laatstgenoemde district is een pĕsantrèn, die nog al in trek was en nog is. Men verhaalt ons, dat de santri's, die daar te samen wonen, drie afdeelingen vormen, waarvan ééne uitsluitend voor Soendaneezen bestemd moet zijn. Ook in het Soerabaja'sche bestond vroeger – of dit nog zoo was wist onze zegsman niet – eene pĕsantrèn waar eene dergelijke indeeling gevonden werd. Als verklaring gaf men op, dat de Soendaneesche santri's lastige en twistzieke menschen zijn, en moeielijk met gewone Javanen samen kunnen leven. Zij werpen gedurig allerlei strijdvragen en verschilpunten op, worden opgewonden en hevig, en brengen de school gedurig in beroering. Om dit te voorkomen, wonen zij afzonderlijk, en ontvangen afzonderlijk onderwijs.

Toen wij voor het eerst van dit daboes der santri-soenda hoorden, dachten wij, dat het een verschijnsel van meer of minder ernstige beteekenis was. Het schijnt echter

weinig opgang te maken; en de tegenwoordige algemeene armoede – of laat ons zeggen het nooit zoo gekend gebrek aan geld – zal hen wel naar andere plaatsen doen trekken, waar zij hopen wat meer te zullen kunnen verdienen. (1)

KEDIRI, April 1888. C. POENSEN.

---

(1) Daboes is volgens het Maleische woordenboek van PIJNAPPEL Arabisch en beteekent een ijzeren priem, ongeveer een voet lang, waarmede Maleische geestdrijvers en goochelaars zich steken zonder zich te kwetsen, en berdaboes of bermain daboes beteekent: daarmede goocheltoeren uitvoeren. Dat het woord Arabisch is blijkt uit DOZY Supplément aux dictionnaires arabes i. v. دبّوس Het komt met eenige klankwijziging ook voor in het Soendaneesch, waar het dĕboes en in het Boegineesch en Makassaarsch, waar het dâbosó luidt, doch niet in de beteekenis van het werktuig, maar in die van het uitvoeren van verschillende toeren, hetzij met het bovenvermelde of een dergelijk werktuig of op andere wijze, om onkwetsbaarheid te toonen. Men zie de woordenboeken van OOSTING, COOLSMA en MATTHES i. v.; mogelijk wordt het in nog andere talen van Nederl. Indië aangetroffen; in het Javaansch woordenboek ontbreekt het echter. Eene afbeelding van een werktuig als het door PIJNAPPEL vermelde vindt men in HERKLOTS Qanoon-e-islam or the customs of the Moosulmans of India Pl. IV fig. 5. Men leest in dit werk op blz. 291: »The Rufaee or Goorz-mar originate from Syed Ahmed Kubeer, whose fuqueers strike the point of the Goorz against their breasts or into their eyes, level blows at their backs with the sword, thrust a spit through their sides or into their eyes, both of which they take out and put in again or cut their tongues. which on being replaced in the mouth, reunite etc. . . . . Sometimes they sear their tongues with a red-hot iron, put a living scorpion into their mouths" etc. Het hier voorkomende Goorz is volgens HERKLOTS »a sort of iron club, pointed at one end and having a knob at the other, covered with spikes," FALLON. Hindust. Dictionary i. v. Gurz noemt het eenvoudig »an iron club, a mace" en zegt i. v. Gurz-mar »a Mah. Faqir, who carries a club armed with spikes, with which he wounds himself to extort alms."

Over de Rufaee, zoo als zij hier genoemd worden, zie men BROWN, The Dervishes, pag. 113. Ook LANE Modern Egyptians 5e ed. pag. 461 e.v. vermeldt het eten van vuur en dergelijke vertooningen door eene orde van derwîshen. Dr. VAN HOËVELL zag in 1847 te Tjiandjoer iemand zich met een ijzeren priem steken. Hij noemt die vertooning het kĕdĕboespel, (anderen schrijven gĕdĕboes). Zie zijne reis over Java en Bali, blz. 26.

Wij laten in het midden of men bij zulke toeren als de door POENSEN vermelde aan goochelarij en bedrog moet denken, of wel aan overdrevene berichten omtrent zelfverwonding met gevoelloosheid gepaard, zooals die vaak voorkomt bij personen die in hypnotischen toestand verkeeren. *Red.*

Bij de afbeelding van de Kerk te Kĕndal-Pajak.

(*Bij het plaatje*).

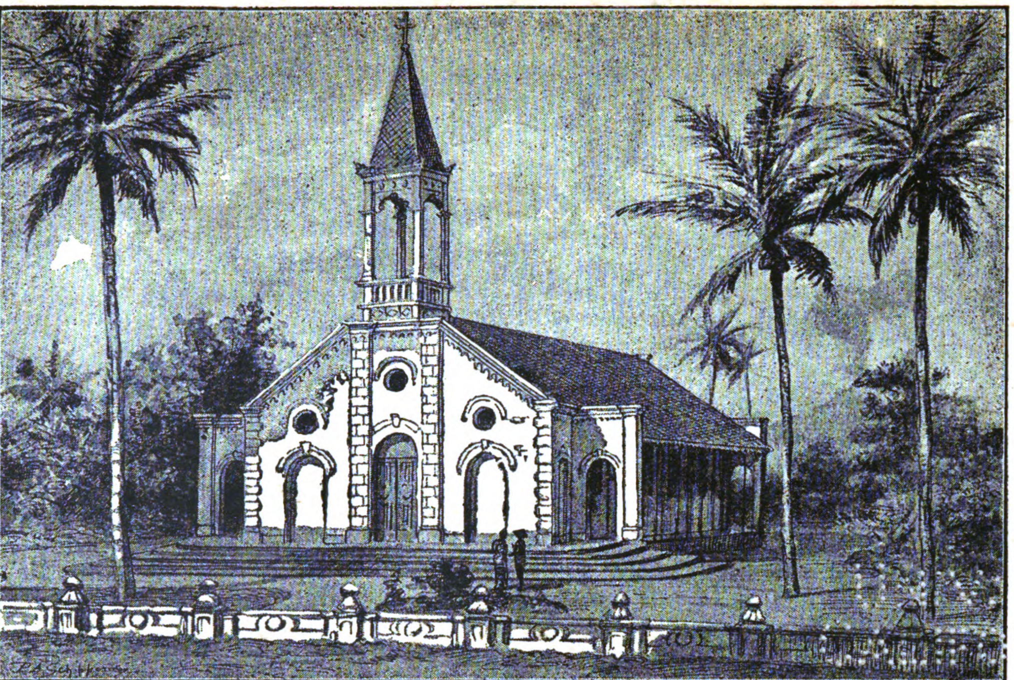
»Ik zou dat eens aan meerderen mededeelen", werd mij meermalen toegevoegd, wanneer ik in particulier gesprek van zeer sprekende ervaringen en zegeningen op zendinggebied gewaagde. Nu, als dat kan dienen tot opwekking van den ijver, ter bezieling, ter versterking van het geloof in de liefdevolle en trouwe zorg van den Heiland voor Zijne zaak, dan wilde ik aan dit, m. i. billijk verlangen, wel voldoen.

Mocht ik, met slechts *f* 92 in kas, in mijn' werkkring in het Malangsche, eene flinke steenen school en twee steenen kerkgebouwen oprichten, die te samen, behalve allen vrijwilligen, onbetaalden arbeid, ruim *f* 16500,— hebben gekost, dàn verwondere het niemand, dat ik hier de hand zie van Hem, die moed en krachten schonk en tot hulp bewoog; die ook hier »medewrocht". »Het is van den Heer geschied, en het is wonderlijk in onze oogen."

Bijgaande afbeelding van de laatst door mij gebouwde kerk, geeft mij ongezocht de gelegenheid, hierop thans nader te wijzen.

Deze kerk, ik moge dit al aanstonds te kennen geven, zou niet zijn verrezen, waren er vroeger te Swaroe – mijne grootste gemeente, met ruim ruim 500 zielen, allen christen-inlanders – niet reeds eene kerk en school gebouwd.

Zoo dikwijls ik te Swaroe kwam, hinderde mij de armoedige toestand van de schoolkerk, eene nietige vervallen keet, waarbij vergeleken een plaggenhutje op de heî nog een paleis kon heeten.



Kerkje te **KĔNDAL-PAJAK** (Malang.)

Toen ter tijd bestempelden onze landgenooten ons werk met dèn gansch niet vereerenden naam van „modderen".

In dit geval zeker terecht.

Neen! dan was alles beter in orde op eene nabij gelegen koffie-onderneming. De administrateur deed er zijn uiterste best en werd daarin door zijne principalen in het vaderland steeds voldoende gesteund en voortgeholpen. Hoe keurig en netjes, hoe soliede en doeltreffend, waren daar de noodige gebouwen en machineriën ingericht en onderhouden! De tuinen, wat werden zij uitstekend verzorgd! Hoewel zuinig beheerd, spaarde men moeite noch kosten, waar het gold het maken van een groot product.

Maar is een koffieboom dan meer de zorg en moeite waard dan eene menschenziel?

Mij aangaande, ik leerde van dien wakkeren koffieplanter. Zou ik er als zendeling ook niet uithalen, wat er uit te halen was?

Wat opvoedende kracht kon er van Swaroe uitgaan? Geene.

Hoeveel menschen werden hier aangetrokken door de inrichting der gemeente? Geen een.

De Javaan verlangt, dat bij een' godsdienstleeraar, vooral als deze een Europeaan, een blanke is, alles in de puntjes zal zijn. Zoo als wij het aanvankelijk hadden en dreven, moesten wij hem afstooten.

Van den beginne af aan, had ik het er dan ook op gezet, dat ons optreden doortastend, ferm en degelijk zou zijn.

Zoo moesten de noodige kerk- en schoolgebouwen er komen, en naar den eisch, dat spreekt van zelf. Maar dit kon en mocht niet het werk zijn van het Zendelinggenootschap. De Javaansche gemeente zelve, hoe arm dan ook, en onder verplichte diensten gebukt

gaande, zou die bekostigen; althans zooveel mogelijk. Overigens zouden goede vrienden helpen.

Dat die gemeente, na twaalf jaren van verlatenheid, *f* 92 aan kerkgeld in kas had, was zeker een goed teeken. Er zouden echter duizenden voor den bouw gevorderd worden.

Van waar die te bekomen?

Onze poging om tot een niet te hoogen prijs het benoodigde hout voor den school- en kerkbouw te verkrijgen, mislukte. Onze Regeering gaf te kennen, dat zij het wildhout, uit het bosch om Swaroe, niet voor het opgegeven doel kon afstaan. Het Gouvernement heeft, ook wel in andere opzichten, lang gemeend, de Zending stiefmoederlijk te moeten behandelen.

Gelukkig begint daarin verandering te komen.

Dat men het erkenne en in toepassing brenge: de Regeering heeft geen beter bondgenoot dan de christelijke missie, mits die geschikt, gematigd en voorzichtig optrede.

Waar de Zending zich houdt aan het gouvernementeel beheer – de Minahassa en al onze gemeenten op Oost-Java, inzonderheid die van Môdjô-warnô, bewijzen het, - ontstaan, niettegenstaande landrente, heer- en cultuurdiensten, de gelukkigste maatschappelijke toestanden.

Kan de missie in Indië niets van belang doen, daar waar de machtige arm van een geregeld bestuur niet reikt – Nieuw Guinea en Halmaheira kunnen het getuigen - het Gouvernement wordt der Indische bevolking ten zegen, waar de zending als opvoedend element tusschen beiden komt. Daar begint welvaart te heerschen en worden de inlanders onze vrienden.

De ongunstige stemming van het Gouvernement belette indertijd niet dat wij slaagden.

Na negen jaren zwoegens en tobbens, vooral van geldelijke bezwaren tot broodsgebrek toe, maar ook aan ongedachte en verrassende uitreddingen rijk, gelukte het. Zoo hadden wij b. v. eens op een' dag alles voor bouwmaterialen moeten uitgeven; voor leeftocht en arbeidsloon was niets meer in huis. Wij dachten er aan het werk maar weêr te staken, toen er een hadji, gedekt met witten tulband tot ons kwam, door een' verren bekende gezonden, die ons van dezen 20 bankbilletten van *f* 25 bracht. Ik verkreeg dus voor Swaroe eene flinke kerk, en schoolgebouwen van steen opgetrokken. Er was veel vrijwillige arbeid aan besteed, en bovendien nog ruim *f* 4000. Het zou van geen nut zijn, hier op te halen van de vele zorgen en moeiten aan dezen bouw verbonden. Er moest natuurlijk met de eene hand gewerkt en met de andere gebedeld worden. Maar hoe bezwaarlijk het dan ook ging, wij kwamen er, en gaven zoo een' krachtigen stoot aan den arbeid. Of liever, de Heer werkte mede en zegende ons pogen.

Toen Kĕṇḍal-pajak onze standplaats was geworden, moest ook hier een bedehuis verrijzen. Het zou eene kerk der hope zijn, daar de gemeente hier nog maar luttel zielen telde; eene kerk der hope, zoo als er zoovele eens op Sumatra verrezen, waar onze Duitsche broeders nu ver over de 10,000 inlandsche christenen tellen.

Nog staat het mij helder voor, hoe ik met eene teekening dier kerk, te Môdjô-warnô, tusschen de belangstellende vrienden rond loopende – het was bij gelegenheid van de inwijding van de groote school aldaar – van een' der predikanten van Soerabaja, die mij bij mijn werk steeds had willen steunen, den raad kreeg, nu, »in dezen tijd van malaise", de menschen toch vooral om geen bijdragen hiervoor te vragen. Ik bracht er tegen in, dat ons

Genootschap werd opgericht en bloeide juist in het benardste tijdperk onzer geschiedenis, toen o. a. onze rijke koopvaarders werden genomen, en ons land, behalve dat het met lastige en uitmergelende inkwartieringen werd gekweld, 100 millioenen aan oorlogschatting had te betalen. Zoo kwam het mij voor, dat de tijdelijke achteruitgang in zaken, van geen' nadeeligen invloed behoefde te zijn, op werken van toewijding en liefde, hier allerminst op het zendingwerk. Terwijl ik mijn plan zoo stond te verdedigen, kwam er een goed vriend op ons af met de vraag: »wel, wat heb je nu weêr, dat je zoo druk bespreekt?" „Ik wilde gaarne eene kerk bouwen op Kĕn̥d̥alpajak. Daar is minstens *f* 3000 voor noodig, en dat geld moet ik trachten bijeen te bedelen." »Zoo! Nu daar geef ik dadelijk eene maand tractement voor." Op deze wijze begon ik den veldtocht met *f* 500. Hoe blij en dankbaar kon ik hem thans voortzetten. En de bouwerij kon al spoedig aanvangen. De bekende zendingvriend, de Graaf VAN LIMBURG STIRUM, die in dezen tijd onze zendingposten bezocht, stelde mij al aanstonds in staat flink en onbekommerd met den bouw aan te vangen. Later zorgde hij er voor met de meeste inspanning, in het Vaderland eene som van *f* 2500, ten behoeve van Kĕn̥d̥alpajak's kerk, bijeen te brengen. Toen wij van de eerste steenlegging - door ons dochterje en ons kostkind volbracht - thuis kwamen, lag daar van iemand, die onbekend wenschte te blijven een brief met *f* 1000. Voor en na kwamen er kleine giften in; alles en alles over de *f* 2700.

Na ongeveer vijf maanden stond ons bedehuis gereed daar; een kerkgebouw met toren, op eene hoogte, bij de samenkomst van drie wegen, van verre te zien. Meer dan *f* 5300 had de bouw gevorderd. Waar wij met niets begonnen, kregen wij deze som, zoo als u bereids bleek, aan liefdegiften bijeen.

't Is hier, om met Gordon te spreken: „de zendeling doet eenige gelukkige schoten, maar de Heer richt de stukken." „Alle roem zij uitgesloten, Hem alleen zij de eer!"

En nu, men denke toch niet licht over het uitwendig voorkomen van ons werk. Ik weet het ook wel: het is niet alles; niet het voornaamste. Toch is het een feit, dat het oprichten van voegzame kerk- en schoolgebouwen te Môdjô-warnô, te Swaroe en op Kĕṇḍal-pajak, van den gunstigsten invloed is geweest op het kerkelijk leven. Kerkgangers en scholieren zijn er door verdubbeld, en er is vertrouwen gewekt in onze zaak. Het oog wil ook wel wat, vooral dat der Javanen, die bij hun' overgang zoo veel moeten verlaten en verduren, om het met dat kleine, onbeduidende hoopje christenen te wagen.

J. KREEMER.

DAGBOEKEN, VERSLAGEN EN BRIEVEN UIT DE ZENDING.

Verslag van den zendeling te Kĕndal-Pajak over het jaar 1887.

»En als hij het gevonden heeft, legt hij het op zijne schouders, verblijd zijnde." Lukas XV: 5.

Na gedurende vele jaren te Môdjô-warnô werkzaam geweest te zijn, werd ik aangewezen, om in het begin van dit jaar Br. KREEMER gedurende zijn verlof naar Europa te vervangen.

Zie ik op den tijd, die thans achter mij ligt, terug, zoo heb ik veel dankensstof.

Wel deed aanvankelijk de meerdere vochtigheid van het klimaat hier mij minder aangenaam aan, doch op den duur zal de meerdere koû niet nalaten, mij goed te doen.

Behalve dit, welke heerlijke streken in Tenggĕr-Kawi en het Zuider-gebergte mocht ik aanschouwen! En wat het voornaamste is, ik kwam in aanraking met nieuwe toestanden, waarnaar ik mij te voegen had en waardoor ik nieuwe ervaring opdeed.

Wat mij het meest voor den geest stond, gedurende de maanden, die ik hier werkzaam was? Het was het beeld van den Herder, als aan het hoofd dezes geschetst.

Welk een geduld, welk eene krachtdadige hulp is er noodig, om ook zelfs het aanvankelijk gevondene weder te brengen op den goeden weg!

Misschien is dit wel bij de protestantsch christelijke zending in de hoogste mate het geval, door het hooge ideaal, dat zij zich voorstelt, om het ware Christendom

te planten in de harten der menschen, den mensch tot zichzelven en zijnen God weder te brengen, hem van zonde vrij en het eeuwige, ware leven deelachtig te doen worden.

Wat mijne oogen aanschouwden van mohammedaansche propaganda, het mocht niet gezegd worden, hierop veel gelijkenis te hebben.

De slechtste, ten minste de sluwste individuen bleken de beste verbreiders, daar het om niet meer dan eene naamsverandering en een' enkelen vorm en formule te doen bleek, waaruit schatten van genot en blijdschap tot in alle eeuwigheid zouden voortspruiten.

Wat kwam mij als het kenmerkende van dezen werkkring voor?

't Scheen aanvankelijk, dat hij wat den aard zijner werkzaamheden betreft, niet veel verschillen zou met dien van Môdjô-warnô.

Gedurende de vele jaren, dat de Javaansche christenen geen' eigen' zendeling hadden, trokken velen zich samen, om eene eigene desa te stichten, op dezelfde wijs als de eerstelingen van Môdjô-warnô dit deden.

Het gelukte hun. Er ontstond eene bloeiende desa, waar het Christendom zoo goed als de eenige godsdienst was en nog immer zijn mag.

Éêne zaak echter was jammer. In Swaroe's onmiddellijke nabijheid waren geen onontgonnen gronden meer voorhanden, om nieuwe desa's te vormen, zooals dit in den aanvang met Môdjô-warnô het geval was.

Daardoor gevoelde Br. KREEMER, na een verblijf van 1876–'80 in haar midden, zich ter plaatse als binnen al te enge grenzen besloten.

Daarbij kwam, dat het te Swaroe nog steeds aan eene geschikte zendelingwoning bleef ontbreken, en dat het

vooruitzicht niet geopend werd, dat daarin spoedig zou kunnen worden voorzien.

Om deze reden maakte Br. KREEMER zich de gelegenheid ten nutte, om zich hier te Kĕṇḍal Pajak te vestigen, 5½ paal van de hoofdstad Malang en 14 paal van Swaroe verwijderd.

Intusschen breidde Swaroe zich uit; doch op grooten afstand van niet minder dan 24 paal, in het district Sĕnggôrô, terwijl Swaroe tot Gondang-legi behoort, welke vestiging Pĕniwèn heet. (1)

Ook deze liet weder in naasten omtrek de gelegenheid tot eene nieuwe vestiging niet toe.

Zoo zochten ten gevolge eener bijzondere omstandigheid eenige christenen van dáár, versterkt door enkelen van Swaroe, voor ± 3 jaar weder het Gonḍang-lĕgische op en trachtten zich te vestigen 8 paal ten zuiden van Swaroe.

De aanleiding daartoe was de volgende. De zuidelijkste nederzetting in Gonḍang-lĕgi tot dien tijd was de desa Bantoer. Zij wilde echter maar slecht slagen, niet uit gebrek aan bouwgronden, die waren er overvloedig, doch de dam, die het water opstuwen moest, om het naar die bouwgronden te kunnen doen vloeien, brak gedurig door. Tot drie malen toe was de aarden wal, door weinig menschen met zooveel moeite opgeworpen, reeds weggeslagen. Hoevele offers waren er al gebracht, hoevele offermaaltijden gegeven, hoevele vromen geraadpleegd, en hoe had men allerlei gebeden over het werk uitgesproken! Doch alles te vergeefs.

Wekelijks ontmoet de pĕtinggi, (het dorpshoofd) den christen-pĕtinggi van Swaroe, Krômô Sĕtjô, op hun rapport bij districts- of onderdistricts-hoofd.

(1) Verg. Kaart van de Residentie Pasoeroehan »Meded." dl. XXXI, terwijl men voor de getalsterkten bijbehoorenden staat zie.

Ten einde raad, vraagt de petinggi van Bantoer aan dien van Swaroe, of hij nog niet een „sarat", een middel wist? Een paard zou hij hem ten geschenke geven, als het eene goede uitwerking hebben mocht.

Krômô Sĕtjô begaf zich met den pĕtinggi naar Bantoer. Weldra bespeurde hij, dat een groote boomstam in den weg zat. Deze moest worden opgeruimd. Daarna moest de dam op nieuw worden opgeworpen, hetgeen geschiedde, en zie, ook zelfs tot nu toe weêrstaat hij den drang van het water.

De pĕtinggi en zijne desa-genooten stonden verbaasd.

Met blijdschap gaf de eerste aan Krômô Sĕtjô de keus uit zijne paarden. Krômô Sĕtjô wilde echter geen paard aannemen. Hij had alléén geholpen, om te helpen. Is 't wonder, dat hierdoor de achting en eerbied van den pĕtinggi van Bantoer voor zijn' mede-pĕtinggi verhoogd werd? In 't geheim vroeg hij hem, de wijsheid te noemen, waardoor hij zóó doen en zóó wezen kon. Krômô noemde twee dingen, „ngĕrti" (het verstand hebben) en „nganggo asmaning Allah," d. i. het gebruiken van den naam Gods, in den naam Gods, door de hulp van God.

Den ganschen nacht werd vooral over het tweede onderwerp pratende doorgebracht. Sedert hield onze pĕtinggi zich steeds te Swaroe op, als hij zich naar de districts- of onder-districtsplaats begaf. Meermalen vernachtte hij bij Krômô. Hij gaf hem zijn verlangen te kennen, dat hij wel enkel over christenen zou willen regeeren.

Als er christenen waren, die de uitgestrekte wildernis ten Zuiden van Bantoer wilden ontginnen, hij zou zich verheugen en medewerken, opdat de gronden hun werden toegestaan. Behalve dit ging hij langzamerhand met Krômô in de kerk te Swaroe meê, liet zich onderwijzen en werd ten slotte aangenomen. Al de lieden van Bantoer schenen

het Christendom genegen. Hoe schoon liet zich de zaak aanzien!

Sangkioes en eenige ingezetenen van Pĕniwèn wilden gaarne de gronden ten Zuiden van Bantoer ontginnen. Eerst hielpen zij de nieuwe desa gedurende eenige weken in het voltooien van hare waterleiding. Daarna deden zij hunne aanvragen, waarin bewilligd werd, en weldra sloegen zij handen aan 't werk ter ontginning en tot het aanleggen van eigen dam en leiding, om de gronden, hun ten deel gevallen, in vruchtbare rijstvelden te herscheppen.

Hoe voorspoedig had alles kunnen geschieden! Dan er kwam een keer in de zaak. De christen-petinggi werd wegens verzuim in zijn werk ontslagen, en die hem verving, schoon vóór hij gekozen werd, naar 't scheen, den christenen genegen, stond hen weldra met alle mogelijke middelen tegen, en wist daartoe ook het meerendeel zijner desa-genooten over te halen.

Toch hielden de christenen, steeds in elke billijke klacht door het Europeesch bestuur gesteund, stand, en zullen dit, naar ik meen, ten einde doen, daar zij reeds ettelijke baoes ontgonnen en hun' dam voltooid hebben, terwijl hunne waterleiding door doorbraak bij hoogen waterstand, hun nog wel moeite veroorzaakt, maar toch ten slotte wel voltooid zal worden.

Alsdan is daar eene schoone gelegenheid tot ontginning, en naar hetgeen ik van velen vernam, tot vestiging van meer dan ééne desa tot aan het zuiderstrand en rechts en links tot aan de grenzen of tot over de grenzen van het district. Allerwege moet, zoo als zich ook denken laat wegens de beken, die van het zuidergebergte afstroomen, genoegzaam of overvloed van water zijn.

Reeds bijna 30 huisgezinnen met 137 zielen zijn ter plaatse gevestigd.

Van hier uit verspreidde zich het Christendom in onderscheidene desa's ten Zuiḍen van Kĕṇḍal Pajak en ten Oosten en Noorden van de hoofdplaats Malang.

Inzonderheid werd eene gemeente verkregen op de kina-onderneming onder beheer van den Heer P. A. OTTOLANDER in Pasoeroehan's Tĕnggĕr. In vele plaatsen in dien omtrek tot in Probolinggo's Tĕnggĕr toe werden eerst door Br. KREEMER, later ook door mij en door onze helpers, betrekkingen aangeknoopt.

Voor één' man hopen wij, dat dit niet te vergeefs zal zijn. Het is de doekoen (priester) van Kajoe Tédjô en omstreken. Hoezeer hierin ook door de inlandsche hoofden, van den laagsten tot den hoogsten allen mohammedanen, tegengestaan, vertrouwde hij reeds tijdens Br. KREEMER zijn' eenigen zoon ter opvoeding aan den zendeling te Kĕṇḍal Pajak toe. Zelden slaat hij eene godsdienstoefening over, meestal door de oudste zijner twee vrouwen en ééne zijner dochters, de zuster van onzen kweekeling, vergezeld, ofschoon zij daartoe telkens een' gansch niet gemakkelijken weg van 1½ à 2 uur heen en weêr hebben af te leggen.

Reeds driemalen bezocht hij mij ter plaatse, gansch geen kleine reis, en de jongste maal verzocht hij mij, dat te zijnen huize ook godsdienstoefeningen mochten plaats hebben met gebed en gezang (de gezangen trekken hem zeer aan), gelijk ook sedert geschiedde. Uit eigen beweging leerde hij reeds het Onze Vader, de geloofsbelijdenis en de tien geboden van buiten.

Wat daarvan zal kunnen worden? Trede zijn zoon eens als voorganger van Tĕnggĕr op!

Op het erf te Kĕṇḍal Pajak staan een twaalftal huisgezinnen en tien of elf kweekelingen onder mijne hoede, terwijl KREEMER mij ook een zestal personen naliet,

enkelen reeds oud, allen op leeftijd, om tot voorgangers of evangelisten, in welke laatste betrekking zij ook reeds dienst deden, te worden opgeleid.

Ziedaar het schaap, door ons op den weg ontmoet, en dat wij op onze schouders te beuren en tot de kudde weder te brengen hebben.

Het grootste bezwaar, dat ons daarbij drukt, zijn de afstanden. Niet om die af te leggen, dit is gemakkelijk genoeg; maar om daarbij den noodigen invloed, vooral op eene talrijke gemeente als Swaroe te oefenen.

Naar het mij voorkomt, ontbreekt het daar niet aan goede elementen, maar, gelijk die ook bij herhaling in de verslagen van Br. KREEMER zijn genoemd, zijn er ook vele bezwaren.

Opkomst in kerk en school, – vooral de laatste – mag voldoende genoemd worden, doch het catechetisch onderwijs laat alles te wenschen over. (Zie jaarverslag van Br. KREEMER 1886, „Mededeelingen" XXXI bl. 188). Zóó acht ik de onkunde, die ik bij het opkomend geslacht en bij nieuwelingen aantrof, bezwarend. Schuwheid, onverschilligheid, een hooren zonder te verstaan zijn hiervan de gevolgen.

Te Pĕniwèn. is het catechetisch onderwijs beter. Ten eerste is dáár het aantal leerlingen geringer, en ten tweede is Joas, nog in de kracht van zijn leven, beter geschikt, om wenken te begrijpen en op te volgen dan Kjai Adrian van Swaroe, die reeds oud is en bovendien door een organisch gebrek in zijne spraak belemmerd wordt. Om reden van een en ander werd hij al eens door Br. KREEMER vervangen, doch daar dit tot geen beter resultaten leidde, weder in zijne betrekkingen hersteld.

Te Wônôrĕdjô was van wege de krachtsinspanning, die ontginning en waterleiding nog steeds eischen, nog

zeer weinig gelegenheid, zoowel tot catechetisch als tot schoolonderwijs.

Het schoolonderwijs te Swaroe en Pĕniwèn scheen mij ook niet aan de eischen, die daaraan gesteld behooren te worden, te voldoen. Aan localiteit of schoolmiddelen ontbreekt het niet; doch de onderwijzers bleken mij te weinig begrip te hebben van de taak, die op hen rust. Al te weinig letten zij op de vatbaarheid en behoeften hunner leerlingen, en leeren daardoor over de hoofden heen, zoo als ook bleek uit de boven bedoelde 40 jonge menschen, allen kinderen van christen-ouders en dien dus dagelijks de bijbelsche geschiedenis op de school verhaald was, die echter niet konden aangenomen worden, aangezien zij daarvan niets dan een paar gelijkenissen wisten.

Van de christenen van Tĕnggĕr mag men uit den aard der zaak nog geen groote dingen verwachten. 1°. Zijn zij nieuwelingen, op zeer grooten afstand van de vestigingsplaats des zendelings, nog slechts zeer kortelings tot de gemeente toegebracht en 2°. zijn zij opgezetenen van eene landbouwonderneming en uit verschillende oorden samengevloeid, waartoe doorgaans niet de keur des volks behoort. Een' grooten steun echter heeft het werk dáár in den Heer en Mevr. O., die met echt christelijken wandel hunne opgezetenen voorgaan en in alle opzichten zich even wijze als verstandige zendingvrienden betoonen.

Onder de lieden, die tot den omtrek van Malang en Kĕṇḍal Pajak behooren, zijn er, die het aan teekenen van voortdurende belangstelling niet laten ontbreken. Dit blijkt het meest door hun ter kerk komen des Zondagmorgens te Kĕṇḍal Pajak, waarin sommigen, de afstanden in aanmerking genomen, ijverig zijn. Anderen echter lieten zich, zoo lang ik hier ben, nog niet zien, en

waren óf naar de plantages, tot het tijdelijk zoeken van werk, óf hielden zich zelfs weleens verborgen, als ik zelf of één mijner helpers hen trachtte te bezoeken.

Thans tot mijne werkzaamheden overgaande, begin ik met mijne naaste omgeving.

Dagelijks hielp ik, gelijk dit ook door Br. KREEMER geschiedde en op Môdjô-warnô de gewoonte is, al de zieken, die om hulp tot mij kwamen. Uit den naasten omtrek waren er slechts weinigen; de meesten kwamen van verre.

Ook gaf ik eenige der meest voorkomende geneesmiddelen in handen van één der onderwijzers te Swaroe en insgelijks aan één der onderwijzers te Pĕniwèn. Aan menigen zieke werd daardoor een verre tocht uitgespaard, zooals ook uit mijn' staat bij dezen valt op te merken. Ik gaf bij de medicijnen eene nauwkeurige gebruiksaanwijzing, en verordende, al de zieken, die geholpen werden, met naam, woonplaats, ouderdom, ziekte-verschijnselen en telkens verstrekte medicijnen op te schrijven, welke aanteekeningen ik geregeld elke maand nazag en afteekende.

Eene tweede dagelijksche bezigheid was de school te Kĕṇḍal Pajak. Reeds kort na mijne aankomst richtte ik eene bewaarschool op, al waren het ook slechts acht kinderen. Ik hoopte daardoor anderen te trekken. Kasdimin, de oudste kweekeling alhier, betoonde zich een uitmuntend onderwijzer. Dagelijks hielden de kinderen zich vroolijk bezig en ontwikkelden als bij den dag. Toch mocht het nog niet gelukken, andere kinderen uit den omtrek te winnen. Wantrouwen tegen het Christendom en algeheele onverschilligheid voor alle opzettelijke opvoeding en onderwijs, omdat men in de verste verte het nut of de noodzakelijkheid er niet van inziet, beschouw ik als de oorzaken.

De dagschool ging als ten tijde van Br. KREEMER zijnen gewonen gang.

Aan de meesters der school, vereenigd met de oudste kweekelingen en die leerlingen der eerste of hoogste klasse, die er deel aan wilden nemen, gaf ik tweemaal in de week les. Ik bepaalde mij tot nogtoe tot het rekenen, inzonderheid met het doel, om daarin van meet af aan een' geregelden gang bij het schoolonderwijs te verkrijgen.

Wat verder de opleiding der kweekelingen betreft, ik trachtte vooral in hunne behoefte aan nuttigen arbeid te voorzien. Hierin was mij de Heer VEERESCHILD, die vroeger geheel belangeloos de kerk van Swaroe beschilderde en ook bij herhaling in den werkkring te Môdjô-warnô bijstand bood, tot groote hulp. Onder zijne leiding waren de kweekelingen dagelijks bezig tot verbetering van het erf, maakten voorwerpen, vooral ook voor de school, hielpen bij witten en alles wat verder te doen was aan steenen- of atappengebouwen. Zij werden hierdoor in land- en tuinbouw en velerlei zaken geoefend. Hoezeer dit in den smaak der jongelieden viel en ook door ouderen op prijs gesteld wordt, kan uit de volgende bijzonderheden blijken; 1°. was er geen enkele der kweekelingen, die eenige moeite gaf, en 2°. verzocht mij de tuinman, namens zijn' zoon, een jongeling, die ter school gaat, of hij ook aan het werk der kweekelingen deel mocht nemen, om daardoor geoefend te worden. Dit laatste stond ik gaarne toe, en gaf nog eene kleine vergoeding in de maand voor het werk, dat alzoo door hem verricht wordt.

Wat de opleiding der helpers aangaat, ging ik, gelijk dit ook reeds bij Br. KREEMER de gewoonte was, voort, hen gedurende drie morgens in de week om mij heen te verzamelen. Allereerst hebben zij alsdan verslag uit te

brengen omtrent hunne bevindingen, en in de tweede plaats tracht ik hen te oefenen in de Bijbelsche geschiedenis. Een kort en algemeen overzicht en kennis der noodigste bijzonderheden dier geschiedenissen, die noodzakelijk moeten geleerd worden, mag, naar het mij voorkomt, denzulken niet ontbreken. Welk eene moeite dit echter in heeft bij menschen, die nooit hebben school gegaan en eerst op rijpen leeftijd tot het Christendom zijn toegetreden, kan men zich moeielijk voorstellen. Twee personen, van wie ook Br. KREEMER geen groote verwachting had, trokken zich al spoedig van alle onderwijs en medewerking terug. De vier overigen bleven standvastig. Nog is onder dezen één, die door ouderdom en gebrek aan vatbaarheid achterbleef; doch de anderen verwierven zich een vrij goed overzicht van de geschiedenis van de schepping tot aan Mozes, en zijn niet onbekend meer met de voornaamste gebeurtenissen, tot dat tijdvak behoorende. Ik hoop hiermede voort te gaan tot het eind der geschiedenissen van het Nieuwe Testament.

Overgangen tot de gemeente hadden hunne pogingen in het afgeloopen jaar niet ten gevolge. Wel was er één, Pak Warioen, die in den omtrek van Malang werkt en even als zijn schoonvader, Kjai Zacharias, niet onbekend is met de Javaansche elmoe, die herhaaldelijk menschen in de kerk te Kĕṇḍal Pajak bracht, onder welken enkelen zijn, die waarschijnlijk later wel christen zullen worden.

De gang van dit werk is gewoonlijk deze. De Javaansche evangelist of christen, soms ook wel eene vrouw, spreekt met dezen of genen vriend of bloedverwant of wien men maar ontmoet. Zelden vindt men tegenspraak. De beleefdheid zou dit niet medebrengen, behalve dat men, óf uit vrees van overtuigd of medegesleept te worden, óf uit onverschilligheid liever alle bespreking vermijdt.

'tZij al of niet een woord in goede aarde gevallen zij, men noodigt bij zijn vertrek den spreker gaarne uit, later terug te komen, om meer van de zaak te hooren. Mag het eindelijk gelukt zijn, eenige belangstelling te wekken, zoo zoekt de persoon dengene, die hem met den nieuwen godsdienst bekend maakte, ook wel gaarne op en is het een nieuwe overwinning, als de onderzoekende zijn verlangen te kennen geeft, of op uitnoodiging zich bereid verklaart, mede naar de kerk te gaan. Hierna openbaart zich in den regel de tegenstand. Betrekkingen en vrienden, priesters, dorpshoofd en dorpsgenooten laten niets onbeproefd, om den nieuweling van zijn voornemen af te brengen.

Dikwijls is er heel wat te lijden, alvorens het tot den openlijken overgang komt. Velen trekken zich ook terug, en zijn dan in den regel ontoegankelijker dan te voren.

In al de gemeenten werden de Zondagmorgen-godsdienstoefeningen en des middags kinderkerk, in den vorm van catechisatiën gehouden.

Des Donderdagavonds, te Swaroe des Woensdags in een ander deel der desa, hebben ook godsdienstige bijeenkomsten plaats, waarbij het de toeleg is, de kennis der volwassenen steeds aan te vullen.

Van de drie groote feesten werd het Paaschfeest te Kĕṇḍal Pajak, Pinksteren te Wônô-redjô en Kerstmis te Swaroe gevierd. Door handreiking uit het Vaderland en van enkele belangstellenden in deze gewesten, inzonderheid door tusschenkomst van Ds. VAN LEEUWEN te Soerabaja, konden op 't Kerstfeest aan al de schoolgaande kinderen geschenkjes gegeven worden. Vooral het laatst genoemde feest werd met groote opgewektheid gevierd.

De buitengemeenten verzorgde ik door bezoeken, en door de voorgangers en onderwijzers tot het ontvangen van nieuw onderwijs te Kĕṇḍal Pajak te verzamelen.

Achtmalen bezocht ik Swaroe, driemalen Wônǫ-rĕdjô en driemalen Pĕniwen, meestal gedurende eenige dagen achter elkander, terwijl ik van 15 tot 31 Juli het Tĕnggĕr-gebergte en de christenen aldaar bezocht.

De voorgangers en onderwijzers kwamen elke maand met lichte maan, de eersten Vrijdag en Zaterdag en de anderen tot Zondag na kerktijd, samen. Den geheelen Vrijdagavond werd alsdan aan het godsdienst-onderwijs gewijd. De Geloofsbelijdenis, het Onze Vader en de tien geboden werden verklaard. Des Zaterdag-morgens gaf ik inlichtingen omtrent de onderwerpen, waarover de verschillende voorgangers voornemens waren den volgenden morgen te spreken. Dezen keerden daarop huiswaarts, om den volgenden morgen de godsdienstoefening te kunnen leiden, terwijl ik met de meesters des avonds nog een vak van het schoolonderwijs, dat het meest noodig voorkwam, behandelde.

Eenvoudig, bevattelijk onderwijs, waarvan de stof worde aangegeven, acht ik een vereischte voor dezen werkkring.

Met blijdschap vernam ik daarom het voornemen van Br. HOEZOO, om zijn vragenboekje over de bijbelsche geschiedenis van het Nieuwe Testament te herzien en op nieuw uit te geven.

Niet minder verheugde mij het plan van Br. POENSEN, om de geloofsbelijdenis, het Onze Vader en de tien geboden in vragen en antwoorden te verklaren en wellicht daaraan nog een en ander over Doop en Avondmaal en de christelijke feestdagen toe te voegen.

Zeer zoude ik ook wenschen, dat het vragenboekje over de geschiedenis van het Oude Testament van wijlen Br. JELLESMA omgewerkt en op nieuw uitgegeven kon worden.

Indien vragenboekjes als met den vinger aanwijzen, hoe op de rechte wijs catechetisch onderwijs gegeven en welke stof daarbij behandeld behoort te worden, terwijl bovendien de vragen en antwoorden door de leerlingen vooraf en daarna zoo vaak gelezen worden, dat men immer al de zaken daarin voorkomende met gemak noemen kan, zoo zie ik in dezen niet alleen geen bezwaar, maar acht ze vooral op het tegenwoordig standpunt der gemeenten en christenen in dezen werkkring, eene bijna onontbeerlijke behoefte.

Onder het schrijven dezes werden eerst met geen kleine vreugde de 104 verhalen met plaatjes en daarna de zoo keurige en nuttige bijbelgids in het Javaansch, beiden van Br. HOEZOO, ontvangen.

De 60 verzochte exemplaren van eerstgenoemd werk waren terstond geplaatst en ik heb nog evenveel exemplaren noodig, om aan gedane aanvragen te voldoen. Den bijbelgids gaf ik nog slechts op beziens uit.

Moge door alles menig schaap van de kudde des Heeren in waarheid verder geleid worden op den eeuwigen en goeden weg, en ontbreke het bij de Nederlandsche christenheid noch in het Vaderland noch in deze gewesten aan de noodige belangstelling en hulp, om bij voortduring zijne zendelingen daartoe in staat te stellen.

Kĕṇḍal Pajak, Februari 1888.

J. KRUIJT.

Staat van de gemeenten, scholen en ziekenpractijk in de Residentie Pasoeroehan over het jaar 1887.

A. STAAT DER GEMEENTEN.

1. Zielental op ult. 1887.

	Mann.	Vrouw.	Jong.	Meisj.	Totaal.	Aanmerkingen.
Kendal-pajak......	39	39	42	33	153	Op 18 plaatsen, van 1 tot 18 en meer palen van Kendal-pajak.
Swaroe...............	105	122	123	120	470	23 zielen van dezen op 5 plaatsen tot op 3 palen van Swaroe.
Peniwèn....	36	35	64	40	175	
Wônô-redjô........	29	30	47	31	137	Eéne vrouw op een perceel op niet grooten afstand.
Mangonnandjero	15	17	6	9	47	Op 2 plaatsen, niet ver van elkander tot één perceel behoorende.
Te zamen........	224	243	282	233	982	

2. Aantal doopelingen.

	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Swaroe......................................	—	—	10	12	22
Peniwèn......................................	—	—	9	8	17
Wônôredjô	—	—	5	5	10
					49

3. Catechumenen.

Kendal-pajak..............................	3	2	—	—	5
Swaroe......................................	4	10	—	—	14
Peniwèn......................................	3	5	—	—	8
					27

4. Van elders overgekomen.

Kendal-pajak..............................	1	2	1	2	6
Swaroe......................................	—	2	—	1	3
Wônôredjô	7	7	9	8	31
					40

5. Naar elders vertrokken.

Kendal-pajak....	1	2	1	—	4
Swaroe......................................	9	10	12	12	43
Peniwèn......................................	1	1	1	—	3
Wônôredjô	—	1	—	1	2
Mangonnandjero	1	1	1	—	3
					55

6. Overleden.

	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Swaroe	2	2	3	1	8
Wônôredjô	1	—	—	—	1
					9

7. Huwelijken.

	gesloten.	ontbonden..
Kendal-pajak	1	—
Swaroe	5	—
	6	

8. Opkomst.

a. Zondagmorgen-godsdienstoefening.

	Hoogste.	Laagste.	Gemidd.
Kendal-pajak	86	38	40
Swaroe	228	93	129
Peniwèn	87	27	50
Wônôredjô	geen aanteekening gehouden.		
Mangonnandjero	»	»	»
	401	158	219

b. Kinderkerk.

Kendal-pajak	34	29	32
Swaroe	50	30	47
Peniwèn	aant. door brand verloren gegaan.		
	84	59	79

c. Catechisatie.

In al de gemeenten dagelijks op school en dagelijks afzonderlijk met alle aanstaande catechumenen.

d. Avondmaal.

	Aantal malen.	Aantal avondmaalgangers.
Swaroe	1	61

B. STAAT DER SCHOLEN.

1. Aantal leerlingen op ult. 1887.

	Van Christenouders.		Van Mohammed. ouders.		Totaal.	
	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jong.	Meisj.
Kendal-Pajak	19	13	1	1	20	14
Swaroe	53	60	8	3	61	63
Peniwèn	20	15	1	—	21	15
					102	92

2. Aantal leerlingen, opgenomen 1887.

Kendal-Pajak	4	7	1	1	5	8
Swaroe	12	14	1	1	13	15
Peniwèn	—	—	—	—	—	—
					18	23

3. Aantal leerlingen, dat minder dan een jaar de school bezocht.

	Van Christenouders.		Van Mohammed. ouders.		Totaal.	
	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jong.	Meisj.
Kendal-Pajak ..	—	—	—	—	—	—
Swaroe	4	2	2	—	6	2
Peniwèn	—	—		—	1	—

4. Vroegere leerlingen, die de school in 1887 verlieten.

Kendal-Pajak ..	5	2	1	1	6	3
Swaroe	4	6	5	—	9	6
Peniwèn	1	4	—	—	1	4

5. Leerlingen, die de school verlieten naar hunne klassen.

	Laagste.		Midd.		Hoogste kl.		Totaal.	
	j.	m.	j.	m.	j.	m.	j.	m.
Kendal-Pajak	1	2	1	—	4	1	6	3
Swaroe	4	1	10	6	1	1	15	8
Peniwèn	1	—	—	—	1	4	2	4
							23	15

6. Stand der ouders.

Alleen kinderen van landbouwers.

7. Dagelijksche opkomst.

	Aantal schooltijden.	Hoogste.	Laagste.	Gemidd.
Kendal-Pajak	198	33	30	31
Swaroe	224	126	58	89
Peniwèn	Aanteekeningen door brand verloren.			

8. Leeftijden der schoolkinderen.

	5–8 j.		9–12 j.		13–16 j.		17–20 j.		Totaal.	
	j.	m.	j.	m.	j.	m.	j.	m.	j.	m.
Kendal-Pajak	6	12	4	4	8	1	8	—	26	17
Swaroe	28	43	26	20	22	8	—	—	76	71
Peniwèn	3	4	10	8	10	7	—	—	23	19

9. Verdeeling der klassen op ult. 1887.

	Laagste.		Middelste.		Hoogste kl.		Totaal.	
	j.	m.	j.	m.	j.	m.	j.	m.
Kendal-Pajak	3	6	8	6	9	2	20	14
Swaroe	18	28	33	30	10	5	61	63
Peniwèn	10	9	4	4	7	2	21	15

C. STAAT DER ZIEKENPRACTIJK.

	Zieken.	Aantal malen. Medic. vers.	Herstellende. gemeld.	Overled.	Nog in behandel.	Ontvangen. gelden.
Kendal-Pajak........	422	555	102	1	317	*f* 64,83½
Swaroe	111	151	92	1	8	„ 5,70
Peniwèn	14	15	14	—	—	„ 1,—
	547	721	208	2	325	*f* 71,53½

Voorgangers, helpers, onderwijzers in den werkkring in de Residentie Pasoeroehan 1887.

Rasidin.................................... onderwijzer Kendal-Pajak.
Edrik .... „ „
Mas Soemô .... helper in den omtrek van Kendal-Pajak.
Pak Bambang .... „ „ „ „ „ „
Pak Tarimin .... „ „ „ „ „ „
Pak Warioen.......................... „ „ „ „ , Malang.
Kjai Adrian............................ voorganger Swaroe.
Elipas Soeleiman.................. onderwijzer „
Ebennôjô Djosep .... „ „
Markoes Dipô........................ „ „
Sartô....................................... „ „
Kjai Sacharias........................ voorganger Wônôredjô.
„ Sangkioes .... „ Peniwen.
Joas Krômô.......................... onderwijzer „
Jakoep Mitô.......................... „ „
Pak Poerwô .... voorganger en evangelist Tengger gebergte.

Opmerking.

Krômô Setjô, hoofd der desa Swaroe, Kjai Mitô, hoofd der ontginning te Wônôredjô en Kjai Paulus, ouderling te Swaroe, hoewel bij het werk behulpzaam, doch niet direct tot de „voorgangers, helpers of onderwijzers" behoorende, werden niet in deze lijst opgenomen.

Voor de opgave,

Kĕndal-Pajak, Februari 1888. J. KRUIJT.

Verslag aangaande den werkkring Môdjô-warnô over het jaar 1887.

De geschiedenis der zending op Oost-Java spreekt tot dusverre slechts van eenen langzamen, doch gelijkmatigen vooruitgang. Groote overgangen, gelijk destijds in de Minahassa, hebben hier niet plaats. Op de groote menigte beteekenen dan ook die luttele tientallen weinig; maar gaat men na, dat elke overgang min of meer eene zelfstandige daad vertegenwoordigt, (zie POENSEN's verslag „Mededeelingen D. XXX pag. 234 e. v.), dan hebben zij voor de gemeente wel degelijk groote waarde. In het algemeen kan de Javaan door christen te worden, stoffelijk wel verliezen, niet winnen. En is het nu ook, dat te Môdjô-warnô zelf, door den invloed der gemeente, eene overgang met minder bezwaren gepaard gaat, men gevoelt er te meer, dat het Christendom verplichtingen oplegt, waarvan velen erkennen ze niet te kunnen nakomen (botĕn wagĕd nglampahi). De weinige geestkracht en een groote mate van onverschilligheid staan de verbreiding van het Evangelie onder dit volk in den weg.

Het is een verblijdend verschijnsel, dat te Môdjô-warnô en omstreken meest jonge menschen toetreden. Ouders of verwanten geven alsdan gaarne hunne toestemming, wonen dikwijls zelfs de plegtigheid der inzegening bij, leven daarna in vriendschap en eensgezindheid met deze nieuwelingen; maar blijven nochtans van verre staan. Een enkele maal gebeurt het, dat de ouders volgen, nadat

reeds al de kinderen, of de meerderheid, door den Doop in de gemeente werden opgenomen.

In dezen werkkring traden 28 nieuwelingen tot de gemeente toe. Dit aantal zou met vijftien personen vermeerderd zijn geworden, had niet de gemeente van Kertô-redjô verzocht, de nieuwelingen aldaar uit te stellen, tot ná de inwijding der in aanbouw zijnde kerk, om de inzegening met grootere plechtigheid te doen plaats hebben.

Te Kertô-redjô heeft men ijverig aan deze kerk gearbeid, van tijd tot tijd daarin bijgestaan door de lieden van Môdjô-warnô, die mede hielpen om eene oude schuld af te doen. Toen in der tijd de kerk alhier gebouwd werd, heeft Kertô-redjô geen gering aandeel daaraan genomen. Hierbij zij nogmaals aangeteekend, dat de gemeente de kerk, die ± *f* 2000 zal kosten, geheel zelf betaalt.

Op veel bescheidener schaal, doch met niet minder ijver weerden zich de christenen te Poelé. Voor zes jaar werden daar enkelen toegebracht, o. a. pak-Raidin en pak-Darimin. In het huis van den laatstgenoemde werd sedert geregeld door den voorganger van Wijoeng, of door een' der christenen godsdienstoefening gehouden. Toen ik nu de jongste maal op bezoekreis ook deze gemeente aandeed, toonde pak Darimin mij een gedeelte van zijn erf, dat hij had opgehoogd en gelijk gemaakt, als de plaats, waar het eenvoudig bedehuis zal verrijzen, zoodra het noodige materiaal bijeen is. Het hout, dat daar zeer schaarsch is, en dus duur, moeten zij stuk voor stuk zich aanschaffen. Daar gaat dus heel wat tijd verloren, eer dat alles gereed is. Toch meende ik geen handreiking te moeten doen, hoewel ik er zeer toe geneigd was, omdat het niet goed is, hen te leeren steunen, anders dan op eigen krachten.

Aangaande de opkomsten in de gemeenten, (zie de staten hier achter) worde opgemerkt, dat die minder talrijk zijn, dan een vorig jaar. Ieder dorpspredikant weet, hoezeer de geregelde opkomst in eene landbouwende gemeente van omstandigheden afhangt. In Mei, oogstmaand, hadden wij hier veel regen, zoodat daardoor veel rijst te loor ging, en verscheidene lieden, om toch maar handen genoeg te hebben, de padi lieten snijden voor een vierde, niet gelijk gewoonlijk voor een vijfde. Toen daarop in Juni en Juli plotseling groote droogte volgde, zwermden de lieden bij menigte uit, om elders, waar men nog niet geoogst had, zoo mogelijk, door meer te snijden, hunne schade in te halen. Ongelukkig echter daalde de rijst zoodanig in prijs, dat een volle rijstschuur toch nog eene betrekkelijk geringe waarde vertegenwoordigde.

Hoe moeielijk het voor sommigen moet zijn, om tegenwoordig rond te komen, wensch ik met een paar voorbeelden aan te toonen. De voorganger van Bongso-rĕdjô heeft een vast tractement, onder dien verstande, dat in mindering daarvan komt de opbrengst der rijstvelden hem door de desa voor zijn onderhoud afgestaan. Na aftrek van onkosten en berekend naar marktwaarde, vertegenwoordigde de opbrengst slechts het tractement van eene maand, of ƒ 15.

De tweede voorganger te Kertô-rĕdjo heeft geen geldelijk inkomen. Hij bezit echter zelf drie bouw sawah en twee bouw heeft hij van de desa. Daar hij echter deze velden tegen de helft moet laten bewerken, heeft hij dus feitelijk de opbrengst van slechts 2½ bouw. Hoe zuinig hij ook leeft, hij kan daarmeê met zijn gezin, in dezen tijd, niet toekomen. Voor belasting, het zich aanschaffen van kleêren en kleine benoodigdheden moet hij zooveel verkoopen, dat er niet genoeg te eten over blijft.

Ongetwijfeld werken deze ongunstige tijdsomstandigheden schadelijk op de gemeenten terug. De algemeene armoede is er grooter door geworden. Zijn de verdiensten sedert de suikercrisis, ook in deze streek, aanzienlijk minder, de lage rijstprijzen zijn een ware ramp voor den kleinen man alhier.

Aangaande de scholen valt het volgende op te merken. In den loop van het jaar verminderde het aantal leerlingen op de school te Môdjô-warnô met een 40 tal. Dit verschijnsel is toe te schrijven aan het invoeren van schoolgeld, einde 1886. Was ook het aantal leerlingen, dat de school verliet niet noemenswaardig grooter, dan in 1886, de toevloed, vooral van buiten Môdjô-warnô, was aanzienlijk minder. Daar tevens voor alle nieuwe leerlingen de bepaling werd gemaakt, dat zij, vóór hunne inschrijving, zouden onderworpen zijn aan een' proeftijd van 1 à 2 maanden, waarin zou moeten blijken, of het leeren bij hen ernst was, vielen mede eenigen uit. Menigmaal gebeurt het, dat aanvankelijk de lust wel groot is, maar de volharding daaraan niet geëvenredigd.

Het is bekend, dat vroeger reeds een proef genomen werd met het invoeren van schoolgeld, doch dat die niet slaagde. Het aantal leerlingen nam toen ter tijde zoo af, dat het raadzaam scheen, de vaststelling van schoolgeld nog wat te verschuiven. De redenen, waarom wij in het laatst van 1886 er toe overgingen weder schoolgeld in te voeren, zijn vermeld in het verslag over dat jaar (Med. Dl. XXXI pag. 262). De berekening van het schoolgeld verschilt van de algemeen gevolgde. Het verschuldigde bedrag toch regelt zich naar het aantal leerlingen uit een zelfde gezin, dat de school bezoekt, maar naar de draagkracht van dat gezin. Daar werd eene klassenverdeeling gemaakt, van 10 tot 50 cents

's maands. De ouders nu werden vrijgelaten te bepalen, in welke klasse zij meenden te behooren. Zelfs drongen wij er op aan, zich liever voor een geringer bedrag te verbinden, maar geregeld te betalen, dan wel veel te belooven en het niet te doen. En toch hebben wij veel moeite, om de ouders aan geregelde afdoening der verschenen schoolgelden te wennen. Eigenaardig is voorts de meening van vele ouders, als zouden zij over de drie weken vacantie, omstreeks Kerstmis en Nieuwjaar, geen schoolgeld verschuldigd zijn.

Te Tĕbĕl werd door de desa zelf eene nieuwe school opgericht. Daar, zoover mij bekend is, op Oost-Java door den kleinen man de behoefte aan onderwijs in 't geheel niet gevoeld wordt, acht ik het niet onbelangrijk bij deze school even stil te staan. In September besloot de desa Tĕbĕl, behoorende tot den werkkring van den voorganger te Kertô-rĕdjô, op de gewone jaarlijksche vergadering tot de oprichting van eene school. Daartoe zou men gezamenlijk een gebouwtje opzetten en een stuk bouwgrond afzonderen voor het onderhoud van den onderwijzer. Als zoodanig koos men Rasiô, van Tĕbĕl afkomstig en adspirant-onderwijzer te Môdjo-warnô. Dadelijk begon hij school te houden, voorloopig in het voorhuis van zijn' vader. Reeds in October kon het eenvoudige schoolgebouw worden ingewijd. Ik hielp met een ongebruikt schoolbord van hier, eenige schoolbanken en een stel Indische platen. Wat er aan meubilair ontbrak, werd van bamboe bijgemaakt. Op ult. December 1887 was het aantal kinderen reeds gestegen tot 48 jongens en 12 meisjes, totaal 60 leerlingen.

Er bestaat gegronde hoop, dat deze school in stand zal blijven. De onderwijzer is iemand, die hier reeds blijk gaf tact te hebben. De school zelf is eene stichting der

desa, en als zoodanig haar eere. De opoffering, die zij zich daarvoor getroost heeft, is in eens afdoende geweest, men behoeft dus niet telkens offers te brengen in den vorm van schoolgeld, b.v., iets wat wellicht op den duur de instandhouding der school in gevaar zou brengen. Om de lasten zooveel mogelijk billijk te verdeelen, werd tevens vastgesteld, dat kinderen uit andere desa's schoolgeld zouden betalen, en dit zou strekken tot het aanschaffen van schoolmeubelen en leermiddelen.

Ook uit de doekoehan Moeter ± 3 paal van Môdjôwarnô kwam het verzoek, om aldaar eene school op te richten voor kleine kinderen, gelijk de Fröbelschool alhier, daar de afstand voor die kleinen te groot was om dagelijksch hier school te komen. Ik meende echter aan dit verzoek voorloopig niet te kunnen voldoen, voornamelijk omdat ik geen' geschikten onderwijzer beschikbaar had; maar ook omdat men geen genoegzame waarborgen stelde voor de oprichting van een schoolgebouwtje en het tractement van den onderwijzer.

In het verslag over 1886 wordt met lof melding gemaakt van een' onzer gewezen kweekelingen Wagiman, die in zijne desa Karang-poh onder Wijoeng teruggekeerd, aldaar met 13 leerlingen een schooltje begon. Dan, ondanks zijne goede bedoelingen en den voorbeeldigen ijver, dien hij aan den dag legde, mocht het hem niet gelukken zijn kuddeke bij elkaâr te houden. Al spoedig daalde het cijfer tot 8, en na de vasten kwamen nog slechts 3 kinderen school. Niet alleen gebrek aan belangstelling is hier oorzaak van achteruitgang, maar wel voornamelijk vijandschap van den loerah, die het den christenen, of hun, die het worden willen, bijna onmogelijk maakt, langer daar te blijven wonen.

Van de overige scholen valt niet veel te melden.

Bij de periodieke inspecties bevinden wij de christen-kinderen gevorderd. Zij vormen dan ook de kern der school; de overigen maken de vlottende bevolking daarvan uit. Vooral is dit sterk te Mlaten en te Soerabaja. Telkens zie ik daar weêr vreemde gezichten. De meesten komen maar voor een' korten tijd, om zich wat te oefenen in lezen en schrijven, om daardoor een postje machtig te worden. En het is verbazend met hoe weinig kennis zij zich tevreden stellen! Daardoor ook wordt het werken op die scholen ontzettend moeielijk, want telkens breekt het als bij de hand af.

Het gebouw voor de kweekelingen te Môdjô-warnô, — met voorhuis als leerkamer en achterhuis als woonkamer, — werd voltooid, en dadelijk door de kweekelingen betrokken. Thans zijn aanwezig twaalf jonge lieden, onder welken één leerling van Br. JANSZ. Voor 14 leerlingen is plaats. In doelmatigheid en frischheid beantwoordt dit gebouw ten volle aan de vereischten. Bij de inwendige inrichting gingen wij zooveel mogelijk met Javaansche gebruiken en toestanden te rade. De jongens moeten later weêr in hunne maatschappij terug. Het is billijk, dat zij het goed hebben hier; maar ze mogen niet verwend worden, of vervreemd raken van de gebruiken hunner landgenooten.

De opleiding dezer jonge lieden acht ik van het hoogste belang voor de toekomst. Bij toenemende kennis in de gemeente zelve wordt meer en meer behoefte gevoeld aan degelijk gevormd personeel. Het is noodig jongelui tijdens hun' leertijd genoegzaam geestelijk kapitaal bij te brengen. Behoudens enkele uitzonderingen toch zal de Javaan, zijn doel bereikt hebbende, aan uitbreiding van zijne kennis, door eigen onderzoek, weinig meer doen. Ik heb althans de ondervinding, dat een herhalingscursus, — gelijk ik een opende voor de verklaring van de Nieuw-

Testamentische geschiedenissen, – slechts bij enkelen der reeds aangestelde onderwijzers, in den smaak viel.

Voor de opleiding der kweekelingen worden de krachten van één persoon geheel geeischt. De tijd is nog niet gekomen, om hier eene kweekschool voor onderwijzers-voorgangers op te richten; maar het is wel noodig, dat één persoon zich aan de opleiding geheel wijdt. Ik ondervind, wat mijn vader reeds vele jaren voor mij ondervond, dat het onmogelijk is de belangen van gemeente, school en zieken te behartigen, en bovendien nog voor de opleiding van kweekelingen zorg te dragen. Vóór jaren hadden hier reeds twee zendelingen moeten zijn.

Ook de godsdienstige opleiding van het opkomend geslacht is een punt van veel zorg. Over slechte opkomst ter catechisatie of ter kinderkerk, hebben wij gelukkig niet te klagen. Het is nochtans niet te ontkennen, dat aan de godsdienstige kennis van vele jongens en meisjes, vooral in de buitengemeenten, nog veel ontbreekt. De voorname oorzaak is wel de weinige opgewektheid, waarmee vaak dat onderwijs gegeven wordt, zoodat het niet doordringt in de harten der kinderen. Te Môdjô-warnô geef ik dit onderwijs zooveel mogelijk zelf.

De voorgangers der buitengemeenten kwamen driemaal te Môdjô-warnô te samen. De eerste maal leidde mijn vader nog de samenspreking van een godsdienstig onderwerp. De tweede maal behandelden wij Lukas 9 : 57 – 10 : 24; de derde maal de Geloofsartikelen naar aanleiding van Br. POENSEN's vragen en antwoorden daarover. Voor de personen zelf zijn deze oefeningen van groot nut, en indirect komen zij ook de gemeenten ten goede.

Eénen avond in die week besteden wij aan de bespreking van vrije onderwerpen. Zoo kwam ook eens ter sprake de huiselijke opvoeding der christen-kinderen. Het bleek

dat dit een onuitputtelijk onderwerp was, en hoeveel vooral op dit punt nog te verbeteren valt. Dán, het Christendom werkt slechts langzaam door. — Algemeen was men van gevoelen, dat de jongere gemeenteleden de opvoeding der jeugd beter begrepen en trachtten te behartigen, maar daarin maar al te vaak door ouders, schoonouders of grootouders werden verhinderd. Deze opmerking had ik bij de behandeling van zieken reeds gemaakt. Mijne raadgevingen omtrent voeding of verzorging van zieke of zwakke kinderen, werden vaak in den wind geslagen, omdat een of ander oudje gezegd had; „Wat weet meneer er van, we hebben jelui immers ook wel groot gebracht."

Dan ook in dezen komt langzamerhand eene merkbare verandering ten goede. In sommige huishoudens komt meer regel, meer orde. En school én catechisatie werken indirect mede. Thuis leeren de kinderen gezangversjes of andere liedjes van buiten, zingen ze bij wijlen, oefenen zich in het lezen hunner lessen of het lezen van noten, in het rekenen, enz. Menigmaal vond ik 's avonds eenigen van verschillenden leeftijd bijeen, dezen bezig met het spellen uit een tjarakan (a-b boek), genen met het leeren van versjes, anderen weer met het lezen van hunne les, en dit alles liefst zoo luid mogelijk, zoodat het geheel wel iets had van een langgar in miniatuur.

Het is aardig, zooals de kleinen op de Fröbelschool elkaâr weten te taxeeren. A. kent twee coupletten van een versje, B. is hem de baas, hij kent ze allemaal; C. kent nog maar tien letters; D. kent ze allemaal; maar E. spant de kroon, hij kent ze door elkaâr.

Nog iets der vermelding waardig, vinde hier eene plaats. De loerah van Môdjô-rôtô, onder-distrikt Môdjô-warnô, trad af wegens ouderdom, en in zijne plaats werd

gekozen de oudste zoon van den ontginner dier desa. Deze man behoort tot de meest gegoeden van het dorp. Hij heeft niet alleen de school met vrucht doorloopen, maar in der tijd ook deelgenomen aan de avondlessen, o. a. in het Maleisch, en het rekenen met gebroken getallen. Hij is dus meer ontwikkeld dan eenige loerah hier in den omtrek, en daarbij een door en door vroom christen. Wat mij het meest voor hem innam, is de wijze waarop hij zich, tijdens de verkiezing hangende was, gedroeg. Een der oudste christenen getuigde van hem, dat hij »noch ter rechter noch ter linker afweek", waarmeê de man bedoelde, dat hij noch door geld, noch door bijgeloovigheden zich van zijne verkiezing trachtte te verzekeren. Dat hij daardoor den steun moest missen van lieden, die uit dergelijke zaken steeds een winstje voor zich zoeken te kloppen, pleit slechts voor zijn karakter. Niet zonder grond verwachten wij van hem, dat hij een voorbeeld zal zijn voor zijne minderen, zoowel als voor andere dorpshoofden.

De »kitab tjarios 104" (in de wandeling genoemd „kitab gambar") van Br. HOEZOO, en zijn Bijbelgids, zoomede Br. POENSEN's »Kidoeng" No. 3, zijn hier met veel vreugde ontvangen. Alléén de prijs van den Bijbelgids is, in verhouding tot de andere boekjes, te hoog. Moge dit boekske daardoor maar niet belemmerd worden in zijn' loop!

En hiermede heb ik het belangrijkste uit dezen werkkring vermeld. Het is niet dan met een gevoel van onvoldaanheid, dat ik op dezen tijdkring terugzie. Veel moest ongedaan blijven, en in veel kan niet dan slechts gebrekkig worden voorzien. Toch gaan wij met goeden moed voort, doende wat onze hand vind, om te doen.

Moge slechts bij de vrienden der zending de over-

tuiging gevestigd zijn, dat hier veel gedaan kan worden, dat hier veel gedaan moet worden. »Heft uwe oogen op en aanschouwt de landen, want zij zijn alreede wit om te oogsten" en »Bidt den Heer des oogstes, dat Hij arbeiders in zijn' oogst uitstoote."

Môdjô-warnô, April, 1888. A. KRUYT.

Staat van de gemeenten, de scholen en de zieken-practijk, in den werkkring Môdjô-warnô, over 1887.

A. STAAT DER GEMEENTEN.

1. Zielental op ult. 1887.

Namen der desa's.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Môdjô-warnô	502	577	441	400	1920
Bôngsô-redjô	65	74	61	52	252
Kertô-redjô	77	89	54	55	275
Ngôrô	67	67	58	53	245
Segaran	47	52	33	27	159
Goejangan	32	33	25	21	111
Wioeng	33	33	29	24	119
Poelé	7	5	8	6	26
Soerabaja	23	22	14	16	75
Semaroeng	8	19	1	2	30
				Totaal	3212

2. Aantal doopelingen.

Môdjô-warnô	8	9	33	40	90
Bôngsô-redjô	—	3	—	—	3
Kertô-redjô	—	—	1	2	3
Ngôrô	—	—	—	2	2
Segaran	—	2	3	4	9
Goejangan	2	1	5	2	10
Wioeng	—	—	1	2	3
Poelé	—	—	—	1	1
Soerabaja	1	2	—	—	3
				Totaal	124

3. Catechumenen.

Môdjô-warnô	21	10	31
Côngsô-redjô	—	5	5
Kertô-redjô	—	2	2
Segaran	4	3	7
Goejangan	—	2	2
Wioeng	1	2	3
Soerabaja	1	2	3
		Totaal	53

4. Van elders overgekomen.

Namen der desa's.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Môdjô-warnô	—	1	—	—	1
Segaran	—	—	—	1	1
Wioeng	1	1	—	—	2
Soerabaja	3	—	2	1	6
Semaroeng	1	1	—	1	3
				Totaal	13

5. Naar elders vertrokken.

	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Môdjô-warnô	3	3	5	1	12
Bôngsô-redjô	2	—	—	—	2
Soerabaja	1	2	4	1	8
Semaroeng	—	1	2	—	3
				Totaal	25

6. Overleden.

Môdjô-warnô	2	8	8	3	21
Bôngsô-redjô	2	—	—	—	2
Ngôrô	2	—	—	—	2
Wioeng	1	1	—	—	2
Poelé	—	1	—	—	1
Soerabaja	3	—	—	—	3
Semaroeng	4	3	—	—	7
				Totaal	38

7. Afvalligen.

	Mannen.	Vrouwen.	Totaal.
Môdjô-warnô	1	1	2
Kertô-redjô	1	—	1
Ngôrô	—	1	1
		Totaal	4

8. Tot de gemeenten teruggekeerden.

Geene.

9. Huwelijken.

	gesloten.	ontbonden.
Môdjô-warnô	24	—
Bôngsô-redjô	2	—
Kertô-redjô	1	—
Ngôrô	4	—
Goejangan	2	—
Wioeng	1	—
Totaal	34	

B. Staat der opkomst in kerk en catechisatie.

1. Zondagmorgendienst.

		Hoogste.	Laagste.	Gemidd.
Môdjô-warnô		788	172	358
Bôngsô-redjô		123	49	77
Kertô-redjô		114	37	59
Ngôrô		104	52	61
Segaran	Segaran	39	11	16
	Soekôrame	32	11	13
Goejangan		68	32	41
Wioeng	Wioeng	40	24	29
	Poelé	20	14	17
Soerabaja		36	13	22
		1364		693

2. Kinderkerk en catechisatie.

		Hoogste.	Laagste.	Gemidd.
Môdjô-warnô	Kinderkerk	364	85	143
	Kleine jongens catechisatie	80	23	51
	Kleine meisjes idem	75	18	4[illegible]
	Groote jongens idem	58	16	41
	Groote meisjes idem	69	27	45
Bôngsô-redjô		Tweemaal	's weeks	op school.
Kertô-redjô		35	29	30
Goejangan		15	10	8
Wioeng		12	7	9
Soerabaja		6	2	4
		714		375

3. Avondmaalsbediening.

	Aantal malen.	Aantal Avondmaalgangers.	Gemidd.
Môdjô-warnô	2	728	364
Bôngsô-redjô	1	118	118
Kertô-redjô, Ngôrô	1	153	153
Wioeng	1	45	45
Soerabaja	1	19	19
Semaroeng	1	22	22
			721

C. STAAT DER SCHOLEN.

1. Aantal leerlingen op ult. 1887.

	Van Christenouders. Jongens.	Meisjes.	Van Mohammed. ouders. Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Môdjô-warnô	192	146	154	20	512
Bôngsô-redjô	13	10	31	—	54
Kertô-redjô.........	Gouvernementsschool.				
Tebel	7	8	41	4	60
Segaran	6	6	13	—	25
Goejangan....	9	4	29	—	42
Wioeng....	15	8	6	—	29
Karangpoh............	—	—	3	—	3
Soerabaja	1	—	37	—	38
	243	182	314		763
	182		24		
	425		338		

2. Aantal leerlingen opgenomen 1887.

Môdjô-warnô	19	15	56	4	94
Bôngsô-redjô	5	4	22	—	31
Segaran	—	2	12	—	14
Goejangan	1	2	26	—	29
Wioeng	1	2	—	—	3
Soerabaja.............	—	—	36	—	36

3. Aantal leerlingen, dat in 1887 de school bezocht en weder verliet.

Môdjô-warnô	—	1	6	—	7
Bôngsô-redjô	—	—	2	2	2
Segaran	—	—	2	—	2
Goejangan	—	—	13	—	13
Soerabaja	—	—	15	—	15

4. Vroegere leerlingen die de school in 1887 verlieten.

Môdjô-warnô	33	15	75	6	129
Bôngsô-redjô	5	3	10	2	20
Segaran	—	—	6	—	6
Goejangan	—	—	24	—	24
Wioeng	—	1	4	—	5
Karangpoh...........	—	—	10	—	10
Soerabaja.............	1	—	19	—	20

5. Stand van de ouders der leerlingen.

	Jongens. Van Hoofden.	Meisjes.	Jongens. Van andere	Meisjes. Javanen.	Totaal.
Môdjô-warnô	—	—	346	166	512
Bôngsô-redjô	—	—	44	10	54
Tebel	—	—	48	12	60
Segaran	4	—	15	6	25
Goejangan	—	—	38	4	42
Wioeng	—	—	21	8	29
Karangpoh	—	—	3	—	3
Soerabaja	1	—	37	—	38

6. Dagelijksche opkomst.

	Aantal schooltijden,	Hoogste.	Minste.	Gemidd.
Môdjô-warnô	267	456	253	384
Bôngsô-redjô	231	43	11	28
Tebel	77	62	40	44
Segaran	248	25	10	17
Goejangan	268	48	12	27
Wioeng	261	27	14	17
Soerabaja	248	38	12	26

D. Staat van de leeftijden der schoolkinderen en der klassen-verdeeling.

1. Leeftijden der leerlingen op ult. 1887 op de school aanwezig.

	4–5 j.		6–8 j.		9–12 j.		13–16 j.		17–20 j.		
	j.	m.	j.	m.	j.	m.	j.	m.	j.	m.	Totaal.
Môdjô-warnô	15	13	72	78	145	75	96	—	18	—	512
Bôngsô-redjô	—	—	5	4	17	6	22	—	—	—	54
Tebel	—	—	25	4	15	7	8	1	—	—	60
Segaran	—	—	—	4	3	2	10	—	6	—	25
Goejangan	—	—	3	1	13	3	22	—	—	—	42
Wioeng	—	—	—	3	13	5	5	—	3	—	29
Karangpoh	—	—	—	—	1	—	2	—	—	—	3
Soerabaja	—	—	1	—	19	—	14	—	4	—	38

2. Leeftijden der leerlingen die de school in 1887 verlieten.

	4–5 j.		6–8 j.		9–12 j.		13–16 j.		17–20 j.		21–24 j.		
	j.	m.	j.	m.	j.	m.	j.	m.	j.	m.	j.	m.	Totaal.
Môdjô-warnô	—	2	6	6	20	7	60	7	28	—	—	—	136
Bôngsô-redjô	—	—	—	—	2	3	14	2	1	—	—	—	22
Segaran	—	—	—	—	—	—	3	—	5	—	—	—	8
Goejangan	—	—	—	—	10	—	25	—	2	—	—	—	37
Wioeng	—	—	—	—	2	—	2	1	—	—	—	—	5
Karangpoh	—	—	—	—	7	—	3	—	—	—	—	—	10
Soerabaja	—	—	2	—	12	—	19	—	2	—	—	—	35

3. Leerlingen die de school verlieten naar hunne klassen.

	1e kl. j.	1e kl. m.	2e kl. j.	2e kl. m.	3e kl. j.	3e kl. m.	4e kl. j.	4e kl. m.	5e kl. j.	5e kl. m.	6e kl. j.	6e kl. m.	7e kl. j.	7e kl. m.	Totaal.
Môdjô-warnô	16	5	15	2	17	2	16	4	16	2	31	4	3	3	136
Bôngsô-redjô	8	1	5	2	4	2	—	—	—	—	—	—	—	—	22
Segaran	—	—	3	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8
Goejangan	3	—	12	22	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	37
Wioeng	—	—	—	—	—	—	4	1	—	—	—	—	—	—	5
Karangpoh	—	—	3	—	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10
Soerabaja	—	—	11	—	24	—	—	—	—	—	—	—	—	—	35

4. Verdeeling der klassen op ultimo 1887.

	1e kl. j.	1e kl. m.	2e kl. j.	2e kl. m.	3e kl. j.	3e kl. m.	4e kl. j.	4e kl. m.	5e kl. j.	5e kl. m.	6e kl. j.	6e kl. m.	7e kl. j.	7e kl. m.	Totaal.
Môdjô-warnô	41	64	23	11	35	19	35	12	55	23	88	34	58	61	512
Bôngsô-redjô	10	—	12	3	22	7	—	—	—	—	—	—	—	—	54
Tebel	9	4	33	8	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	60
Segaran	—	—	13	—	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	25
Goejangan	8	—	—	—	19	4	—	—	—	—	—	—	—	—	42
Wioeng	5	1	2	1	8	2	6	4	—	—	—	—	—	—	29
Karangpoh	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
Soerabaja	—	—	14	—	24	—	—	—	—	—	—	—	—	—	38

E. STAAT DER ZIEKEN.

	Dagelijksc behandelde oogzieken.	Oogzieken, die geen dag behandeling behoeven.	Andere zieken.	Totaal.
Aantal.	347	267	2754	3368
Aantal malen medicijnen verstrekt	11632	348	6334	18314
Herstellingen gemeld	112	58	1828	1998
Overleden.	—	—	33	33
geen bericht of nog onder behandeling	235	209	893	1337
Bedrag der ontvangen vergoedingen.	—	—	*f* 572,50½	*f* 572,50½

Voor de opgave,

Môdjô-warnô, April 1888. A. KRUIJT.

Voorgangers, Helpers en Onderwijzers in den werkkring te Môdjô-warnô 1887.

Asiël Ider, Voorganger te Môdjô-warnô.
Bernardus Ngamidin, Schrijver te Môdjô-warnô.
Sarpô pak Tjondrô, Hoofdonderwijzer te Môdjô-warnô.
David Ngamidin, Onderwijzer te Môdjô-warnô.
Elisô, » » »
Amasiô Rasiô, » » »
Sastrô wiriô Nar, » » »
Saminô, » » »
Pariman, » » »
Djansĕn, » » »
Lĕgiman, » » »
Simsim Mĕstôkô, » » »
Kanapi, Aspirant onderwijzer »
Bindjamin » » »
Tjondrô, » » »
Mastôkô, » » »
Epraim Meri, helper bij de zieken.
Joram Djongkô, Voorganger te Bongsô-rĕdjô.
Sarimin Onderwijzer » »
Sesam Medin, Voorganger te Kertô-redjô en Ngôrô.
Iprajim, tweede » » » » »
Rasiô, Onderwijzer te Tĕbĕl.
Semsom Sagiô, Voorganger te Sĕgaran.
Ananias, Onderwijzer » »
Warnô pak Mastôkô, voorganger te Goejangan.
Akimas Djariô, Onderwijzer » »
Soleiman Sabrang, Voorganger te Wioeng.
Kipoes, Onderwijzer » »
Mattheus Maddakin, Voorganger te Soerabaja.
Josian, Onderwijzer. » »
Kweekelingen twaalf.

De Zending in Kediri en Madioen, in 1887.

Eene geopende deur.
PAULUS.

Eene geopende deur! Dit woord is van Paulus afkomstig. Het teekent den Apostel. Het is eene uitdrukking, die op het gebied der zending thuis behoort.

Toen Paulus en Barnabas van hunne zendingreize te Antiochië teruggekeerd waren, verhaalden zij aan de gemeente, dat „God den heidenen eene deur des geloofs geopend had"; d.i. dat Hij den heidenen de gelegenheid geschonken had om tot het geloof te komen. En toen hij te Efeze zijn' eersten brief aan de christenen te Corinthe schreef, sprak hij van »eene groote en krachtige deur, die hem te Efeze geopend was"; d.i., dat hem daar eene ruime en gunstige gelegenheid gegeven was tot verbreiding van het Evangelie. Ook te Troäs (2 Cor. 2 : 12) was „hem eene deur geopend in den Heer." Terwijl hij later aan de christenen te Kolosse schreef, te „bidden dat God hem eene deur des woords mocht openen".

Dus: God geeft den heidenen de gelegenheid door het Evangelie tot het geloof te komen; en zijnen gezanten, het Evangelie te verkondigen.

Dit Paulinische denkbeeld kan en zal de zendende gemeente nooit loslaten. God de Heer is en blijft de Alpha en de Oméga, de eerste en de laatste in de zending. Hij geeft; en alléén door en met Hem hebben wij iets, en vermogen wij iets. Het woord des Heeren Jezus: »zonder mij kunt gij niets doen!" leert men dan ook eerst recht in de practijk der zending verstaan. En waar het woord

Gods eene plaats gevonden heeft in eene geloovige ziel, daar ontvangt God alweer de eere voor de genade, dat ook zij tot het geloof in Christus mocht komen.

De zendende gemeente worde er dus aan herinnerd, „God te bidden, dat Hij den zendelingen eene deur des woords opene.” In dat bidden zal het openbaar worden, dat er een band der gemeenschap bestaat, die de zendende gemeente en de zendelingen met hunne gemeente aan elkander verbindt. En waar die bestaat; waar men in den geest zich één met elkander, en aan elkander verbonden gevoelt; waar de belangen der zending slechts één gemeenschappelijk belang zijn; waar de liefde allen te samen met ijver, toewijding en offervaardigheid bezielt, daar zal het gebed voor de zending ook als eene spontane uiting van het zendingleven der ziel niet achter kunnen blijven.

Zoo ergens, dan wordt in den zendingkring de waarde en beteekenis van »de gemeenschap der heiligen” begrepen en gewaardeerd. Het zich wijden aan de zending wordt in die gemeenschap een zich wijden aan een goddelijk werk. En als zoodanig wordt dat werk dan ook op den voorgrond gesteld. Het zendingwerk wordt dan iets verhevens, iets christelijk-idéalistisch! Ieder goed zendingvriend is uit den aard der zaak een christelijk idealist. Een goddelijk idealisme dringt en bezielt hem; doet hem hopen, op hoop tegen hoop; stelt hem naar den geest in zijn werken boven al het stoffelijk leven en streven der menschheid; brengt hem te midden van teleurstelling, strijd en minachting gedurig in rapport met den hemel en het voltooide Godsrijk der eeuwigheid, en voert hem telkens uit het geestelijk strijdperk in de laagte, naar den top van den berg der hemelvaart.

Met deze laatste opmerking wordt de stemming des

zendelings op Java weergegeven, waar hij zijne gedachten over den gang van zaken gedurende het afgeloopen jaar laat gaan. Zeker moet hij nog meer nadruk leggen op dat: »Bidt God voor ons, dat Hij ons eene deur des woords opene!" dan op dat andere: „God heeft ons eene deur des woords geopend!" Het is nog altijd minder een tijd van juichen (hoewel, Gode zij dank! de juichtoon in ons nieuwjaarslied niet mocht ontbreken!) dan wel veel meer van worstelen, van streven, van zoeken en tasten, van een verzuchten: »Och, Heer! geef nu voorspoed!" (Psalm 118: 25).

En in dezen mijnen werkkring werd gedurende het verslagjaar ook werkelijk eenige voorspoed ondervonden. Het getal gemeenten werd weder met eene vermeerderd, die door gunstige plaatselijke gesteldheid en het karakter van den persoon, die zich aan het hoofd der nederzetting heeft gesteld, iets goeds voor de toekomst belooft. In eene boschachtige streek van het district Soeka-rĕdjô hebben zich drie christen huisgezinnen gevestigd op eene plaats in het ressort van de desa Taloen. Gunstiger gelegenheid voor inlanders, die eene desa met sawah's en tĕgal's wenschen aan te leggen, is niet te vinden. En de man, die de ziel der onderneming is, munt uit door ijver en vromen zin, die, naar, wij hopen, duurzaam zullen zijn, en bestand tegen de ontzenuwende kracht der algemeene indrukloosheid, en den langzamen, niet altijd bemoedigenden en opwekkenden gang der wereldsche zaken.

Laat ons in korte trekken 's mans geschiedenis verhalen; men zal dan tegelijk beter onze verhouding tot hem leeren kennen. Als jong mensch, Rônô mĕnggôlô geheeten, kwam hij van Pônôrôgô (Madioen) naar Maron (Kediri), waar hij als Islamiet met de christen-dochter van een lang niet onberispelijk christen in het huwelijk

trad. De dochter meende aan het verlangen harer ouders te moeten voldoen, en sloot een mohammedaansch huwelijk. Dat kwam destijds te Maron wel eens meer voor! Zoodra zij echter op zich zelf woonde, sprak zij haren man er gedurig over, dat hij ook christen moest worden. En hij liet zich daartoe ook vinden, zoodat ik hem den 30sten Mei 1869 als Rubin, tegelijk met hun eerste kind, kon doopen. Of op dat besluit om christen te worden ook de overweging invloed had, dat de kans om tot desahoofd van Maron gekozen te zullen worden, gunstiger werd, weet ik niet genoeg. Kort na zijnen doop werd hij werkelijk tot hoofd gekozen. De zendeling, de medehelper, en de beste leden der gemeente verheugden zich in die keuze, hopende, dat onder zijnen invloed ook de zedelijke toestand der gemeente, die zooveel te wenschen overliet, verbeterd zou worden. Helaas! hoe bitter werden wij teleurgesteld! Hoe bleek de velerlei verleiding en verzoeking, aan het Loerah-schap verbonden, hem te machtig te zijn, en kwam het tot een afdwalen en zondigen, die hem geheel van ons vervreemdden! Tot volkomen armoede vervallen, werd hij weldra ontslagen als desahoofd, en geraakte hij aan het zwerven, tot hij eindelijk voor zich en de zijnen eene rustplaats in Swaroe (Malang) vond. Daar kwam hij onder den invloed van eene betere omgeving dan hij te Maron had leeren kennen, die, naar het schijnt, zijne vrouw zeer ten goede kwam in haar pogen om hem weêr op het rechte spoor te brengen. Gedurig kwam hij toch weder in de Kediri terug, en meermalen zag ik hem bij mij aan huis. Na verloop van eenigen tijd kwam hij met het verzoek om plaatsing in onzen dienst. Ik wees dat af; hij kwam er echter bij ieder vernieuwd bezoek op terug. Toen verzocht hij zijn zoontje als kweekeling bij mij te mogen plaatsen, en ik voldeed aan

zijn verzoek. Dit gaf aanleiding tot herhaald bezoek; ook kwam hij dan telkens weer op zijn verzoek, om als medehelper of evangelist geplaatst te worden, terug. Ik bleef weigeren, daar ik niet vergeten mocht, hoe hij het te Maron gemaakt had, en vreesde, dat zijn verzoek louter om stoffelijke redenen geschiedde. Ik vertrouwde hem niet.

Gedurende het verslagjaar kwam het plan tot rijpheid, de boven genoemde ontginning onder Taloen te beginnen. De groote vraag was, wie zich aan het hoofd der nederzetting zou plaatsen. De medehelper van Sambirôtô, die de plaats gezocht en aanbevolen had, en zich sedert ook min of meer als de geestelijke vader dier nederzetting wil beschouwd hebben, bedacht zich, en stelde Rubin voor, die juist weer op bezoek in Kediri was. Rubin had er ooren naar, en kwam ook bij mij de zaak bepraten. Toen hij echter te kennen gaf, alleen als medehelper daar te willen meêwerken, moest eene weigering volgen. Hij vertrok weêr. De medehelper van Sambirôtô schijnt hem echter niet los gelaten te hebben, zoodat hij weêr in Kediri terug kwam. Na verschillende gunstige inlichtingen omtrent zijn persoon ontvangen te hebben, besloot ik eindelijk hem te bewegen zich voorloopig aan het hoofd der nederzetting te plaatsen, tot tijd en wijle zich daar eene gemeente zou gevormd hebben. Middelerwijl zou hij èn als hoofd èn als voorganger der nederzetting zich vestigen en bezig zijn. Wilde hij in dit voorstel treden, dan zou ik gelegenheid hebben, hem nader te leeren kennen. Hij vertrok weêr zonder eenig bepaald antwoord op mijn voorstel gegeven te hebben. Hij keerde naar Malang terug. Na verloop van een paar maanden kwam hij echter met zijn gezin bij den medehelper te Sambirôtô,

maakte onmiddellijk aanstalten om zich in de nederzetting te vestigen met nog een paar christen-gezinnen, en kwam nu herhaaldelijk mij bezoeken, om over de belangen dier nederzetting te handelen. Hij schikte zich geheel naar mijne plannen, en tot heden heb ik niet dan reden tot blijdschap, dat hij zich daar gevestigd heeft. Hij ontwikkelt een' grooten ijver in het bekend maken des Evangelies, blijkbaar met een' tact en op eene wijze, die onder zijne landgenooten ingang aan zijn woord doen vinden. Mag ik op den indruk afgaan, dien al het gehoorde op mij gemaakt heeft, dan moet aan zijne vrouw de eere toegekend worden, van haar man weêr op het rechte pad gebracht te hebben. Verwonderlijk is het te hooren met welke gepaste vrijmoedigheid, geschiktheid, en gemoedelijk vromen zin deze vrouw te midden van christen- en mohammedaansche vrouwen verkeert en het Evangelie aanbeveelt. Ook in de nieuwe nederzetting staat zij haren man trouw ter zijde, zoodat reeds verscheidene gezinnen in den omtrek besloten hebben, zich met der woon bij hen aan te sluiten en tot het Christendom over te gaan. Reeds verzochten zij gedoopt te worden; doch daarmede zal ik nog eenigen tijd wachten, opdat de ernst en standvastigheid van hun voornemen nader mogen blijken. Zoo heeft God ons in die streek weer „eene deur geopend'', door welke wij hopen, dat vele Inlanders tot het geloof zullen komen, zoodat daar eene gemeente van eenige beteekenis gevormd worde.

Al de oudere gemeenten bleven gedurende het verslagjaar in wezen. Van Sĕgaran, dat op mijnen »Staat'' over 1886 het eerst voorkwam, en toen 31 zielen telde, mag ik eenen belangrijken aanwas gedurende 1887 in het zielental berichten, daar het thans tot 83 zielen is geklommen. Deze vermeerdering bestaat uitsluitend

uit christenen van elders overgekomen. Wijst dit cijfer dus op geene vermeerdering van het aantal, doch alleen op eene verplaatsing van inlandsche christenen, zoo moet de lichtzijde daarvan toch erkend worden in het feit, dat al deze personen in hunne oude woonplaats geen voldoend levensonderhoud konden vinden, en hier, bij eenige inspanning en vlijt, wèl; voorts, dat nu eene gemeente gevestigd wordt in eene landstreek waar die al jaren geleden gewenscht werd, en enkelen – zoo als die uit Madioen overkwamen – er in eenen kring van meer verzorgd godsdienstig-gemeentelijk leven overgeplaatst werden.

Deze beide gemeenten nu, van Taloen en Sĕgaran, die wij boven bespraken, zijn alzoo in oorsprong nog al onderscheiden, en dit zal op de verdere geschiedenis en het karakter dier gemeenten ongetwijfeld van invloed zijn. Mag Taloen het geluk hebben, dat de eerste nieuwelingen standvastig blijven, en onberispelijk in de wereld verkeeren, dan zal dit den naam des Evangelies ten goede komen, en er een opgewekt christelijk leven in het midden dier gemeente ontstaan. De gemoedelijke ijver en bezieling, die van hun' voorganger uitgaan, zullen èn in de gemeente zelve èn in den omtrek gunstig doorwerken, en gesteund door de gunstige ligging der desa, de verbreiding des Evangelies ten goede komen. Of dit nu ook van Sĕgaran zal gelden, moet de toekomst leeren. Afgaande op mijne kennis van de personen, zullen zij waarschijnlijk onderling in gemeenschap blijven leven, maar mis ik bij hen die frischheid en opgewektheid van het nieuwe leven, die onmisbaar zijn voor de verbreiding des Evangelies. Kunnen wij bij hen, meer dan bij de eersten, op standvastigheid en volharding rekenen, bij de eersten zal, meer dan bij hen, de eerste liefde zich werkzaam betoonen in de aanbeveling van hun

nieuw geloof. Is toch die eerste periode des geloofs voorbij – ik merkte het overal in de reeds lang bestaande gemeenten op – dan volgt er eene periode van zich opsluiten in eigen kring; de zendingijver verflauwt; men blijft christen, maar voor zich zelven, zonder gloed en opgewektheid. Maron kwam zelfs na die eerste periode, hoewel die buitengewoon opgewekt was, tot verval, al wil ik daarbij niet vergeten, dat de verleiding en verzoeking, die tot haar kwamen buitengewoon waren, zooals geene andere gemeente die heeft leeren kennen. Toen echter die jaren voorbij waren, en het oudere geslacht langzamerhand tot zijne vaderen begon verzameld te worden; toen er in het opgroeiende, jongere geslacht eenig nieuw leven begon te werken, kwam die gemeente ook weer in eenigszins gezonder toestand. En hoewel dat nu ook nog van het heden geldt, zoo blijkt toch gedurig maar al te zeer, dat die oude invloeden nog nawerken; dat die gemeente een' knak heeft gekregen, waarvan zij zich al heel moeielijk schijnt te kunnen herstellen. In mijn Jaarverslag over 1883 toonde ik reeds aan, dat de verhouding van christenen tot mohammedanen daar ongeveer was als 1 : 6. Dit is nu nog het geval. Het omgekeerde had moeten en kunnen zijn. Moge »God er ons eene geopende deur des Woords" geven!

De geschiedenis van Wônô-hasri, hoewel zelfs in oorsprong reeds eene geheel andere dan die van Maron, leert ons geheel hetzelfde. Het zielental blijft daar stationair. Wat de desa betreft, is de verhouding van christenen tot mohammedanen ongeveer als 2 : 1. Eene betrekkelijk gunstige verhouding alzoo. Maar voor de verbreiding van het Evangelie in den naasten omtrek toch met geheel hetzelfde resultaat als elders. Sedert

eenige maanden vertoont zich tot mijne blijdschap eenige opgewektheid onder de christenen, hoofdzakelijk veroorzaakt door de verwezenlijking van het plan om eene nieuwe kerk te bouwen. En ik moet hun zonder eenige beperking den lof toekennen, dat zij voor dien bouw doen wat zij kunnen, ja, mij wel eens verrast hebben met meer te doen dan ik verwacht had. En dit verschijnsel geeft mij eenige hoop voor de toekomst. Ook voor mij persoonlijk is het eene oorzaak van dankbare blijdschap, dat Wônô-hasri nu toch eindelijk eene nieuwe, geheel van steenen opgetrokken, met pannen gedekte kerk zal krijgen. Niet dat het kostende alreeds geheel aanwezig is. De christenen zelven zullen zorgen voor: steenen, zand, bamboe en alle knechtsdiensten. Buiten dit alles bedraagt de raming toch nog ruim *f* 1500, en ontvingen wij aan bijdragen pas *f* 1242,80, waarvan *f* 655 uit Holland, en *f* 587,80 van Java, waarvan ongeveer de helft van de inlandsche christenen zelven afkomstig is. Hoe wij nu die nog ontbrekende ± *f* 300 zullen vinden is ons eene verborgenheid, doch hopende dat die ook wel zullen komen, gaan wij maar voort met bouwen. De Heer Graaf VAN LIMBURG STIRUM zal echter wel onzen oprechten en innigen dank willen aanvaarden, voor al hetgeen hij persoonlijk voor dezen kerkbouw heeft willen doen, zoodat hij bovendien nog eene zoo ruime bijdrage heeft weten bijeen te brengen. En in hem breng ik mijn' dank tegelijk aan allen, die hem in staat stelden mij die gave over te maken. Ook aan alle mij bekende of niet bekende vriendelijke gevers of geefsters, wier bijdragen in de nummers 6/12 der Maandberichten van 1887 vermeld worden, zij mijn dank aangeboden!

Zijn wij met Wônô-hasri gereed, dan komt Sambi-rôtô aan de beurt. Ook daar heeft men het plan gevormd

eene nieuwe kerk te bouwen. Onbekend met de kosten die er aan den bouw van een kerkje, als nu voor Wôuô-hasri gesticht wordt, verbonden zijn, meende men verleden jaar dit alles zelf wel te kunnen bekostigen. Toen ik hen daaromtrent nader ingelicht had, gingen zij aan het rekenen, en kwamen tot het besluit, dat een en ander wel hun vermogen te boven ging, maar toch zouden zij hun best doen, en ...... daarbij trokken zij al vast een wissel op mijne hulp. Nu, die heb ik hun dan ook toegezegd, want het is goed en noodig, dat daar een gepast bedehuis verrijze! Sambi-rôtô wint het nu reeds in zielental van al de Kedirische gemeenten, en er heerscht een opgewekt kerkelijk leven. Met dit Nieuwe jaar wordt er tegelijk eene kinder-dagschool geopend, waarvoor men voorloopig een bamboe-gebouw met houten stijlen en bindwerk heeft opgezet, en voor de noodige banken en zwarte borden heeft gezorgd. Levi blijft de voorganger der gemeente, doch twee onzer oudste kweekelingen plaatsen wij daar als onderwijzers, die ieder eene klasse van 20 à 25 leerlingen zullen leiden. Het onderhoud dezer onderwijzers brengt de gemeente zelve bijeen, terwijl van onze zijde voor hunne kleeding en eenig zakgeld zal gezorgd worden. Deze jongelingen hebben een' voldoenden cursus bij ons doorloopen, om in staat te zijn de kinderen dier desa te onderwijzen.

Intusschen is daarmeê tegelijk de oudste klasse mijner kweekelingen ontbonden. De beide andere jongelingen behoud ik voor eene kinderschool in mijne onmiddellijke nabijheid. De één, de zoon van mijn' bejaarden medehelper Markus te Adi Tojô, de knapste zijner klasse, zal zich onder mijne leiding wel verder ontwikkelen en een geschikt medehelper worden. Hoe hij later geplaatst zal zal kunnen worden blijft voorloopig onbepaald; misschien

wel dat, als zijn vader ons mocht komen te ontvallen, hij te Adi Tojô zijne plaats zal vinden. Zijne persoonlijkheid brengt nu eenmaal meê, dat hij niet overal kan gebruikt worden. Van zijnen broeder, de medehelper te Wônô-hasri, geldt volkomen het zelfde. Een gevestigde toestand, waar onderwijzen het voornaamste werk is, is voor hen het meest gepast en als van zelf aangewezen. Evangeliseeren bijv., er op uitgaan om het Evangelie in wijder kring bekend te maken, kunnen dergelijke persoonlijkheden niet. In kennis en verstandelijke ontwikkeling staan zij boven hunne collegen, maar zij missen den tact, de geaardheid en gave van spreken, om menschen aan zich te verbinden. En dit geldt voor een deel van den vierden kweekeling ook. Een waarlijk vrome jongen, zeer aan mij gehecht, zal hij toch wegens minder verstandelijken aanleg bezwaarlijk ooit zelfstandig aan het hoofd eener gevestigde gemeente kunnen geplaatst worden. Hij kan zich nu voorloopig nog wat oefenen in en door het onderwijzen op de kinderschool, en later wellicht in denzelfden geest als zijn vader Mitô in het Malangsche van dienst zijn. Ook zulke persoonlijkheden hebben wij broodnoodig.

Met deze vier oudste kweekelingen begon ik mijn verslagjaar, daar de vijfde, Amin, toen optrad als medehelper voor het district Kotta. Met 1 Februari werd eene nieuwe klasse gevormd van vijf leerlingen, doch waarvan één wegens ongeschiktheid en toenemende doofheid op 1 November moest ontslagen worden. Ik begin het nieuwe jaar dus weder met eene klasse van vier leerlingen, die hun tweede jaar intreden. Of het mij gelukken zal, dit jaar nog eene nieuwe klasse bijeen te brengen, zal later blijken. Voor het oogenblik is de hoop daarop niet zeer groot.

Door Gods goedheid was ik in staat de verschillende gemeenten, ook die in Madioen, als naar gewoonte te bezoeken. Over het algemeen mag de toestand dier gemeenten bevredigend genoemd worden. Het gedurig bezoek deed mij met die gemeenten meêleven, en in al haar lief en leed deelen. Vele malen moest ik mij dan ook wel met zaken en belangen van geheel wereldschen aard bemoeien, die wellicht menigeen niet zou verwachten, dat ook tot de bemoeienissen van eenen zendeling behooren. Vooral in zich pas ontwikkelende gemeenten als die in de Kediri treedt de zendeling op als vader, niet alleen in geestelijken, maar ook in velerlei opzicht in wereldschen zin. En dan reiken zijne handelingen vaak tot verre buiten de grenzen van de gemeente.

De „Staat", aan dit verslag toegevoegd, becijfert den toestand dier gemeenten en de verschillende plaats gehad hebbende mutatiën. Het totaalcijfer der verschillende gemeenten toont weer eenigen vooruitgang aan. Gedurende het verslagjaar werden 8 mannen, 11 vrouwen, (19 volwassenen) en 48 kinderen gedoopt = 69 zielen. Het bekende aantal Kediri'sche christenen op ultimo 1887 bedroeg 1051 zielen, en in Madioen 122 zielen; dit laatste cijfer zal iets minder zijn, daar er een paar gezinnen verhuisd zijn, en de opgaven nog niet door mij ontvangen zijn. Gedurende de laatste tien jaren waren de getallen der volwassen personen, die gedoopt werden: 25, 7, 2, 10, 9, 17, 16, 22, 14 en 19, ter waardeering van welke cijfers ik naar vroegere verslagen moge verwijzen.

De medehelpers bleven ons allen gespaard, en een ieder van hen in zijnen kring bezig. Op de gewone tweemaandelijksche bijeenkomsten vereenigden zij zich bij

den zendeling, en werden de uren van Dingsdag-morgen tot Vrijdag-middag aan godsdienstig onderwijs en het bespreken van allerlei gemeentebelangen gewijd.

Dit laatste was hoofdzakelijk het geval op onze viermaandelijksche kerkeraadsvergaderingen. Men heeft die in het Javaansch met den naam: Rad-grédjô gedoopt. Zij bestaan uit de medehelpers, ouderlingen en diakenen der verschillende gemeenten. Zij zijn mij nog altijd even aangename als nuttige bijeenkomsten, wier besluiten door de gemeenten met zekere piëteit ontvangen en opgevolgd worden. Voor den zendeling zijn zij een belangrijke steun, als hij eenig plan ten uitvoer wenscht gebracht te zien. Was het vroeger altijd, dat hij dit of dat wilde of verlangde, nu is het: de Rad-Grédjô heeft dit of dat besloten na rijp beraad. Natuurlijk brengt de zendeling in den regel geen voorstel ter sprake, of hij heeft er eerst de medehelpers afzonderlijk over gehoord. Hij heeft er echter ook wel eens zijne redenen voor, om hen niet van te voren te raadplegen, even als hij bijna nooit weet welke voorstellen de leden der vergadering zullen doen. De zendeling leidt de besprekingen dier bijeenkomsten; hij ziet altijd gaarne, dat ook de christen desa-hoofden daaraan deelnemen, wijl zij in zoo menige zaak gekend moeten worden. De eerste dier vergaderingen had den 18den October 1884 plaats. De 10de werd 15 October 1887 gehouden. De zendeling opent die vergaderingen altijd met gebed en eene toespraak, waarvan de algemeene strekking door tijdsomstandigheden ingegeven wordt. Enkele bepaalde gevallen worden dan besproken, als: het verlaten van de gemeente door A. of B.; de terugkeer van een ander; het zich misdragen van C. of D.; het onderwijs aan catechumenen; opleiding van kweekelingen bij den zendeling; het bouwen

van nieuwe kerken of schoolgebouwen; echtscheiding, of verzoening van echtgenooten; en al dergelijke zaken meer maken vaak een korter of langer beraad noodig. Aanvankelijk scheen men van oordeel, dat wij in deze bijeenkomsten alléén dergelijke onderwerpen zouden behandelen, en scheen men er wel zoo iets als eene kerkelijke rechtbank van te willen maken. Dit kon natuurlijk niet in de bedoeling bij de instelling gelegen hebben, en ongemerkt bracht ik het er toe, dat ook wat anders ter sprake kwam. Zoo bijv. kwam op de eerste de beste vergadering iemand met de vraag voor den dag, hoe de vergadering dacht over het echtpaar A., dat zijn zoontje in het geheim, in eene andere desa dan die hunner inwoning, had laten besnijden? Ik had vroeger al reeds een enkele maal met dergelijk geval kennis gemaakt, doch dan altijd persoonlijk naar omstandigheden gehandeld. Ik had geen' vasten regel van behandeling voor zulk eene zaak. Nu werd het anders; de vergadering moest tot eene beslissing komen. Het was niet de vraag, of dergelijke handeling goed of kwaad was, dan wel onverschillig; want daarover was men het vrij wel eens, maar wat men met de ouders en den jongen moest doen? Bannen! meende er één. Ja, maar voor eenen tijd slechts, tot zij berouw toonden en zich bekeerden! merkte een ander op. Als wij hen bannen, al is het ook maar bijv. voor één jaar, dan gaan zij misschien geheel voor de gemeente verloren, meende een ander van meer vergevensgezinden aard, daarbij ook aan het zielental der gemeente denkende. De zendeling sloot zich bij allen aan, door het voorstel eene commisie te benoemen onder leiding des medehelpers, om de ouders te onderhouden over het geval, en later bericht van hare bevindingen te doen. Later werd besloten den ouders hunne doopbrieven af te nemen en deze, tot tijd

en wijle zij teekenen van berouw en volharding in het Christendom betoonden, in bewaring te houden. Twee jaar daarna meenden wij vrijmoedigheid te hebben de doopbrieven weer terug te geven.

Treuriger was het verloop en het einde van een ander geval. De medehelper deelt meê, dat de man van A. zich aan ongeoorloofde gemeenschap met de vrouw van B. had schuldig gemaakt. Vergezeld van onderling en diaken had hij de bij de zaak belanghebbenden daarover onderhouden. Het gevolg was, dat het echtpaar B. zou scheiden, en de vrouw het Christendom verlaten. Maar daar kwam het niet toe. Zoowel het echtpaar A. als B. verzoenden zich weer met elkaâr, en alles zou blijven als het reeds bestond. De zendeling zelf moest zich met de zaak gaan bemoeien, toen het later bleek, dat de onderlinge verhoudingen toch nog niet naar wensch waren; hetgeen er niet beter op werd, toen de man van A. op zijne beurt toonde ook zijne vrouw niet te vertrouwen. Eindelijk meende hij haar op zekeren avond gestreng te moeten onderhouden en te straffen wegens verboden omgang met een' anderen man. Na afloop daarvan ging hij zijn' plicht als nachtwacht vervullen, doch toen hij tegen den morgen thuis kwam, was zijne vrouw verdwenen. Men ging aan het zoeken, tot men haar des morgens ongeveer 8 uur buiten de desa dood aan eenen boom vond hangen.

Op eene andere vergadering kwam de vraag ter sprake, of er voor vrouwen geen christelijke arbeid op de eene of andere wijze te vinden zou zijn? Deze vraag ging natuurlijk van den zendeling uit, en zij werd toen in het breede behandeld. Ten slotte werd er de vraag aan verbonden, hoe door mannen, met meer vrucht dan tot nu toe, geëvangeliseerd zou kunnen worden? De eerste vraag zal, hopen wij, een onderwerp van bespreking thuis zijn

geworden. Voorloopig bedoelden wij dan ook niet meer. De tweede vraag heeft tot resultaat gehad, dat een paar mannen werkelijk eene zendingreis hebben ondernomen, die zij nog eens herhaald hebben. En ook na dezen Westmoeson weer zullen aanvaarden.

Op eene andere vergadering kwam de vraag ter sprake, wat er in het stoffelijke belang der meest arme gemeenteleden kon gedaan worden? De vraag werd besproken, maar leidde tot geen resultaat. Zij was nog niet genoeg doordacht, en niemand kon een eenigszins aannemelijk plan aanbieden. Natuurlijk werd onmiddellijk sawahhuur of koop genoemd; maar hoe het een of ander van dien aard te regelen, waar communaal bezit gevonden wordt? Bij het bespreken van deze en dergelijke vragen werd het den zendeling wel eens lastig, daar het dan telkens blijkt, dat van hem alleen eigenlijk alles verwacht wordt. Later moeten wij nog eens weêr op het denkbeeld terugkomen.

Daarna kwam de vraag naar de verhouding van den modin tot den ouderling ter sprake. De vraag had eene practische strekking. Bij de verheffing van Wônô-hasri tot zelfstandige desa was van bestuurswege bepaald geworden, dat de ouderling der gemeente als de Modin in mohammedaansche desa's zou optreden, en werd voor dezen titularis een deel sawah-grond vastgesteld. Later bleek het echter, dat deze regeling niet naar het genoegen van het mohammedaansche deel der desa was. Eene zich niet rondweg uitsprekende tegenwerking van mohammedaansche zijde wist redenen genoeg te vinden, om het verborgen doel, tegenwerking van den invloed des Christendoms, te bedekken. Men vond het lastig bij gelegenheid van huwelijken of echtscheidingen, bij begrafenissen, enz. zich altijd bij den ook vroeger ontboden modin te ver-

voegen, die nu, sedert de splitsing der desa, niet meer tot Wônô-hasri behoorde. Men verlangde een' eigen modin. In de geheele behandeling dier zaak schijnt aan het christelijk deel der desa de noodige tact ontbroken te hebben, om haar tot een gewenscht einde te brengen, en moet het desa-hoofd te zwak en onervaren tegenover den aandrang der mohammedaansche partij geweest zijn. Het verloop der zaak was dan ook, dat een modin aangesteld werd, die met den ouderling het sawah-deel zou deelen: het was eene overwinning van de mohammedaansche partij. Dit bleek nog te meer toen de vastenmaand daar was, en de vraag gedaan werd, waar de vijf malĕmans gevierd zouden worden? In de mohammedaansche desa geschiedt dat bij het desa-hoofd aan huis. Maar waar in de christen desa met een christen tot hoofd? Sambi-rôtô bepaalde eenvoudig, dat die bijeenkomsten ten huize van den modin, die in een doekoehan der desa woonde, of bij den kamitoewa, al naar men dat verlangde, zouden gehouden worden. En daarmeê was de quaestie uit. Maar de loerah van Wônô-hasri, nog jong en minder krachtig, bezweek voor den aandrang der mohammedaansche partij, en liet die bijeenkomsten bij zich aan huis plaats hebben. Hij heeft daar veel over moeten hooren; wij zullen zien of het geval zich herhalen zal. De zendeling staat in de meeste van dergelijke gevallen machteloos; vooral ook daarom, wijl hij zoo dikwijls eerst met de zaak bekend wordt als die een voldongen feit is geworden. De besprekingen gingen bij die gelegenheid nog verder. Ieder goed christen onthoudt zich van het uitnoodigen van danseressen en zangeressen bij feestelijke gelegenheden, of het toelaten van vertooningen door rondtrekkende gezelschappen. Maar als nu de mohammedanen in zulk eene desa dat toch doen, wat dan? Als de loerah eene krach-

tige en gevreesde persoonlijkheid is, verbiedt hij dat eenvoudig, en daarmeê is de zaak uit. Maar als dit laatste nu niet het geval is wat dan? Dan schiet er niet anders over dan een voortdurend protest, want de verleiding blijft niet tot het mohammedaansche deel der desa bepaald. Ook christen jongelieden, om van de ouderen niet te spreken, worden door dergelijke vroolijkheden aangetrokken, en het zedenbederf breidt zich uit. Men vindt in dit alles wel een reden om er bezwaar tegen te maken, dat bij den aanleg van eene desa ook mohammedanen toegelaten worden. En zeker laat men in den beginne dan ook gewoonlijk niemand toe, zonder de belofte ook christen te zullen worden. Doch eenmaal gevestigd, houdt niet een ieder zich aan die belofte; en ook het desa-bestuur houdt zich in den vervolge niet altijd even streng aan dien regel, en wordt wat toegevender in het toelaten, opdat het zielental vooral maar groot worde. En ook doet het geval zich voor, dat een gevestigd, christen weer mohammedaan wordt, of zijne dochter aan een' mohammedaanschen jongeling geeft. Daar wordt dan wel veel over gepraat; men beklaagt zich dan wel bij het desa-hoofd, maar in den regel zonder het gewenschte gevolg. Van daar in de Kedirische desa's altijd een mohammedaansch, te Maron zelfs een overheerschend, deel. En elders is het al geheel hetzelfde. Zelfs van de gemeente te Môdjô-warnô en anderen geldt hetzelfde (Meded. XXXI, pag. 263), en maakt Bôngsôredjô (ibid. pag. 267) zeker eene gunstige uitzondering, daar „al de bewoners dier desa, 248 zielen, christenen zijn", nadat de vijf volwassen mohammedanen, die daar reeds woonden, in dat jaar door den doop in de gemeente opgenomen werden. Daarmeê schijnt het bewijs geleverd te zijn, dat het wel mogelijk is eene zuiver christen desa

te behouden, maar daarvoor is eene samenwerking en ijver van al de leden der gemeente noodig, die wij hier nog niet mochten beleven. Bij den nu in gang zijnden aanleg der ontginning in het ressort der desa Taloen, dien wij boven reeds bespraken, is weer hetzelfde beginsel vastgesteld. Zeven mohammedaansche huisgezinnen hebben zich bij de christenen gevoegd met de belofte christen te worden; ja, deze hebben mij reeds verzocht hen te doopen. Laat ons hopen dat Taloen aan Bôngsô-redjô gelijk worde!

Weer wat anders. Daar komt iemand met de vraag: als een christen jongeling (ꦗꦏ) een huwelijk wenscht te sluiten met een christen meisje (ꦥꦿꦮꦤ꧀), waar zijne ouders tegen, maar hare ouders vóór zijn, kan dat huwelijk dan tot stand komen of niet? Natuurlijk werd hierbij onmiddellijk de wensch uitgesproken, dat er steeds naar overeenstemming met het verlangen der ouders moest gestreefd worden. Maar als er nu eens een geval zich voordeed (zooals toen werkelijk het geval was; want men doet nooit dergelijke vragen, of er is zoo iets aan de hand), en de tegenstand zijner ouders als ongegrond moest beschouwd worden, kan men dan zulk een huwelijk bij den zendeling voltrokken krijgen? Men gevoelt, dat hier ten slotte het beslissende antwoord van den zendeling verwacht werd. Het bedoelde geval is dan ook werkelijk bij hem voorgekomen, en hij had het geluk de ouders van den bruidegom tot toestemmen te kunnen bewegen. Het was de eerste maal gedurende al den tijd mijner werkzaamheid, dat zich zulk een geval voordeed, en het zal altijd wel eene zeldzaamheid blijven. Wij stelden dus de vraag, of hier een regel zou te vinden zijn, b v. meerderjarigheid. Doch die vraag is toen, en ook nu nog niet beantwoord. Wij sloten de bespreking met den leden

der vergadering aan te bevelen de zaak eens ernstig te overwegen en te bespreken, om haar later op nieuw in behandeling te nemen, dat vooreerst wel niet gebeuren zal.

De bedoelde besprekingen hadden echter bij eenen medehelper eene andere vraag doen opkomen: namelijk of de huwelijken langer kosteloos behoorden gesloten te worden. Ook de mohammedanen, zoo betoogde hij, moesten betalen, als zij in de soerambi een huwelijk voltrokken wenschten. En waarom zouden dan de christenen niet wat betalen, als zij voor den zendeling verschijnen? Het voorstel verwierf onmiddelijk aller bijval. Het was alsof zij het van te voren reeds met elkander afgesproken hadden dit voorstel aan te nemen. Terstond was men gereed met de bepaling, dat, als de aanstaande echtgenooten, zooals de gewoonte is, drie weken vóór de voltrekking des huwelijks, ter aanteekening bij den zendeling kwamen, zij tegelijk dat bedrag moesten aanbieden. Na eenig beraad werd dat bedrag op *f* 3 bepaald. De opbrengst dezer regeling zou strekken voor ondersteuning bij den bouw van kerken of den aankoop van kerk-meubilair. Maar, zoo merkte één der leden op, dan moest er nu ook maar tegelijk bepaald worden, dat men voor het verkrijgen van eene echtscheiding ook moest betalen. En allen waren het volmaakt met hem eens. Dat had ook in de mohammedaansche wereld plaats. Maar hoeveel dan? Zooveel mogelijk, *f* 10 ieder der scheidende echtgenooten, merkte één op. Neen, dat is wat veel, meenden anderen, en kwamen op drie rijksdaalders. 't Moest niet zoo goedkoop en gemakkelijk gaan, betoogde men weêr. Hoe gemakkelijker, hoe veelvuldiger de echtscheidingen, vooral de quasi-echtscheidingen, merkte een ander op. Met quasi-echtscheidingen worden de zoodanigen bedoeld, die meestal één der echtgenooten wil en doorzet om de een of andere

reden, als de volgende, b.v. omdat de man schuift, of dobbelt, of lui is. Toont zulk een man dan beterschap, dan gaan de echtelingen weêr geheel als vroeger te samen leven, waarvan niet eens altijd kennis gegeven wordt. Ten slotte werd het bedrag op *f* 5 bepaald. De zendeling was bij deze geheele discussie vrij lijdelijk, en zorgde alleen maar, dat men tot een resultaat kwam, in de hoop dat de genomen beslissing naar wensch zal werken. In de gemeenten werden deze bepalingen met zonderlingen bijval ontvangen, wel een bewijs, dat zij in den geest des volks zijn. Ik had dan ook geen enkele maal eenige moeite wegens het geld bij huwelijken, of ook bij eene echtscheiding die 23 April 1887 uitgesproken werd.

In eene andere vergadering kwam het plan ter sprake om eene nieuwe ontginning te beginnen tot stichting eener gemeente. De vestiging in het gebied der desa Taloen, boven besproken, is daar reeds een gevolg van.

Een enkele maal brachten wij ook de bestaande lectuur in het Javaansch voor christenen ter sprake. Jammer dat dit eigenlijk op eene geldquaestie uitloopt, daar velen bekennen geen geld tot het aankoopen van boeken te hebben. Wij zouden wel wenschen, dat ten minste onze Bijbels, Bijbelsche geschiedenissen, Vragenboekjes, enz., door wat meerderen gekocht en gelezen werden. Ook van Br. HOEZOO's Kerkgezangenboekje, hoe ook met blijdschap en dankbaarheid ontvangen door velen, gold dezelfde opmerking, daar er nog velen zijn, die zich dit boek moesten aanschaffen. Intusschen voorziet het in eene behoefte, die langzamerhand grooter wordt, zoodat wel weêr eene nieuwe en vermeerderde uitgave noodig zal zijn. Zoo ging het ook met onze „Kidoeng" (kinder-liederenboekje), waarvan wij dezer dagen met dankbaarheid het bericht ontvingen, dat het 3de deeltje

ter perse zal gaan. Dus komen wij langzamerhand in eenigen goeden doen op dit terrein. En gaat alles naar wensch, dan zullen wij in den loop des nieuwen jaars ook een vragenboekje in handschrift rijker worden, ten behoeve van het godsdienstig onderwijs aan nieuwelingen en minder ontwikkelde gemeenteleden.

Van den zendeling ging eens het voorstel uit, dat bij gelegenheid van een huwelijk de feestelijkheden eerst een' aanvang zouden mogen nemen n a de inzegening des huwelijks in de kerk. Daar was overvloedige aanleiding tot het doen van zoodanig voorstel. Al de jaren van mijne werkzaamheid moest het mij stuiten, dat de feestelijkheden één, twee, drie, ja wel meer dagen vóór de inzegening een' aanvang namen, en die kerkelijke inzegening als een aanhangsel achteraan kwam, als een geestelijk besluit van eene wel eens vrij wereldsche feestviering. Een Javaan nu viert bij dag ook wel feest, maar voornamelijk en eigenlijk alleen bij nacht. Het gevolg daarvan is, dat men bij de kerkelijke inzegening des huwelijks altijd een slapend of slaperig, erg verstrooid en woelig gehoor heeft. Iedere preek bij zulk eene gelegenheid, kan vrij wel als geheel vergeefs beschouwd worden. Voor de christenen heeft deze regeling te minder bezwaar, daar zij, als het goed is, niet meer als de mohammedanen op goede of kwade dagen letten. Ons voorstel werd dan ook gaaf aangenomen, en reeds verscheiden malen waren wij in de gelegenheid te ervaren, dat men zich overal aan de bepaling hield.

Met meerdere voorzichtigheid – niet zonder eenige vrees voor allerlei bezwaren en bedenkingen – bracht ik het voorstel ter sprake, dat geen jongeling of meisje belijdenis des geloofs zou kunnen afleggen, of men moest eerst het bewijs geleverd hebben, dat men in den Bijbel een gedeelte

zonder fouten en met oordeel kon lezen. Men gevoelt onmiddellijk de ver strekkende beteekenis dezer bepaling, als men bedenkt, dat in de desa, en meer of ver verwijderd van den zendeling, de kinderen, en vooral meisjes, veel te ongeregeld of in het geheel niet schoolgaan, en de medehelpers zich veel te gemakkelijk in zoodanigen toestand weten te schikken, zoodat het schoolgaan eigenlijk niet veel beteekent; om niet te herinneren aan het feit, dat er voor den desa-man tijden des jaars zijn, dat de kinderen al heel bezwaarlijk naar school kunnen gaan. Het geheele voorstel kwam dus eigenlijk vrij wel op een bedekten aanval op de medehelpers neêr, die nu wel verplicht zijn, te zorgen, dat de kinderen onderwijs bij hen ontvangen. Niet dat zij zich ooit aan die taak onttrokken; maar als van hen geene gedurige aansporing van ouders en kinderen tot schoolgaan uitgaat, staat de school al zeer spoedig stil. En in dit voorstel lag tevens een prikkel voor de ouders om hunne kinderen naar den medehelper te zenden; want kunnen zij nu niet lezen, dan kunnen zij ook niet aangenomen en bevestigd worden; en – het is reeds eene oude bepaling – wie geen geloofsbelijdenis heeft afgelegd, kan ook geen huwelijk gesloten krijgen. Zoowel ouders als kinderen hebben er dus nu belang bij, dat de medehelper ook wat meer onafgebroken schoolonderwijs kan geven. Men hield zich ter vergadering uitstekend. Ja, dit was nu eens eene even noodige als nuttige bepaling. Er werd dan ook geen enkele stem tegen het voorstel uitgebracht; en sedert geldt het als regel in de desa. Wij weten, dat men zich tegenwoordig overal op lezen toelegt. Velen stellen zich natuurlijk daarmeê tevreden; voor den zendeling is de school nog iets meer dan eene inrichting om te leeren lezen. Maar hij beschouwt de geheele regeling als eene

aanleiding tot latere en betere toestanden. En waar men met eenig gemak lezen kan, kan de lust tot lezen geboren worden, en onze literatuur in wijder kring nuttiger werkzaam worden tot ontwikkeling en vorming van verstand en hart. In ledige oogenblikken, maar vooral des avonds, zal men zich dan wat nuttiger en aangenamer bezig kunnen houden, vooral de jongeren des gezins; want men is juist niet iederen avond zoo vermoeid van den arbeid des daags, dat men onmiddellijk na het eten in slaap valt. En de gedachten krijgen daardoor eene andere richting en andere stof te verwerken, waardoor de gesprekken al licht wat oorbaarder en welluidender worden. Men kan dus niet zeggen, dat wij met dezen maatregel iets willen, dat boven den toestand der desa gaat. Van schrijven of rekenen is daarbij zelfs geen sprake, hoewel de medehelper ook dat wel niet geheel vergeten zal. Het is ons bepaald om lezen te doen, wegens de nuttige vrucht, die wij daarvan verwachten, ook onder de desa-bevolking; en dit ook zonder vrees voor de bedenking, dat wij ons al te veel schoons van dien maatregel voorstellen. Daarvoor hebben wij te lang in de desa geleefd, om niet te weten, dat, van welken maatregel ook, langzaam aan, en onder gedurige herinnering en aansporing, eerst met der tijd eenige rijpe vrucht te verwachten is.

Daar zijn nog andere onderwerpen, die ook eenmaal eene beurt van bespreking moeten hebben; gelijk na verloop van eenigen tijd reeds besproken onderwerpen wel eens weder aan de orde zullen moeten gesteld worden. In Nederland zal men echter door het nu meêgedeelde reeds tot de opmerking zijn gekomen, dat deze bijeenkomsten en hare besprekingen in een' toestand van zaken thuis behooren, die men in Nederland niet kent. Moge de kennis van een en ander de zendende gemeente meer

en meer dringen tot het gebed: »dat God ons eene deur des Woords opene", en vele Inlanders tot het geloof in den Heere Jezus komen.

C. POENSEN.

Medehelpers en Onderwijzers in Kediri-Madioen.

Amin, te Kediri, medehelper voor het district Kotta.
Junia, » onderwijzer.
Kasia, » »
Julian, te Wônô-hasri, medehelper voor het district Môdjô-rôtô.
Markus, te Aditôjô, » » » » Godéan.
Sylvanus, te Segaran, » » » » Djambéan.
Levi, te Sambirôtô, » » » » Soekôredjô.
Katam, » onderwijzer.
Poernô, » »
Taddeus, te Maron, medehelper voor het district Srĕngat.
Appijô, te Djati-wringin, » » » » Papar.
Artémas, te Woengoe-rĕdjô, onbezoldigd helper.
Paq Tjondrô, te Gĕdangan, » »
Rubin, te Taloen, » »
Sembri, te Pônôrôgô, Madioen, » »
Ouderlingen en Diakenen.
8 leerlingen bij den Zendeling te Kediri.

STAAT der GEMEENTEN in KEDIRI-MADIOEN op ult. 1887.

Residentie KEDIRI.	ZIELENTAL op ultimo 1887.							GEDOOPT.				Geloofs-belijdenis afgelegd.		HUWELIJKEN.		SCHOLEN (op 31 Dec.)		
								Belijdenis		Ouders.								
	Gemeenten.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Zielen.	Totaal.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Jongelingen.	Jongedochters.	gesloten.	ontbonden	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Woonplaats des Zendelings Kotta. (AMIN.)	Semampir	10	13	17	7	47	—	1	4	3	1	—	—	1	—	14	1	15
	Genengan	1	1	—	—	2												
	Sambiredjô	6	6	6	3	21												
	Kwadoengan	1	1	—	—	2												
	Sôbô	1	1	—	2	4												
	Sambi-resiq	—	1	—	—	1												
	Ngebraq	1	2	—	1	4	81											
Môdjôrôtô. (JULIAN.)	Wônô-hasri	41	49	57	44	191		—	—	5	2	—	—	3	1	24	6	30
	Sélang	4	4	12	3	23	214											
Godéan. (MARKUS.)	Aditôjô	16	19	17	19	71	71	—	—	1	1	—	—	1				
Djambéan. (SYLVANUS.)	Segaran	20	21	23	19	83		—	—	1	5	—	3	3				
	Tjangaq'an	1	1	2	2	6	89											
Soekô-redjô. (LEVI.)	Sambirôtô	46	51	60	45	202		3	—	5	2	2	—	2	—	20	14	34
	Woengoe-redjô	17	20	21	28	86		1	—	—	—	—	—	1				
	Blaroe	2	2	4	3	11												
	Glagakan	2	2	4	1	9												
	Gedangan	8	14	15	15	52		—	3	2	—	1	—	1				
	Taloen	3	3	4	2	12												
	Paréredjô	1	1	1	2	5	377											
Papar. (APPIJÔ.)	Djati-wringin	22	26	28	14	90		—	—	—	—	1	1	5	—	16	7	23
	Ngamp. Koeroeng	1	2	2	2	7												
	Djanti	3	3	2	2	10	107											
Srengat. (TADDEUS.)	Maron	20	25	39	28	112	112	—	—	2	1							
	Totaal: KEDIRI	227	268	314	242	=	1051											
	" MADIOEN	23	30	34	35	=	122	3	4	9	8	—	—	1				
	Totaal: zielen	250	298	348	277	=	1173	8	11	28	20	4	4	18	1	74	28	102

67 doopelingen. 8

Aanteekeningen.

P°. Januari werden bij den zendeling opgeleid:

5 kweekelingen. (Hiervan is één ult°. Januari 1887 ontslagen, om 1 Februari als medehelper, district Kotta, op te treden.)

5 kweekelingen den 1 Februari 1887 bijgekomen. (Waarvan één op ult°. November 1887 ontslagen wegens ongeschiktheid.)

8 kweekelingen nog aanwezig op ult°. 1887. (Hiervan zullen in Januari 1888, 4 als onderwijzer optreden. Het nieuwe jaar 1888 wordt dus begonnen met 4 kweekelingen, zijnde de jongste klasse.)

Ult°. 1886 was het zielental in Kediri	893 zielen.
Gedurende 1887 werden gedoopt	43 "
	936 zielen.
Bekend als overleden gedurende 1887	5 "
Dus zou ult°. 1887 het aantal moeten zijn	931 zielen.
Maar van elders gedurende 1887 gekomen	120 "
Dus totaal op ult°. 1887	1061 zielen.

DE ZENDINGWETENSCHAP.

Eene roepstem tot de Gemeenten, van wege de Studenten-vrijwilligers voor de Buitenlandsche zendingen in Amerika.

(Uit de Missionary Herald, April 1888.)

Een committee van honderd studenten doet, na de betuiging, dat 2200 studenten van de hooge scholen der Vereenigde-Staten en van Canada zich aan de zending verbonden hebben, de volgende oproeping.

„Daar is geld voor dezen arbeid noodig. Wij doen een beroep op de millioenen van den millionair en op het penninkske der weduwe. Niet allen kunnen gaan, maar allen kunnen geven. Er zijn in Canada twee academiën, Knox en Queens, die ieder in staat zijn een man naar China te zenden, en hem daar te onderhouden. De studenten van Princeton-College, New Jersey, hebben voor 1500 dollars (*f* 3750) ingeteekend voor het onderhoud van een' zendeling met Academischen graad, die naar Indië is uitgezeild. Drie theologische scholen in de Vereenigde Staten hebben besloten, elk een' gepromoveerde in den vreemde te onderhouden. De studenten van het Princeton-Seminarie hebben zich verbonden tot een bedrag van 850 dollars. Die van New-York (Union Theol. Sem.) hebben voor 700 dollars ingeteekend. Het Episcopal Theol. Sem. te Fairfax heeft slechts 44 studenten. Zij hebben ingeschreven voor 625 dollars. Ieder van de 5 leden der faculteit heeft zich voor zijn leven verbon-

den tot 25 dl. per jaar, en twee zendingstations, dicht bij Alexandria hebben zich verbonden tot 100 dl., maakt samen 850 dl. Een lid van de tegenwoordige hoogste klasse is als zendeling verkozen, en hoopt na zijne promotie te vertrekken, onder toezicht van het Protestantsche Episcopale Zendelinggenootschap. Veertien anderen van de 44 wenschen hetzelfde te doen. Zijn er niet 14 gemeenten, die elk een van dezen willen onderhouden? Als 85 menschen elk 25 cent (*f* 0,62½) per week bijdragen, hebben zij een tractement voor een' zendeling en zijne vrouw. Duizenden gemeenten, zondagscholen, jongelingsvereenigingen kunnen een of meer zendelingen onderhouden, als zij willen. Er zijn menschen, rijk genoeg, om er een voor hunne rekening te nemen. Een student, die weldra voor de New-Yorksche balie bestemd is, heeft zich verbonden, zijn' vriend te onderhouden, zoodra hij op den zendingakker is. Is 't nu de tijd, om geld op te leggen? Is 't een tijd, om alleen te denken aan maatschappij en eere, om aan rijke maaltijden en kleeding geld te verspillen, terwijl de wereld wacht op het Evangelie, en de Heer de vraag bij herhaling tot ons richt: heb ik u niet geroepen? Iederen dag sterven er 100 duizend heidenen, en de christenen geven tot hun behoud $\frac{1}{10}$ cent (¼ cent) per dag! „Brengt mij de volle tienden – van uw geld, gebeden en menschen – en ziet, of ik u niet de vensteren des hemels zal openen, en een' zegen over u zal uitstorten, dat er geen schuren groot genoeg zijn, om den oogst te bergen!

W. F. K. KLINKENBERG.

Bijdrage tot een buitenlandsch overzicht der zending voor het jaar O. H. 1887.

(*Ingebracht ter Jaarvergadering van* 1888).

Wanneer wij over Noord-Amerika spreken of denken, dan stellen wij ons in den regel vóór eene groote natie, uit velerlei volken van Europa samengevoegd, met ongeëvenaarde geestkracht eene wildernis herscheppende in vruchtbare landouwen; steden aanleggende, die in weinige jaren tot wereldsteden zijn geworden; een volk van spoorwegen, petroleum en graanbouw, dat Europa tegelijk voedt, verlicht en bedreigt; dat in den wedloop om geld en arbeid ook zelfs Engeland vóór is. Fier op zijne eigene vrijheid, slaat het op andere volken niet het oog om ze te knechten; en zijne buitenlandsche politiek bemoeit zich met den handel vooral. Zoo is in ons oog dit volk te rekenen onder die „kinderen der menschen, die de aarde aan zich dienstbaar maken" en voor „de dingen, die hooger liggen," noch tijd, noch aandacht hebben. Zou het waar zijn? Zou een mensch, een volk „van brood" kunnen „leven"? Onmogelijk. Dat blijkt óók daar. Want met dezelfde veerkracht en ijver, waarmeê onder hen de aardsche dingen worden behartigd, hebben zij „de gedachten Gods" aangegrepen. En indien zij tot hunne reusachtige ondernemingen de waarde der „gemeenschap hebben gevoeld, zij hebben zich evenzeer „in getale" verbonden voor de zaak van het onbewegelijk koninkrijk van Christus.

Daar ligt naast mij het jaarlijksch verslag van de „American board of commissioners for foreign missions",

(wij zouden zeggen „het Amerikaansch buitenlandsch zendelinggenootschap) gelijk het uitgebracht is, naar aanleiding van de jaarvergadering te Springfield, van 4–7 April 1887.

De hoofdzetel van het Genootschap is Boston, in den Staat Massachusetts. Het is opgericht in 1812 en heeft, wat wij zouden noemen, twee Vrouwen-hulpvereenigingen, eene »of the interior," (het binnenland) eene »for the Pacific," (de Zuidzee), in 1869 en '73 gesticht. Het maandelijksch bericht is »the Missionary herald", (de zendingheraut) groot octavo, omtrent 4 vel druks, in twee kolommen gedrukt, met zeer goed uitgevoerde houtsneden, tot den prijs van één dollar (ƒ 2,50) 's jaars. Voor kinderen wordt iedere maand uitgegeven »the Mission dayspring" (de zendingsdageraad) tot den prijs van 20 (Amerikaansche) centen (ƒ 0,50); de 25 exemplaren drie dollars. Voorts een' almanak van 10 cent, en eindelijk een stel van zeven wandkaarten voor 6, op linnen voor 10 dollars (ƒ 15 en ƒ 25).

Het jaarverslag, groot octavo, kleine letter, beslaat 188 pagina's. Maar hoeveel daarin te berichten valt!

Daar kwamen te Springfield, zoover de presentielijsten reikten, 695 leden en eereleden, predikanten en gemeenteleden samen, behalve een twaalftal zendelingen uit verschillende deelen der wereld. Ik ga niet den inhoud teruggeven der in die 4 dagen gevoerde beraadslagingen, trouwens slechts in enkele aanduidingen vermeld. Wel wenschte ik eene schets te leveren van den arbeid, dien het Genootschap volbrengt, en van de vrucht, die daarop gezien wordt.

Het heeft 168 geordende zendelingen in zijnen dienst, onder welken 11 doctoren, behalve 164 gehuwde en 107 ongehuwde vrouwen, en enkele ongeordende Ame-

rikaansche helpers, te samen 461; omringd van uit de inlanders opgeleide predikers, onderwijzers en helpers tot een geheel cijfer van 2037. Het stichtte en onderhoudt niet minder dan 325 kerken, 57 seminariën en hoogescholen, met bijna 900 lagere scholen. De inkomsten van het genootschap bedroegen over 31 Augustus 86–87 niet minder dan 680,000 dollars, dat is in onze munt één millioen, zeven honderd duizend gulden.

Heb ik te veel gezegd, toen ik het uitsprak, dat N. Amerika ook de gedachten Gods heeft aangegrepen? Als wij van Engeland hooren, dat het 1300, zegge dertien honderd geordende zendelingen in zijnen dienst heeft, dan bekruipt ons wel eens de gedachte, dat achter dien ijver ook een weinig veroveringszucht schuilt, of liever, dat de staatkunde, die gaarne bezit neemt en houdt, daarom ook de zending begunstigt en beschermt. Maar van deze verdenking is de Amerikaansche kerk vrij, en wij eeren des te dankbaarder de volharding, den ijver, de offervaardigheid, die er zich voor de toebrenging van heiden en mohammedaan, ja ook voor de Evangelieprediking in de roomsche landen openbaart.

Schenkt mij, M. BB. uwe aandacht, als ik het arbeidsveld van dit Genootschap kortelijk ga beschrijven.

Sinds het jaar 1835 arbeidt de vereeniging in Zuid-Afrika onder de Zoeloes. Dus reeds langer dan eene halve eeuw. En hoe staat het er nu? Laat mij de namen der plaatsen u sparen. Alleen: er zijn 7 zendingposten met 17 buitenposten; 10 zendelingen en 18 vrouwelijke helpsters. Uit de inlanders zelven 3 geordende predikanten, 52 predikers, 51 onderwijzers. In 1887 werden 129 lidmaten aangenomen, waardoor het getal van dezen tot circa 1000 klom. Op de theologische school waren 18 kweekelingen. Op één jongens- en

twee meisjes-kostscholen respectievelijk 64 en 87 leerlingen. In de 36 gewone scholen 1443 kinderen.

In enkele bijzonderheden: de inboorlingen van Groutville, onder leiding van den nu 70 jarigen zendeling ROOD, zonden een monster suiker naar de Indische en koloniale tentoonstelling te Londen, waarvoor zij eene eervolle vermelding en eene herinneringsmedaille ontvingen, wel een teeken, hoe het Evangelie den arbeidslust bevordert. Wat de zedelijkheid betreft: »het is een zwaar gewicht, dat wij moeten oplichten, maar het gaat", schrijft een ander. Daar is de veelwijverij; het drankgebruik; het verkoopen van dochters, om aan rundvee te komen; het uitgaan als wagenrijders naar de nieuw ontdekte goudvelden, waar deze jonge christenen in aanraking komen met de zedeloosheid der christenheid. Maar honderden dragen reeds het blauwe lint van het afschaffings-genootschap. Van de jonge inlandsche predikers met hunne toespraken en gebeden gaat kracht uit, en de invloed der vrouwelijke zendelingen verhoogt ongemerkt den standaard van de waarde der vrouw. De jongensschool te Adams is tevens 5 uren daags »eene ambachtsschool". De draaibank, de smidse, de schoenmakers-werkplaats, de drukkerij, maar ook het landbouwbedrijf, staalt de krachten, verhoogt de schranderheid, moedigt den leerlust aan, en plaatst vooral de daar opgeleide knapen later hoog boven het peil van hunne volksgenooten.

Behalve dit arbeidsveld heeft het Genootschap er nog twee. Eén in Oost-midden en één in West-midden Afrika. Het eerste, 5 jaren geleden in bezit genomen, heeft nog slechts 2 zendelingen, en 5 scholen, maar veel ijver. Al werd het huis verwoest te Makodweni door eenen inval van de Mangani-menschen, die eene misdaad van Portugeesche beambten kwamen wreken, er was geen

menschenleven mee gemoeid, en na eenige dagen van verwarring gingen de scholen met de 160 leerlingen haren gewonen gang, en leverde de drukpers 500 exemplaren van 't Evangelie van Mattheus, in de Zoeloetaal, om daarna met de andere Evangeliën en schoolboeken voort te gaan. Onder leiding van den zendeling WILCOX zijn de 51 jongens van de school, enkele uren van den dag bezig met het bouwen van hutten, veekralen, graan- en regenbakken, schoolhuis en kapel, en leggen een' weg aan van 12½ Am., ruim 20 Ned. mijl. Of zij leggen een' boomgaard aan voor bananen, ananas, oranje-, perzikboomen en wijnstok. WILCOX zelf vervaardigde een woordenboek van 1600 woorden uit de Tonga-taal, en een van 2300 uit de Sheitswa-taal, met eene spraakkunst van beiden. Eene ontdekkingsreis rondom de drie zendingposten gaf RICHARDS den indruk, dat minstens 100,000 omwonenden gemakkelijk zijn te bereiken, en achter dezen naar de Sabi-rivier en verder op naar het hart van Afrika, hoe vele honderdduizenden, „die wachten op de boodschap?"

In West-midden Afrika is de arbeid iets vroeger, in 1880, begonnen, op 3 verschillende posten, met 4 zendelingen en 2 helpers, onder welken een geneesheer. De koning Jamba Jamina, die hun eerst verlof had gegeven, zich ook te Bihé te vestigen, werd in zijne eischen hoe langer hoe lastiger, zoodat SANDERS en FAY reeds op het punt stonden heen te gaan, toen hij in een drinkgelag dood nederviel. Van zijn' opvolger hopen zij, ook door de vriendschap met het Portugeesche Gouvernement, niets te vreezen te hebben. Te Bailundu werden 14 van de volwassene leerlingen, na zorgvuldig en leergierig aangenomen onderricht, gedoopt en als gemeenteleden bevestigd. Van goede verwachting vervuld roepen ook hier de werklieden om meerdere hulp.

In Engelsch Indië heeft het Amerikaansche Genootschap 29 zendelingen en 38 vrouwelijke helpsters, verdeeld over drieërlei zendinggebied, de Marathasche, Madoerasche en Ceylonsche zending. Maratha telt 30 steden en 3570 dorpen met 3¼ millioen inwoners. Op 12 posten en 100 buitenposten worden de 13 zendelingen bijgestaan door 245 inlandsche predikers, onderwijzers en bijbelvrouwen. De hoogeschool te Ahmednagar met 290 studenten, allen uit de hoogere „kaste", ontving 13 Januari een bezoek van HKH. den Hertog en de Hertogin van Connaught, die aan 50 der leerlingen prijzen uitreikten. De meisjesschool aldaar telt 160 en verwacht er ca. 127, die later in haren kring het ontvangene aan anderen zullen mededeelen. Vermelding verdient de handwerksschool te Wadale en de nijverheidsschool te Siroer, en niet het minst de arbeid van mannelijke en vrouwelijke geneeskundigen, die 't zij in de huizen zieken bezoekende, of ook in hunne medicijnkamers hen ontvangende, de liefde des geloofs in Christus in woord en daad verkondigen.

De Madurasche zending met 12 zendelingen en 422 helpers, omvat nog grooter gebied en volk dan de bovengenoemde, en arbeidt eveneens met grooten zegen. Eene eigenaardige taak vervullen de zoogenaamde catecheten. Zij houden op de dorpen kerk en zondagschool, zij prediken op de straat, verkoopen bijbels en godsdienstige geschriften, leeren de kinderen christelijke liederen zingen, enz. De bijbel-vrouwen gaan de huizen binnen, spreken met de vrouwen, leeren haar lezen, lezen haar voor, en onderwijzen ook langs dien weg de Brahmaansche bevolking.

De 36 kerken van dit gebied tellen ca. 3000 lidmaten, die voor een deel hunne leeraars en hunne armen onderhouden. Niet weinig dank en hoop geven de scholen, niet alleen de 136 dorpsscholen, overal door de Hindoes

met blijdschap begroet, al willen zij van de kerk nog niet weten; maar vooral de meisjes normaal- en kostscholen met hare honderden leerlingen, en eene inrichting van hooger onderwijs te Pasumalai, met niet minder dan 253 discipelen. De geneesheeren CHESTER te Dindigul en ROOT te Madura behandelden in 1887 niet minder dan 36000 kranken, van welken 22 duizend zich voor het eerst aanmeldden. Is het vreemd, dat het getal christenen tot elf duizend klom?

Op dezelfde wijze arbeidt het Genootschap nu reeds 70 jaar op het eiland Ceylon, eendrachtig met de Wesleyaansche en Engelsche kerk en krachtig gesteund door eene Inlandsche Evangelie-maatschappij. De aankomst der Baptisten, die zich niet tot de heidenen, maar tot de christenen wendden, om hen voor zich te winnen, heeft die eenheid droevig gestoord, en het is te hopen, dat dit, „invallen op eens anders veld", – de wereld is groot genoeg – worde nagelaten. Het is een stilzwijgende wederkeerige eisch van zedelijkheid, door alle christenzendinggenootschappen te betrachten, dat daar waar eenmaal eene missie gevestigd of zelfs aangevangen is, eene andere die niet betrede.

Naar het in zoo menig opzicht levende, en toch voor ons gevoel ook levenlooze China vaardigde het Genootschap in 1847 zijne eerste boden af. Natuurlijk naar die plaatsen, die aan de kust gelegen zijn. Foe-tjseu, waarop in 1854 volgde eene uitzending naar Noord-China, in '82 naar Shangai en in '83 naar Hongkong. In 't geheel 30 zendelingen, onder welken verscheidene geneeskundigen, behalve een betrekkelijk groot getal vrouwelijke helpsters, die mede door geneeskundige hulp het Evangelie goeden ingang trachten te verschaffen: te samen 69.

Uit de inlanders staan 110 als predikers en onderwijzers hun trouw ter zijde.

Eigenaardig is de ijver, waarmeê dit intelligente volk, eens gewonnen, het woord der Schrift opneemt en van buiten leert (ook de meisjes in de meisjes- en zondagscholen) en niet minder krachtig zich toelegt op de theologische en medische studiën. Zeker hoogst welkom, als we lezen van het hospitaal te Ponasang, dat er 461 patienten in één jaar waren opgenomen, behalve de 5144 die buiten het ziekenhuis hulp begeerden en ontvingen.

Geldt dit van de Foe-tsjeu zending, de Noord-China zending met hare 7 hoofdplaatsen, onder welke ook Peking, neemt in het verslag veel grooter plaats in. Ook op de dorpen neemt de belangstelling toe. Stierf de voortreffelijke Meng, „een edel voorbeeld van christelijke genadegaven", anderen nemen met groote getrouwheid en zegen de taak over. Dr. BLODGET heeft, nadat het Evangelie van Mattheus, de brief aan de Romeinen en de eerste aan de Korinthiërs reeds gedrukt, en de andere Evangeliën voor de pers gereed gemaakt zijn, met de hulp van Bisschop BURDON de herziening op zich genomen van de Wên-overzetting der Schrift. Op verschillende plaatsen worden door offervaardige handen nieuwe bedehuizen gesticht. Een genootschap van christen-jongmannen te Tung-tsjeu; het werk der bijbelvrouwen, die van huis tot huis gaan lezen, en aan 53 vrouwen en meisjes op gezette tijden, geregeld onderricht geven; de hoogescholen (met de 3 seriën van onderricht: den bijbel, de Westersche wetenschap, de Chineesche klassieken), die het christelijk geloof in eere brengen ook bij de hoogere standen, dat alles, en zooveel meer, doet zien, dat de deur hoe langer hoe meer geopend is.

In Zuid-China (Hongkong) verkocht de zendeling HAGER

84 bijbels, 100 N.-Testamenten, 13000 Evangeliën en 15000 tractaten en kalenders. Van de 219 leerlingen, die het staats-examen deden, slaagden 185. Eene rondreis in de omgeving van zijn' post, naar de talrijke en volkrijke steden, waar nog nimmer een zendeling predikte, doet hem om „meer Evangelie-mannen" roepen, al is in het Hemelsche Rijk de bescherming van goed en leven niet altijd zeker.

Want hoe is dit alles immers nog maar een begin! Uit de Shangaische zending komt het verhaal, hoe de zendeling STIMSON in de stad Fen-tsjou-foe zich vestigt, eene stad van 250,000 inwoners, 50 mijlen van den vroeger ingenomen post Tai-koe. De gewone afkeer van den vreemdeling belemmerde zijn' arbeid. Maar op 17 mijlen afstands, waar vroeger godsdienstige geschriften waren uitgedeeld, wordt hij uitgenoodigd te komen, en daar vindt hij veel belangstelling. Dat, hoopt hij, zal 1888 zijn eerste oogst in die voor de zending „nieuwe wereld" wezen; hij wil 4 nieuwe posten stichten; zeker, en wat moet al niet gedaan, gezocht, gebeden worden, eer dat rijk der zon aan zijnen naam beantwoordt! (1)

Met dubbele belangstelling sloeg ik het verslag van het Genootschap op, waar het Japan geldt; niet nog om het aandeel te weten, dat Amerika aan dit in de laatste jaren zoo rijk gezegende zendingwerk heeft, maar meer nog om te zien, of de verwachtingen, die wij ons vormden, ook misschien te hoog gespannen waren. Niet minder dan 8 groote Zendelinggenootschappen arbeiden er. Het spreekt van zelf, dat in dit verslag alleen van het Amerikaansche Genootschap wordt gesproken.

(1) Einde '87 bedroeg het geheele getal zendelingen van 37 Genootschappen, in China werkzaam, 489, met 541 vrouwen en helpsters; geordende inlandsche predikanten 175, ongeordende helpers 1316; avondmaalgangers 32260, schoolleerlingen 13177.

In cijfers uitgedrukt, onder leiding van 29 zendelingen, 45 helpsters, 40 inlandsche predikers en colporteurs, staan 41 kerkgebouwen met 4226 avondmaalgangers, 863 die voor hunne belijdenis opgeleid worden, en een groot getal zondagscholen met gemiddeld 3206 leerlingen. Het meest opmerkelijke in de geschiedenis van dit jaar is de belangstelling van de meer nadenkende Japanners van den hoogeren stand in de christelijke opvoeding der jeugd. Het blijkt hun, dat er in die zendingscholen eene zedelijke macht wordt uitgeoefend op het karakter van jongens en meisjes, zooals zij die nergens nog gezien hebben. Vandaar het merkwaardige feit, eenig in de zending-geschiedenis, dat bemiddelde menschen, al stellen zij voor zich in het Christendom geen belang, groote sommen aanbieden voor de stichting van hoogere scholen voor jongens en meisjes, ten einde die onder leiding van christen-onderwijzers te stellen. Bovendien zijn honderden vrouwen uit de hooge standen begeerig naar onderricht van de zendingvrouwen in alle zaken van het gewone leven, en plaatsen zich alzoo zijdelings onder den invloed van christen-onderwijs. Wat Japan, 1/5 grooter dan Frankrijk, met 30 millioen inwoners, in onze dagen boven alles behoeft, is een groot getal geheiligde mannen en vrouwen uit Amerika en Engeland, om het beste en waardigste van onze christelijke beschaving te brengen in de gedachten en gevoelens van het volk, dat daarvoor ontwaakt en er ook vatbaar voor is."

Begunstigd door de keizerin, onder medewerking van de regeeringskringen en de aristocratie der hoofdstad, is er een streven, om de westersche beschaving in haar geheel aan te nemen; maar daarom ook het Christendom als den zedelijken grondslag van de nieuwe toestanden der maatschappij, en in het bijzonder ook voor hunne

vrouwen, kinderen en voor de lagere standen. Wel eene getuigenis voor de reinheid en den levenslust dier christenmannen en vrouwen uit christenlanden gekomen, maar ook van die belijders, die hun Heidendom reeds verlieten! Welk een ijver en welk een zegen! Kerken gebouwd, scholen, ingericht voor honderden leerlingen, (1) kweekscholen voor onderwijzers en predikanten, meisjesscholen voortdurend vergroot, nieuwe posten geopend (o. a. op het zuidelijk gelegene Kioesjioe-eiland) en niet het minst, geheel de toon, de geest, die deze christelijke gemeenten bezielt en tot voortgezetten arbeid en medewerking drijft, zeggen ons, dat dit in zoovele opzichten merkwaardige land eene der meest gezegende veranderingen ondergaat. Indien een fransch officier, Japan bezoekende, in de Nouvelle Revue" van '87 ons eene beschrijving geeft van een' tempel te Jeddo, waarin 500 afgodsbeelden staan, met komisch-dierlijke hoofden, het eene nog wonderlijker en afschuwelijker dan het andere, het morgenrood van een' nieuwen dag is opgegaan over dat keizerrijk, en wij zijn er de getuigen van.

In één enkel jaar werden door al de vereenigingen te samen 28 nieuwe kerken (bij de 193, die er in 86 waren) gebouwd; 5000 volwassenen gedoopt; bij de elf theologische scholen 3 nieuwe gevoegd, nu 216 studenten te samen tellende; 9 predikanten geordend, (in 't geheel

(1) Wat dunkt u van de mededeelingen uit Sendai, (250 mijlen noordelijk van Yokohama) eene stad van 50,000 inwoners, waar meer Engelsche boeken verkocht worden, dan in eenige andere stad van het keizerrijk; waar reeds 10 kerkgebouwen van Protestanten zijn; waar de voorzitter van de nationale bank 10,000 yen (ƒ 18750) gaf voor de oprichting van eene hoogere school"? In December werd eene avondschool geopend met 80 leerlingen. onder welke waren leden van de rechtbank, leger- en burgerlijke beambten, bemiddelde kooplieden. Deze school bracht ook enkele gezette toehoorders tot onze godsdienstoefeningen van den Zondag; waaronder er zijn, die zich voor het ontvangen van den doop bereiden."

zijn er nu 102 met 191 helpers). De meesten van die circa 300 gemeenten onderhouden zich zelven. Zij brachten 41,000 yen (*f* 76875) voor den godsdienst bijeen, (cf. Miss. Her. April 88, pag. 169).

In de Micronesische Zending, omvattende de Gilbert-, Maarschalks- en Carolinen-eilanden, worden de 8 Amerikaansche zendelingen, (waaronder één geneesheer) en de 15 Amerikaansche helpers, op eigenaardige wijze bijgestaan door zendelingen van de Hawaaï-eilanden, (1) 400 Duitsche mijlen noordwestelijk van den Micronesischen Archipel gelegen.

Het zendingschip „the Morning-Star” bewijst er vele en noodzakelijke diensten, waar deze eilanden-reeksen zich over eene lengte van 400 mijlen uitbreiden. Zij liggen allen, tusschen de linie en 16 graden Noorderbreedte. Het werk in 1852 begonnen, wordt met toenemenden zegen voortgezet. Reeds zijn er 46 kerken, 38 scholen, 5312 gemeenteleden. In '87 werden 578 nieuwe leden aangenomen. De kweekschool geeft ieder jaar een grooter getal inlandsche predikanten en onderwijzers. Het Duitsche protectoraat over de Maarschalks-eilanden kwam der zending ten goede. Maar vooral de Carolinen, in twee zendingdistricten verdeeld, geven reden tot dank. Op Ponape worden niet alleen de hoofden christen, maar het Evangelie overwint al meer de veelwijverij en de onmatigheid.

Zoover reikte het jaarverslag, toen op 16 Maart '87 het Spaansche oorlogschip er landde, om op dat eiland – naar aanleiding van de vestiging van het Spaansche

(1) De Sandwich-eilanden, door het Genootschap in 1863 verlaten, omdat er alles christen was geworden. De suiker-industrie heeft er duizenden vreemde werklieden gebracht voor de plantages, zoodat de helft der inwoners nu uit buitenlanders bestaat.

gezag — (1) een gouverneur, zes priesters, 50 soldaten en 25 veroordeelde dwangarbeiders te brengen. Dat er zes priesters meê kwamen teekent genoeg, wat te wachten was. Scholen gesloten, kerkbouw gestaakt; een zendeling (DOANE) gevangen genomen, op het schip gebracht; de menigte slechts met groote moeite weêrhouden, om hem met geweld te verlossen! Op de velden, aan de zending behoorende, bouwen de Spaansche soldaten hunne huizen. Toen den gouverneur de wettige koopacte werd gezonden, werd zij door hem verklaard te zijn van nul en geener waarde; op alle manieren werden getuigenissen tegen DOANE gezocht, als zou hij een jaar te voren de inlanders tot verzet hebben aangespoord, met de belofte, dat er een Amerikaansch oorlogschip komen zou, om de Spanjaarden te overvallen. De priesters maakten het volk wijs, dat er geen verschil is tusschen het Roomsche en Protestantsche geloof. En intusschen zochten de soldaten bevrediging voor hun wellust en onmatigheid. DOANE werd als gevangene naar Manilla, 200 mijlen ver, en 7 Juli onder eene zesvoudige aanklacht voor den Spaanschen gouverneur-generaal gebracht. In Augustus werd hij echter na eene samenkomst met dien landvoogd en den consul der Vereenigde Staten, met een voor zijn' arbeid vereerend schrijven ontslagen en naar Ponape teruggezonden: mits hij van de inlanders „goede Spaansche onderdanen" vorme, en van alle verzet tegen de Roomsche paters afzie. Maar eer hij zijn' post bereikte, was het treurspel reeds afgespeeld. Tot het uiterste getergd, viel de bevolking op de Spanjaarden aan, doodde den gouverneur, den doctor, den secretaris en 40 soldaten met hun' kapitein. De

(1) Zoo als men weet, onderwierp Prins von Bismarck de quaestie over de Duitsche en Spaansche aanspraken op de Carolinen-eilanden aan de uitspraak van den Paus, die ze aan Spanje toewees.

commandant van het oorlogschip was verstandig genoeg, den vrede aan te bieden en te sluiten, en het is te hopen, dat de nieuw benoemde gouverneur het geschonden recht herstelle. Uit latere berichten blijkt (M. Herald, Maart pag. 110), dat die verwachting vervuld is. Al kwamen ook 6 à 800 soldaten meê, en werd eene algemeene amnestie afgekondigd, en onderwerping aangenomen, November 87; en hoeveel schade ook aangericht is, het werk kan hervat worden in kerk, school en huis. Intusschen zou men het Spaansche gouvernement, van Washington uit, kunnen en mogen verzoeken, in het medenemen van Roomsche priesters voor zulke expeditiën, wat zuiniger te werk te gaan, en vooral het gehalte van deze soort »wereldveroveraars" vooraf aan eene proeve, althans van bedachtzaamheid, te onderwerpen. Zij hebben, zes in getal, van het dek van het oorlogschip het moordtooneel kunnen zien. Wat zij er bij gedacht hebben? Of later dezelfden weêr voet aan wal gezet hebben, en hoe zij er nu langs anderen weg hun doel zullen trachten te bereiken, dat zullen ons latere berichten wel af en toe melden.

Wij keeren, om den arbeid van het Genootschap af te teekenen, naar ons werelddeel en wat daaraan paalt, Klein-Azie, het oog. Denken wij er niet gering over. In dat groote Europeesche en Aziatische Turksche Rijk heeft de Amerikaansche vereeniging 67 geordende zendelingen met 96 vrouwelijke en 691 inlandsche helpers. Zij telt er 105 kerkgebouwen met 9171 Avondmaalgangers, 32 seminariën met 1607 studenten, 18 meisjeskostscholen met 813 leerlingen en 369 lagere scholen met 13785 kinderen.

Wat Europeesch Turkijë betrof, in Konstantinopel zelf

bepaalde zich de arbeid in hoofdzaak tot letterkundigen arbeid, in de Bulgaarsche taal. In Macedonië, post Monastir, ging men voort met schoolonderricht en prediking. In Rumelië, post Philippopel, werd eene nieuwe gemeente gesticht met 26 leden, en eene opleidingsschool voor bijbel-vrouwen. In Bulgarije, post Samokof, telde de theologische school 39 leerlingen, terwijl de Bulgaarsche Evangelische Maatschappij 3 nieuwe werken uitgaf: „outline study of man", een schets van den gang der wijsbegeerte; „over Christendom en bijgeloof", een antwoord op enkele aanvallen op het Protestantisme, en een internationaal Zondag-school-lessen-boek. Het spreekt van zelf, dat de arbeid, onder voortdurend toezicht van eene mohammedaansche overheid, een eigenaardig karakter draagt, en dat de 12 zendelingen met talrijke helpers hun circa 600 gemeenteleden en even zoovele kweekelingen, niet dan langsaam veld winnen. Anders is het, zoodra wij den voet zetten op den ons door zoovele herinneringen gewijden klein-Aziatischen bodem, in 3 groote zendingdistricten voor het Amerikaansch Genootschap verdeeld. N. Westelijk met de posten Smyrna, Brussa, Nicomedië, Caesarea, Siwas, en, de Zwarte zee naderende, ook Marsowan en Trebisond. Hier wordt in de Armenische taal drukwerk verspreid en gepredikt, maar ook in de Armeno-turksche en Grieksch-turksche-taal. Zoo een weekblad „Avedaper" en een maandblad met denzelfden titel, te samen per jaar 8 millioen paginas druk.

De 23 zendelingen, over dit groote veld verdeeld, roemen de goede verhoudingen, waarin zij tot de overheid en het volk staan, verwachten veel goeds van de 9 hoogescholen met 504 en de hoogere meisjesscholen met 432 leerlingen. En de Turksche Gouverneur-generaal, Sini-Pacha, te Marsowan, de scholen, ook die voor meisjes

bezoekende, toonden groote ingenomenheid met den arbeid en met degenen, die dit werk bestuurden.

Meer zuidwestelijk, naar de rivier de Eufraat toe, heeft het Genootschap zijne centraal-turksche zending, in Aintab en Marasch met 3700 gemeenteleden en immer meer bezochte inrichtingen van onderwijs en hospitalen. Staat niet in de volkenlijst van Handel. II ook dit Cappadocië"?

Nader nog aan den Tigris volgt de Oost-Turksche zending in 5 hoofdstations (Erseroem, Khoerpoet, Mardin, Wan en Bitlis) met 39 gemeenten en 2300 avondmaalgangers, 20 hoogere en 138 lagere scholen, te samen met 6,215 leerlingen. Dit gebied met zijn 14 zendelingen staat misschien eerlang vergroot te worden met de annexatie van Mesopotamië, waar de hier en ginds verspreide christenen hulp vragen. Mosul zal wel de plaats dier vestiging zijn.

Ach! men rekent deze landen tot de heidensche niet. Maar wie de verslagen leest van volk en land (Aziatisch Turkije heeft 16 millioen inwoners) moet het haast betreuren, dat dit zoo uitgestrekte gebied nog maar alleen door dit ééne Amerikaansche Genootschap wordt bearbeid.

Wij zijn bijna aan het einde van dit ons overzicht. Wij hebben alleen nog te noemen de zoogenaamde „pauselijke zending", die in Oostenrijk en Spanje arbeidt, en de zending in Mexico, in het jaar '72 en, wat Noord-Mexico betreft, in 82 begonnen. De eerste, in Praag gevestigd, zag hare bedehuizen gesloten onder voorwendsel, dat de zendingkerk, bij de Oostenrijksche wet niet erkend, geen recht had op openbare godsdienstoefening. Toch klom het aantal gemeenteleden van 85 op 181, was de verspreiding van bijbels en tractaten zeer groot, en gingen de evangelistenschool en het seminarie goed vooruit, geholpen

door drie inlandsche predikers. Eene vereeniging werd opgericht tot redding van de duizenden gevallen vrouwen en meisjes in Praag en omstreken.

Niet minder bezwaar heeft de zending in Spanje. Toch telt zij er 8 kerken, 7 predikanten, 500 gemeenteleden, eene meisjesschool, 9 lagere scholen met 14 onderwijzers en 500 leerlingen, 7 colporteurs en 1 bijbelvrouw, uitgezonden en gesteund door het Amerikaansche bijbelgenootschap. Bewondert met mij den moed van deze Evangelie-mannen, die hier verjaagd, daar belasterd, aan een volk, dat slechts een schaduw van het Christendom heeft, het licht brengen wil en brengt, terwijl zijne priesters in angst voor het oordeel, dat van de Heilige Schriften over hunne kerk uitgaat, alle middelen goed rekenen, om de verspreiding te beletten. Intusschen gaat de zaak van Christus vooruit in Spanje, en hoe, als eens de oogen opengaan?

Westelijk en noordelijk Mexico geeft èn door de onwetendheid des volks èn door de vijandschap der priesters, nog weinig oorzaak van roem. Hier ook blijkt het, wat de vrouw in den dienst der zending vermag. Naast de kweekscholen voor predikers en onderwijzers, richt zij meisjesscholen op, en wint de harten van kinderen en ouders. Laat de Roomsche priesterschap met excommunicatie dreigen, hare kleurrijke ceremoniën vermeerderen, hare kerkgebouwen herstellen en opsieren, de mensch, als hij ontwaakt, kan van klanken en kleuren niet leven; hij vraagt brood voor de ziel, en nooit was het uitzicht zoo helder als nu.

Met deze woorden „Never the outlook was so bright as at the present" sluit het verslag over Mexico. Zijn die niet het slot ook van ons overzicht over het uitgebreide zendingveld? Al teekenden wij ook, als proeve, den

arbeid van eene enkele vereeniging, wij gingen in onze gedachten over 5 werelddeelen heen. Wij zagen een deel van het groote werk Gods, maar dat ons de profetie is der voltooiing. Wij hebben aanmoediging noodig, en God laat ze ons niet ontbreken. Misschien heb ik te veel cijfers gebruikt. Ik deed het kortheidshalve. Een groot deel van ons Protestantsche volk, het eigen leven levende, moet uit den slaap wakker geroepen worden. Het moet de oogen openen en die opheffen over »de velden, die wit zijn, om te oogsten." En wat de kinderen des huizes betreft, als zij een voor een, en allen te samen tot hun' plichtmatigen arbeid uitgingen, en daarin ijverden, zij zouden binnenskamers niet in eindelooze twistingen elkander verdrieten. Maar aan den avond van iederen dag vermoeid en gezegend thuis komende, elkaâr in blijdschap hun wedervaren meêdeelen, eer het brood gegeten werd en het avondgebed tot ruste stemde. O, ik houd mij verzekerd, dat niets meer „het hart gezond houdt" dan arbeid.

Een broedergroet en bede over onze Amerikaansche broeders, waaronder zoovelen, uit het Nederlandsche bloed gesproten! Hebben zij langzamerhand hunne moedertaal voor de spraak van hun nieuwe vaderland verwisseld, één taal worde over de gansche aarde heen gefluisterd en verstaan, 't is de danktoon en de bede van alle Gods zwakke en toch rijke kinderen, als zij rondom den Heer Jezus, den Verlosser, geschaard, Zijn woord herhalen: „Uw Koninkrijk kome!"

W. F. K. KLINKENBERG.

Aanteekeningen.

1. In geen der protestantsche landen hebben de vrouwen zoo belangrijk aandeel aan het zendingwerk, als in de V.–S. Sedert 1861 zijn hier 30 Vrouwen-zending-vereenigingen ontstaan, van welke het meerendeel eigene arbeidsters, nu ten getale van 578, uitzendt. Ook de bijdragen, die zij verzamelen, zijn aanzienlijk: in de laatste 5 jaren te samen gerekend 11 millioen gulden.

2. De American Board heeft een' geruimen tijd moeten handelen over eene theologische strijdvraag: the future probation, d. i. of er voor hen, die in dit leven het Evangelie niet hoorden, nà den dood nog eene Evangelieverkondiging wezen zou.

Enkele zendelingen werden wegens het aannemen van dit leerstuk ontslagen. Mannen, die zich voor de zending aanboden, werden op dit stuk onderzocht, en, voor zoo ver zij zich daarvoor verklaarden, werd hun de toetreding ontzegd.

LAND- EN VOLKENKUNDE VAN NEDERLANDSCH INDIË.

Iets over Djimat's.

Een djimat is een talisman, een amulet, niet slechts bij de mohammedaansche Javanen alleen van waarde. Er zijn zelfs christenen, die er aan hechten.

De Inlander spreekt van de sawab, de zegenende kracht, van zoo'n voorwerp.

Alles wat vreemd, wat zeldzaam is, kan er voor dienen. En dan gaat men nog al eens op den klank af.

Zoo heeft men de djimat panggaötô of de kostwinnings-talisman tjamôrô: een takje of een stukje hout van den javaanschen casuarisboom (casuarine), dat men in de gaarkeukens bewaart: een echte sarat pĕnglarissan, middel om veel te verkoopen. Immers, van tjamôrô maakt men de verkorting môrô, naderen, en zoo moeten de menschen dan wel, omdat men er deze djimat op na houdt, aankomen. Tegen de aantrekkingskracht van zoo'n ding kunnen ze niets doen.

Trouwens men heeft vooraf gevast, daarna een' gewijden maaltijd aangericht en, door een' daartoe bevoegde, de noodige tooverformules over den djimat laten uitspreken, gepaard met de gewone bespuwingen en aanblazingen. De toovenaar mompelde snel voor zich heen, terwijl de wierookwalmen opgingen over den talisman: „Allah om nabi Moesô, maliki donjôkoe tĕkô kĕnô; banjoe soembĕr tĕkô iroeng; banjoe soetji tĕkô dridji, banjoe moeljô

těkô môtô; barang sing daktjandak, sing takkoelak, těkô njoembĕr saking Allah. Allah dodol Moekamat kang noekonni." De zin dezer woorden, soms onzin, is natuurlijk niet altijd terug te geven. Wilden wij het hier beproeven, dan zou de Javaansche Elymas misschien kunnen zeggen: God, (Om, de heilige Boeddhistische syllabe), de profeet Mozes, hier heen, (als wij n.l. voor maliki, mariki mogen lezen), mijn goed; zie! geslaagd. Het bronwater bereikt den neus, het heilig water de vingeren, het genezend water de oogen; het goed, dat ik in handen heb (van anderen) om 't weêr te verkoopen, zie! 't is uitgevloeid van God. God is te koop, Mohammed is 't die Hem koopt.

Bij den gewijden maaltijd, waarbij men de nageboorte van 't jongste kind en de beschermgeesten der vier windrichtingen, benevens dien van het midden aanriep, dienden vijf ballen rijst, voor ieder één, »golong" genaamd. De Inlander dacht aan de laatste lettergreep van dit woord: »long", verminderen, met toepassing op den voorraad door hem ten verkoop aan te bieden.

Een andere djimat panggaötô is het soerenhout. Het is zeer aanbevelenswaardig, van den Cedrela het raam en de pooten van het snoeptafelje te maken, immers zoo geheel in overeenstemming met het sĕsoeri, 't net gekaptzijn der koopvrouw. Zij zal vooral de jonge lieden aantrekken.

't Hout van den sĕkar kĕnôngô is voor het doel ook al gezocht. Zooveel mogelijk wordt al het keukengereedschap van de gaarkeuken er van gemaakt. Wie van de bloem houdt, (en wie houdt er niet van?) zal stellig eens aanwippen.

Een uitnemende kostwinnings-amulet is vooral een fragment van een der hoorns van den albinobuffel, als die

n.l. naar beneden tot op den hals afhangen. Dit stukje hoorn wordt met veel zorg gepolijst in langen of ronden vorm, en dan in een wit linnen lapje bewaard. Men neemt het zoo mede naar het bosch en bij ontginningen, en is er door gevrijwaard voor de aanvallen van wilde dieren; voor de wraak van den verschrikkelijken god Kôlô; voor den invloed der boomgeesten; voor de ongemakken van den door déwa's bewoonden grond. Alles wordt onschadelijk door dezen djimat. De bezitter zal nooit gebrek lijden, of het moest zijn, dat de amulet hare kracht verloor. Nu, of dit zoo is, kan men gemakkelijk uitmaken. De djimat wordt boven den brandenden wierook vrij aan de hand opgehangen; draait zij langzaam rond, dan is de zaak bedenkelijk; snel, dan is de talisman nog krachtig van werking. Zoo als men weet, wordt de albinobuffel nooit geslacht en steeds voor proper en schoon werk gebruikt.

Een bijenkoker van hout of bamboe in een' boom opgehangen, stilletjes aan een' buur ontkaapt op een djoemawah manis, en dan onder de waroeng begraven, is ook al uitstekend ter bevordering der klandizie. De aard der bijen, om in grooten getale ergens op af te gaan, zal zich noodwendig mededeelen aan de voorbijgangers, die dus ook in menigte zullen aankomen.

De strootjes- of sigaren-verkoopster legt onder in 't kistje sĕkar gading, eene bloem (door Filet en Vreede niet opgenomen) of de sĕkar kĕnôngô tjinô (mede door hen niet genoemd), om de koopers aan te trekken. Men denkt zich de djimat's bezield, en kent ze daarom onweerstaanbaren invloed of werking toe. 't Is eene kinderlijke voorstelling, ten onzent door onhandige ouders of opvoeders weleens geëxploiteerd, om de kleintjes tot wraakneming aan te zetten, op stoel en tafel of zoo iets, waaraan zij zich bezeerden.

Kleine hoorns van dieren worden fijn gemaakt, met water gedronken, of in een lapje onder mat en bultzak gelegd, tegen ziekte en duivelsaanval. Rheumatische kwalen met bedoeld water gewreven, moeten genezen.

De riwônô woeloeng, een boom (een woord, dat in geen woordenboek voorkomt), donker bruin van stam, dient ook al, wegens zijne zeldzaamheid, tot talisman. Men neemt er een stukje hout van, polijst het zoo glad mogelijk, en bewaart het dan op de gebruikelijke wijze: d.i. in een linnen lapje. Dit, of een doorn van de riwônô, in den gordel of in de haarwrong meê genomen, geeft aan boosdoeners bovennatuurlijke krachten.

Eene zeer begeerlijke djimat voor dieven is mede de moestikô bôjô, wit als een karbonkel, als een gewone knikker zoo groot. Zij wordt in krokodillen gevonden. Ook in de moewringsang ('t woordenboek heeft: wĕlingsang), komt zij voor. Men draagt haar in den gordel. Deze djimat stelt in staat, uren achtereen te duiken, precies alsof men zelf een krokodil ware.

Van den aap (toekang) zijn de botjes zeer gewild. Op de gewone wijze behandeld en bewaard, d.w.z. gepolijst en in een linnen lapje geborgen, begraaft men den djimat te eeniger tijd in een huis of wel op 't erf van iemand, dien men bestelen wil. Mannen en vrouwen van onbekenden oorsprong en groote zwarte honden van raadselachtig slag, (1) komen dan met geheimzinnig doel 's nachts oploopen. Men hoort ze, doch ziet niets. Het hart begint onrustig te kloppen. Niets op zijn gemak verlaat de bewoner huis en heem, en intusschen gaan de dieven ongestoord hun' gang.

Eene andere toekang, de toekang kali, een gestreepte

(1) Wie denkt hier niet aan 't folklore, zooals wij 't ook wel in ons land vinden? Zie VAN 'T LINDENHOUT, Na 25 jaren, pag. 14 en 15.

aap (met [illegible] 't Woordenboek heeft [illegible]) wordt op dezelfde wijze, maar met een ander doel, gebruikt. 't Gebeurt nog al eens, dat een stuwdam bezwijkt. Welnu, 't botje van de toekang kali – de rivieren- en bekenbaas – er in gestoken, en 't zal nooit weêr gebeuren.

De pĕndjalin papaq, een rotan met overeenkomstige donkere vlammen aan weerskanten der geledingen, tot zweep of stok gebruikt, neemt gij meê om dieven of gestolen goed te zoeken. Ge zult dan vinden. Menschen er mede aangeroerd of geslagen, zullen niet kunnen antwoorden. Versuft en willeloos, zijn ze dan op eens tot niets meer in staat.

Wilt ge, dat de dief 't gestolene eigener beweging terug zal brengen, zie dan in uw bezit te krijgen de ojod memang, benaming van de naar beneden hangende waringin-wortels, ook van boomwortels in den grond verward door een gegroeid. Zij zijn gezocht voor gevesten van krissen en worden gepolijst, tusschen kleêren en andere voorwerpen geborgen. Indien deze voorwerpen in handen vallen van dieven, geraken zij de kluts kwijt, en voelen zich onweerstaanbaar gedrongen, het gestolene terug te geven.

Draagt ge bij u een ronden houtkwast in bepaalden vorm, met zorg gepolijst, in een linnen lapje geborgen, de zoogenaamde gônô-kajoe, dan kunt ge iemands geweer doen ketsen.

Van dezelfde kracht is de moestikô-lo of gônô-lo, bij FILET niet te vinden. In het zeer zachte lo-hout wordt eene ronde verharding gevonden, die, op gelijke wijze behandeld als de gônô-kajoe, dezelfde uitwerking heeft.

Er zijn ook djimat's, die den arbeid verlichten. Zoo b.v. de gitik simô. Men veronderstelt, dat de tijger met een daar los liggend glagah-riet een of ander dier heeft

vervolgd en geslagen. Legt men dit op zware goederen, dan zijn die licht op het gevoel. Menschen daarmede aangeraakt, krijgen baloeng kĕlar: sterke knoken.

De kèlor wordt zelden een boom met galih of kernhout. Gebeurt dat een enkele maal, en kan men van het hard geworden lichtgele, zwart gevlamde hout een' stok of iets dergelijks maken, dan heeft zoo'n voorwerp hooge waarde. 't Maakt toch onkwetsbaar, en den vijand weerloos.

De djimat panjirĕppan is een buitenkansje voor gauwdieven, die willen stelen als de menschen in diepe rust zijn. Daarvoor hebben ze noodig de aarde van een graf, waarover de priester gebeden heeft. Als ze die over het huis strooien vallen de bewoners in vasten slaap. Men zou ze kunnen oplichten en wegbrengen, zonder dat zij wakker werden; hoeveel te gemakkelijker kan men dus al hun goed wegnemen.

Met de tossan koening, een geelachtig stukje ijzer als een pink zoo groot, vermag men alle mogelijke sluitingen open te breken. Er zijn echter niet velen, die het hebben. Dit te uwer geruststelling.

Als men eene slang, die pas een' kikker verorberde, levend den kop afbijt, dien dan inzout en daarna droogt en verder op de gewone wijze als voorwerpen tot djimat bestemd, behandelt, zal de slimheid van de slang op den bezitter overgaan en dezen onoverwinnelijk doen zijn in het spel.

J. KREEMER.

Nog eens „wat de Javanen zoo al van ons denken”.

Ik ben in ’t bezit van een Javaansch handschrift, waarin zekere inlander o.a. mededeelt: „de beschouwingen en de gevoelens der Javanen, betreffende de geaardheid, benevens de zeden en gewoonten der Hollanders; betreffende het eten van zwijnenvleesch, het wijndrinken en het dansen der Hollanders; betreffende hetgeen vereischt wordt, indien iemand van een’ anderen godsdienst tot het Mohammedanisme overgaat; betreffende de gevoelens der Javanen, indien sommigen hunner landgenooten tot het Christendom overgaan; eindelijk betreffende de gevoelens der Javanen over de komst der Hollanders op het eiland Java.”

Hoewel in deze verschillende „bab’s” aan logische ontwikkeling of geregelde opvolging van gedachten wel wat ontbreekt, zoo kunnen de beschouwingen daarin vervat ons voldoende op de hoogte helpen van „Wat de Javanen zoo al van ons denken” en sluit het hiervolgende zich daarom goed aan bij wat de Heer J. KREEMER op blz. 121 en v.v. van dit Tijdschrift te dezer zake mededeelde.

Ik vertaal zoo woordelijk mogelijk.

»Ten opzichte der gevoelens of beschouwingen over de geaardheid en de zeden en gewoonten benevens de komst der Hollanders (op Java) kan men de Javanen in twee soorten verdeelen. Vooreerst zijn er eenige Javanen, die rechtgeaard zijn, welke beweren, dat de Hollanders op het eiland Java gekomen zijn, om het land en zijnen bewoners welvaart en bloei aan te brengen; dat zij (de

Hollanders) rechtvaardig zijn in hun bestuur en een oprecht hart bezitten; dat zij den Javaan niet willen bedriegen; dat er velen (onder de Hollanders) zijn, die den Javaan helpen; dat zij medelijden hebben met de oprechten (onder de Javanen), doch zich ontdoen van hen, die bedriegelijk zijn. Daarom zijn er ook (Javanen), die zich verplicht gevoelen (tegenover de Hollanders), en hun dankbaarheid betoonen door hunne aanwijzingen en bevelen op te volgen.

»Voorts zijn er ook Javanen, die voortdurend de Hollanders in een kwaad daglicht stellen, bijv. zij zeggen, dat de Hollanders norsch en stuursch zijn, onbeschoft in hunne handelingen en manieren, ongegeneerd in het gebruiken van voedsel, ongeloovigen; dat zij geen onderscheid willen maken tusschen hen, die het goede doen en hen, die het kwade bedrijven; dat zij allen over dezelfde kam scheeren. (Zij zeggen, dat de Hollanders) op Java gekomen zijn om een hoog ambt te verkrijgen en rijkdom voor zichzelven te verwerven; dikwijls knoeien (de Hollanders n. l.) de menschen; zij willen altijd gelijk hebben en overal de eersten zijn; zij bedriegen, en houden er niet van, zelf bedrogen te worden; wie altijd goed is geweest, wordt (door hen) beschimpt, als hij maar een kleine fout begaat; zij willen (hiervoor) geen vergiffenis schenken. Dikwijls weiden zij breed en lang uit over de slechtheid der Javanen, als of ze zelven nooit kwaad gedaan hadden; zij (de Hollanders) zoeken den Javaan in zijne broodwinning den doodsteek te geven. En nog veel meer booze dingen (vertellen de Javanen van de Hollanders), zoo zeggen zij (de Javanen) ook, dat (de Hollanders) de Javanen misleiden, door hen tot het Christendom over te halen. Die aldus spreken, zijn in grooten getale (onder de Javanen); doch die gevoelens en

beschouwingen hebben, zooals boven allereerst zijn vermeld, daarvan zijn er maar weinigen."

„Gewoonlijk bespot of spreekt de mohammedaan-Javaan kwaad van ieder, hetzij Hollander, hetzij Javaan, die varkensvleesch eet of wijn drinkt; deze wordt door hem onrein geacht, en hij noemt dezulken charam-ollah dat wil zeggen: die onrein verklaard is; benevens Kafir-ing Allah, die niet in Allah gelooft. Wat het dansen der Hollanders betreft, de Javanen zeggen niet, dat dit charam (1) (onrein) is, omdat zij zelven aan het dansen doen; doch zij bespotten het dansen (der Hollanders), dewijl daarbij in de rondte gedraaid en op en neêr gesprongen wordt. Echter zijn er eenige Javanen, de santri's, die het dansen zelfs van hunne landgenooten als charam afkeuren."

„Wat nu betreft de menschen, die tot een ander volk en tot een' anderen godsdienst (dan dien der Javanen) behooren, de Javaan acht het noodzakelijk, dat zij alvorens den Islâm aan te nemen, zich geheel bij de Javanen doen inlijven (d. i. de gewoonten en zeden, alsmede de kleeding der Javanen aannemen); vervolgens worden zij door de besnijdenis islamiet. Indien iemand van een ander volk of anderen godsdienst Javaan en islamiet wordt, dan noemt men denzulke, indien hij tot het blanke ras behoort, moealam, en indien hij tot het donkere of koperkleurige ras behoort, moeallif. Daarna wordt van hem gevorderd, dat hij alles waarneemt, wat de Islâm hem voorschrijft."

De mohammedaan-Javaan meent en beweert van de Javanen, die tot het Christendom overgaan: 1°. dat zij weêr kafirs (ongeloovigen) worden; 2°. dat zij een' profeet volgen, die hun profeet niet is; men beschouwt hen dus

(1) Harâm (Arab.) bet. wat verboden en onwettig is.

gelijk de Hollanders, terwijl ze bovendien nog erg door de Hollanders bespot worden; 3°. dat zij verdwaalden zijn, die uit moedwil de eeuwige ellende tegemoet loopen; 4°. dat zij op den dag des oordeels, zoowel door Allah als door Mohammed verstooten zullen worden, alsmede door de Hollanders, omdat zij, hoewel tot een ander volk behoorende, zich bij hen hebben aangesloten; ook door hun eigen volk (de Javanen) zullen zij verstooten worden, omdat ze tot de Hollandsche kafirs behooren. Daarom zegt men van dezulken (die tot het Christendom zijn overgegaan), dat zij teleurgesteld zullen uitkomen en ellende zullen te verduren hebben, want zij worden overal verjaagd."

»Reeds boven is met een enkel woord gesproken over hetgeen de Javanen denken over de komst der Hollanders op het eiland Java. Daarenboven zeggen sommige Javanen, of wel alle Javanen, dat de Hollanders op Java gekomen zijn 1°. met het doel om op wederrechtelijke wijze zich de macht over het land Java toe te eigenen, ten einde daar zelf te regeeren; 2°. om hooge ambten of rijkdommen te verkrijgen, en nadat zij deze verkregen hebben, naar hun eigen land terug te keeren. (Zij zeggen), dat er sommige Hollanders zijn, welke landbezit op Java hebben, die nog meer winst of pacht willen hebben, of nog meer heerendiensten, dan het Gouvernement; dat dezen volstrekt geen medelijden betoonen. Dit maakt dat hunne onderhoorigen hen haten, van hen kwaadspreken, hen bespotten en bovendien evenzoo handelen ten opzichte van de Javanen, die tot het Christendom willen overgaan." (1)

(1) De bedoeling is deze: de christen-Javaan wordt door zijn' mohammedaanschen landgenoot toch reeds bespot en veracht, doch nu nog meer (wĕwah malih), omdat hij juist den godsdienst omhelst dergenen, die zijn volk alles behalve goed behandelen.

Haarlem. N. D. SCHUURMANS.

Eenige namen ontleend aan vroegere toestanden, door christen-inlanders aan hunne kinderen gegeven. (1)

Handelingen 17 : 22*b* en 23.
1 Kor. 9 : 20–22.

Zijn de gebruikelijke inlandsche namen te verwerpen? Natuurlijk kan ik hier niet oordeelen over andere landen, en zeker zullen ook hier wel namen gevonden worden, die men beter deed niet te gebruiken. Toch is dit niet met allen het geval, en zijn er vele namen, waarvan de beteekenis schoon is, of wel die op volkstoestanden en vroegere godsdienstbegrippen gegrond zijn. Om die nu te verwerpen, omdat ze uit den heidenschen tijd dagteekenen, vind ik af te keuren. Van den aanvang van mijn' zendingsarbeid (1868), heb ik nooit geaarzeld, volksnamen bij den Doop te behouden. Men vroeg mij al aanstonds, of dit kon, waarop door mij geantwoord werd: wel zeker! alleen vertrouw ik van ulieden, dat ge nimmer namen zult kiezen, die eene vuile, verkeerde beteekenis hebben. Dit laatste drukte ik vooral mijn medewerkend personeel, hulpzendelingen en onderwijzers-voorgangers, op het hart, en liet hen verder hun' gang gaan, zonder angstvallig naar den oorsprong of de beteekenis van iederen naam te onderzoeken. Daardoor worden er in mijne doopregisters, behalve de bij ons Europeanen gebruikelijke namen, ook heel wat gevonden, die van Alfoersche af-

(1) Verg. G. A. WILKEN. Iets over naamgeving en eigennamen bij de Alfoeren van de Minahassa, in het Tijdschrift v. h. Batav. Genoots. Dl. XXII, p. 363 e.v. *Red.*

komst zijn. Ik nam de moeite, die eens over eenige jaren uit mijne doopboeken op te teekenen. Aanleiding daartoe vond ik in het volgende: In de April-aflevering der »Stemmen voor waarheid en vrede" onder redactie van Dr. A. W. BRONSVELD, vond ik een opstel van Ds. L C. SCHULLER TOT PEURSUM, getiteld: „leerrijke zending-prediking". Hier leest men op blz 415. „Zoo verklaart zich WARNECK tegen de gewoonte om aan de heidensche doopelingen en zendingposten liefst bijbelsche namen te geven. Waarom niet namen behouden of aangenomen aan de volkstaal ontleend? Daardoor worden ook voorkomen voorvallen, zooals in de Mededeelingen van het Nederlandsche Zendelinggenootschap er onlangs een bericht werd, dat geestige ambtenaren den christen-Javaan om zijn' bijbelschen naam tot een mikpunt van hunne spotternijen maken. Maar ik meen, dat het TEFFER was, die mij eens verhaalde, dat zijne doopelingen om een' anderen naam baden, daar hun oude naam in de volkstaal eene onzedelijke en vuile beteekenis had. Beter ware die dan misschien vervangen door een' liefelijken naam in hunne eigene taal, zoodat zij door hun' naam reeds eene getuigenis aflegden voor hunne stamgenooten."

Tot dusverre mijne aanhaling uit het stuk van Ds. SCHULLER TOT PEURSUM. Na lezing daarvan vroeg ik mij af: is dit zoo – zijn de inlandsche namen meest allen van vuile, onzedelijke beteekenis? Ik meende zeker te zijn, dat dit, althans hier, niet het geval was, ja, ik moet eerlijk zijn, en ronduit getuigen, dat ik in twijfel trek, of dit op Savoe, en waar ook het geval zal zijn. Dat er namen onder loopen, wier beteekenis dubbelzinnig, zelfs vuil is te noemen, zal wel waar zijn; doch ik geloof, dat dit slechts zeer enkele zijn, en daartegenover vele namen gevonden worden, die eene schoone beteekenis

hebben. Men zie niet al te zeer uit de hoogte op den inlander neder. 't Is waar, er geschiedt veel ongerechtigheid in de heidenwereld, en ook de jeugdige christengemeenten zijn daarvan nog alles behalve gezuiverd. Ik weet wel, dat er menig dubbelzinnig gezegde wordt te berde gebracht, dat lachlust, zoo niet onreine gedachten opwekt, of tot vuile handelingen aanleiding geeft. Ik weet mede, dat er menig teeken, of handeling is, door den oningewijde niet begrepen, doch dat den toets der zedelijkheid niet kan doorstaan. Maar 't is ook eene waarheid, dat bij vele inlanders een gevoel van betamelijkheid en zedelijkheid gevonden wordt, waardoor menig Europeaan beschaamd gemaakt wordt. Ik heb inlanders, op wien men laag nederziet, omdat zij niet aarzelen een hondenboutje op te peuzelen, of gebraden muizen onder de lekkernijen rekenen, zeer afkeurend hooren spreken over woorden en handelingen van Europeanen, die in verstandsontwikkeling en opvoeding zeer hoog boven hen staan. Het is een feit, dat eene getrouwde inlandsche vrouw zich uit het gezelschap terugtrok, wegens eene vuile zinspeling door een' ambtenaar gebruikt, en haar man mij verzekerde, 't was goed, dat mijne vrouw dit uit zich zelf deed, anders had ik het haar bevolen. Zeer zeker moet nog veel veranderen, en de Geest van Christus meer doorwerken in aller hart, huis en leven, opdat dit leven eene getuigenis aflegge van de heiligende kracht des Evangelies. Maar men moet, om den inlander te beoordeelen, zich op het standpunt des inlanders trachten te plaatsen, hoe moeielijk dit ook valle. Doet men dit, en treedt men dan in vergelijking met ons Europeanen, vooral met het zedelijkheidsbegrip en gevoel, dat hier in Indië onder een groot getal hunner gevonden wordt, dan weet ik niet of de schaal wel zeer ten nadeele der inlandsche

bevolking zal doorslaan. Hoorde ik niet dezer dagen van een' inlander, wien men waarlijk geen overdreven godsdienstigheid kan toeschrijven, dat hij, over de handelingen eens Europeaans sprekende, zeide: „denkt men nu waarlijk, dat wij hier als wilden, in een bosch leven?" Op enkele uitzonderingen na, durf ik wel zeggen, dat onzedelijkheid hier althans niet schaamteloos wordt bedreven.

Dit wetende, meen ik, dat ik ook volle vrijmoedigheid heb, in twijfel te trekken, dat inlandsche namen eene vuile onzedelijke beteekenis hebben, tenzij op enkele uitzonderingen na. Maar ik geloof, dat dan ook door het volk, bij overgang tot het Christendom, en met eenig begrip van de heiligende eischen des Evangelies, van zulke namen geen gebruik zal gemaakt worden. Daarom voelde ik mij gedrongen, om na de lezing van het boven aangehaalde met feiten aan te toonen, dat zulks niet – ten minste hier niet – het geval is.

Ik zocht over eenige jaren, uit mijne doopboeken, al de namen aan de volkstaal ontleend, die hier vroeger onder de heidenen in gebruik waren. Een groot deel, wellicht de helft dier namen, moest ik achterwege laten, omdat de beteekenis niet meer geweten wordt, wat moeite ik daarvoor ook deed, door zelf te onderzoeken, of wel bij ouden van dagen, walians of vroegere walians te laten onderzoeken. Mocht wellicht door mijn onderzoek, de een of ander aangespoord worden, om deze naamlijsten te verrijken, de mijne te verbeteren, dan zal het mij een genoegen zijn, daartoe den stoot gegeven te hebben. Dat ik zoo lang na uitgave van bovengenoemde aflevering van de „Stemmen voor waarheid en vrede" eerst met mijn werk voor den dag kom, is, omdat het onderzoek slechts heel langzaam kon gaan, ik verschillende personen moest raadplegen, en gedurig tot

wijzigingen en verbeteringen genoodzaakt was. Maar ook sedert bijna 1½ jaar moest ik dit werk geheel laten rusten. De vereenigde opleiding van kweekelingen tot het inlandsch leeraarsambt, sedert einde September 1886 aan mij toevertrouwd, gaf mij te veel werk, zoowel met de dagelijksche lessen als de noodige voorbereiding daartoe, zoodat ik geen' vrijen tijd beschikbaar had voor dergelijken arbeid. Ik nam nu mijn' vacantietijd waar, om dit werk af te maken.

Alvorens de lijst te laten volgen, die ik niet als onverbeterlijk beschouw, een paar opmerkingen.

Men houde in 't oog, dat ik alleen in de streken van 't Toumboeloe-dialect heb gearbeid, uitgezonderd dat gedeelte van Tatàaran, dat tot het distrikt Tondano-Toulijan behoort. Zijn er hier en daar enkele namen van elders afkomstig, dan is dit, door afkomst of verwantschap met andere districten en stammen.

Niet alleen moest ik vele namen weglaten, omdat ik bij de grootste moeite de beteekenis of den oorsprong daarvan niet te weten kan komen, doch van enkele was die raadselachtig, of werd zij verschillend opgegeven. Ik heb daar de vrijheid genomen, de verklaring, die mij het naast aan de waarheid voorkwam, te volgen, en achter enkele namen plaatste ik een vraagteeken.

Bijna alle hier voorkomende namen worden mede als geslachtsnamen gebezigd. Bijv. van de beide inlandsche leeraars, die met mij arbeiden in mijne drie gemeenten, en mede onderwijs geven aan de kweekelingen boven genoemd, heet de oudste Janus Mandagi en de jongste Karel Pangemanan, terwijl in mijne lijst die beide familienamen als voornamen opgegeven zijn. Dit is het geval met bijna alle namen, en het moet geene bevreemding wekken, als bijv. een zoon van Janus Mandagi

genoemd werd Pangemanan Mandagi, of een zoon van Karel Pangemanan genoemd werd Mandagi Pangemanan.

In mijn ressort werd veel gebruik gemaakt van inlandsche namen, al bleven de Europeesche en Bijbelsche namen de overhand behouden. 't Is wellicht, omdat ik mij daar nimmer tegengekant, misschien wel dit meer aangemoedigd heb. Bij die namenkeus wordt door het jongere geslacht echter minder gelet op oorsprong en beteekenis, ja, velen kennen die niet eens meer. Men heeft onder voorouders of familie dien naam, en kiest dien daarom, of wel doet dit in navolging, of uit zekere zucht tot voornaamheid.

Bij het doorzien van de hier onder volgende lijst zal wellicht het oordeel van velen zijn, dat de meeste namen geen hoogere beteekenis hebben, meer op het stoffelijke heen wijzen. Ik beaam dit ten volle, doch zeg alweêr: men moet zich op het standpunt des inlanders plaatsen. Wat was vroeger het hoogste toppunt van geluk en zegen? Veel padi, veel bezitting, om dan mede in staat gesteld te zijn, groote fosso's te kunnen maken, en alzoo met de goden op een' goeden voet te komen. Is het dan te verwonderen, dat menige naam van werkelijke of gewaande grootheid gewaagt?

Verder moet ik eerlijk erkennen, dat mijne geringe kennis van de landstaal mij niet tot eer en voordeel in mijn werk heeft gestrekt, en ik maar al te vaak betreur, er niet meer aan te hebben willen en kunnen doen. Ieder jeugdig zendeling of hulpprediker zou ik wel willen toeroepen: doe niet als ik gedaan heb, doch weet uw werk zoo in te richten, dat voor taalstudie een gedeelte van uw' vrijen tijd overblijft. Gij zult u daarover later nooit hebben te beklagen. Hoe beter men de taal kent, hoe beter men het volk leert kennen, hoe nuttiger en krachtiger men zal kunnen arbeiden.

Ten slotte zij hier nog opgemerkt, dat in de Alfoersche namen, de *u* voor onzen *oe*-klank werd geschreven, doch dat ik in 't Maleisch, waar dit een paar maal voorkwam, *oe* gebruikte.

Namen van vrouwen.

Bene, rijst in den bolster. Beter: wene.

Boki, prinses (Ternataansch).

Dio. De beteekenis is onzeker. Enkelen, die ik er naar vroeg, meenden, dat het zou kunnen afgeleid zijn van 'ndios naam van een beeldje, dat in handen is van orang pĕratjun (Mal.) = giftmengers of gifttoedieners. Wil men iemand eene ziekte toebrengen, dan schrapt men van het beeld iets af, bijv. aan neus, keel, buik, enz., en dient dit afschrapsel toe. Zonder twijfel loopt dan de persoon, die het toegediende gebruikt heeft, eene ziekte op, juist aan dat deel van het lichaam, waar het afschrapsel van het beeld genomen is.

Anderen verwerpen de verklaring van het woord, en meenen, dat de beteekenis moet zijn: een fraai kind, doch weten niets naders op te geven van den oorsprong van het woord.

Daang, de laatste, de hekkesluiter.

Garing, ivoor, elpenbeen, de olifantstand.

Garingan, moet zijn: Ginaringan, gebruikt omtrent hen, die een' armband van ivoor gemaakt aan den pols of bovenarm dragen. Vroeger betaalde men tot 12 gulden, voor zoo'n paar armbanden.

Kaes, oorversierselen van vrouwen, vervaardigd van goud, zilver of koper.

Kowulan. Samengesteld uit ko en wulan (Mal. bulan) = maan. Kowulan: gij zijt als de maan, blank, schoon. (Ko, of eigenlijk kou = gij).

Kewailan, verkorting van: Kekewailan, zamengesteld woord, van keke, klein meisje en wailan rijk. Kekewailan is een kind van vermogende ouders. (1)

Kineke. Deze naam wordt aan een meisje gegeven, dat geboren werd, nadat de ouders niet dan jongens hadden. 't Is dus een naamgeving, die getuigt van dankbare vreugde, en beteekent: een meisje verkregen.

Keke, klein meisje. (2)

Karojongan. De wortel is: rojong (Mal. hanjoet) = wegdrijven. Men zegt: karojongan atap, dat is: de plaats waar iets (bijv. de wegwerpsels, het niet te gebruiken gedeelte van de katoe-bladen (dakbedekking), kan wegdrijven.

Kahu, goud.

Lingkambene, de vrouw van eene godheid, de moeder van Moentoeoentoe.

Liwun, heeft dezelfde beteekenis als het Alfoersche sangkor, (Mal. koelit kajoe). Dit woord is moeielijk bij vertaling te begrijpen, want het beteekent: boomschors. Ieder, die lang genoeg in de binnenlanden verkeerde, zal dit woord kennen; wij zeggen dan ook bijv.: Ik zag in dat huis drie koelit kajoe, en laten steeds dit laatste woord onvertaald. De koelit kajoe is een in de lengte afgetrokken reep boomschors, smaller of breeder naardat dit uitviel, meest van ongeveer 4 tot 6 voet breed. Ik zag echter nog breedere. De uiteinden van die reep worden tegen elkaar gebracht, het eene eind overslaande over het andere, en dan met rotting aan een genaaid (geregen). Men krijgt

(1) Vgl. G. A. WILKEN l.l. bl. 379. *Red.*

(2) Komt overeen met het Mal. nona of nonah, ons juffer, (ongehuwd jong meisje) zooals het ook steeds door N. P. en G. A. WILKEN vertaald wordt. *Red.*

nu eene soort wijde ton, van boven en onder open. De randen worden met dikkere rotting stevig gemaakt, eigenlijk tusschen gespleten rotting gevat. Dit geschiedt zeker tegen het inscheuren. Zulk een koelit kajoe wordt gebruikt tot bergplaats van padi (rijst in den bolster). De binnenbodem (eigenlijk is er geen bodem) wordt op den vlakken grond geplaatst, en dik met gemoetoe belegd. Nu kan de padi er in uitgestort worden.

Lajah, levendig, vroolijk. Dus een levendig, vroolijk kind.

Mokej, verstandig, vernuftig, kan droomen uitleggen en raadsels ontcijferen.

Maurei, de godheid, die de sago geeft.

Merej, schoon van gedaante, glanzend, schitterend als de zon.

Matiti. De wortel is titi, het slaan met een' vuurslag op een' vuursteen. In 't algemeen: slaan, kloppen; matiti, herhaald slaan, herhaald kloppen, ook wel: met de kneukels op het hoofd slaan, op iets hards, bijv. op een steen kloppen.

Patola, een kain (Mal.) doek van zijde, heel mooi gekleurd. Vroeger altijd door de walian (priesteres) bij de fosso's gebruikt. Een teeken van gegoedheid, indien men zulke doeken bezat. Patola een schoon kind even als genoemde doek.

Porongkahu, porong = hoofddeksel. Kahu = goud.

Pakahu, een halssieraad van goud (heel fijn); het hangt af tot den buik. Als er 9 strengen zijn, is dit een bewijs, dat de ouders heel rijk zijn.

Pinaria, oorversiersel van goud, heel groot, zoodat soms de oorschelp scheurt. De grootte is als die

van eene poparé-vrucht. De poparé is eene kruipplant als de komkommer, en wordt in 't Alfoersch paria genoemd. Dit is het wortelwoord van pinaria. (1)

De poparé wordt als groente gegeten, namelijk: de bladeren en jonge vruchten. De jonge bladeren worden ook aan kraamvrouwen gegeven, in de boeboer (zacht gekookte rijst); dan is dit een zweetmiddel. Voorts worden de bladeren ook gestampt, en uitgedrukt. Van het daardoor verkregen vocht wordt aan pas geboren kinderen ingegeven. De smaak is bitter. Het wordt gegeven, opdat het kind van binnen schoon zal worden. Tevens is het een voorbehoedmiddel, om later geen last te hebben van: pusĕr inasa (Mal. loeka dipohonpoesat) dat is: eene wond aan het inwendige van den navel.

Het is mij nog niet gelukt, te weten te komen wat eigenlijk deze, zoo veelvuldig voorkomende ziekte is. Vroeger dacht ik, dat het eene ingebeelde kwaal was. Maar dit is zoo niet. De ziekte openbaart zich bij tijden, sommige spijzen kan men niet verdragen, terwijl de zieke vaak een pijnlijk, slecht voorkomen heeft.

Pandagian, een zangerig, zanglustig meisje. Toen Pandagian eens 's avonds zingende naar huis keerde, werd de deur door hare ouders haar voor den neus gesloten. Zij werd echter geholpen door Mansa (dus noemt men die godheid in Kakaskassen; te Tomohon zegt men: Riamaso). Deze liet een gouden stoel afdalen, en daarop zittende werd Pandagian opgenomen naar de Kasendukan. (2)

Pameret. De vader is ijverig in het vangen van muizen of vleermuizen (peret).

---

(1) Vgl. de boven aangehaalde verhandeling van G. A. WILKEN l.l. bl 378. *Red.*

(2) Vgl. Meded. Dl. VII bl. 331. *Red.*

Pauran, die regen weet te geven.

Rangimbulan. Rangim beteekent spruit, uitspruitsel. Kajuwulan is een heestergewas met groene bladeren, waar tusschen witte bladeren, die de bloemen zijn. Rangimbulan, het kind stamt af van ouders of voorouders, die schoon waren als de wulan-boom.

Raumanen, de naam van eene vrouw in oude tijden, die heel schoon was.

Rajaw, dus zegt men in Tomohon, doch in Kakaskassen: Kajaw. De padi (rijst) schoonmaken, het kaf doen wegstuiven, door kajaw (Mal. kibas, wuiven), met een sosira = wan. De Leleën (tuinpriester) gebruikt daartoe een goruru (breede bladsteel van den kokos- of pinangboom). In die goruru zijn kippenvederen gestoken. Op den tijd van indjak padi (ons dorschen, doch dit geschiedt hier door de zaadkorrels uit de aren te trappen) geeft de Leleën daarmee, (met de rajaw) een voorbeeld (hij vangt aan). Het kind is van een leleën of werd in den tijd van indjak padi geboren.

Rambijan, rambirambijan is het geluid veroorzaakt door het slaan op de tifa, (inlandsche trom, slechts aan eene zijde bespannen). Zoo lang de priester bij een fosso danst, rust de tifa. Is hij vermoeid van het dansen, dan roept of beveelt hij, siote rambijan. Het kind werd geboren op den tijd, dat gedurende een fosso dit bevel gehoord werd.

Ringkitan, de oudste van negen gezusters. Zij wordt geëerd. (1)

Ringking, de boeroeng gotolo = het rijstdiefje. Misschien is de naam hiervan afgeleid.

(1) Zie Meded. Dl. XXX bl. 296. *Red.*

Rusung, verkorting van rusung um bene, het dragen van de padi (rijst) in manden op het hoofd. Dus een kind van onders, die veel padi hebben gekregen.

Ririei, de godheid die de padi doet rijpen.

Rèwung, wit als sajor boeloe. De uitspruitsels van de boeloe (bamboe), die weer een nieuwen stengel geven, worden afgesneden, en als groente gebruikt. Natuurlijk schiet dan de stengel niet op, zoodat het nemen van zulk een spruit een bamboe-stengel kost.

Rumiriei. Dezelfde als Ririei. De laatste naam wordt in Kakaskassen, de eerste Rumiriei in Tomohon gebruikt.

Ramei, franje, zoo als men die aan linnen tafelkleeden heeft.

Rameikahu, gouden franje, bezit dus veel goud.

Riim, die in matigheid weet te leven; ook wel: iemand van goede manieren, bijv. zij drinkt een glas of kopje niet in één slok uit, doch met kleine teugjes.

Ringin, de jongste zuster van de Ringkitan (Zie boven). Zij is vlug in het ronddraaien bij het dansen (menari, Mal.).

Rego. Misschien eene verkorting van Regowene. Wene (zie boven) Regawene, een hoop padi, veel rijst. Vroeger had men geen sangkor, (zie boven bij Liwun) of lotto (mand), en hoopte dus de padi op.

Rumimper. Het wortelwoord is rimper. Vandaar: rumimper. = Mal. potong kapala, koppensnellen; stamt dus af van dappere voorouders.

Rumpoh. Verkorting van rumpoh wene, dat is: de persoon, die de padi geschikt voor zaaizaad weet uit te kiezen. Vroeger: degeen die de padi weet uit te kiezen, om op de tampat fosso (offerplaats) te brengen.

Roror, makker, eigenlijk die ongeveer van denzelfden leeftijd is. Men zegt daarvoor in het dagelijksch Maleisch djĕman.

Riapan. De padi is zoo in overvloed, dat die niet te rekenen is.

Raumbene, de haren van de padi. Behalve dat aan iedere aar haren zitten, heeft men ook padisoorten, waarvan de korrels harig zijn. De beteekenis van dezen naam is dus: de ouders krijgen ieder jaar veel padi, zoodat zij steeds raumbene zien.

Suanen. Indien de padi nog in de aar is, dan liggen de korrels op regel; zoodra de padi gedorscht is, (Mal. indjak), dan liggen die korrels door elkaar; dit noemt men suanen. De naamgeving duidt aan, dat de ouders altijd veel padi krijgen.

Sawung, de haren van de maïs (Mal. miloe, Alfoersch tandei). Het woord wordt echter meer gebruikt van die der padi.

Sundej, uitgieten, uitstorten. Sundej wene padi = uitgieten of storten. Een bewijs van rijkdom.

Sorot, kralen om den hals geslagen. Sumorot de kralen om den hals doen. Het wordt ook gebruikt voor alles wat men om den hals slaat.

Sindowene. Sindo (Mal. tamboen) ophoopen, sindo wene, de padi ophoopen, wat te veel verspreid ligt op een' hoop brengen.

Saruan. Indien de ouders van weerszijde veel padi of rijkdom in dieren hebben, en de kinderen krijgen eene dochter, dan wordt dat kleindochtertje Saruan genoemd.

Sukar, bede om vermeerdering van padi. Als men padi plukt, dan zegt degeen, die de padi brengt, en op een hoop in de tuinhut uitstort, terwijl

de padi neervalt: Sukaranei = doe er nog meer padi bij!

Seë. Mal. toenas, spruit. Bij gewassen als de pisang, en alle planten, die in stoelen groeien, sterft de moederplant, doch dan zijn reeds uit de aarde nieuwe spruiten geschoten. Men noemt de jonge spruiten, die de oude vervangen, seë.

Deze naam werd gegeven aan een dochtertje, wier moeder in 't kraambed, bij de bevalling, overleden was.

Tèwi, rijst (ontbolsterd).

Toingki = schoon, fraai, bevallig van vorm.

Teliwun, degene, die de sangkor als brug gebruikt. (1) Er zijn zooveel sangkor, dat de weg in huis als versperd is door de sangkor. Men loopt dus van het eene gedeelte van 't huis naar 't andere over sangkor, een bewijs van rijkdom.

Tatow. Een oorversiersel, in het midden dun (klein), aan de uiteinden groot, even als bij een insect of bij een stuk gedraaid hout, dat in 't midden dun is, doch aan de uiteinden dik uitloopt.

Tombo. Bede om vermeerdering van padi.

Timbehe. Wehe, (Mal. kasih) geven. Timbehe altijd gereed tot geven, goedhartig.

Tibeë. Zie Timbehe.

Taduk, dit zegt men in Tonsea, in 't Toumbulusch zegt men Taruk d.i. bij het padi-planten de zaadkorrels in het daarvoor gemaakte kuiltje doen.

Wuaimbene. Mal. boewah padi = vrucht (rijstkorrel).

Wulan. Mal. boelan, maan.

Watok, gouden kralen of een groot gouden oorversiersel, ook genoemd: Timbĕga.

---

(1) Vgl. »tumeteliwun" bij G. A. WILKEN l.l. bl. 378. *Red.*

Wongkol. Voor mannen zegt men: Mongkol. De vader of grootvader is dapper, een koppensneller. Bij gebrek aan mannelijk oir, geeft men meisjes dien naam.

Wulawan, goud.

Wenean, is gewoon veel rijst te krijgen.

Winulawan, versierd als ware het met goud, doch 't is geen echt goud, maar heeft er den schijn van, dus verguld. 't Is dus eene voorspelling en bede, dat het kind veel goud zal krijgen of rijk worden.

Wuana, zijn vrucht.

Wene, rijst (padi).

Wulaon. Dit beteekent: er ontbreekt niets aan de ouders, zoowel in bezitting als naam, eer gedrag, enz.

Namen van mannen.

Aor, vorst, koning (Mal. radja). De walians zingen: Aror ne Tasikèlo (Kastilie). Lingkambene vluchtte van haar eigen man naar Aror, zeker een vlootvoogd of generaal.

Ambow, langzaam trekken (Mal. hela). Deze naam wordt niet door de ouders, maar door den walian gegeven. De beteekenis is: dat dit kind de harten der ouders tot elkaar zal brengen, een band tusschen die beiden zal worden.

Men mag daaruit dus opmaken, dat de verstandhouding vóór dien tijd nog wel wat te wenschen overliet.

Aga, pluim. Zoo als die door de walians, vroeger ook door de tĕtĕrusan (voorvechters) op hoofddoek, pasékė (helm) enz. gedragen worden. Deze zijn gemaakt van den staart der paradijsvogels. Tegenwoordig worden ook veel kippenvederen gebruikt.

Awui, matroos. Awui ne Tasikela, matroos van Kastilie.

Ampow, waarvan is afgeleid maampowan of mahampowan. Mal. persakoetoean, overeenstemming, eensgezindheid. Op den eersten dag van een groot fosso komen de walians, de man, die de fosso maakt (Mal. toewan fosso) en zijne naastbestaanden bijeen, om het werk (alles) te regelen. Is men het eens geworden (Mal. bersahati dalam pekerdjaan itoe) dan noemt men dit maampouan of maampowan,

Bajak, beter, Kĕmbajak, een stukje van de hoofdhuid met haar er aan, ten teeken dat men een hoofd gesneld heeft.

Dotulung, stand houden, staande blijven?

Dagi, verkorting van Mandagi sterke zonnehitte. Het kind werd geboren op het middaguur, zoo dat het zeer warm was, of het is eene voorspelling, dat het kind voortvarend (Mal. panas hati of radjin) zal worden.

Goni, naam van eene godheid, die genoemd wordt bij het zingen gedurende den padipluk.

Ingkiriwan. Het woord ingkiriw bet.: loopen langs eene berghelling, ingkiriwan, de plaats, de helling van den berg, waar men loopt. (1)

Item, van hitam (Mal.) zwart.

Kalantow. De Pantow is een vlag van kain pinatola, die men uithangt bij fosso's en andere gelegenheden. Kalantow heet hij, die medgezel is van den walian, die de eer ontvangt, dat men bij hem die pantow (vlag) uitsteekt.

Kumowal, wil een hoofd snellen, is dapper.

Kainde, wordt gevreesd, (eene voorspelling).

Kere, aangezicht.

Kumisi, van ons woord commissie.

(1) Vgl. G. A. WILKEN l.l. bl. 384. *Red.*

Koropit, (Mal. bilalang) sprinkhaan.

Kembuan, groote navel. Bij de geboorte is de navelstreng te kort afgesneden, en groeit dan weer groot op.

Karundeng. Van rundeng golvend, (bijv. van het strand).

Kolantung, gij zijt de hoop, het fondament of de hoofdpilaar. Lantungan, (Mal. pengalasan) grondslag, fondament.

Kawengian, donker van wege de sangkor. Er staan zooveel sangkor (natuurlijk gevuld) in huis, dat het er donker door is.

Kaloh, de voornaamste, de hoogste (wordt gebruikt van ouderdom, betrekking, rijkdom, kracht, enz.)

Langow, het touw, waarmee een schip aan den wal wordt vastgemeerd, heet walangow. De beteekenis van Langow is dus wellicht: beschermer, behouder hoop eener familie.

Lumi, iemand, die vrees weet aan te jagen.

Lolong, een boom (palmsoort) als de kokos- en niboengpalm. Ook: iemand, die groot van lichaam en sterk, ook dapper zal worden.

Lumowa, met anderen loopen, doch vooruitgaande, zelfs al is hij eerst achter, hen vooruithalende. Lumowa wordt ook gebruikt voor inhalen, vooruitgaan in betrekking, rijkdom, enz.

Lantang, naam van eene godheid, die genoemd wordt in het gezang van den walian, wanneer er een groot fosso, vooral het fosso Mauri gemaakt wordt. In dat gezang prijst de godheid zich zelf.

Lĕngkong. Bij fosso's of versieringen neemt men bladeren van woka, jonge klappers, tawaan en bindt die samen; nu loopen ze dus van boven en van onder breeder uit, terwijl de plaats, waar ze zaam gebonden

zijn, smaller is. Die ineengebonden plaats heet: lĕngkong. Als dames gekleed zijn, zegt men: linengkongan, dat is: haar kleed is op het middel nauwer sluitend, dan het boven- en onderdeel.

Lomboan, het opvangen van wat toegeworpen wordt, als vruchten, die geplukt worden, en den beneden staande worden toegeworpen. De beteekenis is: hij zal veel opvangen.

Lejlej, bloemen, die bij versieringen naar beneden hangen. Bij het tjakĕlele en de kabĕsaran, (krijgsdansen,) hangt men aan de armen, soms ook aan de beenen doeken, die dan benedenwaarts rondslingeren (wuiven). De haren, die aan een krijgszwaard hangen heeten ook lejlej, doch als het werkelijk menschenhaar is, dan zegt men: linejlejan um boto.

Lensun, naam van eene godheid.

Longdong, beschermen.

Lutam, geweer, kanon, lila.

Lengkei, woka-, of seho-bladeren, die uitgescheurd zijn, doch nog een smalle reep van het blad bleef aan den bladsteel over, als kleine vlaggetjes hangen die neer. Men gebruikt die ook bij fosso's, en noemt ze dan: linengkeian.

Lumea, een fijne hooge varensoort, die heen en weer wiegelt, door den wind. Ook uit het venster hangen, om te zien. De beteekenis is: het kind zal lang worden.

Lolos, iemand die bij mastklimmen, niet boven komt, doch weer naar beneden glijdt.

Mamangkei, aanvuren, opwekken tot moed, dapperheid.

Manoppo, naam van eene godheid die kan helpen, steunen (Mal. menoengkat orang). Deze godheid wordt genoemd bij den dans „Maharamba."

Mengko, overstappen, overzetten, overgaan, bijv. van een pagar- (heg) deur. Een ziek kind wordt door den walian in fraaie kain's (doeken) gewikkeld en vervolgens draagt hij het kind over eene scheiding in 't huis gemaakt van bamboe of hout, waarop mede kain gehangen zijn. Daarna geeft men het kind een' anderen naam.

Mondor, recht op.

Mandei, de knappe, verstandige. Mandei is de naam van eene godheid.

Manaundap, schitteren, glinsteren.

Mandagi, (zie Dagi).

Mangulu, moedig, die vooruit gaat om een hoofd te snellen.

Muaja, Dapper.

Mea, rood, rood van huid.

Manawan, schuins doorhakken, bijv. van een bamboe, in één slag. De soeroehan (Mal.), bode van den hoofd-walian, moet zoo de bloemen afsnijden, en wel van een tros de mooiste uitkiezende.

Mandolang, naam van eene plaats bij kaap Tateli, waar de godheid van den hemel is neergedaald, en mensch geworden. Hij kreeg toen den naam Walansendow.

Mangangantung, een muziekinstrument van bamboe, waarmeê kinderen, vroeger ook ouderen, speelden, wordt Kakantungĕn genaamd, Mangangantung wordt gezegd van hem, die daarop weet, of gewoon is te spelen. Hij munt uit, is een meester in het spelen daarop.

Ngantung, verkorting van Mangangantung.

Nangin, die de namen en plaatsen der ilah's (goden) weet op te noemen. Men roept de goden smeekend aan, opdat zij de ziel van den zieke teruggeven.

Dit wordt gedaan bij het fosso mengorai (het vragen, smeeken om herstel van den zieke).

Najoan, die ontvangt, of van allerlei gebruikt; hij heeft overvloed.

Palar, handpalm, bal van den voet.

Pangemanan, die geloofd, vertrouwd wordt.

Pangkerego, die meer padi (rijst) dan iemand anders heeft gekregen.

Posuma, iemand die welbespraakt is, een goede prater. (Mal. orang jang fasih lidahnja).

Pondaäg, de walian (priester), die bedreven is in 't schrijven, teekens maken op het wokablad.

Pauner, die in het midden is, het middelste kind.

Pangerapan, naam van eene godheid, uitmuntende door dapperheid. De nok van zijn dak is van dijbeenderen (van menschen), en zijn drinknap een schedel.

Potu, die kort is.

Pangalila, die altijd gereed is, tot antwoorden, een gevat spreker.

Poluan, de dappere.

Pandei, de knappe.

Pantow. Wanneer een tĕtĕrusan (voorvechter, hoofdaanvoerder in den krijg) stierf, dan stak men uit het dak vijf doeken, bij wijze van vlag, een uit het midden, en de vier andere naar de 4 windstreken. Die doeken heetten pantow. Men kon daaraan zien, dat de overledene een tĕtĕrusan was, die zelfs de hersenen zijner vijanden gegeten had.

Pelengkahu. Alles is goud, hij heeft veel goud, wat hij draagt is louter goud.

Een Europeaan, die nog al veel aan studie van 't Alfoersch heeft gedaan, verzekerde mij, dat de namen Pelengkahu en Porongkahu eene zeer vuile betee-

kenis hadden. Ik heb daarnaar verscheidene inlanders gevraagd, doch niemand hunner was daarvan iets bekend, ja toen ik de mij opgegeven beteekenis noemde, werd dit ten stelligste ontkend. Ik meen goeden grond te hebben, dat men mij niets voorloog.

Porong, hoofddoek, vroeger van boomschors. Een zakdoek, om het hoofd gewonden, ook een hoed wordt dus genoemd. Men denke hier niet aan den hoofddoek of tulband der islamieten.

Runturambi, Runtu hoofd, iemand die bestuurt, regelt. Rambi het slaan op de tifa. Hier worde gedacht aan de tifa, die slechts bij fosso's gebruikt wordt. Deze is aan weerszijde met een vel bedekt, en wordt door twee man geslagen. De runturambi danst, (mahatengi). Wanneer hij daarmede ophoudt, dan beveelt hij de tifa te slaan.

Runtu, hoofd, voornaamste.

Rumangkang. Dit woord is ontleend aan het afsluiten van een' weg door randjoe's (scherpe bamboepunten) en raga (doornachtige bamboetwijgen. Rumangkang is iemand, op wien men wegens dapperheid de hoop gevestigd heeft in eene negery, die voor die plaats is, als de beletselen, bovengenoemd, voor eene andere.

Rondonuwu. Eigenlijk Rondornuwu. Rondor = recht, nuwu spreken. Rondonuwu, recht in 't spreken, zonder omwegen, doch kortaf, 't zij ontkennend of bevestigend.

Regar, klein, doch vlug in 't springen, niet te vangen. Regar is eigenlijk eene soort van kleine garnaal, die heel vlug weet te springen en zelfs in de fuik moeielijk te vangen is.

Rampengan. Grondwoord rampeng, tweeling.

Ratumbanua, hoofd van eene negery of plaats. Ratu = hoofd, banua of wanuwa plaats, land.

Rumagit, gezwind, vlug in het nemen van zijn buit, zoo als bijv. eene slang, aan een' tak hangende, en loerende op hare prooi, om die naar boven te trekken, of ook als een roofvogel, die zijne prooi aangrijpt en meeneemt. (1)

Runtuwarow, hoofdaanvoerder in den strijd, geroemd wegens zijne dapperheid.

Runtukahu, rijk in goud. De ouders bezitten veel gouden versierselen, enz.

Rumondor, staan in rechte houding.

Rumajar, = het wapperen van eene vlag, zwaaien met eene vlag.

Rumampuk. Bij eene kleine fosso worden niet al de ilah's (goden) genoemd, men slaat er vele over, kiest slechts de voornaamste of beste uit. Dit noemt men: rumampuk. Misschien werd het kind bij zulk eene gelegenheid geboren.

Rawung, naam van eene godheid, uitmuntende door dapperheid. De eigenlijke naam is: Makarawung.

Sengkei, naam van eene godheid.

Solang, boegspriet.

Sulu, fakkel.

Sumendap, glinsteren.

Sambow, schuins afsnijden, als de opening, die men aan een veêren pen afsnijdt.

Soputan, naam van eene godheid en van een bekenden berg.

Sumanti, een groote steen, aan de zijden plat, en scherp van boven, die bij de tampat fosso (of-

---

(1) Vgl. G. A. WILKEN l.l. bl. 380. *Red.*

ferplaats) geplaatst wordt. Op den weg tusschen Kaskassen en Kajawu vindt men er veel bij een waringin-boom. Aldaar is eene offerplaats.

Sahiri, getuige. Dit woord kan eigentlijk niet als naam gebruikt worden.

Sakul. Hij wondt ieder, die hem in den weg komt, nadert, doch is zelf onkwetsbaar.

Sirang. Het jonge woka-blad is gevouwen, later opent zich dit. De binnenvouw heet sirang. Het beschrijven of beteekenen van het woka-blad door den walian (priester) heet: sumirang. Tijdens dit teekenen of beschrijven zegt men mahasirang. Het blad, dat beschreven is, heet sirangan.

Turambi, verkorting van Runturambi. Zie aldaar.

Tambĕngi, zeer ijverig, vaak werkt hij zelfs in den avond of nacht, om vooruit te komen.

Turang, een kleine vleeschuitwas, meest bij het oor, kan echter ook in den hals, op de wang of elders zijn, doch steeds bij het hoofd.

Turangan, de persoon, die de turang (zie boven) heeft.

Tumilantow, die het eerst een benting, verschansing binnendringt, of den eersten vijand velt.

Tombokan, wat in 't midden hangt, staat, zit. Ook het middelste kind, de klepel eener klok.

Undap, glinsteren.

Wowiling, omdraaien.

Wohon, die de vijanden op de vlucht jaagt, iemand, die zeer dapper is.

Warouw, dapper.

Worung, mager.

Wahani, dapper.

W i l a r, eene plank, die aan de beide tegenovergestelde hoeken afloopt, en dus als tafelblad niet stevig ligt.

W i l a r, ook de franje, die van voren afhangt van een mooie t j i d a k o. De kwast van de sjerp der officieren.

W ĕ r w ĕ r, dikke neerhangende lip.

W a t u p o n g o h, ronde steen als een bal, ook naam van eene godheid.

W ĕ w e n g k a n g, die een' weg of grens opent, of die zich door eene massa menschen een' weg baant.

W a j o n g. Eigenlijk: W a j o n g k e r e. Iemand die heel dapper is, die een hoofd heeft gesneld, en daarmeê heen en weer zwaait, als met een l o b é, om er zich op te verheffen. Lobé is een glimmend stuk hout, als fakkel door den inlander gebruikt; men loopt daarmee, voortdurend heen en weer zwaaiende.

W à g e j, bleek, geelbleek, als iemand, die pas van eene ziekte hersteld is. Ook: niet sterk, bij het verrichten van eenig werk.

W a l e w a n g k ȯ, groot huis.

J. LOUWERIER.

De Zending-conferentie te Londen. (1)

Geachte Broeders!

Toen ik eenigen tijd geleden de uitnoodiging aannam om in deze vergadering een verslag uit te brengen van het verhandelde in de Zending-conferentiën te Londen, bij welke ik de eer zou hebben het Nederlandsche Zendelinggenootschap mede te vertegenwoordigen, wist ik niet, dat ik eene taak op mij nam, wier uitvoering mij onmogelijk blijken zou. Maar nu ik werkelijk te Londen geweest ben, nu ik iets gezien en gehoord heb van al dat vele, dat daar op de Zending-conferentiën te zien en te hooren was, nu ik mijn eigen vrij uitvoerige aanteekeningen inzag, en de Engelsche bladen daar voor mij lagen, waarin de korte overzichten tal van kolommen vullen (en gij weet wat een kolom druks van een Engelsche Courant te lezen geeft!) nu begon ik al meer in te zien, dat het ondoenlijk was, tenzij ik uren geduld van u vragen mocht, u ook maar iets te geven, dat op een Verslag van het verhandelde, op een overzicht van de besprekingen gelijken kon. En ik twijfel er niet aan, of gij zult zelf de juistheid van dit mijn beweren voelen, als ik u straks iets meedeel van den veelomvattenden arbeid waartoe de afgevaardigden geroepen werden.

Geen Verslag dus! Maar toch grijp ik gaarne de mij

(1) Het hieronder volgende werd voorgedragen in Juli in de Jaarvergadering van het Nederlandsche Zendelinggenootschap, en later op de tweede Nederlandsche Zendings-conferentie, den 12den September te Amsterdam gehouden.

aangeboden gelegenheid aan, om u iets mee te deelen, van wat ik in die onvergetelijke zendingweek in Engelands hoofdstad gehoord en gezien heb, en eenige persoonlijke indrukken in uw midden weer te geven.

Laat mij beginnen met u te herinneren, wat tot het houden der conferenties aanleiding gaf.

Even als zulks reeds in Amerika was geschied, kwamen in Engeland voor het eerst in 1854 eenige zendingvrienden uit verschillende genootschappen te Londen bijeen, om over de belangen der zending met elkander te beraadslagen. Daarop volgde in 1860 een grootere samenkomst te Liverpool, en in 1878 de belangrijke Mildmay-conferenties, die vier dagen duurden, en waarvan de Acta een lijvig octavo boekdeel van 400 paginas vullen. Nu er sedert die laatste bijeenkomst weer eenige jaren van belangrijken arbeid en groote resultaten op het zendinggebied waren voorbijgegaan, en intusschen het tijdstip naderde, waarop men op een honderdjarigen arbeid der Protestantsche zendingen zou mogen terugzien, besloten eenige Engelsche zendingvrienden in 1888 een nieuwe conferentie op nog grooter schaal dan vroeger bijeen te roepen. Een voorloopig comité van uitvoering werd benoemd, en de ijverige secretaris van dat comité, Rev. JOHNSTON, werd uitgezonden om in persoon de sympathie der verschillende Zendelinggenootschappen voor de zaak op te wekken. Hij reisde allereerst naar Amerika en Canada, en de zaak, die hij voorstond, vond daar zoo algemeenen bijval, dat de Engelsche vrienden geen oogenblik meer aarzelden om tot de volvoering van hun grootsche plan alle noodige voorbereidende maatregelen te nemen. Tot regeling en uitvoering der zaak werd nu een talrijke commissie benoemd, waarin afgevaardigden van schier alle Engelsche Zendeling- en Bijbelgenoot-

schappen zitting namen. De groote Exeter-Hall met al haar verschillende bijzalen werd voor billijken prijs afgehuurd van de christelijke Jongelingsvereeniging. Men verzekerde zich de hulp met woord en daad van verschillende aanzienlijke en welbekende mannen, en de Graaf VAN ABERDEEN verklaarde zich bereid het voorzitterschap van de geheele samenkomst op zich te nemen, terwijl voor de verschillende vergaderingen afzonderlijke voorzitters en secretarissen gekozen werden.

Van het oorspronkelijke plan om na Amerika en Canada ook het vaste land van Europa af te reizen, moest Rev. JOHNSTON wegens tijdgebrek afzien. Zoo werden dan al de verschillende Zendelinggenootschappen in Europa schriftelijk uitgenoodigd tot deelneming aan de conferenties, die van 9–19 Juni te Londen gehouden zouden worden, en die volgens den oproepingsbrief vooral ten doel zouden hebben „met de ervaringen van het verledene winst te doen tot verbetering van methode en arbeid op het buitenlandsche zendinggebied, de opgedane ervaring aan te wenden tot verbetering van datgene wat er in het eigen land voor de zending gedaan wordt, en de gansche christelijke kerk en al haar leden te bezielen met een nieuwen ijver voor de heilige taak door God haar opgedragen."

Ook ons Nederlandsche Zendelinggenootschap ontving zulk een uitnoodiging, en het is u bekend, dat het Hoofdbestuur Br. TERNOOY APÈL en mij benoemde om het Genootschap te vertegenwoordigen. Welk een teleurstelling voor hem en voor mij, toen hij slechts enkele dagen vóór ons vertrek werd aangetast door de gevaarlijke ziekte, waarvan hij nu Goddank hersteld is, doch die hem in levensgevaar deed verkeeren nog op den dag zelf, waarop ik zonder hem de reis naar Londen aanvaardde! Gelukkig dat onze bekende zendingvriend

Mr. O. J. H. GRAAF VAN LIMBURG STIRUM zich bereid verklaarde, de plaats van Br. TERNOOY APÈL in te nemen, en mij te volgen, tijdig genoeg om nog bij den aanvang der eigenlijke werkzaamheden tegenwoordig te zijn.

Het was voor mij, toen ik op Vrijdag den 8sten Juni eenzaam mijn reis naar Londen aanvaard had, een recht aangename verrassing, op de boot twee andere Hollandsche afgevaardigden te ontmoeten, met wie ik de zeereis, door mooi weer begunstigd, heel gezellig volbracht. Het waren de Heeren VAN OOSTERWIJK BRUIJN uit Zeist, afgevaardigde van het Java-comité en de Doopsgezinde Zendingvereeniging, en zijn schoonzoon, Ds. REESSE van Vlissingen, afgevaardigde van het Utrechtsche Genootschap en de Nederlandsche Zendingsvereeniging. Van dezen vernam ik, dat ook zijn ambtgenoot, Rev. FRATER, predikant bij de Engelsche kerk te Vlissingen, de Utrechtsche Zendingsvereeniging zou komen vertegenwoordigen, terwijl wij later op de conferenties Ds. LION CACHET ontmoetten, die door de Amsterd. Geref. Zendingsvereeniging was afgezonden, Ds. VAN DEN HOORN uit Tiel, die afgevaardigd was door de Chr. Geref. kerk, zijn broeder uit Middelburg, die één der gereformeerde genootschappen uit de Vereenigde Staten en een Heer uit Haarlem, die de Vereeniging der Zevendedag-Baptisten vertegenwoordigde.

Was ons vaderland alzoo goed vertegenwoordigd, wat was dit kleine getal tegenover de breede scharen, die van elders waren opgekomen, mannen en vrouwen uit allerlei oorden der wereld! Niet minder dan 58 Amerikaansche Genootschappen waren vertegenwoordigd door 187 afgevaardigden, en uit Canada 10 Vereenigingen door 27 personen. Onder die Amerikaansche Genootschappen waren 16 Vrouwenvereenigingen. 17 Vereeni-

gingen op het vaste land van Europa zonden 42 vertegenwoordigers. Twee Genootschappen in de Britsche Coloniën elk één, terwijl van 54 vereenigingen in Engeland, Schotland en Ierland 1300 afgevaardigden waren opgekomen. In 't geheel waren 141 Genootschappen vertegenwoordigd door 1500 personen, die als leden aan de werkzaamheden en debatten der conferenties mochten deelnemen. Denkt u die groote menigte nog omstuwd door breede scharen van belangstellenden uit Londen en andere plaatsen, en gij kunt u eenigszins een denkbeeld maken van de drukte en volte, die er in die dagen in Exeter-Hall om ons heen was. De groote zaal kan duizenden menschen bevatten. Maar — zoo meldt ons een berichtgever in één der Engelsche bladen —, dikwijls zag ik de zaal vol, doch nooit zóó vol als op dien Zaterdag middag, toen de eerste algemeene samenkomst plaats had, ter voorstelling van de vreemde afgevaardigden aan den Voorzitter, en ter wederzijdsche begroeting. Het was een warme Juni-middag, en het kostte mij menigen zweetdroppel eer ook ik het voorrecht had aan den Graaf VAN ABERDEEN te worden voorgesteld, die zich met bewonderenswaardige kalmte en innemende vriendelijkheid van de moeielijke taak kweet, om zoovelen de hand te drukken, en een enkel woord toe te spreken. In zijn warm en hartelijk openingswoord verontschuldigde hij zijne Echtgenoote, dat zij dien middag niet tegenwoordig kon zijn, maar noodigde hij tegelijk al de afgevaardigden uit om den volgenden Zaterdag van 5–7 ure hem op zijn landgoed, een half uur buiten Londen, te komen bezoeken. In de volgende vergaderingen, die door den Graaf VAN ABERDEEN werden geleid, zag men meestal ook de vriendelijke figuur van de Gravin aan zijn zijde.

Maandagochtend begonnen de eigenlijke vergaderingen. Elke dag werd aangevangen met een bidstond, terwijl elke afzonderlijke bijeenkomst met gebed, gezang en lezing van een gedeelte van de H. Schrift werd begonnen en met dankzegging gesloten, soms ook nog door gebed of gezang afgewisseld werd. – Gij kunt u voorstellen, dat wij verlangend hadden uitgezien naar het programma der werkzaamheden. En – wat zagen onze oogen? Ja, aantrekkelijk zeker aan den éénen kant, zoo vele en zoo belangrijke zaken door mannen van ervaring op het groote zendinggebied te hooren bespreken! Maar bestond er ook geen vrees om „des Guten zu viel" te krijgen, ja, was het zelfs wel mogelijk voor één mensch dat alles te genieten? Verbeeldt u! In de Exeter-Hall waren behalve de groote zaal nog een kleinere zaal, maar die ook heel wat menschen bevatten kan, en nog een derde zaal voor de vergaderingen beschikbaar gesteld. Elken morgen van half elf tot één ure waren er in twee van die localen vergaderingen, alléén voor afgevaardigden toegankelijk. Nadat aan dezen de gelegenheid was gegeven om in een nabij gelegen locaal aan tafels, waaraan 600 personen kunnen aanzitten, een luncheon te gebruiken, hervatte men de werkzaamheden te 3 ure. Dan waren er telkens drie samenkomsten tegelijk, twee alléén voor de afgevaardigden, en ééne publiek, welke tot 5 ure duurden. En eindelijk waren er van 7–9 nog twee publieke samenkomsten in de groote en de kleine zaal. Elken dag alzoo zeven bijeenkomsten, en dat van Maandag ochtend tot Dinsdag avond der volgende week, terwijl alléén de Zaterdag voor een paar gezellige bijéénkomsten was vrijgehouden.

De openbare samenkomsten waren zóó ingericht, dat daarin door verschillende sprekers, meest zendelingen,

een overzicht gegeven werd van den zending-arbeid in allerlei landen der wereld in geregelde volgorde. En behoeft het gezegd te worden, dat daarin mannen optraden, die vaak hoogst belangrijke dingen hadden mee te deelen, en dat menigmaal een „hear! hear!" of een luid applaus getuigenis gaf, dat zij hun enthousiasme voor de heilige zendingzaak, hun dankgevoel voor ontvangen zegen ook aan hun hoorders en niet minder talrijke hoorderessen wisten mee te deelen!

In de samenkomsten 's morgens en 's middags, alléén voor de afgevaardigden en leden der conferenties toegankelijk, werd de zaak, die voor die ure aan de orde was, eerst toegelicht en uitéén gezet door twee of drie daartoe uitgenoodigde sprekers, die een door hen geschreven opstel voorlazen, waarvan zij echter soms wel eens een kop of staart moesten afhakken, omdat zij slechts over 20, soms 15, minuten beschikken mochten. Zij konden zich daarbij troosten met de gedachte, dat hun stuk toch later in zijn geheel in de Acten der Conferentien zal worden gedrukt en uitgegeven. Onze geachte Secretaris, Br. NEURDENBURG, had ons ook voorzien van een door hem geschreven opstel, een overzicht bevattende van onze ervaringen op het gebied der zending. Maar daar de aanvraag om dit stuk te mogen voorlezen, eerst ingekomen was, nadat het programma van arbeidsverdeeling geheel was vastgesteld, kon ons voor de voorlezing er van geen tijd gegeven worden, en werden ook wij getroost met de verzekering, dat het in de uit te geven Acta een plaats zal vinden.

Nadat, gelijk ik boven zeide, een of ander punt, dat aan de orde was, door twee of drie sprekers schriftelijk was toegelicht, volgde een vrije bespreking, discussie.

Maar neen, dat laatste woord neem ik terug. Want

zóó mocht wat er nu volgde eigenlijk niet heeten. Elk, die iets wenschte te zeggen, gaf zijn naamkaartje aan den President, en ontving dan verlof om gedurende vijf minuten het woord te voeren. Daarbij was de bepaling gemaakt, dat niemand in dezelfde vergadering tweemaal het woord mocht voeren; een bepaling die wel gehandhaafd moest worden, omdat het meestal gebeurde, dat zóó velen zich hadden aangemeld, dat menigeen geen beurt kon krijgen. Maar gij gevoelt het, Broeders, hoe daarbij van discussie eigenlijk geen sprake kon zijn; hoe moeielijk het was voor sprekers, die werkelijk iets belangrijks te zeggen of mee te deelen hadden, hun gedachten en woorden binnen zoo korte tijdruimte te beperken, en ook – hoe het voor vreemdelingen nu des te moeielijker werd sommige Engelschen te verstaan, die „at full speed" hun rede uitspraken, steeds in vrees, dat de onverbiddelijke schel des voorzitters hun het zwijgen opleggen zou. Laat mij hier bijvoegen, dat de meeste voorzitters de beleefdheid hadden om als drie minuten, zegge drie minuten, voorbij waren, een eerste waarschuwing te geven!

Doch genoeg – althans voor 't oogenblik – over den vorm. Gij wilt ook wel iets hooren over den aard en den inhoud van wat er in die bijzondere bijeenkomsten der afgevaardigden besproken werd. Laat mij u de voornaamste punten van bespreking noemen, die elk weer in verschillende onderdeelen waren verdeeld, te veel om ze u allen op te geven. Er werd achtereenvolgens gehandeld over Zendingmethode (vereischten, vorming, werkzaamheid van zendelingen); geneeskundige zendingen; het opvoedkundig gedeelte van den zendingarbeid; de werkzaamheid van vrouwen; de inrichting en het bestuur van inlandsche kerken; de zending in verband

met literatuur, ook met Bijbel- en Tractaat-Genootschappen; de arbeid tot ondersteuning der zending; de onderlinge verhouding der verschillende Zendelinggenootschappen; handel en diplomatie in betrekking tot de zending.

In de namiddaguren werd in de bijeenkomsten in de kleine zaal gehandeld over de verspreiding van den Islâm; een vergelijking van den toestand der wereld voor honderd jaren en nu; het Boeddhisme en andere Heidensche systemen; de zending in de Roomsche kerk; de betrekking tusschen uit- en inwendige zending; het werk der Bijbelverspreiding.

Voeg daarbij, wat ik boven reeds mededeelde, dat in de openbare vergaderingen door bevoegde mannen meedeelingen werden gedaan omtrent het zendingwerk in allerlei landen en streken der wereld.

En gij zult mij toestemmen, dat het aan veelheid, aan verscheidenheid, aan belangrijkheid van onderwerpen niet ontbrak. Ja, gij gevoelt het, dat men dikwijls bij het binnentreden van de Exeter–Hall in twijfel stond, naar welke van de verschillende zalen men zijn schreden zou richten.

Het zal geen verwondering wekken, dat er zich bij de bespreking van sommige punten nu en dan aanmerkelijk verschil van opvatting openbaarde, en dat men soms met groote belangstelling luisterde als mannen van ervaring op het zendinggebied hunne opinie met warmte verdedigden. Al dadelijk, den eersten morgen openbaarde zich dat verschil van opvatting, waar sprake was van de opleiding der zendelingen, hun min of meer classieke en geletterde, ook hun medische vorming. Het openbaarde zich later waar geloofs- en gebedsgenezing ter sprake kwam, door den één sterk aanbevolen, door den ander als een dwaasheid, als een verzoeken van

God veroordeeld. Het uitte zich tegenover de vraag, of het wenschelijk is inlandsche helpers in hun eigen land te vormen, of hen ook over te brengen naar onze christeijke gewesten; tegenover de vraag, of de hoogere scholen in Eng. Indië, Bengalen, China, enz., zonder bepaalde christelijke opleiding, al of niet zijn aan te bevelen; tegenover die andere gewichtige vraag, hoe te handelen tegenover de polygamie van hen, die tot het Christendom overgaan. Ik zou te veel van uw geduld vergen, indien ik u de soms uitvoerige en warme besprekingen over al die punten wilde meedeelen. Maar wel mag en moet ik verklaren, dat de toon van het spreken, ook van het strijden, altijd waardig, liefdevol, echt christelijk bleef.

Belangrijk waren vooral de vergelijkingen van den toestand der wereld tegenover de zending voor 100 jaren en thans; de mededeelingen omtrent de vermeerderde werkzaamheid van vrouwen en van medici in dienst der zending; de beschouwingen over den noodlottigen invloed van den Islâm, en over den aard en de werking van het Boeddhisme; de berichten omtrent den arbeid in China en Japan, in Zuid- en Midden-Afrika, de Fidji-eilanden, ja, waar niet al! En had zich in den loop der bijeenkomsten reeds menige stem krachtig verheven tegen den opiumhandel, den drankinvoer en de reglementeering der ontucht, op dit alles werd de kroon gezet, toen er den avond na de sluiting der zendingsconferenties een druk bezochte vergadering in Exeter-Hall werd gehouden, waarin door talentvolle sprekers met kracht tegen die misbruiken werd te velde getrokken, en besluiten werden genomen, ten doel hebbende de afkeuring over deze dingen uit te spreken, en den wensch te uiten, dat de Regeeringen niet langer deze groote ellende in de hand werken.

Eén van de vergaderingen, die ons, Nederlandsche afgevaardigden, niet het minst interesseerde, was die van den eersten Maandagmiddag, omdat daarin de uitbreiding van den Islâm ter sprake zou komen, en ons program ons aankondigde, dat Dr. SCHREIBER van Barmen daarbij zou spreken over de uitbreiding van den Islâm in de Nederlandsche bezittingen. Dr. SCHREIBER's vroegere oordeelvellingen en beschouwingen hadden ons aanleiding gegeven om voorbereid te zijn op een niet al te gunstig oordeel over ons zendingwerk, misschien op een nieuwe oproeping aan Engelschen en Amerikanen, om zich naar onze Koloniën te wenden. In dien geest had hij tien jaar geleden op de Mildmay-Conferences zich uitgelaten, in het bekende stuk, waarop onlangs door zekeren schrijver in de Straits Times en dientengevolge door onzen tegenwoordigen Minister van Koloniën de aandacht gevestigd werd. Maar wat wij nu van Dr. SCHREIBER te hooren kregen was gansch iets anders, dan wij verwacht hadden. Wel begon hij met op de toeneming van den Islâm in onze koloniën te wijzen, maar daarna sprak hij met veel waardeering van al wat er in den laatsten tijd van christelijke zijde tegenover den Islâm is gedaan, prees den arbeid onzer zendelingen, wees op de scholen, ook door mohammedaansche kinderen bezocht, ja sprak het zelfs uit, dat er waarschijnlijk in den laatsten tijd in geen enkel deel van de wereld zoo velen van den Islâm tot het Christendom zijn overgegaan als juist in onze koloniën, terwijl daarna een ander spreker er op wees, dat wel is waar de mohammedaansche bevolking in de laatste 10 jaren wel met 10°/$_0$ was aangegroeid, maar dat daartegenover de christelijke bevolking een aanwas had gehad van niet minder dan 64°/$_0$. Ook bij mondgesprekken, die ik later met Dr. SCHREIBER had, betoonde

hij dezelfde welwillendheid, en deed hij mij — even als vroeger te Bremen — opnieuw verbaasd staan over zijn bekendheid met onze toestanden, zoo hier te lande als in onze koloniën.

In diezelfde namiddagzitting, waarin de Hollandsche bezittingen aan de orde waren gesteld, hadden ook mijn geachte mede-afgevaardigde en ik onze kaartjes aan den President doen overhandigen om eenige mededeelingen te doen. Het was mijn voornemen geweest iets te verhalen omtrent de missive van onzen nieuwen Minister van Koloniën, en de nieuwe uitzichten daardoor voor onzen zendingarbeid geopend. Maar het bleek, dat de afgevaardigde der Geref. Zendingsvereeniging mij met zijn kaartje was vóór geweest, zoodat hij die mededeeling deed, die met groote belangstelling werd aangehoord. GRAAF VAN LIMBURG STIRUM deelde daarna een en ander meê van wat hij met eigen oog van de vruchten der zending had aanschouwd. En mij werden ten slotte, met verlof der vergadering, omdat een „Dutchman" het woord had gevraagd, nog twee minuten geschonken, om iets te melden omtrent onze nieuwe zendingconferentien, en de hoop, die daardoor is opgewekt op meerdere samenwerking tusschen de verschillende Genootschappen bij ons te lande.

Op dienzelfden Maandagmiddag, na de bespreking van het zendingwerk in onze Nederlandsche Koloniën, werd ik bij het verlaten van de Exeter-Hall aangesproken door den Amerikaanschen zendeling COOK, die zich aan mij bekend maakte als de schrijver van het boven reeds aangehaalde artikel in de Straits-Times. Ik had op dit oogenblik geen gelegenheid om met hem in nader gesprek te treden. Maar ik besloot, tengevolge van die kennismaking, in overleg met de BB. REESSEN en FRATER op

één der volgende dagen een kleine conferentie samen te roepen van de afgevaardigden van al de Nederlandsche zendingvereenigingen, om daar met den Heer COOK over de door hem in zijn artikel besprokene zaak van gedachten te wisselen. Werkelijk heeft die conferentie ook plaats gehad, maar, te midden van de drukte der overige vergaderingen, slechts gedurende eenige oogenblikken. Zij werd, behalve door den Heer COOK, ook bijgewoond door den Heer STURTSBERG, director van Neukirchen, die door één der andere Heeren geïntroduceerd werd. Het bleek evenwel bij de besprekingen, dat er tusschen de Nederlandsche afgevaardigden zelven geen éénstemmigheid heerschte over de belangrijke vraag, die door ons behandeld moest worden, of het wenschelijk is, dat Amerikaansche of Engelsche zendelingen in onze koloniën komen werken. Wenschelijk zou ik het daarom achten, dat dit punt eens opzettelijk op ééne onzer Nederlandsche zendingconferenties besproken werd. Jammer was het, dat in die kleine samenkomst de afgevaardigde der Gereformeerde Zendingsvereeniging zich niet ontzag, zonder dat daartoe eenige aanleiding bestond, een ongunstig oordeel uit te spreken over het door GRAAF VAN LIMBURG STIRUM en mij vertegenwoordigde Genootschap. En dat nog wel in het bijzijn van twee vreemdelingen! Het was de eenige dissonant, die in al die dagen mijn ooren trof!

Terwijl ik mij de besprekingen herinner, wil ik u nog meedeelen, dat algemeen de wenschelijkheid werd uitgesproken, dat verschillende Genootschappen niet ingrijpen in elkanders zendingveld; – dat ook bij herhaling gewaarschuwd werd tegen het opleggen van vreemde kerkvormen en vreemde belijdenissen aan inlandsche christenen; – dat talrijke stemmen zich verhieven om er op te wijzen, dat de zending in 't algemeen dan alléén gezegende

vruchten kan dragen, als de verschillende genootschappen met onderlinge waardeering naast elkander samen werken aan het ééne groote doel, met verschillende gaven, en op verschillende wijze het Evangelie te prediken aan alle creaturen; – en dat het goed deed, uit menigen wel bespraakten mond, uit menig warm christenhart de herinnering te hooren gebracht tot die scharen van honderden en duizenden, dat juist de verhoogde ijver voor de zoogenaamde uitwendige zending moet meewerken, om ook de inwendige zending met meer ernst ter harte te nemen, en om de christenen, ook bij blijvend verschil van opvatting, meer met elkander te verbroederen, zoodat zij zich meer en meer één voelen door liefde tot Christus en tot den naaste.

Dat een zoo groote en belangrijke Zending-conferentie als deze ook belangstelling had opgewekt bij vele andere christelijke instellingen en christelijke personen in Londen, kunt gij ligt begrijpen, Broeders. Vele waren de blijken van sympathie, die men van allerlei zijden ontving. Het ontbrak niet aan uitnoodigingen om deel te nemen aan breakfast of luncheon. Het Tractaat-genootschap, het Afschaffings-genootschap, de Evangelische Alliantie en anderen zonden daartoe hun uitnoodigingskaarten, van welke echter door mijn mede-afgevaardigde en mij, omdat de tijd ons te ongelegen kwam, geen gebruik gemaakt werd. Wel woonden wij op den Zaterdag middag, toen er geen vergaderingen waren, een groot luncheon bij, door de Amerikaansche afgevaardigden aan die van het Vasteland aangeboden, en daarna op denzelfden dag van 5–7 ure de buitenpartij door den Graaf en de Gravin VAN ABERDEEN op hun schoon gelegen landgoed Dollis-Hill gegeven. Daar zagen wij ook GLADSTONE, die geen toespraak hield, maar toch menigen Engelschman het hart in verrukking bracht door de

gelegenheid om den grooten man niet alleen te zien maar hem ook de hand te drukken. Tot ons leedwezen konden wij geen gebruik maken van de invitatie van Lord en Lady RADSTOCK voor een avondpartij ten hunnen huize, en van die van Dr. GRATTAN GUINNESS en zijn echtgenoote tot bijwoning van de afvaardiging van eenige zendelingen in Harley House. Ook werd de Avondmaalsviering, waarmeê de Conferentiën gesloten werden, en die niet vooruit op het programma was aangekondigd, tot ons leedwezen gehouden nadat wij de terugreis naar Nederland reeds hadden aanvaard.

Ik sprak van blijken van welwillendheid. Laat mij niet onvermeld laten, dat enkele personen, zelf leden der conferentie, de mildheid hadden om boekwerken door hen uitgegeven over de zending, aan al de vreemde afgevaardigden die zulks begeerden ten geschenke te geven. Zoo prijkt ook mijn boekverzameling voortaan met Dr. PIERSON, the crisis of missions; Dr. GRATTAN GUINNESS, the divine programme of the world's history; Mevr. GRATTAN GUINNESS, the wide world and our work in it; the history of Miss DE BROEN's Mission in Belleville te Parijs, als blijvende herinneringen aan de Londensche conferentie.

Ook mag ik niet onvermeld laten, dat een paar keer de afgevaardigden van het vasteland zich met elkaar op het theeuur vereenigden, meer echter om eenige oogenblikken gezellig samen te zijn, dan om de belangen der zending bepaald met elkaar te bespreken.

Doch, Broeders, ik mag niet meer van uw geduld vergen. Vergunt mij ten slotte den totaal-indruk u mee te deelen, dien het bijwonen der Zending-conferentiën te Londen op mij gemaakt heeft, maar die natuurlijk geen meerdere waarde of beteekenis, dan die van een geheel persoonlijken indruk heeft.

Ik herhaal ook hier, wat ik te Londen op één der kleine samenkomsten van de continentale afgevaardigden heb uitgesproken: »deze zending-conferentie is mij te groot. Er is iets afmattends in, zich dagelijks omringd te zien door zoo groote scharen. Op de Bremer-conferentie, waar slechts een kleiner getal zendingmannen bijeen waren, konden de punten, die aan de orde werden gesteld, veel uitvoeriger worden besproken, veel nauwkeuriger worden beschouwd. Daar was discussie, die te Londen te eenenmale ontbrak. Daarom geloof ik, dat kleine conferenties meer practisch resultaat zullen geven." En dat ik in deze opvatting niet alleen sta, bleek mij later, toen ik het blad „the Record", inzag, dat, ofschoon niet altijd zoo welwillend als andere bladen in de beoordeeling van het gesprokene en verhandelde, toch naar waarheid, geloof ik, in zijn inleidend woord zeide: „the programme is a remarkably comprehensive one, perhaps too much so to bear practical fruit. A great deal has been attempted, but how much has been accomplished remains to be seen." (1)

Dit neemt echter niet weg, dat de conferentie in meer dan één opzicht allerbelangrijkst mag heeten, en dat ik recht dankbaar ben haar te hebben bijgewoond. Het was voorzeker een grootsche gedachte, zulk een bijeenkomst samen te roepen, terecht met een Oecumenisch Concilie vergeleken, dat ook tegenover Rome getuigenis gaf van de macht en den zegen van het Protestantisme. En alle lof komt toe aan de mannen, die geen bezwaar of moeite of geldelijke offers hebben ontzien om alles zoo uitstekend te regelen, en de gansche samenkomst zóó

(1) Ook Ds. REESSE heeft in zijn belangrijk Verslag in het September nummer van de »Stemmen voor Waarheid en Vrede" denzelfden indruk ontvangen. (Zie aldaar, bladz. 846).

goed te doen slagen, als dat bij zoo grooten toeloop slechts mogelijk was. Treffend en beschamend was het op te merken, hoe vele aanzienlijken, parlementsleden, hoogleeraren, officieren, kooplieden zich niet schaamden door woord en daad openlijk getuigenis te geven van hun belangstelling in het Evangelie en den arbeid der christelijke zending. 't Moet op allen, die daar samen waren, een diepen en machtigen indruk hebben gemaakt, daar mannen bijeen te zien uit allerlei oorden der wereld, en hen allen als uit éénen mond te hooren getuigen van de kracht van het Evangelie, van den zegen door God in die honderd jaren, die wij overzagen, in steeds klimmende mate aan den arbeid voor de zending geschonken. 't Was heerlijk en hartverheffend, daar dagen achtereen samen te zijn met zooveel mannen en vrouwen, uit verschillende standen der maatschappij, bij verschillende kerkgenootschappen aangesloten, maar die alles vergaten en ter zijde stelden, wat hen anders van elkander onderscheidt, om zich samen te scharen rondom de banier des kruises, en slechts te peinzen en te spreken over de beste wijs om het bevel van den Heer der Gemeente te vervullen: „gaat heen in de gansche wereld en predikt het Evangelie aan alle creaturen". Daar is, dunkt mij, niemand onder die velen geweest, die het niet heeft gevoeld, hoe de christelijke zending het hart verruimt, den blik al verder doet rondslaan, en, tegenover zoo menigen boozen geest, die in onze dagen in verstand en hart dreigt binnen te sluipen, doopt met een nieuwen Pinkstergeest van heiligen ijver, van blijmoedig geloof, van vurige liefde. En was het uit den aard der zaak voor niemand der aanwezigen mogelijk alles te hooren wat daar gesproken werd, ik vertrouw, dat als eerlang de uitvoerige handelingen der vergaderingen het licht zullen zien, die waar-

schijnlijk drie lijvige boekdeelen zullen vullen, zij voor alle zendingvrienden een rijke bron zullen bevatten van belangrijke lessen uit het verledene, van hoopvolle heenwijzingen naar de toekomst, waardoor het zendingwerk in volgende tijden met nieuwen ijver zal worden opgevat onder heiden en mohammedaan, en ook aan onze eigene christelijke gemeenten nieuwen zegen zal brengen. Het te Londen gevierde eeuwfeest der Protestantsche zending zal gewis bij allen, die het bijwoonden, in dankbare herinnering blijven. En God geve, dat er een nieuwe bezieling van uitga, opdat onder hen, die naar den naam van Christus zich noemen, steeds meer allen, in hoe menig opzicht ook van elkander onderscheiden, de handen inéénslaan om door woord en daad de menschheid te winnen voor dien Christus, van wien deze laatste honderd jaren bij vernieuwing zoo treffend getuigen, dat Hij en Hij alléén het licht en het leven der wereld is!

Delft, Juli 1888. A. DROST, DZ.

DE ZENDINGWETENSCHAP.

Hoe kan men komen tot uitbreiding en verdeeling van het zendingwerk in onze Oost.

(*Referaat, eenigszins vrij voorgedragen ter Algemeene Zendingconferentie van* 12 *September*, 1888).

Merkwaardig is het bekende schrijven van Z.Exc. den Minister van Koloniën aan de Zendelinggenootschappen en Vereenigingen hier te lande. Het moest strekken om de zendingvrienden aan te sporen tot vermeerdering van hunne werkkracht, en als zoodanig heeft het beteekenis. Doch terwijl hierop alle aandacht gevestigd werd, en het van deze en gene zijde als een tewapen tegen den Islâm werd beschouwd, heeft men voorbij gezien, dat daarin voorkomt, wat meer nog tot onze beschaming, dan tot onze bemoediging kan strekken.

Het was ons genoeg bekend, dat de Islâm in Indië vorderingen maakt; maar dat de aandacht van vreemdelingen daarop gevestigd was, dat dezen aanspoorden het werk der Evangelieverkondiging op te dragen aan zendelingen uit den vreemde, omdat de krachten in Nederland te kort schieten, dit bracht de Minister onder de aandacht van zijne landgenooten. Het teekent, dat een Minister ons, zendingmannen moest wijzen op een art. in een Engelsch dagblad, uitgegeven in eene naburige kolonie. Het getuigt niet van den omvang van onze kennis, en in zoo verre kan het ons dienen als een wenk: let op hetgeen om u heen plaats heeft. Zoo is er meer, en vooral als zoodanig is des Ministers woord thans voor ons merkwaardig.

Zouden wij de uitbreiding van het Mohammedanisme in Indië als spoorslag voor meerdere en getrouwer werkzaamheid noodig hebben? Mij dunkt, dat wij slechts het oog behoeven te slaan op de kaart van Insulinde, om ons te overtuigen, dat wij achterlijk zijn in de verbreiding van het Evangelie, en dit zij genoeg om ons tot beschaming te strekken. De kaart, hier voor u opgehangen, toont door kleuren het zendingveld van onze Genootschappen en Vereenigingen aan.

Stellen wij ons voor, dat op die eilanden meer dan 125 millioen zielen wonen, van welken nog geen 150000 christenen zijn, dat onder dezen slechts een 90tal Europeesche zendelingen en hulppredikers en wellicht nog 360 Inlandsche hulppredikers het werk des Evangelieverkondigers verrichten, dan moeten wij erkennen, dat het getal arbeiders verre beneden den omvang en de eischen van het werk staat. Immers wat vermag nog niet één prediker voor 280000, of meer dan een kwart millioen zielen, en, wat daarbij nog meer zegt, hoevele gewesten en volkstammen hebben nooit den liefelijken klank des Evangelies vernomen!

Het zou vermoeiend zijn, bij deze gelegenheid een volledig overzicht te leveren van de verdeeling van den arbeid; een voor een al de volkstammen op te noemen, wien het Evangelie al of niet gepredikt wordt; het werk der verschillende Genootschappen en Vereenigingen na te gaan en den aard en omvang van hun' arbeid te bepalen. Een blik op de kaart zij daartoe voldoende. Toch kan ik niet nalaten, u op enkele punten te wijzen, waar de eischen meer en meer dringend worden voor hen, die prijs stellen op de uitbreiding van het Godsrijk, die dag aan dag het woord van onzen Heer en Heiland voor den geest hebben: „Predikt het Evangelie allen creaturen",

die niet langer stil kunnen zitten, en branden van ijver om dat woord in vervulling te zien treden.

Het werk op Java gaat vooruit. Daar staan thans afgevaardigden van zes Vereenigingen. Kon ieder van dezen gelijke kracht ontwikkelen, dan zou het er slechts op aankomen, dit arbeidsveld te verdeelen, en al had dan iedere Vereeniging gemiddeld 3½ millioen zielen voor hare rekening, bij geleidelijke uitbreiding van haar personeel zou het niet lang behoeven te duren, eer het Evangelie over gansch Java verkondigd werd. Zoo als het thans staat, heeft het Nederlandsche zendelinggenootschap in de residentiën: Soerabaja, Kediri, Madioen en Pasoeroehan met Samarang 5½ millioen, de Nederlandsche zendingvereeniging in de residentien Preanger-regentschappen en Cheribon nagenoeg 3 millioen; de Doopsgezinde vereeniging in Japara ruim 4 millioen, de Ermeloosche en Neukirchensche zending ruim 2½ millioen, de Nederlandsche Gereformeerde zending wellicht 2 millioen, het Javacomité 4/5 millioen zielen, die zij met de Evangelieprediking zouden kunnen benaderen, indien, ja indien, hunne arbeidskracht eenigszins in evenredigheid stond tot de uitgebreidheid van ieders arbeidsveld. Dan zouden echter nog van de 20½ millioen Javanen ongeveer 7 millioen buiten aanraking met het Evangelie blijven.

Hier spreken de cijfers. Zij verkondigen, dat het werk der christelijke zending op Java niet voor het minst in verhouding staat tot de meest gematigde eischen, ja! in evenredigheid van elders aangewende kracht, een jammerlijk figuur maakt. En toch zou ik het gevaarlijk achten, als men door het stichten van nieuwe vereenigingen, door het aanzienlijk vermeerderen van het getal zendelingen binnen een kort tijdsverloop, aan het werk eene uitbreiding zocht te geven, die bij de bevolking den indruk zou moeten

verwekken, dat het hier te doen was om vernietiging van wat haar eenmaal als waar en heilig is voorgekomen; nog daargelaten, dat het gebruiken van ongepaste middelen het gansche werk als van zelf zou bederven.

Java blijve den zendingvrienden aanbevolen, als het groote, wellicht meest gewichtige arbeidsveld.

Doch er zijn andere velden, en hier moet ik in de eerste plaats wijzen op Zuid-Celebes, het land der Makassaren en Boegineezen. In 1848 vaardigde het Nederlandsche Bijbelgenootschap Dr. B. F. MATTHES, sub-director bij het Nederlandsche zendelinggenootschap, derwaarts af, tot het beoefenen van de volkstalen. Ik behoef hier niet uit te weiden over de groote verdiensten van dezen geleerde, boven mijn' lof verheven; ik heb slechts te herinneren, hoe hij woordenboeken en spraakkunsten leverde van het Makassaarsch en het Boegineesch, talen die vóór hem nauwelijks beoefend waren; hoe hij vertalingen leverde, eerst van de Evangeliën en een gedeelte van het O. Test.; hoe thans een volledige vertaling van het N. Test. van hem bestaat.

Maar met nadruk moet ik er op wijzen, dat al dit werk tot nog toe geen ander nut gedaan heeft, dan voor den Oost-Indischen ambtenaar de mogelijkheid te doen geboren worden, zich op die talen toe te leggen, ze in zijne ambtelijke loopbaan te kunnen gebruiken; dat daarvan echter voor de evangelieverkondiging nog geen partij getrokken wordt.

Er was een tijd, dat het Nederlandsche zendelinggenootschap zich daartoe had aangegord. In 1852 vaardigde het den voortreffelijken zendeling DONSELAAR, in 1859 de jeugdige BB. GOUDSWAARD en ROOKER daarheen af. ROOKER werd wel is waar spoedig naar de Minahassa verplaatst, maar DONSELAAR en GOUDSWAARD legden zich met goed

gevolg op het Macassaarsch en Boegineesch toe. De tijd was gekomen, dat zij als verkondigers van de Blijde boodschap zouden optreden. Daartegen verzette zich de toenmalige Regeering, en toen alle pogingen om haar tot betere gedachten te brengen vruchteloos bleken, zag DONSELAAR zich genoodzaakt dien post te verlaten, terwijl eenigen tijd daarna GOUDSWAARD, wien het vergund was eene Macassaarsche school aan te houden, tot hooger leven werd opgeroepen. Dit viel voor in het begin van 1864. En thans, eene kwart eeuw later, ligt daar nog altijd die kostelijke schat van Bijbelvertalingen, van hulpbronnen voor de zending ongebruikt in het Bijbelhuis van het Nederlandsche Bijbelgenootschap.

Is het niet om te schreien? Schreeuwt het niet ten hemel? Mag dit zoo blijven? Mag, waar zooveel voorgewerkt, zooveel bereid is, de zending zich langer onbetuigd laten?

Broeders, Zusters in het heilige werk der Evangelieverbreiding, er rust op u een plicht, dien gij moet trachten te vervullen. Zal het ook veel kosten en zullen er bijzondere maatregelen gevorderd worden, het Evangelie moet binnen kort tot de Macassaren en Boegineezen gebracht worden.

Ik zou hier voort moeten gaan, u moeten wijzen op de roepstemmen, die uit andere streeken tot ons komen. Ik zou u kunnen wijzen op de Noordelijke landen van Celebes, op Borneo, op Sumatra, Ceram, de Molukken, de kleine Soenda-eilanden, en hoeveel kleinere zouden dan nog onvermeld blijven! Ik laat die thans rusten; maar moet toch herinneren, dat wij hier de aangeboden hulp van de Regeering dankbaar moeten aanvaarden. Op vele plaatsen konden hulppredikers dienst doen, als daarbij gelet werd op den aard van hun werk, het

karakter van hunne bediening; als de mogelijkheid kon worden uitgesloten, dat voor die bediening mannen benoemd worden, dien het aan de ware voorstelling van het werk des evangeliepredikers onder de heidenen ontbreekt. Laat ons zoo noodig op dit punt bij onze beraadslagingen of ten gelegenen tijde terugkomen; het is van hoog gewicht; maar wij hebben thans te vragen: op welke wijze kunnen wij samenwerken om nader tot ons doel te komen? Welke middelen kunnen reeds dadelijk daartoe door ons worden aangewend?

Gij hebt, meen ik, de overtuiging, dat samenwerking mogelijk is; gij zult wellicht nu reeds gevoelen, dat het er op aan zal komen, de handen ineen te slaan; u staan daartoe wellicht reeds middelen en wegen voor den geest. Vergunt mij, u voor te dragen wat naar mijne voorstelling daartoe strekken kan. Gelieft dit te overwegen, en moge het door u waardig gekeurd worden, in deze ure een onderwerp van bespreking te zijn.

1. Een groot bezwaar blijft altijd het onvoldoende van onze geldmiddelen. Er zouden in Nederland zeker meer jongelingen en mannen gevonden worden, die zich aan de zending willen wijden, als de Genootschappen en Vereenigingen over ruimer middelen te beschikken hadden. Wij zijn altijd afhankelijk van de goedwilligheid, laat mij zeggen de goedgeefschheid van onze vrienden. Dat de zending tot de taak der gemeente behoort, wordt onder ons nog te weinig ingezien of erkend.

Nu zal het toch wel duidelijk zijn, dat eerst dan de zending kan bloeien, als zij haren steun vindt in de gemeente, als deze het als van zelf sprekende beschouwt, dat zij hare bijdragen levert. Hoe kunnen wij haar daartoe aansporen? Ik stel voor:

Dat de Besturen der Genootschappen en Ver-

eenigingen, die in deze conferentie vertegenwoordigd zijn, zich gezamenlijk met een warm, krachtig woord tot onze Protestantsche gemeenten wenden, om haar hare roeping te herinneren en hare hulp in te roepen.

Hierbij sta op den voorgrond, dat wij ons op dit punt broederlijk vereenigen. De vraag zij dan niet, of de Kerkeraad bereid is op gezette tijden collecten voor de zending in te stellen, ofschoon zulks niet behoeft te worden uitgesloten; maar of in de gemeente mannen en vrouwen zich willen verbinden om op verschillende wijze, vooral ook door persoonlijken invloed gelden voor de zending te verzamelen; of men zich voor een zeker bedrag jaarlijks zou kunnen en willen verbinden. De wijze van uitvoering kan nader besproken worden. Het is hier slechts de vraag, of men meent, dat het plan voor uitvoering vatbaar is, indien al niet onmiddellijk met volkomen succes, dan toch als eene voorbereiding tot het vaststellen van het beginsel: de zending is een plicht voor de gemeente, waaraan zij zich niet onttrekken kan, zonder op den duur haar bestaan in gevaar te brengen.

2. Het staat vast, dat de zending niet kan uitgaan van den Staat, dat dus staatsbemoeiing moet blijven uitgesloten, hetgeen echter in geenen deele wil zeggen, dat de Staat moet zijn wat men gelieft te noemen neutraal. Doch het is ook duidelijk, dat de zending de hulp van den Staat niet behoeft af te wijzen, evenmin als zij dit kan doen van zoo veel anders, dat tot het gewone maatschappelijk leven is terug te brengen. De zending leeft in de wereld, zij het dan ook niet voor de wereld.

Welnu! Wij ondervinden de hulp van den Staat,

eene hulp rechtens verkregen, waar deze in Indië hulppredikers, zelfs (op de Sangi- en Talaureilanden) zendelingen bezoldigt.

Ik stel voor, als tweede punt, dat de Besturen ter Conferentie, hier vertegenwoordigd, zich, op de meest gepaste wijze, tot de Regeering wenden, om haar meer en meer te overtuigen van het nut der zending, en op dezen grond haar te verzoeken, dat zij, kon het zijn in overleg met zendingmannen, besluite het getal hulppredikers in Indië te vermeerderen, en daartoe aan te wijzen de eilanden, waar reeds aanvankelijk het Christendom gepredikt werd; dat zij daartoe niet anders aanstelle dan mannen, die het oprechte voornemen hebben, zich als zendelingen, als evangelieboden te betoonen en te gedragen; dat zij eindelijk mede werke om de communicatie met die eilanden te bevorderen; dat zij daarbij ook als gezaghebbers en posthouders mannen kieze, die der zending genegen zijn.

Ik heb hier het oog vooral op de Zuidwester- Key- en Aroe-eilanden; op Ceram en Rotti, waaraan later andere eilanden zouden zijn toe te voegen. Men bedenke daarbij, dat een enkele hulpprediker voor ieder van die afdeelingen ten eenenmale onvoldoende is.

Tot aanbeveling van dit punt is ook uit maatschappelijk oogpunt veel aan te voeren. De uitvoering zij weêr aan nader overleg onderworpen. Het komt hieraan op het beginsel: de zending is noodzakelijk voor het welzijn der bevolkingen van Neêrlandsch Indië.

3. Wie de geschiedenis der zending, bijzonder, zoo

als die zich gedurende de laatste jaren hier te lande van tijd tot tijd heeft doen kennen, heeft nagegaan, zal moeten erkennen, dat, ook bij hoogbegaafde mannen van invloed, vreemde voorstellingen omtrent haar karakter en hare bedoelingen bestaan; dat daaruit vooroordeel, onverschilligheid, zelfs tegenwerking geboren wordt, waar men die niet zou verwachten; dat medewerking wordt verleend op gronden, die voor ons niet of nauwelijks kunnen gelden; dat, men de zending hier geheel vergeestelijkt, daar verwereldlijkt, enz.

Ik stel voor, dat aan het Comité, dat van deze Algemeene conferentie is uitgegaan, worde opgedragen, naar middelen en wegen uit te zien, door en langs welke men bij onze mannen van invloed gezonde begrippen omtrent de zending kan aanbrengen, en dat het zich op dit punt zóó diligent betoone, dat het beramen spoedig worde opgevolgd door handelen. Kortom: men trachte mannen van invloed voor onze zaak te winnen, opdat ook, om iets te noemen, in onze Wetgevende vergaderingen recht gedaan wordt aan de zending.

Dat hierbij de politiek, de inmenging in burgerlijke en staatkundige zaken geheel behoort te worden uitgesloten, dat men zich op een breed standpunt zal hebben te plaatsen, ligt in den aard der zaak. Het woord van Jezus: »Geef den keizer wat des keizers is en Gode wat Godes is", vinde hier zijne zuivere toepassing.

4. Gewaagde ik daareven van onbekendheid met het karakter der zending bij mannen van invloed, men behoeft slechts om zich heen te zien, de gesprekken aan te hooren, om te bespeuren, dat die kennis over het geheel hier te lande veel, zoo niet alles te wenschen overlaat.

Van waar dit? Mijne ervaring ten dezen zegt: omdat de zending, ook bij hare voorstanders, altijd nog als bijwerk beschouwd wordt, zwichten moet, waar de belangen van Kerk en Staat de hoofden en harten vervullen. Naar mijne meening hebben wij dringende behoefte aan mannen, die de zending als hunne taak, kon het zijn als hun levensdoel beschouwen.

Op dezen grond stel ik voor, dat wij uitzien naar mannen, die bekwaamheid en tijd hebben, om de zending tot een voorwerp van studie en practijk te maken; mannen, die in overleg met elkander arbeiden, het werk onderling verdeelen.

De zending vordert in onzen tijd vooral wetenschappelijke behandeling, zal men op den duur niet in het onzekere voortgaan, zal men niet afbreken wat in zich zelf goed is, al wordt het nog gebrekkig toegepast; zal men niet opbouwen wat op den duur niet bestand kan zijn.

De bedoelde mannen zullen ons onderwijzen, hun licht voor de gemeente en voor de wereld doen schijnen, kortom zij kunnen eene vastheid aan de zending verleenen, die haar tot nog toe ontbreekt, tengevolge van sporadische behandeling. In de Londensche Algemeene Conferentie is dit duidelijk gebleken, ofschoon, voor zoover mij bekend is, niet bepaald uitgesproken.

Een corps van zulke mannen zal, zeide ik, den arbeid verdeelen: onderzoeken, schriften, kennis verspreiden, eene vaste richting aan den arbeid der Genootschappen en Vereenigingen verleenen. Het zal zijn voordeel kunnen doen met de verspreide berichten der zendelingen. Zoo zal het ook veel kunnen bijdragen tot hunne grondige opleiding, tot hun leeren doordringen tot het leven der volksstammen onder welken zij werkzaam zijn, en een

getrouw beeld doen leveren van het denken, spreken en handelen der Inlanders tot welken zij gezonden zijn, een punt van het hoogste belang.

Die mannen zullen door geschriften en toespraken kunnen werken op het publiek in zijne verschillende schakeeringen; nut kunnen stichten onder geleerden en ongeleerden.

Doch men zou dan ook die mannen in de gelegenheid moeten stellen, kennis te nemen van veel, dat ons ontgaat, omdat onze particuliere middelen beperkt zijn. Door Z. Exc. den Minister van koloniën moesten wij bekend worden met een artikel, voorkomende in een blad, dat in de Engelsche koloniën wordt uitgegeven. Hoeveel is niet te vinden in onze eigene Indische bladen! Door aanwending van onze vereenigde krachten zouden wij toegang erlangen tot veel, dat nu buiten ons weten omgaat, en toch voor ons van wezenlijk belang kan zijn.

Die mannen zouden ook toegang moeten hebben tot onze archieven, die zóóveel bevatten, dat voor openbaarheid ongeschikt is, zoo lang de gelegenheid tot vergelijking en toelichting ontbreekt. Op hunne discretie zou men kunnen rekenen. Zij zouden weten van alles, ook van het min verkwikkelijke een gepast gebruik te maken.

Sedert jaren heb ik reeds aangedrongen op zulk eene samenwerking. Ik acht haar van het grootste belang, en verwacht van haar eerst de rechte waardeering van de zending. Zij zou leiden tot eene organisatie, die alle, ook de geringste krachten op één doel zou richten.

Zouden in ons Vaderland een vijftal zulke mannen te vinden zijn?

Zietdaar, zeer geachte Broeders en Zusters! wat ik heden, in alle bescheidenheid, u ter overweging en bespreking wilde aanbevelen.

Gij zult wel van mij vertrouwen, dat ik dit en zoo veel meer, slechts als hulpmiddelen beschouw, en daarbij op het oog heb de toebrenging van zielen tot de gemeenschap met onzen Heer en Heiland, de uitbreiding van Zijn koninkrijk onder de volken.

Moge onze samenwerking daarop steeds gericht blijven, meer en meer daartoe strekken! Ik meen, dat de door mij voorgestelde middelen in geen enkel opzicht ingrijpen in de zelfstandigheid van onze Vereenigingen, en dat onze samenwerking op zulken voet zal strekken tot eere van God onzen Vader, in Jezus Christus, wiens Geest ons voorlichte bij onze beraadslagingen.

J. C. NEURDENBURG.

Naschrift.

Het voorgaande referaat gaf aanleiding tot breede beraadslagingen. De Voorzitter (Ds. E. CESAR SEGERS) had dit blijkbaar voorzien, althans hij stelde voor, het 3de en 4de punt voorloopig te laten rusten, en de vergadering stemde door haar stilzwijgen daarmede in. Ook de referent zweeg, omdat hij begreep, dat de bedoelde punten, eenmaal ter Algemeene Conferentie gebracht, konden en zouden behandeld worden in eene vergadering van het Comité: uitstel behoefde niet tot afstel te leiden. De overtuiging, dat de zending in ons Vaderland eerst dan algemeen in eere zal komen, als onze mannen van invloed beter bekend worden met haar karakter, en meer nog, als een corps van mannen, zoo als hij zich die voorstelt, zich geheel aan hare studie zal wijden, blijft bij den referent leven.

Het eerste voorstel, een adres of manifest, of, wil men, een memorandum, gericht tot de Protestantsche gemeenten in ons Vaderland, vond van ééne zijde warme ondersteuning, van eene andere zijde bestrijding, op grond van bedenkingen, die niet geheel gegrond waren op de toelichting van het voorstel. De verslaggever van de Nieuwe Rotterdamsche Courant deed zulks uitkomen, en ik veroorloof mij, hier zijne woorden over te nemen. Zij luiden als volgt:

„Over deze voorstellen" (de beide eersten) „ontwikkelde zich een debat, waaraan o. a. Dr. FRANCKEN, uit Rotterdam en Prof. VALETON deelnamen. De eerste wees

daarbij o. a met klem op de wenschelijkheid van aansluiting van de Vereenigingen, die nu elk op eigen verantwoordelijkheid arbeiden. Ook hij achtte een beroep op de gemeenten doeltreffend. De tijden zijn het zendingwerk gunstig. Nog nooit vóór dezen, verheugde men zich in eene Regeering, zóó beslist voor het zendingwerk getuigende als nu. Het oogenblik tot krachtsontwikkeling van onze zijde is gekomen.

„Prof. VALETON had bedenkingen. Eene beweging als de voorgestelde zou – vreesde hij – de bestaande Vereenigingen in haren arbeid in den weg treden, haar het werk uit de hand nemen. Men zou hoogstens verkrijgen, dat het geld, dat nu langs bijzondere kanalen, ten bate der zaak afvloeit, in een hoofdkanaal te recht komt. Men moet blijven werken, ieder in eigen kring. Nadat door den Voorzitter was opgemerkt, dat volstrekt niet in de bedoeling van het voorstel ligt, in te grijpen in het werk der bestaande Vereenigingen, werd eene motie aangenomen van Prof. VAN TOORENENBERGEN, in den geest van het voorstel, maar meer algemeen van strekking en bedoelende het plichtsgevoel der gemeenten ten opzichte van de zendingzaak te verlevendigen."

De Voorzitter had de bedoeling van den referent, door zijne korte, juiste opmerking, doen uitkomen. Bij alles wat van de Algemeene Zending-conferentie uitgaat, moet steeds op den voorgrond staan, dat men niet treedt in het werk der respectieve Genootschappen en Vereenigingen, dat men dus ook tot niets besluit, dat aan de belangen dier corporaties te kort zou kunnen doen. Dit had de referent niet uit het oog verloren, en omdat hij begreep, dat van de uitvoering van zijn voorstel veel zou afhangen, en dat eene talrijke vergadering niet in staat is aan zulke besluiten den gepasten vorm te verleenen, dat

zij alleen van hare instemming met de strekking kan doen blijken, had hij dan ook daaromtrent gezegd: „De wijze van uitvoering kan nader besproken worden."

Ten dezen valt nu op te merken, dat het niet in de bedoeling ligt, de bijdragen der gemeenten in eene algemeene kas te doen vloeien, om die op de eene of andere wijze onder de Vereenigingen en Genootschappen te verdeelen. Dit zou drukken op de bedoelde gemeentebijdragen, en zeker strekken tot aanzienlijke vermindering van de bijzondere genootschaps-inkomsten. Neen! de bedoeling is, in hoofdzaak, dat zich in elke gemeente mannen en vrouwen aangorden, om in hunne kringen de belangen der zending, als gemeentebelang te behartigen. Aan dezen kan worden overgelaten bestemming te geven aan de gemeentebijdragen, zoo als zulks thans reeds plaats heeft met de collecten door de Kerkeraden uitgevaardigd. Iedere vereeniging heeft zulke mannen en vrouwen, doch dezen staan alleen bekend als hare bijzondere vertegenwoordigers. Zij zullen werkzaam blijven. De door den referent bedoelde mannen en vrouwen moeten de zending in het algemeen aanbevelen. Het moet daardoor blijken, dat de gemeente als zoodanig het als hare heilige, door het bevel van den Heer haar opgedragen taak beschouwt, mede te werken aan de uitbreiding van het Godsrijk, bepaaldelijk in Nederlandsch Oost-Indië. Laat het zich voorzien, dat de gemeentebijdragen hier en daar, ja op vele plaatsen aan eene haar meest ter harte gaande zending ten goede zullen komen, wat nood? En wat daarbij de motieven zullen zijn, blijve buiten beoordeeling, het zij der conscienties overgelaten. Altijd blijve op den voorgrond staan, wat aan het slot van het voorstel staat uitgedrukt: de gemeente van Christus moet meer en meer gaan begrijpen, dat „uitzending haar

plicht is, waaraan zij zich niet kan onttrekken, zonder op den duur haar bestaan in gevaar te brengen." Had de gemeente dit vroeger ingezien en betracht, veel ellende zou voorkomen zijn. Het verzuimen van de zending heeft plaats verleend aan velerlei, dat men zou hebben laten rusten, als men op den nood der heidenen het oog geslagen had. Dat onze vaderen dit deden, zij het dan ook op eene wijze, die in onze dagen niet meer bestaan kan, heeft zeker bijgedragen tot het instandhouden van de kerk. Mochten onze Klassen nog eens verrichten, wat o.a. van die van Delft en Delfland, in 1614, staat opgeteekend, dan zou van haar uitgaan wat nu door de Algemeene Zendingconferentie bedoeld wordt.

De motie van Prof. VAN TOORENENBERGEN had blijkbaar tot strekking, aan het voorstel alles te ontnemen, wat nog aanleiding kon geven tot de opvatting, dat het aan de belangen der zendingcorporaties te kort zou doen, en zoo kon ook de referent zich daarmede ten volle vereenigen.

Van de discussies over het tweede voorstel, teekent de Verslaggever der Nieuwe Rotterdammer Courant het volgende aan:

„Ook omtrent de andere voorstellen van den Heer NEURDENBURG" (eigenlijk alleen de beide eersten), werd door Prof. VAN TOORENENBERGEN eene dergelijke beslissing uitgelokt, wier passieve strekking eveneens maatgevend bleek voor de beslissingen, die naar aanleiding der volgende vraagpunten genomen werden. (1) De Hoogleeraar

(1) Begrijp ik den Verslaggever hier wel, dan is zijne aanteekening ietwat ondeugend, ofschoon als zoodanig niet geheel onverdiend. Het getal der agenda was wel wat groot, en de referaten, zoo als dit doorgaans gaat, waren wel wat lang, waardoor ten slotte de discussies binnen te enge grenzen besloten werden.

verzette zich namelijk ten sterkste tegen adressen aan de Regeering. Surtout pas trop de zèle, riep hij. Laat ons de Regeering, die ons gunstig gezind is, niet in moeielijkheden brengen, door verzoeken zóó ver strekkend en gepreciseerd.

»Dat de vergadering beslist uitspreke, wat zij in het belang der zending noodig acht, opdat de Regeering daarin eene vingerwijzing vinde. Maar geen aandrang met adressen, enz. Zich aan dien wenk houdende, zijn dan ook ter vergadering verder geen besluiten van deze strekking genomen, maar is alles overgelaten aan de diligentie van het Bestuur."

Hierover zou de referent gaarne nog iets in het midden hebben gebracht; doch de bescheidenheid vorderde, de behandeling van de verder aan de orde gestelde onderwerpen niet door verlenging van de discussies te beperken, en ook hier zou alles afhangen van de uitvoering, die aan het comité was overgelaten.

De opmerking van Prof. VAN TOORENENBERGEN gold voornamelijk het vérstrekkende en het zeer gepreciseerde van het voorstel. Dit zou er niet in gevonden zijn, als het zich bepaald had tot een verzoek aan de Regeering, strekkende om het getal hulppredikers te vermeerderen. De behoefte daaraan wordt ook in Indië algemeen erkend; door zendelingen ter vergadering tegenwoordig werd dit bevestigd. Verscheidene eilanden zijn nog te bezetten en op de reeds bezette zal vermeerdering van het getal posten noodig zijn. De Nederlandsche Zendingvereeniging heeft twee Broeders ter beschikking, die niet in 1888 geplaatst konden worden, omdat het cijfer der Indische begrooting dit niet toeliet. Een eenvoudig verzoek om verhooging van dit cijfer, met blootlegging van gronden, kan dus niet schaden. In zwijgen ligt opgesloten, dat

men tevreden is, en er is stellig uitzicht op vermeerdering van het getal hulppredikers, als de Regeering van de noodzakelijkheid overtuigd is. Het verzoek werd vroeger reeds meer dan eens, en niet zonder vrucht, van particuliere zijde bij de Regeering ingebracht.

Wat nu betreft het aan het voorstel toegevoegde, referent is zoo zeer doordrongen van de noodzakelijkheid dat hierop gelet worde, dat hij, als zulks niet geschiedt, voor de uitwerking van den maatregel moet vreezen. Onbevoegden en ongeschikten moeten niet tot het hulppredikerschap worden toegelaten, en zij, die ten volle aan hunne roeping beantwoorden, moeten niet aan hun lot worden overgelaten. De Zuidwester-eilanden b. v. zijn ten eenenmale ongeschikt voor de zending, als daarheen geen geregelde communicatie onderhouden wordt. Dit behoeft echter geenszins door stoomschepen of maildienst te geschieden. Kortom: overleg met de Regeering en in het algemeen met de autoriteiten is hier meer dan gewenscht, is noodig. In welken vorm zulk overleg behoort plaats te hebben, was al weêr niet te bepalen door de Algemeene Conferentie. Het is te hopen, dat het Comité weten zal, hoe uitvoering te geven aan het voorstel. Het zal zich wel weten te onthouden van alle adres-beweging. Het zal weten, hoe zich tot de Regeering te wenden. Men kan officieus te kennen geven wat zich officieel niet zóó laat inbrengen. Overigens was referent steeds voor gematigdheid en matiging, en het verheugt hem daarom, dat door Prof. VAN TOORENENBERGEN zoo zeer daarop is aangedrongen.

Aanteekening.

De oproeping tot de vergadering van 12 September 1888 ging uit van het Comité voor Nederlandsche Zendingconferenties, bestaande uit de volgende Broeders: E. César Segers, Voorzitter (Afgevaardigde van het Centraal-Comité voor het Semenarie te Depok); J. P. G. Westhoff, Vice-voorzitter, (Afgevaardigde van de Nederlandsche Hulpvereeniging voor de Rijnsche zending); G. J. van Lindonk, Penningmeester, (Afgevaardigde van de Vereeniging »Christelijk Nationaal Zendingsfeest); B. J. Gerretson, (Afgevaardigde van de Nederlandsche Zendingvereeniging); G. van der Giesen, (Afgevaardigde van de Studenten-vereeniging »Eltheto"); T. M. Looman, (Afgevaardigde van het Java-comité); A. A. Looijen, (Afgevaardigde van de Utrechtsche Zendingvereeniging); J. C. Neurdenburg, (Afgevaardigde van het Nederlandsche Zendelinggenootschap); J. J. van Toorenenbergen, (Afgevaardigde van het Nederlandsche Bijbelgenootschap) en P. van Wijk Jr., Secretaris, (Afgevaardigde van het Nederlandsch Luthersch Genootschap voor In- en Uitwendige zending).

De Agenda der vergadering luiden:

1. Uitbreiding en verdeeling van het Zendingwerk, in te leiden door den Heer J. C. Neurdenburg.

2. Het Volksonderwijs in Nederlandsch Oost-Indië, in te leiden door Mr. O. J. H. Graaf van Limburg Stirum.

3. Een zendingtijdschrift, in te leiden door den Heer A. A. Looijen.

4. De Roomsche zending in onze Koloniën, in te leiden door Ds. P. van Wijk Jr.

5. De jongste Zending-Conferentie te Londen, in te leiden door Dr. A. Drost Dz.

6. Vragen, Voorstellen en Mededeelingen, indien daarvoor tijd beschikbaar is.

(Dr. H. Smeding had gehoopt hier gelegenheid te vinden tot het bespreken van het 7de Hoofdstuk van het Regeeringsreglement, getiteld »Van den Godsdienst"; de tijd, reeds zeer ver verstreken, ontbrak daartoe.)

De Zendeling in zijn karakter en werk.

(Vervolg van p. 209.)

III.

1. Eerst wanneer de zendeling eenigen tijd in eenen werkkring verkeerd heeft, hetzij zelfstandig, hetzij als medewerker, kan er sprake zijn van zijne methode; maar dan is de tijd ook aangebroken, dat hij zich daarvan rekenschap moet kunnen geven.

a. Wordt er gesproken van zendingmethode, dan haalt menig practisch zendeling de schouders op, omdat hij meent, dat hetgeen als methode verkondigd wordt, niet anders is dan fraaie theorie, die in de practijk niet opgaat.

Het is volkomen waar, dat men geen algemeene regelen voor de zending in haar geheel kan stellen, al is het ook, dat zij wel degelijk bestaan voor de onderdeelen.

De vraag is slechts, wat men door theorie verstaat. Ik meen, dat men van geen theorie kan spreken, als zij niet is uitgegaan van de practijk. Ik zou de theorie de methodische uiteenzetting van de practijk willen noemen, en dit zeker doen gelden ten aanzien van de zendingwetenschap.

Ieder, die tot een gewichtig werk geroepen is, moet zich rekenschap kunnen geven van zijne handelingen, en zoo behoort het ook tot de eischen van het zending-

werk, dat de zendeling *zijne* methode bloot legge. Hij behoort daartoe de ontwikkeling te hebben, en op zijn tijd behoefte daaraan te gevoelen. Alleen door vergelijking van methoden, bij de kennis van de omstandigheden, onder welke zij zijn toegepast, kan men tot eene grondige kennis van de zending geraken. De statistieken van gedoopten, gemeenteleden, schoolkinderen, enz. enz., dragen daartoe zeer weinig bij.

b. In de werken van WILLIAMS, MOFFAT, BUCHANAN, WEITBRECHT, CLARKSON, BUYERS, MURRAY, BINGHAM, ARBOUSSET, CASALIS, TURNER, ELLIS, GÜTZLAFF, LIVINGSTONE, CHARLES NEW, MACKENZIE, MÖGLING, WYAT GILL, JAMES CHALMERS, en dergelijken, in vele artikelen in onze „Mededeelingen" komt veel voor, dat bij de behandeling van zendingmethode dienst kan doen. Er is meer verscheidenheid dan overeenstemming waar te nemen, welke laatste hoofdzakelijk bestaat in het doelwit, dat allen in het oog houden. In zooverre de zendingtijdschriften en berichten oorspronkelijke stukken van zendelingen bevatten, hebben zij waarde. Daarin kan de persoonlijkheid van den zendeling, waarom het te doen moet zijn, in wien de methode verwezenlijkt is, leven. De bewerkte stukken zijn steeds min of meer gekleurd. Wil men de zending bestudeeren, dan dient men kennis te nemen van de geschriften der zendelingen zelven.

Doch wij laten hier de methode verder rusten, om ons te blijven bepalen bij het karakter en werk van den zendeling.

2. *De zendeling behoort zich volkomen rekenschap te kunnen geven van zijne persoonlijke verhouding ten aanzien van personen en toestanden.*

a. Aan de Regeering en hare vertegenwoordigers is

de zendeling onderdanigheid verschuldigd. Zij zijn voor hem de gestelde machten. Waar hij de neiging in zich gevoelt, tegen heerschende regeerings-beginselen op te komen, en dit heeft zich sedert eenige jaren nog al eens voorgedaan, daar behoort hij zich nauwkeurig rekenschap te kunnen geven van zijne bevoegdheid, en in geen geval anders dan met bescheidenheid voor zijne gevoelens uit te komen. Hij bedenke steeds, dat hij zelfstandig moet zijn in zijn oordeel; zich niet dekken kan met de gevoelens van zijne Bestuurders, veel minder met die van eene partij. De zaak die hij te behandelen, te verdedigen heeft, is de zijne; de verantwoordelijkheid voor zijne woorden rust op hemzelven; daarvan dient hij heilig doordrongen te zijn.

Bij het behandelen van zaken met regeeringspersonen behoort hij de voorgeschreven of gebruikelijke vormen in acht te nemen. Maar ook in dagelijksche aangelegenheden of bij ontmoetingen moet hij weten, hoe zich jegens regeeringspersonen te gedragen. In verzuim of misverstand ten dezen ligt vaak de bron van onaangenaamheden. Gemeenzaamheid (familiariteit) leidt ten slotte altijd tot verwijdering. De regeeringspersoon moet op zijn' tijd weten zijn gezag te doen gelden. (1)

b. Inlandsche Hoofden en aanzienlijken behoort de zendeling, vooràl in tegenwoordigheid van hunne onderhoorigen, met de gevorderde onderscheiding te behandelen, hen te erkennen en hun gezag niet voorbij te gaan, waar hunne tusschenkomst naar de wetten, begrippen en gewoonten des land gevorderd wordt. De zendeling is geen

(1) Er doen zich omstandigheden voor, in welke de zendeling reden heeft voor de klacht, dat hij miskend, niet begrepen, tegengewerkt wordt; dan zal hij zich tot zijn Bestuur hebben te wenden, dat geroepen is zijne zaak bij de Overheid te bepleiten, en dat, krachtens zijn samenstel en zijne erkenning door de Regeering, daartoe het volle recht heeft.

commissaris van policie, geen openbaar ministerie, en waar hij onrecht ziet en zich gedrongen gevoelt daartegen op te komen, daar zal hij wél doen, zich alleen te wenden tot personen, die krachtens hun ambt geroepen zijn het recht te handhaven.

Het geven ván publiciteit aan onrechtmatige handelingen, door middel van nieuwsbladen en tijdschriften, is minstens als gevaarlijk te beschouwen, en zal hoogst zelden strekken om het onrecht te herstellen.

c. Ligt het in het karakter van den zendeling, zich ook jegens den geringsten minzaam te gedragen, hij behoort zijne waardigheid niet op te offeren, zich te wachten voor zwakke toegevendheid en ongebruikelijke gemeenzaamheid. Met iedereen te kunnen omgaan is eene kunst, alleen door de wijsheid te leeren, en die eerst dan haar toppunt van volmaaktheid bereikt heeft, wanneer men veel van zijne persoonlijke eigenaardigheden heeft leeren afleggen, bedwingen of wijzigen. Paulus verstond haar.

d. Moet de omgang met landgenooten, buiten de zending staande, den zendeling welkom zijn, behoort hij dien niet te ontwijken of te verzuimen, hij wachte zich zoo wel voor stroefheid en in het dagelijksch leven min gepaste vermaning, als voor de gemeenzaamheid, die eindigt met de oogen te sluiten voor gebreken, en deze ten slotte te beschouwen als onafscheidelijk verbonden aan het leven van den Europeaan in min beschaafde landen. Waar hij overigens diensten kan bewijzen, betoone hij zich daartoe bereid. Heeft hij diensten van anderen noodig, daar wachte hij zich voor bedelen.

e. Nog moeielijker dan het vinden van eene gedragslijn ten aanzien van personen, is het juiste schatten van des zendelings verhouding ten aanzien van omstandigheden. Tot dezen moeten gebracht worden volksgewoonten

en gebruiken, instellingen uit het regeeringsstelsel voortgevloeid, als b.v. het cultuurstelsel, het grondbezit, de rechtspleging en dergelijken. De zendeling zal zich hebben te wachten van oordeelen, zoo lang hij zich geen grondige kennis verworven heeft. Het volksleven is altijd moeielijk te doorgronden, en politiek en regeeringsstelsel laten zich ook niet beoordeelen zonder grondige kennis van staathuishoudkunde en zooveel meer.

Hij bedenke dit wel, en wachte zich voor ongepaste bemoeiingen evenzeer als voor het huldigen van datgene, wat in den grond niet te rechtvaardigen is. Hij kan nooit geroepen worden in zijn hart goed te keuren, wat tegen het christelijk beginsel strijdt; maar tot openlijk bestrijden van datgene, wat, naar zijn inzien, met dat beginsel niet strookt, wordt hij evenmin geroepen.

f. De zendeling moet bekend zijn met het regeeringsreglement, en voorts zich op de hoogte houden van regeeringsbesluiten, voor zoo verre die op den algemeenen gang van zaken en op zijn' eigen werkkring betrekking hebben. Hij behoort de wet te kennen, om zich van overtreding te onthouden.

3. Voor den zendeling, meer dan voor ieder ander, hangt veel af van de wijze, waarop hij de zaken aangrijpt, voortzet en op haar doel richt.

a. Om goed te kunnen aangrijpen, dient men een helder oog, eene vaste hand en kennis van het voorwerp, dat men wil aangrijpen, te hebben. Niet genoeg kan daarom worden aanbevolen: grijp niet aan, dan na voldoende voorbereiding en oefening. Daarom is het werken naast een' ouderen broeder en het bezoeken van eenige zendingposten gedurende het eerste jaar van zijn zendingleven zeer aan te bevelen.

b. Oefening in het verstaan en spreken van de taal des dagelijkschen levens, in catechiseeren en preeken moet liefst niet plaats hebben in gemeenten, die de zendeling later als herder en leeraar zal te leiden hebben. Komt hij op een' nieuwen akker, dan moet hij zich aan zijn huis een' kleinen kring trachten te vormen, in welken hij de gelegenheid tot voorbereidende oefening vindt. Hij zorge, zich niet in het openbaar aan spot of vitlust bloot te stellen.

c. Gedurende de eerste jaren van zijn' arbeid moet de zendeling zich voor ieder gedeelte van zijn werk dagelijks voorbereiden. Dit heeft vooral betrekking op de taal. Halfheid of nalatigheid ten dezen leidt tot slordigheid in uitspraak, toon en spreektrant, ja zelfs tot het volslagen verkrachten der taal. Daarna komt de tijd, dat men dit zelf niet meer beseft, en op zijne wijze er maar op los praat, zoodat verbetering ten eenenmale onmogelijk is geworden.

d. Plannen, voorstellen, nieuwe instellingen, enz. behooren wel doordacht en zooveel mogelijk met de meest ontwikkelde inlanders besproken te zijn, aleer men daarmede definitief te voorschijn treedt. De verstandige zal steeds in gewichtige aangelegenheden, (maar wat is niet gewichtig in den kring, waarin hij zich beweegt?) naar het voorbeeld der aëronauten, een paar proefballonnetjes laten opgaan.

e. Heeft hij eenmaal iets vastgesteld en geregeld, dan zal de zendeling bij de voortzetting zoowel volharding als wijze behoedzaamheid moeten gebruiken.

De vraag, waartoe zal dit of dat leiden? wat beoog ik daar mede? moet met klaarheid beantwoord worden. Terug komen op het eens aanbevolene of ingevoerde, is onder menschen van geringe ontwikkeling altijd gevaarlijk, en

niet minder gevaarlijk is volharden, wanneer blijkt, dat een maatregel verkeerd werkt.

f Het optreden tegen volksgewoonten, gebruiken en zonden, hoe stuitend ook, moet niet te spoedig plaats hebben. Daartoe dient men een eenigszins gevestigd standpunt te hebben ingenomen. Licht ook vergist men zich in den oorsprong en de beteekenis van een en ander, begaat fouten, die later niet te herstellen zijn, en altijd loopt men groot gevaar zijne kracht te overschatten.

Hier geldt bijzonder: aanvaard geen strijd, zoo lang gij het voorwerp, dat gij te bestrijden hebt, niet grondig kent, uzelven rekenschap hebt trachten te geven van den tegenstand, dien gij zult ontmoeten en uwe eigene kracht bepaald te hebben.

4. De zendeling behoort geregeld aanteekening te houden van zijne bevindingen en ervaringen, en daartoe is het aanleggen van een dagboek van groot nut.

a. Het is niet te verwachten, dat de zendeling dagelijks in zijn dagboek schrijve; dit zou zelfs zijn af te keuren, omdat daarmede tijd verloren gaat, en ook de frischheid van aanschouwen en handelen verzwakt zou worden. Het houden van aanteekeningen eens in de week kan echter niet als overbodig of tijdroovend beschouwd worden. De zendeling leeft in eene maatschappij, die hem geen afleiding geeft door omgang met 's gelijken, en in zijn dagboek heeft hij althans gelegenheid te schrijven, alsof hij met landgenooten in gesprek was. Het dagboek wordt later de vertrouwbare bron en handleiding voor de berichten, die hij heeft in te zenden.

b. Het is de doorgaande fout van personen, die eenmaal in Indië gevestigd zijn, dat zij, wat hun eenmaal alledaagsch geworden is, over het hoofd zien in hunne

mededeelingen aan achtergebleven betrekkingen en vrienden. Zeker is het niet ieder gegeven duidelijk en met smaak het alledaagsche te teekenen; daartoe wordt zeker talent gevorderd; men zou wenschen, dat dit allen zendelingen gegeven was; doch zou hier ook niet gelden: het eenvoudige is het zegel der waarheid? En is het in dezen niet om heldere aanschouwing te doen?

c. Bij alle genootschappen, voor zoover bekend, bestaat het voorschrift, dat de zendeling jaarlijks, of om het halfjaar, een uittreksel uit zijn dagboek aan zijn Bestuur overmake. Hierin wordt door sommigen, o.a. ook door BUSS, eene bekrompen zucht tot machtsoefening tegenover den zendeling gezien. De zoodanigen vergeten, dat, terwijl van het beste misbruik gemaakt kan worden, en het ook niet te ontkennen is, dat kleingeestigheid het meest tot zulk misbruik leidt, het noodzakelijk rapport tusschen den zendeling en zijne zenders, de inlandsche gemeenten en het moederland niet beter dan door zulke uittreksels onderhouden kan worden. En dat dit rapport noodig is voor den bloei der zending, kan ieder licht beseffen.

„Honi soit qui mal y pense" zou ik wel willen toeroepen hun, die het dagboek beschouwen als contrôle op het werk van den zendeling, als het middel tot bespieding van zijne gewaarwordingen en gedachten.

d. Het dagboek dient tot grondslag voor de berichten, die de zendeling heeft in te leveren.

Het komt bij deze meer aan op feiten, dan op beschouwingen, al kunnen ook dezen voor Bestuurders van veel nut zijn. Waar echter de verslagen niet anders dan de beschouwingen van den zendeling bevatten, al zijn deze dan ook op rijke ervaring gegrond, daar ontbreekt het criterium voor de beoordeeling, en daar gaat

bij een Bestuur de kracht tot ondersteunen en medewerken te loor.

Maar de zendeling mag ook verwachten, en zou bij nalatigheid van de zijde zijns Bestuurs op goede gronden kunnen eischen, dat zijne dagboeken en verslagen getrouw gelezen worden, zelfs al dalen deze tot in kleine bijzonderheden af.

Waar men de lezing van de uit de zending ingekomen geschriften verzuimt, daar ontstaat eene verwijdering, die allicht tot onverschilligheid, misverstand, valsche beoordeeling en verkeerde besluiten leidt.

e. Vooral bij oudere zendelingen ontstaat lichtelijk zekere spaarzaamheid in het mededeelen, voorzichtigheid in het schatten van gunstige verschijnselen. Dit vloeit voort uit de ervaring, dat men zich vaak in de gezindheid van menschen bedriegt; dat men op verklaringen en uitingen zóó weinig kan rekenen; dat zelfs treffende bekeeringen gevolgd worden door afval. Heeft men eens zulk eene ervaring opgedaan, dan is men huiverig nieuwe berichten in te zenden, die eveneens later ongegrond kunnen bevonden worden. Maar dit behoorde nooit van mededeelingen terug te houden. Afval is altijd te wachten, en wie uit dien hoofde de zendingberichten niet of minder vertrouwt, toont weinig kennis te hebben van het menschelijk hart en van de verschijnselen, die zich ook in onze gemeenten voordoen. De zendeling is niet aansprakelijk voor afval; zijne waarnemingen, opmerkingen, mededeelingen zijn feilbaar; doch dit geeft geen recht tot het wantrouwen van zijne doorgaande berichten.

De zendeling heeft intusschen recht te verwachten, dat van zijne mededeelingen gebruik gemaakt worde in openbare geschriften.

5. Behoort de zendeling zich in tal van

zaken, die op gezondheid, woning, huiselijk en maatschappelijk verkeer betrekking hebben, te regelen naar de omstandigheden onder welke hij leeft, moet hij veel tijd besteden aan betrekkelijk onbeduidende aangelegenheden, hij mag noch kan de huiselijke godsdienstoefeningen nalaten of verzuimen. Deze zijn voor hem het dagelijksch brood in geestelijken zin.

a. Ofschoon ook ten dezen aan ieder de meest mogelijke vrijheid behoort gelaten te worden, zoo kunnen toch de volgende wenken haar nut hebben:

Lange gebeden zijn stellig af te keuren. Niet minder langdurige bijbeloefeningen. Men bedenke, dat de godsdienstoefening niet van persoonlijken, maar van gemeenschappelijken aard is. Wil men de zijnen tot dit doel twee, ja driemaal daags om zich heen verzamelen, uitstekend; maar het zij steeds kort.

Het enkel lezen van een hoofdstuk uit den Bijbel, het gebruiken van een gedrukt bijbelsch dagschrift is niet aan te bevelen, dan bij enkele gelegenheden, wanneer men naar lichaam en geest vermoeid is.

Ook voor zijne eigene stichting zal de zendeling niet beter kunnen doen, dan een of ander Bijbelboek geregeld, naar de behoeften van zijn gezin, zóó te lezen en te bespreken, dat hij daarbij getuigt van wat in zijn' geest leeft. Hij putte daarbij uit zijne eigene persoonlijkheid en levenservaring, en men mag aannemen, dat elk zendeling zijn' eigen schat zal hebben, die met de jaren, onder studie en bij rijke levenservaring vermeerdert, al moet hij dan ook steeds ondervinden, dat hij dien in aarden vaten draagt. Het gezang mag ook bij de huiselijke godsdienstoefening niet ontbreken.

b. Heeft de zendeling eenmaal invloed op de bevol-

king verworven, zoodat onder haar zijn, die hem als hunnen vader of ouderen broeder beschouwen, dan zal hij ook de gepaste gelegenheden weten te vinden en te gebruiken om een voorbeeld te geven in andere kringen, en zóó de huisvaders ongevoelig te vormen tot priesters en profeten in hun eigen gezin.

Hier is van toepassing: leeringen wekken, voorbeelden trekken. Het werkdadige Christendom openbaart zich als heiligende den arbeid des daags door de gemeenschap met God; dit moeten de christenen uit de heidenen leeren; maar daartoe is dan ook noodig, dat de zendeling zich aan hen vertoont zoo als hij is en leeft en met God verkeert. Ook zijn huiselijk leven moet naar buiten werken. Hij leeft niet zich zelven; maar hun tot wien hij als evangeliebode gezonden is. Meer dan iets anders moet des zendelings huiselijk leven invloed hebben op de bevolking. Zijn huiselijk leven is zijne practische evangelieprediking.

J. C. NEURDENBURG.
